

ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΦΥΛΛΑ

— ΜΗΝΙΑΙΑ ΤΕΥΧΗ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ, ΚΑΛΙΤΕΧΝΙΑΣ, ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ —

Χρισ
τούγ
εννα

Πρω
τοχρ
ονιά

ΣΤΟ ΤΕΥΧΟΣ ΑΥΤΟ ΣΥΝΕΡΓΑΖΟΝΤΑΙ :

Γ. ΒΛΑΧΟΣ, GRECO, Ν. ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗΣ, Δ. ΓΑΛΑΝΗΣ, ΑΓΓ. ΣΙΚΕΛΙΑΝΟΣ, Ι. Μ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ, ΑΓΓ. ΘΕΟΔΩΡΟΠΟΥΛΟΣ, Κ. ΜΠΑΣΤΙΑΣ, Α. ΚΟΥΚΟΥΛΑΣ, ΓΡ. ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ, Τ. ΑΓΡΑΣ, ΑΛ. ΜΑΤΣΑΣ, Γ. ΚΟΦΙΝΑΣ, ΝΙΚ. ΛΑΣΚΑΡΗΣ, Γ. ΔΡΟΣΙΝΗΣ, Π. ΔΙΑΜΑΝΤΟΠΟΥΛΟΥ, Γ. ΘΕΟΤΟΚΑΣ, ΚΛ. ΠΑΡΑΣΧΟΣ, Π. ΑΦΘΟΝΙΑΤΗΣ, ΗΛ. ΒΕΝΕΖΗΣ, Π. ΒΛΑΣΤΟΣ, ΕΥΑΓ. ΠΑΠΑΝΟΥΤΣΟΣ, Γ. ΓΟΥΝΑΡΟ, Γ. ΑΡΒΑΝΙΤΑΚΗΣ, ΑΘ. ΠΟΛΙΤΗΣ, ΑΠ. ΔΟΞΙΑΔΗΣ, ΜΙΧ. ΤΟΜΠΡΟΣ, Τ. ΠΑΠΑΤΣΩΝΗΣ, ΑΙΜ. ΔΑΦΝΗ, ΑΘ. ΤΑΡΣΟΥΛΗ, ΓΛ. ΑΛΙΘΕΡΣΗΣ, † ΔΗΜ. ΣΤΕΦΑΝΟΠΟΥΛΟΣ, † Χ. ΘΕΟΦΙΛΟΣ, Ρ. VALERY, Α. Α. ΠΑΛΛΗΣ, Ν. ΜΠΟΥΦΙΔΗΣ, Κ. Ν. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ, Γ. ΠΙΕΡΙΔΗΣ, Φ. ΚΟΝΤΟΓΛΟΥ, ΚΛ. ΜΑΛΑΜΟΥ, Π. ΚΑΛΟΓΕΡΙΚΟΣ, Μ. ΒΑΪΑΝΟΣ, ΑΠ. ΛΕΟΝΤΗΣ, Γ. ΣΠΑΤΑΛΑΣ, ΣΟΦΟ, Γ. ΜΗΛΙΑΔΗΣ, ΑΛΚ. ΖΑΦΕΙΡΟΠΟΥΛΟΣ, ΠΕΡ. ΒΥΖΑΝΤΙΟΣ, ΑΛΚΗΣ ΘΡΥΛΟΣ, Β. ΡΩΤΑΣ, ΕΛΛΗ ΛΑΜΠΡΙΔΗ, ΚΑΙ ΑΛΛΟΙ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ : ΜΑΡΙΟΣ ΒΑΪΑΝΟΣ

1 9 3 6

— ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΦΥΛΛΑ —

ΜΗΝΙΑΙΑ ΤΕΥΧΗ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ, ΚΑΛΛΙ-
ΤΕΧΝΙΑΣ, ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ & ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ
ΕΚΔΙΔΟΝΤΑΙ ΑΠΟ ΟΜΑΔΑ ΚΑΙ ΔΙΕΥ-
ΘΥΝΟΝΤΑΙ ΑΠΟ ΕΠΙΤΡ. ΣΥΝΕΡΓΑΤΩΝ
ΣΥΝΔΙΟΚΤΗΤΗΣ-ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΤΗΣ : ΜΑΡΙΑ ΙΩΣΗΦ

— ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ —

ΕΛΛΑΔΟΣ	ΔΡΧ.	125
ΑΙΓΥΠΤΟΥ, ΚΥΠΡΟΥ, ΑΓΓΛΙΑΣ	ΣΕΛ.	10
ΑΜΕΡΙΚΗΣ	ΔΟΛ.	3
ΓΑΛΛΙΑΣ, Κ.Α.Π.	ΦΡ.	40
ΔΙΑΦΗΜΙΣΕΙΣ : 2 & 3 ΣΕΛΙΣ ΑΠΟ	ΔΡ.	1000
Η ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ	"	1500

ΓΡΑΦΕΙΑ : ΚΑΡΟΡΗ 13^α

Τά «ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΦΥΛΛΑ» κρίνουν τὰ βιβλία καὶ περιοδικὰ πού θὰ τοὺς σταλοῦν διπλᾶ καὶ τὶς ἐκθέσεις, συναυλίες, παραστάσεις καὶ διαλέξεις πού θὰ σταλθῇ πρόσκλησις γιὰ τοὺς εἰδι-
κούς συνεργάτες τους· δὲν ἔχουν χῶρο γι' ἀλληλογραφία καὶ μόνον ὅποιος ἐσωκλείνει τὸ γραμ-
ματόσημο θὰ μπορεῖ νὰ πέρνῃ ἀπάντησιν στὰ γραφόμενά του. Δὲν ἀνταλλάσσονται μὲ περιοδικὰ
κ' ἐφημερίδες, οὔτε χαρίζονται.

ΕΛΑΒΑΜΕ ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ

Κ. Π. Καβάφη : «Ποιήματα». Ἀλεξάνδρεια 1935, σελ. 200 πολυτελέστατα εἰς 3 ἐκδόσεις : 1 ὡς 30 σέ χαρτί λαπωνικό super paper: τιμὴ δρχ. 5.000, ἀπὸ 31—230 σέ χαρτί velin Μαδαγασκάρης lafuma : τιμὴ δρχ. 450, καὶ 1800 σέ χαρτί croxley antique laid : τιμὴ δρχ. 100. Καλλιτεχνικὴ ἐργασία Τάκη Καλμοῦχοῦ· φιλολο-
γικὴ ἐπιμέλεια Ρίκας Σεγκοπούλου· Ἐκδόση «Ἀλεξανδρινῆς Τέχνης» Rue Lepsius 10, Alexandrie-Egypte). — **Alex. Embiricos :** «Physionomies» (études Critiques) Paris 1934, σελ. 126, fr. 10 (Ἀξιό-
λογος κριτικὸς τόμος ἀπαραίτητος γιὰ κάθε σύγχρονα μορφωμένο μελετητή. Πωλεῖται εἰς τὸ βιβλιοπωλεῖον Ἐλευθερουδάκη). Ἐκδοσις Albert Messein. — **Ἰωάννου Βηλαρά :** «Ἀπαντα» (ποιήματα). Ἀθήνα 1935, σελ. 352, δρχ. 100. Ἐκδοσις Πέτρου Δημητράκου. (Πληρεστάτη ἐκδοσις τῶν ἀπάντων τοῦ ποιητοῦ, μ' ἐπι-
μέλεια Γ. Ἀχ. Βαβαρέτου καὶ πρόλογο Κωστῆ Παλα-
μαῦ). — **Κ. Δ. Καραβίδα :** «Ἡ Κοινοτικὴ Πολιτεία» τόμος Α'. (μελέτη). Ἀθήνα 1935, σελ. 292, δρχ. 100. — **Κ. Χαλ-
δαίου :** «Ἀποστόλης Καρλάς» (μυθιστόρημα). Πειραι-
εὺς 1935 σελ. 280 δρχ. 35. — **Τίμου Μαλάνου :** «Περὶ Κα-
βάφη» (συμπληρωματικὰ-κριτικὰ σχόλια). Ἀθήνα 1935, σελ. 64, δρχ. 10. — **Ἀγγέλου Δόσα :** «Ἀπόψε στίς 8 1/2...» (διηγήματα). Ἀθήνα 1935, σελ. 190 δρχ. 25. Ἐκδοσις «Χρονικῶν». — **Κ. Ν. Κωνσταντινίδη :** «Ἀπὸ τὸν Ἀπόλ-
λωναν στ' Ἀπόλλωνα τῆς Ρόδου» (ἀρχαιολογικὴ καὶ περιγραφικὴ ἑμιλία). Ἀλεξάνδρεια 1935, σελ. 56, δρχ. 20. — **1) Γιάννη Ρίτσου :** «Πυραμίδες» (ποιήματα). Ἀθή-
να 1935, σελ. 112, δρχ. 30, 2) **Γ. Γ. Ρουμάνη :** «Γιο-
χαννάν» (θέατρο). Ἀθήνα 1935, σελ. 256, δρχ. 40, 3) **Κ. Ν. Δηλιγιάννη :** «Ἡ Παραστρατημένη» (δράμα). Ἀ-
θήνα 1935, σελ. 64 δρχ. 10 : Ἐκδόσεις «Γκοβό-
στη». — **Γ. Αναπλιώτου :** «Ἡ πρόληψις τῶν ἀτυχημάτων ἐργασίας» (ἐπιστημονικὴ συγγραφή). Ἀθήνα 1935, σελ. 236, δρχ. 50. Ἐκδοσις «Ἐλευθερουδάκη». — **Δ. Γ. Δελιβάνη :** «Ἡ σχέση ἐσωτερικῆς καὶ ἐξωτερικῆς ἀξίας τοῦ νομίσματος» (μελέτη). Ἀθήνα 1935, σελ. 240 δρχ. 150. Τύποις «Πυρσοῦ». — **Ἐλένης Ζού-
ζουλα 1)** «Ἡ σοφὴ Χωριατοπούλα» (Παιδικὴ διήγησις μὲ σκίτσα Περικλῆ Βυζαντίου σελ. 134, δρχ. 35), 2) «Λουλουδένιες ψυχές» (παιδικὸ ποίημα μὲ σκίτσα Κ. Κλωνη σελ. 20, δρχ. 10), 3) Οἱ ἄγιοι Ἀνδρῆυροι παραμῦθι γιὰ τὰ παιδιά, μὲ σχέδια Σπ. Βανδούρου σελ. 30, δρχ. 20), 4) «Οἱ Ῥοβινοῶνες κ' ὁ Βασιλεὺς τους» (Παιδικὴ νοβέλα, εἰκονογραφημένη ἀπὸ τὸ ζω-
γράφου Τ. Λοουκίδη σελ. 134, δρχ. 40), καὶ 5) «Ὁ μαγεμένος Πύργος» (παραμῦθι ξανακαινουργεμένο· σχέδια Τ. Λοουκίδη σελ. 24 δρχ. 20) : Πολυτελέστα-
τες σὲ ὅλα ἐκδόσεις ἀπὸ τῆ σειρά «Παιδικὴ Βιβλιοθήκη» — τὸ πρῶτο — καὶ «Λευκὴ Βιβλιοθήκη» — ὅλα τ' ἄλλα. — **Α. Ἰγνίου :** «Βήματα πᾶνω στὴν ἄσφαλτο» (διηγήματα μὲ πρόλογο Ἀγ. Ἀριστοκλή : Ἀλε-
ξάνδρεια 1935, σελ. 132, δρχ. 20. — **Τατ. Δ. Σταύρου :** «Οἱ πρῶτες ρίζες» (μυθιστόρημα) Ἀθήνα 1935, σελ. 334, δρχ. 50. — **Π. Λεκατοῦ :** 1) «Τὰ Ἀπολλώνια» (ποι-
ήματα) σελ. 48, δρχ. 25, 2) Πινδάρου «Ὀλυμπιακά»

ΚΑΙ ΤΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

«**Νέα Ἑστία**» (δεκαπενθήμερο : Πειραιῶς 74). — «**Τὰ Νέα Γράμματα**» (μηνιαῖο : Φυλῆς 192). — «**Κυπριακὰ Γράμματα**» (δεκαπενθήμερο : ὁδὸς Οὐζουνιᾶν 11, Nicosia Cyprus). — «**Μακεδονικὲς Ἡμέρες**» (μηνιαῖο : Ἀε-
τορράχης 31, Θεσσαλονίκη). — **Revue de Moscou** (μηνιαῖο : 20 Koukietki Most, Moscou) — «**Drama**» (μηνιαῖο : 8 Adelphi Terrace, London). — «**Journal de Moscou**» (ἐβδομαδιαῖο : 11 Boulevard Strastnoi) Mos-
cou). — «**Νεοελληνικὰ Γράμματα**» (ἐβδομαδιαῖο ὄργανο τοῦ ὁμωνύμου ἰδρύματος : Βουλῆς 1). — «**Ἐρευνα**» (μηνιαῖο : rue Bourse 8, Alexandrie). — «**Ἑλληνίς**» (μηνιαῖο : Ἀλεξ. Σούτσου 26). — «**Ἑλληνικὴ Ἐπιθεώρησις**» (μηνιαῖο : Μενάνδρου 83). — «**Ἐκδρομικά**» (μηνιαῖο : Κο-
ραῆ 7). — «**Νέα Ἡμέρα**» (ἐβδομαδιαῖο : Πλατεῖα Καπνι-
καρέας 8). — «**Μακεδονόπουλο**» (μηνιαῖο : Μητροπολίτου Ἰωσήφ 10, Θεσ/νίκη). — «**Αἰγαῖον**» (δίμηνο : Πλουτάρ-
χου 30). — «**Libre**» (δίμηνο : Montpellier Hergault, France). — «**Παναγιώπεια**» (ἐβδομαδιαῖο : B. P. 1146, —
Alexandrie, Egypte). — «**Αἰγυπτιακὴ Ἑλλην**» (μηνιαῖο : rue Bourse 8, Alexandrie). — «**Ὁ Ποιμῆν**» (μηνιαῖο : Γραφεῖα Ἰερᾶς Μητροπόλεως, Μυτιλήνη). — «**Ὁ Φίλος τῶν Ζώων**» (μηνιαῖο : Πινδάρου 4α). — «**Καλλιφόρνια**» (ἐβδομαδιαῖο : 226—268 Third St, San Francisco, Calif). — «**Φωνὴ τῆς Χαλκιδικῆς**» (ἐβδομαδιαῖο : Πολύγυρος). — «**A n k a g a**» (ἐβδομαδιαῖο : Çankiri Caddesi, Ankara) — «**Πάφος**» (μηνιαῖο : P. O. B. 22, Κτήμα Πάφου, Cyprus) — «**Φύλλα Τέχνης**» (Περιοδικὴ ἐκδόσις : Σκρᾶ 4, Ἡρά-
κλειο - Κρήτης). — «**Δελτίο**» (μηνιαῖο : Honduras 4695, B. Aires). — «**Μακεδονία**» (καθημερινὴ ἐφημερίς : Ἐγνατίας 112 Θεσ/νίκης). — «**Κάστρο**» (περιοδικὴ ἐκδοσις στίχου καὶ κριτικῆς τοῦ ποιητοῦ Λευτέρη Ἀλεξίου : Ἡ-
ράκλειο - Κρήτης). — «**Χρονικὸ τοῦ βιβλίου**» (μηνιαῖο : ἐκδοσις οἴκου Γκοβόστη : Ἀκαδημίας 79). — «**L' Hellenisme contemporaine**» (μηνιαῖο : Ἀκαδημίας 10) — «**Κυπριακὰ Χρονικά**» (μηνιαῖο : Πάφος - Cyprus).

Α. (μετάφρασις σὲ στίχους) σελ. 40 δρχ. 50. Ἀθήνα 1935. — **Ρίτας Ν. Μπούμη :** «Οἱ σφυγμοὶ τῆς σιγῆς μου» (ποιήματα) Σῦρος 1935, σελ. 66, δρχ. 25. — **Ἀρη Χατζη-
δάκη :** «Ἰθαΐα» (ποιήματα) Ἡράκλειο (Κρήτης) 1935, σελ. 160 δρχ. 30. — **Ἀντ. Γαλιούρη :** «Χαῖρε πόλις τοῦ Παμβασιλέως» (Βυζαντινὸ μυθιστόρημα) μὲ σχέδια Ἀ. Κόβα Ἀθήνα 1935 σελ. 152 δρχ. 60. — **Γ. Βαλέττα :** «Ὁ Σταυράκης Ἀναγνώστης καὶ ἡ Σχολὴ του» (μελέτη ἀπὸ τὰ «Νέα Λεοβιακὰ Γράμματα» Μυτιλήνη 1935. σελ. 32 δρχ. 25. — **Ν. Βρεττάκου :** 1) «Ὁ πόλεμος» (ποίημα) σελ. 32, δρχ. 10, 2) «Οἱ γκριμάτσες τοῦ ἀνθρώπου» (ποιή-
ματα) σελ. 96 δρχ. 30 Ἀθήνα 1935. — **Ἀντιγία Κάργου :** «Ἡ συντριβὴ» (διηγήματα) Ἀθήνα 1935, σελ. 75, δρχ. 15. Ἐκδοσις (ἀπὸ τῆ σειρά «Βαλκανικὴ Λογοτεχνία») Α. Ἀντωνοπούλου (Βερανζέρου 29). — **Π. Ἀξι-
ώτη :** «Ὁ γυιὸς τοῦ πόνου» (δρᾶμα) Ἀθήνα 1935, σ. 112 δρχ. 20.

ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟ : ΠΑΝΑΓΙΩΤΙΔΗ & ΠΑΥΛΟΥ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ 66

ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΦΥΛΛΑ

ΠΑΝΗΓΥΡΙΚΟΝ ΤΕΥΧΟΣ 1936

ΑΙ ΕΠΙΔΙΩΞΕΙΣ ΤΟΥ ΒΑΣ. ΘΕΑΤΡΟΥ

Τὸ Βασιλικὸν Θέατρον δὲν ἔχει μακρὰν ζωὴν. Τὰ ὅσα ὁμῶς ἐπετέλεσε κατὰ τὰ τέσσαρα ἔτη τοῦ λειτουργεῖ καὶ ἡ ἀγάπη μὲ τὴν ὁποίαν τὸ περιβάλλει τὸ Ἀθηναϊκὸν Κοινόν, ἀπέδειξαν ὅτι ἐπλήρωσε κενὸν καὶ ὅτι ἐπέδρασε σημαντικῶς εἰς τὴν διαμόρφωσιν μιᾶς νέας θεατρικῆς πραγματικότητος. Διότι τὰ ἔργα τέχνης τοῦ συνθέτου ἀποκλειστικὰ τὸ ρεπερτόριον τοῦ θεάτρου καὶ ὁ φροντισμένος τρόπος τοῦ παρουσιάζει τὸ Βασ. σικικὸν Θέατρον αὐτὰ τὰ ἔργα, συνετέλε-
σαν ὥστε νὰ ὑψωθῇ τὸ καλλιτεχνικὸν αἰσθητή-
ριον τοῦ κόσμου καὶ νὰ καταστῇ αἰσθητὴ ἡ ἀνάγκη ρεπερτορίου τέχνης, σκηνογραφίας καλῆς καὶ φροντισμένου ἀνεβάσματος. Ἄν τὸ Βασιλ. Θέατρον δὲν ἐπετέλεσε θαύματα κατήργησε ὁ-
μῶς τὴν προχειρότητα καὶ τοῦτο εἶναι βῆμα σπουδαῖον καὶ προϋπόθεσις ἀπαραίτητος διὰ νὰ δημιουργηθῇ σιγὰ σιγὰ μιὰ παράδοσις. Εἰς τὸν δρόμον φυσικὰ αὐτὸν θὰ συναντήσῃ πολλὰ ἐμπόδια ἀλλὰ καὶ πολλὰς ἐνθαρρύνσεις. Τὸ κοινὸν λ.χ. ποθεῖ τὸ καλλίτερον καὶ συρρεῖ μὲ φανατικὸν ἐνθουσιασμόν τὰ ἀπογεύματα καὶ τὰ βράδια εἰς τὰς παραστάσεις τοῦ Βασ. Θεά-
τρου. Ὅταν ἀπεφασίσασεν ν' ἀνεβάσωμεν τὸν «Πέερ Γκύντ» τοῦ Ἴψεν πολλοὶ παλαίμαχοι τοῦ Θεάτρου ἐξέφρασαν καθαρὰ τὰς ἀμφιβολίας των. Καὶ ὁμῶς τὸ κοινὸν διέψευσε καὶ τὰς ἀμφιβολίας ἐκείνων καὶ ἡμῶν τοὺς φόβους καὶ τοὺς δισταγ-
μούς. Ἦλθεν ἀθρόον, διεπληκτίσθη σχεδὸν διὰ ν' ἀποκτήσῃ εἰσιτήριο, ἐχειροκρότησε, ἐνεθου-
σιάσθη καὶ εἰς τὸ τέλος διεμαρτυρήθη μὲ τὸν πλέον ἔντονον τρόπον διότι τὸ θέατρον, ἐπειδὴ ἀκριβῶς εἶναι θέατρον ρεπερτορίου, ἔδωκε μόνον τριάντα παραστάσεις τοῦ «Πέερ Γκύντ» ἐνῶ θὰ ἤμποροῦσε νὰ δώσῃ καὶ σαράντα καὶ πενήν-
τα, ἂν τὸ ταμεῖον καὶ μόνον ἐρρύθμιζεν τὰ τοῦ θεάτρου. Τὸ ἴδιον συνέβη καὶ μὲ τὴν «Δωδεκάτη Νύκτα» καὶ μὲ τὴν «Τρισεύγενη» τοῦ Κωστῆ Πα-
λαμαῦ. Ὅταν μάλιστα ἀνηγγέλη ἡ ἀναβίβασις τῆς «Τρισεύγενης» ὄλοι σχεδὸν, ἐκτὸς ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων, ἐπίστευαν ὅτι ἡ «Τρισεύγενη» μόλις καὶ μετὰ βίας θὰ ἔκαμε μίαν πενιχρὰν ἐβδομά-
δα. Καὶ ὁμῶς διεψεύσθησαν. Τὸ ἔργον αὐτὸ ἐπραγματοποίησε εἴκοσι, ἀπὸ πάσης ἀπόψεως ἐπιτυχεῖς παραστάσεις, θὰ ἐπαναληφθῇ δὲ καὶ πάλιν καὶ ἀποτελεῖ μίαν ἀπὸ τὰς μεγάλας ἐπι-
τυχίας τοῦ θεάτρου. Εἶναι δὲ εὐτύχημα ὅτι τὸ ἔργον τοῦ Κωστῆ Παλαμαῦ τόσο ἐπέτυχε διότι

σημαντικὰ ἐνίσχυσε τὴν ὑπὲρ τῶν ἑλλήν. ἔργων διάθεσιν τῆς Διευθύνσεως τοῦ θεάτρου καὶ ἐδι-
καίωσε τὴν ἀπόφασίν μας νὰ δώσωμεν ὅσον εἶ-
ναι δυνατόν περισσότερα Ἑλληνικὰ ἔργα. Τὰ ἡ-
μισυ τῶν ἔργων πού θὰ παρασταθοῦν ἐφέτος, εἶναι ἔργα Ἑλλήνων συγγραφέων, μεταξύ τῶν ὁποίων ὑπάρχουν καὶ νέοι συγγραφεῖς διαπρέ-
ψαντες εἰς ἄλλα λογοτεχνικὰ εἶδη τὸ πρῶτον ὁμῶς ἐμφανιζόμενοι εἰς τὸ θέατρον. Ἀποδί-
δω μείστην σημασίαν εἰς τὴν νεοελληνικὴν δραματουργίαν, διότι πιστεύω ὅτι μόνον ἐν ὄψει ἐθνικῆς δραματουργίας ἡμπορεῖ νὰ γίνεταί λό-
γος περὶ Ἑθν. Θεάτρου. Ὁ Σαΐκσπηρ, ὁ Μπέν Τζόνσον καὶ ὀλόκληρος ἡ πλειὰς τῶν παλαιότε-
ρων καὶ συγχρόνων Ἀγγλῶν συγγραφέων ἀπο-
τελοῦν ἐκεῖνο πού λέγομεν Ἀγγλικὸν Θέατρον. Τὸ ἴδιον καὶ μὲ τοὺς Γάλλους, τοὺς Γερμανοὺς, τοὺς Ρώσους καὶ κάθε λαόν. Καὶ νομίζω ἀκό-
μη ὅτι καὶ τὸ ὑλικὸν συμφέρον τοῦ συγ-
γραφέως εἶναι κίνητρον πρὸς δραματουρ-
γίαν, ζωογόνον λίπασμα πού ἐνισχύει τὸ
τάλαντον. Οἱ μεγαλύτεροι δραματουργοὶ (Σαΐκ-
πηρ, Μολιέρος κ.ἄ.) ὑπῆρξαν βιοπαλεύοντες ἐ-
παγγελματίαι τοῦ θεάτρου. Πρέπει λοιπὸν νὰ
γνωρίζῃ ὁ συγγραφεὺς ὅτι ἂν ἐργασθῇ μὲ εὐ-
συνειδησίαν, ἂν μοχθήσῃ καὶ ἂν συνθέσῃ ἔργον
καλόν, τὸ Ἑθνικὸν Θέατρον θὰ τὸν δεχθῇ καὶ
δὲν θὰ φεισθῇ κόπων καὶ δαπανῶν διὰ νὰ ἐμ-
φανίσῃ τὸ ἔργον τοῦ ὅσον γίνεται καλλίτερα.
Καὶ ἐπειδὴ ἡ δραματουργία μας εἶναι ἀκόμη
ἰσχνὴ καὶ παράδοσις δὲν ἔχει δημιουργηθῆ εἰς
τὸν τόπον διὰ τοῦτο ἕνα σημαντικὸν μέρος ἀπὸ
τὸ ρεπερτόριον τοῦ θεάτρου θὰ κατέχουν τὰ
ἔργα τῶν μεγάλων δραματουργῶν, ἡ διδασκα-
λία τῶν ὁποίων καὶ τὴν πνευματικὴν στάθμην
τοῦ κοινοῦ θὰ ὑψώσῃ καὶ διὰ τοὺς νέους συγ-
γραφεῖς θὰ εἶναι μέγα φροντιστήριο. Αὐταὶ
εἶναι, σὲ πολὺ γενικῆς γραμμῆς αἱ πνευματικαὶ
ἐπιδιώξεις τοῦ Βασ. Θεάτρου. Διὰ νὰ φθάσῃ
ἕως ἐκεῖ πού θέλει θὰ χρειασθῇ πολλὰ ἐμπό-
δια τεχνικὰ, πνευματικὰ, καὶ οἰκονομικὰ νὰ ὑ-
περνικήσῃ. Χωρὶς νὰ κάμνωμεν τὸν προφήτην καὶ
νὰ ὑποσχεθῶμεν τοῦτο ἡ ἐκεῖνο, ἕνα καὶ μόνον
δυναμέθα νὰ βεβαιώσωμεν : ὅτι καὶ θέλησιν ἔ-
χομεν καὶ τὴν δυνάμιν νὰ μοχθήσωμεν. Διὰ τὰ
ἄλλα θ' ἀφήσωμεν τὴν ἐργασίαν νὰ ὀμιλήσῃ
μόνη της αἰ τὸ κοινὸ νὰ μᾶς κρίνῃ.

ΓΕΩΡΓ. ΑΓΓ. ΒΛΑΧΟΣ

(Η "ΣΥΜΦΩΝΙΑ ΤΩΝ ΑΓΓΕΛΩΝ", ΤΟΥ ΟΡΕΣΤΟ)

Ψυχάρης

ΤΟΥ Δ. Π. ΠΕΤΡΟΚΟΚΙΝΟΥ

ΚΑΒΑΛΑ τρώει ψωμί, καβάλα γράφει,
καβάλα πολεμάει, καβάλα μπαίνει
γαμπρός στης Χιός τὸ λιόχαρο ξωτάφι.
Καρνάδα βιόλα ὀρθή φωτιά συμπαίνει
τὸ ἱερό του ἀφτί πού και στης γῆς τὴ γούλα
ἀκόμα ἀντιλαλαίει κι' ἀφρανασαίνει,
θάλασσα ἀχό, τὴ γλώσσα ρωμιπούλα.
Ρόδα και μῆλα, ἀνθούς καρπούς, ἀντρικια
κοῦρσα κρατάει στὴν ξομπλιαστή σακούλα,
γιὰ τὴν Καλὴ προικιά κι' ἀπανωπροικια.
Πίσω χοιμοῦν οἱ Βλάμηδες καβάλα,
τῆς χαμωγῆς σπιθίζου τὰ χαλίκια
κι' ἀνιοῦ οἱ νεκροὶ τὰ μάτια τὰ μεγάλα
ποιοῦ νᾶν' νὰ δοῦν τὸ ξαφνικὸ γιουροῦσι.
'Ο Λέκας ὁ 'Αρβανίτης με τὴν πάλα
τὴ φόνισα, πού ἀλοῖτου ποιδὸν θὰ κρούσει,
με τ' ἀσημιὰ κουμπιὰ και γκόλφια ἀστράφτει
στοῦ 'Αδὴ σὰ χρουσομπούρμπουλας τὸ ποῦσι.
Βαράει τὸν ταμπουρά κι' ὁ νοῦς ἀνάφτει
και χλιμντρίζει ἡ 'Ιλιάδα του ἡ φοράδα
και πιαίνει ὀμπρός και δὲν τὴν κάνει ζάφτι.
Γυρνάει και κράζει ὀρθὸς στὴ σκοτινάδα :
—'Ορὲ, και νυχτωθήκαμεν, 'Αργύρη
τὴν κλούβια σου νυμάτα φουντοράδα,
τοῦ γάμου μὴν ξαργάει τὸ πανηγύρι !
Βλάμη, μὴν κλαίς, και τὴν καρδιά τσελίκι'
κι' ἂν εἶναι ὄλο σκοτάδι ἔτοῦτοι οἱ γῦροι,
δὲν εἶναι, ἀδρέφι, ξόδι ἀφτό μὰ ψίκι !
Τῆς 'Εφταλοῦς γοργὰ θὰ δεῖς τὰ κάλλη,
τὸ μπλάβο πέλαο, τὸ ροδάτο ρεῖκι !»
Μὰ τὸ γλυκὸ μυτιληνιὸ κεφάλι
πικρὰ χαμογελάει, νογάει με τρόπο
δυὸ σκουληκάκια μάβρα στὴν ἀγκάλη.
Πίσω τὰ μάτια του γυρνάει στοῦ δρόμο
και τὴν ὀκνή του σταματάει γαῖδούρα :
«—Αἶ, βόθηα, Παλαμᾶ, γιομόσαν φλόμο
τὰ σπλάχνα μου και τὰ μυαλὰ θολούρα»

λιγώνεται ἡ καρδια μου, σήκω, ἀδρέφι,
νὰ παίξεις τὸ ζουρνά και τὴ μαντούρα !»
40 Κι' ὁ γυφτολὸς παραγαμπρός τὸ ντέφι
στὴ μιά, στὴν ἄλλη χέρα ἀρπάει τὰ ζιλια,
43 με τὰ πυκνὰ ἀγκαθόφρυδά του γνέφει,
χέρια, νεφρά, λαιμὰ κουνάει και χεῖλια
46 κι' ὄλος βροντάει συγκόρματος ὀρχήστρα.
Κι' ὁ Πήγασὸς του ὁ τσίγκανος στ' ἀνήλια
49 χορέβοντας μέσ' στοὺς ἀχούς ἐγλύστρα
κι' ὡς γιορτερὴ βροντοῦσε ἡ γῆς γκράν κάσα.
Και τότε ἀκούστη πίσω τους τσακίστρα
49 νὰ ξαμολάει βραχνὴ φωνάρα μπάσα
τὸν ἀμανὲ κι' ὄλο τὸ ψίκι ἔστάθη
52 κι' ὄλοι οἱ σκουλικοί μιά στιγμή σωπάσα :
55 «'Αμάν ! ἀμάν ! και τρία με τρῶνε πάθη :
γυναῖκα ἀμάν ! φαγοπιούρα, γλώσσα,
58 κι' ὄλη ἡ ζωὴ στὴ λάτρα τους ἐχάθη.
Μὰ τᾶδινα κι' ἀκόμα κι' ἄλλα τόσα,
55 τὴν τσέπη θᾶδειαζὰ ἄχ ! τὴ χρουσορούβλα,
58 ὄλα γιὰ τὸ ἄχτι μου νὰ πᾶν τὰ γρόσα,
58 νὰ μπόρουν μόνο παρασιτὰ με τοῦβλα
δασκάλικα και νᾶχιζα και δόσ' του
61 τὸν Κασιδάκη νὰ γυρνᾶ στὴ σούβλα !»
"Αχ ! βᾶχ ! βογγᾶ ὁ Φιλήντας κι' ὁ καημὸς του
61 τὰ χῶματα τῆς Κόλασης ραγίζει'
64 κι' ὁ τράγος πού καβάλας ὁ κοιλαρός του
τὰ κλάματα ἀρχινάει και κερατίζει.
64 —Σῶπα και στοῦ Θεοῦ τὸ ἀφτί ἡ ἐφκή σου !
67 ἀχάει ὁ τσολιάς, δασκάλου κριας μυρίζει !»
Γελοῦν κι' ἀχού ! στοῦ μᾶβρου Παραδείσου
67 ὄλοι γοργὰ κατηφοροῦν τὰ σπλάχνα,
67 στὴ μουχλιασμένη ὀγρὴ τσουκνιά ξοπίσου !
70 Βόθρος βαθύς, τυφλὰ τὰ χέρια ἐψάχνα
70 μούχλα, ἀραχνιές και ὀλόδρωτες κασιδες,
73 «—Φωτιά στὰ τόπια, Παλαμᾶ μου, κι' ἄχνα !
73 Γιὰ κάφτε τὰ κιτάπια σας, ντελῆδες,
73 ρίμες, ρομάντσα, κριτικές, νὰ φέξει !»

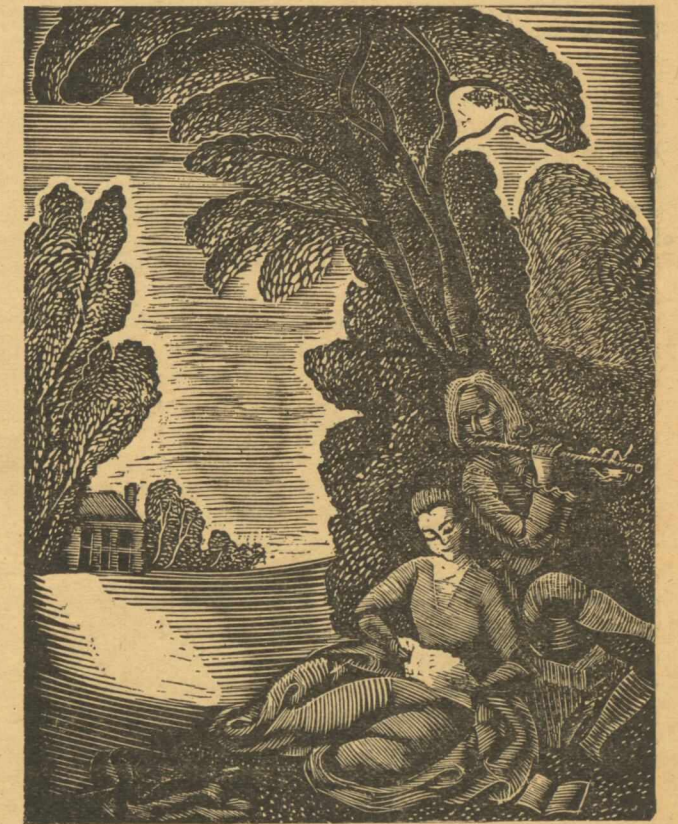
Διατάει ὁ γαμπρός κι ὄρμου οἱ φωτιές οἱ φίδες
76 κι' ἀγλείφου ὀρθὸς σουρίζοντας πεντέξη
76 πού κρέμουντα ἀπ' τὴς γλώσσες τους σὲ δάσο·
79 κι' ἕνας στὴ μέση τσίριζε, μὰ λέξη
79 μέσ' στοὺς ἀφρούς δὲ νόγασε, τί ἕνα πράσο
79 γουλᾶτο, ἀδρό, μασούλιζε και φτιοῦσε.
82 «—Ρέ, ἀπ' τὴν πολλὴ χαρὰ μου θὰ τὰ χάσω !»
82 ρεκάζει ὁ κοιλαρὸς και ψηλαφοῦσε
82 σὰν τὸν καλὸ χασάπη τὸ κριγιᾶρι.
85 Μὰ ὁ κρεμασμένος τὸ γαμπρὸ βιγλοῦσε,
85 τὰ μάτια του γουρλώνουν νὰ κρεπάρει
85 κι' ἀκούστη τσιριχτή ἡ φωνὴ ἡ φιδισια :
88 «—Διάλε τς ἀποθαμένους σου, Ψυχάρη !»
88 Μὰ ἀφτός, με τ' ἄτρομά του μάτια πού ἴσια
88 γδυμνὴ στὴ γῆς στηλώσαν τὴν ἀλήθεια,
91 ἀλάργα ξαγναντέβει παραδείσια
91 νὰ φτερουγοῦν στοῦ φῶς πουλιὰ με στήθια
91 γιομάτα ἀβγή, με κλῶνο ἐλιά στεφάνι,
94 σὰ γερανοὶ τοῦ νοῦ, σὰ σμάρια πλήθια
94 μεγάλοι στοχασμοὶ πού ἀπ' τὸ ρουμάνι
94 τὸ σκοτεινὸ τῆς σάρκας λυτρωθήκα
94 κι' ὄρμου στῆς λεφτεριάς τὸ μεσουράνι.
97 Πάθη μουντὰ και χωριατιὰ και πίκια,
97 λάσπη πηχτή, καρδιά χοντρή, μαχαῖρι
97 βαριοῦ φαγᾶ χασάπη δίχως γλύκα,
100 ὄλα σὰ λέπια λέπρας στοῦ νυστέρι
100 τοῦ Χάρου ἐπέσαν κι' ἄγιο ἀντιφλογίδι
103 τὸ λαγαρὸ τῆς ζῆσης του ξαθέρι
103 πιά στοῦ μεγάλου κίνησε Ταξίδι.
106 «—'Ομπρός, παιδιὰ, γοργόσετε τὸ ζάλο,
106 νὰ βγοῦμε πιά ἀπ' τῆς Κόλασης τὸ φρύδι.
106 Ψηλὰ τὸ νοῦ ! Κρατᾶτε τὸ μεγάλο
106 σκοπὸ και βόθηα μας ἀγνὲ τσοπάνε !
109 Κιόλας νογῶ τῆς ἀγαπὸς τὸ λάλο !»

Εἶπε και μῆχαν στὸν καιρὸ και πᾶνε.
109
112 «'Ηλιο διαβαίνουν και βροχές, οἱ σπόροι
112 βυζαίνουν μέσ' στὴ γῆς κι' ἀνηφορᾶνε·
112 οἱ κοιμισμένες κάμπιες στοῦ λιοβόρι
112 σὰ μακρινὰ φτερά νογοῦν στὴς πλάτες·
115 τρέλες παλιές, ὄνειρατα, στὴν πλώρη
115 ξανάρχουνται τοῦ νοῦ κι' ἀνοίγουν στράτες·
115 τὰ παραμῦθια παίρνουν στέριο σῶμα
118 και περπατοῦν σὰ γνώριμοι διαβάτες.
118 'Ο κηπουρὸς Καιρὸς σκυφτός στοῦ χῶμα
118 τῆς οὔρμασης τὰ θάματα συντάζει
121 κι' ἀχνογελάει τὸ σφαλιχτό του στόμα.
121 Κι' ὁ χαμουργᾶς γαμπρὸς ἀνατριχιάζει,
121 φτερά πετοῦν τὰ μάβρα του λαγόνια,
124 στοῦ ἀθάνατο νερὸ τοῦ μῦθου ἀράζει
124 και μιά γιαγιά, μετὰ ἀπὸ χίλια χρόνια,
124 κλωτσώντας τὴν ἀνέμη νὰ γυρίσει,
127 τὸ παραμῦθι ξεκινάει στ' ἀγγόνια :
127 «—Λέν, μιά φορὰ κ' ἕναν καιρὸ στὴ βρύση
127 βασιλοπούλα ἐρίξαν νὰ τὴ φάει
130 τὸ ἄγριο θεριό, ἡ ψυχὴ πού'χε ἀναβρύσει—
130 τοῦ γέρου τῆς παποῦ ἀπ' τὴ γῆς πού ἐράη
130 και βρουκολάκισσε νὰ πιεῖ τὴ χώρα.
Κλαῖν τὰ χωριὰ κ' ἡ νιά μοιρολογαί

133 μὰ δὲν κοτᾶει κανεὶς ν' ἀσκόσει φόρα
133 τὸ ἄγριο σπαθὶ και τὸ θεριὸ νὰ σφάξει.
136 Ξάφνου, παιδιὰ, ἀπ' τὴ Χιὸ τὴ μυροφόρα
136 νιὸς ξεκινάει ντυμένος στοῦ μετᾶξι,
139 σὲ ἄσπρο φαρί, με γῆλιο στὰ σγουρά του
139 κι' ἔχουν νὰ ποῦν θεὸ πῶς εἶχε ἀρπάξει
139 φουστανελλᾶ στὰ πισωκάπουλά του
139 και τοῦ κρατοῦσε τὸ βαρὶ κοντᾶρι.
142 Στὸ ἄγριο χοιμάει θεριό, τὸ ρίχνει κάτου,
142 κλαίει ἡ κοπελιά, φιλάει τὸ παληκάρι,
85 λυτρώθηκαν, πηδοῦν οἱ νερομάνες,
85 ἡ φαρμακοῦσα γῆς πετάει χορτᾶρι,
88 γοργὰ χτυποῦν τοῦ ἁγιοῦ Γεωργιοῦ οἱ καμπάνες,
88 τρέχει ὁ λαὸς στὸν πλατανιὰ μελίσι,
148 νὰ γίνου οἱ γάμοι κ' οἱ χαρὲς κ' οἱ μάνες
148 πᾶν τὰ μωρὰ ὁ γαμπρὸς νὰ τὰ βλογήσει.
148 Καὶ τότες γ'νηκε, παιδιὰ, τὸ θάμα :
151 Χρουσὸς ἀητός ξεπρόβαλε ἀπ' τὴ δύση
151 κι' ἀνιὲ τὴς κλαπατᾶρες στοῦ λιοκάμα,
94 γαμπρὸ και νύφη ἡσκιώνοντας σὰν μπόλια·
94 και λάμπαν στ' ἀκρανύχια του, ἄγιο τάμα,
154 ἀπ' ὄλα τῆς 'Ελλάδας τὰ περβόλια,
97 λεμονάνθια τὰ στέφανα τοῦ γάμου.
154 Εἶμου ἐκεῖ κι' ἐγώ, στὰ νυφοστόλια,
154 και τᾶδα με τὰ μάτια μου, παιδιὰ μου !»

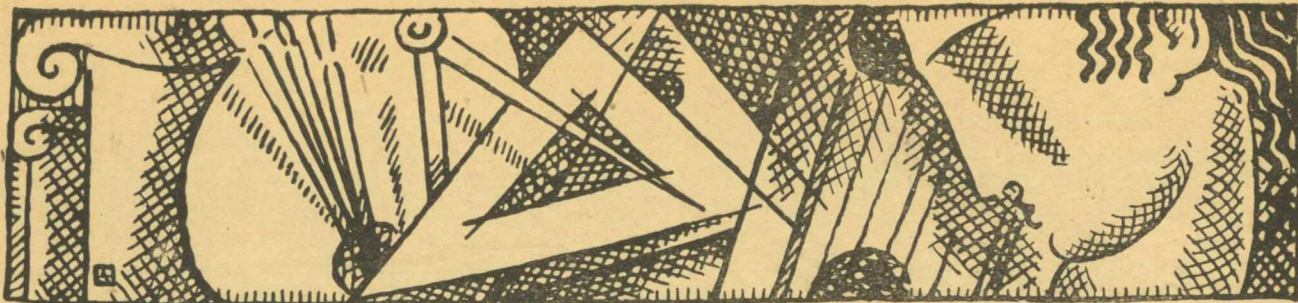
N. KAZANTZAKIS

Η ΜΕΓΑΛΗ ΤΕΧΝΗ

Δ. ΓΑΛΑΝΗ :

ΕΥΛΟΓΡΑΦΙΑ

ΚΑΤΩ ΑΠΟ ΤΑ ΒΛΕΜΜΑΤΑ ΤΩΝ ΣΙΒΥΛΛΩΝ

ΣΤΟ ΡΥΘΜΙΚΟ ξετύλιγμα του λυρικού μεγάλου ποιήματός του Laus Vitae, (όπου γράφηκε, επάνω-κάτω έδω και τριάντα χρόνια), ο Λατίνος ποιητής Γαβριήλ Ντ' Αννούτσιο, παρουσιάζει ως κεντρική παλαίστρα της μύσής του, τόν κλειστό χώρο της Cappella Sixtina, που στο θόλο της, ή Τιτανική μεγαλοφυΐα του Μιχαήλ Άγγέλου, αποτύπωσε για όλους τούς αιώνες, τις άθανατες μορφές των Σιβυλλών. Μορφές, όπου αναντίρρητα, αποδίδουν το μέτρο της Μιχαηλαγγελικής ενόρασης του κόσμου, και που σε προφητική βαθύτητα, σε δύναμη και πλάτος κοσμικό, δέν έχουν άλλον όρο σύγκρισης στο άνωτατο και στο καθολικά αποκαλυπτικό, πεδίο της Τέχνης, από τις μορφές, που με το λόγον άλλοτε, και μες στη ζώνη της αιώνιας τραγικής δημιουργίας, έχαραξε κάποιο καιρό, για όλους τούς τόπους κι' όλους τούς καιρούς, στις τραγωδίες του, ο Αίσχυλος.

Από τις γνωστότερες Σιβύλλες του αρχαίου κόσμου, και στο πλάι από τους μεγαλύτερους Έβραίους προφήτες, ο Μιχαήλ Άγγελος, στο θόλο της Cappella Sixtina έζωγράφησε μονάχα τις κυριότερες: τη Λιβυκή, την Έρυθραία, την Κουμαία, την Περσική και τη Σιβύλλα των Δελφών. Προς τις μορφές αυτές λοιπόν, απ' τις οποίες ή καθεμιά τους, μες στην πλαστική ωραιότητα και την ασύγκριτη έκφρασή της, κλείνει μιά τεράστια σφαίρα ορατότητας, που διασταυρώνεται ή συγκρούεται στο βάθος με την άλλη, αλλά που όλες συνενώνονται και διαφωτίζονται στην κρουσταλένια σφαίρα της παγκόσμιας έποπτείας, που όλοφάνερα, την άγκαλιάζει όλόκληρη ή παντοδύναμα παρθενική ματιά της Δελφικής, προς τις μορφές αυτές, ο Νεολατίνος ποιητής, μας διηγείται καθώς προείπα, στο μεγάλο λυρικό του ποίημα Laus Vitae, πώς έστράφηκε στις ύψιστες στιγμές της ψυχικής, πνευματικής και ιστορικής του ακόμα αγωνίας, τόσο, γιατί αναζητούσε ανάμεσα σε κείνες ένα σύντροφο της καθαρής δημιουργικής προσπάθειάς του, όσο και για να συλλάβει πρό παντός στην κολοσιαία συνθετική τους έκφραση, το έποπτικό που ή καθεμιά τους έπερίκειλε μυστικό. Ένα μυστικό, όπου χωρίς άμφιβολία, δέν είχε σχέση μόνο με το έκδηλωμένο θέμα των τοιχογραφιών, το θέμα της στο σώμα του Χριστού συμβολοποίησης κάποιας υπερβατικής καθολικής δικαιοσύνης, άλλ' ακόμα περισσότερο με το

κρυμμένο θέμα της ενσάρκωσης αυτής της δικαιοσύνης, μέσα απ' την ιστορική πορεία και τα συγκεκριμένα μέλλοντα όλων των φυλών και όλων γενικά των λαών της γης.

Άλλ' ακριβώς σε τουτο το σημείο της προφητικής και αποκαλυπτικής αξίωσής του, στο ανάτενισμα των παγκοσμίων αυτών συμβολικών μορφών, καθώς με υπεράνθρωπη ενόραση τις είδε και τις αποτύπωνε εκεί, ή κορυφαία Ίταλική, αλλά και γι' αυτό οικουμενική μεγαλοφυΐα του Μιχαήλ Άγγέλου, ακριβώς σε τουτο το σημείο, αποκαλύπτεται όλόκληρη ή ριζική άτροφία του πνευματικού κ' έποπτειακού αισθητηρίου, του σύγχρονου μας Νεολατίνου Ποιητή. Και το παράδοξο είναι, πώς την άτροφία έτούτη του βαθύτερου προφητικού αισθητηρίου, ο κατά κανόνα σχεδόν πάντοτε έγωκεντρικά έκφραζόμενος ποιητής, αναγκαζόμενος σε άσυνείθιστη είλικρίνεια απ' τον όγκο αυτών των ίδιων Μιχαηλαγγελικών συμβόλων που αντιμετωπίζει, την όμολογεί σ' αυτό το ποίημα, χωρίς ίχνος από τη συχνά φανερωμένη στο όλο του έργο έπιτήδευση, ή φιλάρεσκη περιστροφή. Γιατί άσφαλώς, αν και σε τουτο το σημείο, ή αναγνωρισμένη αισθησιακή και αισθητική του ρώμη, του έπιτρέπει να ζυγίσει και ν' αναμετρήσει, έξωτερικά και πλαστικά, τη θαυμάστη μορφή της Έρυθραίας, ή την υπέροχη μορφή της Λιβυκής Σιβύλλας, από τη στιγμή που βρίσκεται μπροστά στην καθαρά έσωτερική και κοσμικά προφητική μορφή της Δελφικής, αφού ξεσπάσει σε έρωτήματα άλλεπάλληλα, ζητώντας να συλλάβει και να μάθει αυτό που ή Δελφική Σιβύλλα βλέπει, άπροσδόκητα, και με μιá απλότητα, όπου άσφαλώς τιμá ιδιαίτερα σ' αυτούς τούς στίχους την ποίησή του, όμολογεί άπερίφραστα στο τέλος, όλη την άδυναμία του ν' άγκαλιάσει τούς όρίζοντες της κοσμικής, της τελευταίας αυτής, ματιάς, μ' αυτά ακριβώς τα παρακάτω λόγια:

«Κι' αν έγω Σε κράζω, Σ' όμως δέν μ' άκους. Δέν άποστρέφεις τη ματιά Σου από το δράμα που βλέπεις, και που έγω δέν βλέπω, ούτε ποτέ μου θά το ίδω».

Άδυναμία, που δίχως άλλο θ' άταν άνεξήγητη, για ένα ποιητή, που όπως ο ίδιος κάπου λέει, έφιλοδόγησε κάποια φορά να είναι ο vates του καιρού του, αν δέν ήξέραμε στο μεταξύ, πώς οι

πνευματικές του ρίζες, από την αρχή τους, δέν άπλώσανε ποτέ μακρύτερα απ' το έδαφος του Ρωμαϊκού έθνικισμού και Ιμπεριαλισμού, της άναρρίψης του όποιου υπήρξε μ' ένα τρόπο, ο πρόδρομος, ο εκπρόσωπος κι' ο έμψυχωτής.

Άλλά νά, που σήμερα ή άδυναμία αυτή του να προνοήσει τη συνθετική ματιά της Ιστορίας, διαφωτίζεται πιά για όλους και σ' άκέραιό της το πλάτος, κι' όχι βέβαια για τον ίδιο το Ντ' Αννούτσιο μονάχα, αλλά και για όλο του το έθνος, καθώς τουτο τελευταία διαμορφώθη κάτω απ' την Ιμπεριαλιστική πρόωθηση, που τελικά εύρηκε τον άποφασιστικόν ενσάρκωτή της, στον Μπενίτο Μουσσολίνι, που δέν είναι για κανένα μυστικό, πώς μ' ένα τρόπο είν' άσφαλώς το γνησιότερο πνευματικό παιδί του ποιητή.

Και να ακόμα, πώς ή Ρώμη, που όπως έγραφεν ο d' Olivet, κατά κανόνα, στις πιό κρίσιμες στροφές της Ιστορίας, έκφράζει πάντα πρώτη, την τυχόν λανθάνουσα και γενικότερη άσθένεια της Ευρώπης, είδοποιώντας τη με τουτο και για κάποια πιθανή ουσιαστική έξυλιανσή της, βρίσκεται μαζί με τον ποιητή της και με τον πολιτικό της άρχηγό την ώρα τουτο, όχι πλέον κάτω από την ύποθετικά προφητική, άλλ' απ' την άμεση και την άπόλυτα άσστηρή έποπτεία, όλων της γης των Σιβυλλών. Και όχι μονάχα, αυτών

όπου ζωγράφησε στο θόλο της Cappella Sixtina ή υπεράνθρωπη μεγαλοφυΐα του Μιχαήλ Άγγέλου. Άλλά και της Φρυγίας, και της Κιμμερίας και της Έλλησποντίδας, κι' όλων άλλων, για τον ένα ή άλλο λόγο, εύρισκόντανε όπωσδήποτε ως με τουτη τη στιγμή, μέσα στη σκιά της Ιστορίας.

Κι' άσφαλώς, να τι δέν πρόβλεπεν όλότελα, ούτ' ο ποιητής της «τρίτης Ρώμης», όταν παρωμούσε σε νέα άθλα Ιμπεριαλιστικά την Ίταλία, ούτε ο τωρινός πολιτικός της άρχηγός, που άφου έδιάβη ένα καιρό από τη σχολή ενός κακοχώνευτου για την πραγματική ιδιοσυγκρασία του σοσιαλισμού, αποφάσισε στο τέλος μ' άλλο πρόσαλλα «πνευματικά» κ' «έκπολιτιστικά» προσχήματα, να δώσει σάρκα στα Καισαρικά δράματά του, έξαποστέλλοντας άρματωμένο ως με τα δόντια άκέραιο το στρατό της Ίταλίας, έναντιον ενός άοπλου, αλλά ως αποκαλύπτεται ήμερα με τη μέρα, καταπληκτικά γενναίοψυχου και ουσιαστικά πολιτισμένου λαού, με κύριο για την ώρα, αλλά κατά βάθος πρώτο δοκιμαστικόν Ιμπεριαλιστικό του στόχο, την «ήρωϊκή κατάκτηση», όλίγων πετρελαιοπηγών.

ΑΓΓΕΛΟΣ ΣΙΚΕΛΙΑΝΟΣ

(Απόσπασμα κειμένου που θά κυκλοφορήσει σύντομα).

ΑΝ ΔΕΝ τον είχε σκοτώσει ή λιθογραφία κ' ή δημοτική της δύο μονάχα πινάκων του, του «Έσπερινου» και των «Γυναικών, που μαζεύουν στάχυα», ο Ίωάννης-Φραγκίσκος Μιλλέ θα μάς ήταν ώρισμένως ποθ' προσιτώτερος. Μά έπεσε ανάμεσα μας ή αλλοίωση του όχλου, που πολλές φορές, βέβαια, διαισθάνεται την άληθινή αξία κ' έχει τη δύναμη και την ικανότητα να την εκτιμήσει, μά και που τις περισσότερες φορές δημιουργεί ένα σωρό ύποψίες και για τα πιό άναμφισβήτητα άριστοτεχνήματα. Το ξέρω, πώς μιá τέτοια παρατήρηση μπορεί να θεωρηθεί ότι προέρχεται από υπερβολικά άριστοκρατική αντίληψη της τέχνης. Δέν είμαι κείνος, που θα χειροκροτούσε μιá τέτοια αντίληψη. Μά και δε θά μπορούσα ποτέ να υποστηρίξω, πώς ο άνώνυμος όχλος είναι ο άρμοδιώτερος κριτής της καλλιτεχνικής δημιουργίας. Άλλα είναι τα στοιχεία, που αναζητεί το πλήθος σ' ένα καλλιτέχνημα, για να εύφρανθει, και διαφορετική είναι ή αισθητική χαρά του καλλιεργημένου ανθρώπου. Ο τεχνίτης, που κατορθώνει, βρίσκοντας τη χρυσή τομή της άρμονικής συζεύξεως των στοιχείων τουτοτων, ν' άπευθυνθεί στο διπλό αυτό κοινό και να το εύφρανει είναι βέβαιο, πώς νικά σ' ένα δύσκολο άγώνισμα. Ο Μιλλέ υπήρξε, χωρίς άμφιβολία, ένας από τους ικανούς τουτους τεχνίτες. Η ζωγραφική του είναι προσιτή και στο πολύ πλήθος και στους άνθρώπους, που

προχωρούν δια μέσου πολλών άφαιρέσεων στην αισθητική κατάκτηση του καλλιτεχνήματος. Κι αν το πρώτο χαίρεται τις ζωντανές και πλαστικές του μορφές, τα καθαρά περιγράμματά

του, το λαμπρό χρώμα του και την ειδυλλιακή όμορφιά του, οι δεύτεροι πηγαίνουν βαθύτερα και συλλαμβάνουν το θερμό νόημα, που έμψυχώνει κάθε σύνθεση του ζωγράφου τουτο. Ο Ίωάννης-Φραγκίσκος Μιλλέ γεννήθηκε στη Γκρεβίλ, κοντά στη Μάγνη, στα 1815, πέθανε στο Μπαρμπιζόν στα 1875. Κλείσανε φέτος έξηντα χρόνια από την έποχή του θανάτου του. Σ' ένα του πίνακα ζωγράφησε με την αγάπη και τη νοσταλγία της μικρής πατρίδας το γενέθλιο σπιτάκι του της Γκρεβίλ, όπου πέρασε τα παιδιάτικα χρόνια του, φτωχός ανάμεσα σε φτωχούς. Πριν αποφασίσει ν' άκολουθήσει το δρόμο του πεπρωμένου του, ανάσανε τόν άέρα του άνοιχτού υπαίθρου. Βοσκός και καλλιεργητής, αισθάνθηκε τη λαχτάρα της γης κ' ή μυρωδιά του φρέσκου χώματος και το χνώτο των άγαθών ζώων του κάμπου τόν έδεσαν για πάντα με τόν κόπο και με τόν κάματο του χωριάτη. Ο Μιλλέ υπήρξε ένα πραγματικό παιδί της γης: ξεκίνησε από το χωράφι, για να κατακτήσει την τέχνη και τη δόξα της τέχνης, μά έμεινε σ' όλόκληρη τη ζωή του καρφωμένος στο ίδιο χωράφι, στον τόπο που γεννήθηκε και που ένιωσε το φως της άύγης να ίδιρίζει στις νεροσυρμές και

τόν άνεμο τοῦ χειμῶνα νά συνταράζει μὲ τὴ βροντερή του ὀρχήστρα τὶς ἀπλοχωριές. Δὲν ξέρω, ἂν ἡ Γκρεβίλ μοιάζει μὲ τὴν Ἄσκρα τοῦ Ἡσιόδου, ποῦ ἦταν «χειμα κακή, θέρει ἀργαλή, οὐδέποτ' ἐσθλή», μὰ, χωρὶς ἀμφιβολία, ὁ Μιλλέ εἶναι ἕνας ζωγράφος κ' ἕνας ἄνθρωπος ἠσιόδειου ὕφους. Καθὼς σκύβει κανεὶς ἐπάνω ἀπὸ τὴ σειρά τῶν συνθέσεών του, ποῦ ζωντανεύουν σὲ θελκτικές σκηνογραφίες τὰ πρόσωπα καὶ τὰ γεγονότα καὶ τ' ἀντικείμενα τοῦ ἀγροτικού βίου, δοκιμάζει τὴν αὐταπάτη, πὼς ξαναγυρίζει στὶς σελίδες τῶν «Ἔργων καὶ τῶν ἡμερῶν». Μὰ δὲν ἀρχίζει ἀπὸ τέτοιες συνθέσεις τὸ καλλιτεχνικὸ στάδιο τοῦ Μιλλέ. Δεκάξη χρόνων φεύγει ἀπὸ τὴν πατρίδα του καὶ πηγαίνει στὸ Χερβούργο, γιὰ νὰ σπουδάσει τὴ ζωγραφικὴ. Πέφτει στὰ χέρια δασκάλου χωρὶς ἱκανότητα καὶ χωρὶς ἀξία. Κατασταλάζει στὸ Παρίσι καὶ μπαίνει στὸ ἐργαστήρι τοῦ Ντελαρό. Ὁ τόπος ἀντηχεῖ ἀπὸ τὸν πάταγο μεγάλων ἀνανεώσεων. Οἱ ἀκαδημαῖοι κ' οἱ ρωμαντικοὶ ἀγωνίζονται «ὑπὲρ βωδῶν καὶ ἐστιῶν». Τὴν παντοκράτορία τοῦ Λουδοβίκου Δαβὶδ ἔρχεται ν' ἀντικαθίστησιν ἡ παντοκράτορία τοῦ Εὐγενίου Ντελακρουά. Ἡ νέα γενιά ἀπαρνεῖται τοὺς κλασσικούς, τὴν ἑλληνορωμαϊκὴ ἀρχαιότητα, τοὺς ἐνθουσιασμοὺς καὶ τὰ ὄνειρα τῆς πρώτης δημοκρατίας, τοὺς οἴστρους τοῦ Ναπολέοντος χυμένους στὸ καλοῦπι μὴς στατικῆς, μεγαλήγορης καὶ ψυχρῆς ἀρχαιολατρίας· στρέφεται πρὸς τὰ «κεκινημένα» θέματα· αἰσθάνεται νὰ τὴ φλογίζουν ἀσυγκράτητα πάθη καὶ στὸν «Ὀρκο τῶν Ὀρατιῶν» ἀντιπαραθέτει πίνακες, καθὼς «Ἡ σφαγὴ τῆς Χίου». Τὸ κίνημα δὲν περιορίζεται στὴν περιοχὴ μονάχα τῆς τέχνης. Ἐχει εὐρύτερη ἀπήχηση· πηγάζει ἀπὸ γενικότερες ἀνάγκες κ' ἐκφράζει μὴ σημαντικὴ μεταστροφή ὄχι μονάχα τῆς καλαισθησίας, μὰ καὶ τοῦ φιλοσοφικοῦ στοχασμοῦ, ποῦ προσφέρει τὴ στέρεα βάση καὶ τὴν πειστικὴ δικαιολογία σὲ κάθε εἶδος ἐνέργεια. Ὁ Μιλλέ, ὁ δειλὸς καὶ συλλογισμένος χωριάτης τῆς Γκρεβίλ, ὁ ἄνθρωπος ποῦ ἔβρασκε πρόβατα κ' αἰσθανόταν τοὺς ἀντίλαλους τοῦ μεγάλου κόσμου νὰ σβύνουν σὰν ἀσθενικὲς φωνές στὴν ἐρημιὰ τοῦ γενέθλιου ἐδάφους, ἀφήνεται νὰ παρασυρθεῖ ἀπὸ τὰ ρεύματα τῆς ἐποχῆς του χωρὶς ἀντίσταση. Στὰ 1840 κάνει τὴν πρώτη του ἐμφάνιση στὸ κοινὸ τῶν φιλοτέχνων τοῦ Παρισιοῦ μὲ μιά προσωπογραφία. Ἐπειτα προσπαθεῖ νὰ ἐμπνευθεῖ ἀπὸ τὴν ἱστορία, ἀπὸ τὴ μυθολογία, ἀπὸ τὴ χριστιανικὴ παράδοση, ἀπὸ τὰ σύγχρονα γεγονότα. Μάταιος κόπος. Καθὼς ζωγράφιζε τὰ θέματα τοῦτα ὁ Μιλλέ, μποροῦσαν νὰ τὰ ζωγραφίσουν κι' ἄλλοι, καὶ καλύτερα μάλιστα. Ὁ ἄνθρωπος κι' ὁ τεχνίτης δὲν εἶχε βρεῖ ἀκόμα τὸ δρόμο του. Φεύγει ἀπὸ τὸ Παρίσι, πηγαίνει στὴ Χάβρη καὶ στὸ Κρουσὺ. Παίρνει γυναῖκά του ἕνα φτωχὸ κορίτσι, μὰ τοῦ πεθαίνει ὕστερ' ἀπὸ τρία χρόνια κοινῆς ζωῆς. Μοιράζει τὸν καιρὸ του ἀνάμεσα στὸ Παρίσι καὶ στὸ Κρουσὺ. Στὸ τέλος, ἀποσύρεται στὸ Μπαρμπιζόν. Ἐκεῖ

τόν βρίσκει ὁ θάνατος καὶ τὸν ἀναπαύει ἀπὸ τοὺς καύμους καὶ τὶς πίκρες μὴς δύσκολης, βασιανισμένης ζωῆς. Σήμερα, οἱ πλαστοὶ πίνακες του γίνονται περιμάρητοι· ἀγοράζονται σὲ μισθώδεις γιὰ τὸ φτωχὸ ἀσκητὴ τοῦ Μπαρμπιζόν τιμές· μὰ ἐκεῖνος, ὅσο ζοῦσε, ἔφτιαχνε τὶς προσωπογραφίες τῶν γειτόνων του σ' ἐξευτελιστικὲς τιμές καὶ πουλοῦσε τὶς τοπιογραφίες του ὅσο, ὅσο. Πλήρωσε, μὲ τὴν σειρά του, κι' ὁ Μιλλέ τὴ δόξα πολὺ ἀκριβά. Ἡ φτώχεια, οἱ ἀδιάκοπες στέρησεις, τὰ οἰκογενειακὰ ἀτυχήματα, οἱ καλλιτεχνικὲς ἀποτυχίες πλήγωσαν κατάβαθα τὴν καρδιά του. Γιὰ τοῦτο πρέπει νὰ γνωρίσει κανεὶς τὸν ἄνθρωπο καὶ τὴν τύχη του, πρὶν θελήσῃ ν' ἀσχοληθεῖ μὲ τὸ ἔργο του. Ὅσοι προσπαθοῦν ν' ἀνακαλύπτουν ἕνα ἐξωκαλλιτεχνικὸ ὑπέδαφος σὲ κάθε καλλιτεχνικὴ δημιουργία, ἀπέδωσαν στὸ Μιλλέ τάσεις σοσιαλιστικῆς· τὸν εἶδαν σὰν ἕνα ἀπόστολο ποῦ κηρύσσει τὸ εὐαγγέλιο μὴς κοινωνικῆς μεταρρυθμίσεως· ποῦ διηγεῖται τὴν τραχιὰ ἐποποιία τῆς γῆς, γιὰ νὰ κεντρίσῃ τὴ συμπόνια καὶ τὴ στοργὴ πρὸς ὅσους σκύβουν ἀπὸ τὸ πρῶτ' ἴσαμε τὸ βράδυ στὰ δύστροπα στέρνα τῆς προσπαθώντας νὰ κερδίσουν τὸ ψωμὶ τοῦ σπιτιοῦ τῶν μὲ καθημερινή, ἀτελεύτητη ἀγωνία. Νομίζω πὼς ἔχουν πέσει σὲ λάθος. Ὁ Μιλλέ, ὅπως κάθε ἀληθινὸς καλλιτέχνης, δὲν κάνει τίποτε ἄλλο ἀπὸ τὸ νὰ προβάλλῃ στὸ ἔργο του τὰ συναισθήματα, ποῦ κυβερνοῦν τὴν ἐσωτερικὴ ὑπαρξὴ του. Δὲν κάνει φιλοσοφία, κάνει τέχνη. Μὰ ἔχει τὴν πολὺτιμη ἱκανότητα νὰ δίνει σὲ κάθε του σύνθεση, σὲ κάθε του μορφή κ' ἕνα κομμάτι τοῦ ἑαυτοῦ του, ἕνα κομμάτι ἀπὸ πολὺν πόνο, ἀπὸ στέρηση, ἀπὸ πίκρα κι' ἀπὸ τὴν παιδιὰτικὴ ἀγαλλίαση τοῦ ἀνθρώπου τῆς ἐξοχῆς, ποῦ ζωντανεύει μὲ τὴ γραμμὴ του καὶ μὲ τὸ χρῶμα του τοὺς τόπους καὶ τ' ἀντικείμενα τῆς παντοτεινῆς του ἀγάπης. Ὑπάρχει καὶ ἀγνότης καὶ εἰλικρίνεια αἰσθήματος καὶ μιά θαυμασία αὐθορμησία σ' ὀλόκληρη τὴν καλλιτεχνικὴ παραγωγὴ τοῦ Μιλλέ ἀπὸ τὴ στιγμή ποῦ βρίσκει τὸ δρόμο του, ποῦ εἶναι ὁ δρόμος τῆς καρδιάς του. Ὁ κόσμος τοῦ ζωγράφου αὐτοῦ ἀρχίζει ἀπὸ τὴν ἄκρη τῆς νεροσυρμῆς, ἀπὸ τὸ λιβάδι καὶ τὸ ἀμπέλι καὶ τελειώνει στὸ σπιτοκάλυβο, ὅπου τὸ θάλπος καὶ ἡ ἐπώδυνη γαλήνη τοῦ οἰκογενειακοῦ βίου μεγαλώνει καὶ θερμαίνει ἐκείνους, ποῦ θὰ δουλέψουν ἀργότερα, μὲ τὴν σειρά τους, τὴ γῆ, συνεχίζοντας τὸ ἔργο τῶν πατέρων τῶν καὶ τῶν πάππων τῶν. Ὁ σύνδεσμος τοῦ χωριάτη μὲ τὸ χωράφι του, ὁ πόνος τοῦ χρώματος, ποῦ τὸ σκίζει τὸ τροχισμένο ἀλέτρι, κι' ὁ πόνος τοῦ ὕνιου, ποῦ ἀγωνίζεται ν' ἀνοίξει τοὺς δρόμους τῆς καρποφορίας στὸ τραχὺ καὶ γεμάτο ἀντίσταση ἔδαφος, οἱ μικρὲς σπιτικὲς εὐτυχίες, οἱ μικρὲς σπιτικὲς λύπες, ἡ ἐγκαρτέρηση κ' ἡ ἀπόγνωση, ἡ ἀνοιχτόκαρδη ἀφροντισιὰ τῶν πιστῶν, σπιτικῶν ζώων, ἡ ὁμορφιά τοῦ τοπίου, ποῦ πέφτει ἐπάνω του γαληνεμένο τὸ φῶς τῆς δύσεως—εἶναι τὰ αἰώνια θέματα, ποῦ θρέφουν καὶ μεστῶνουν τὴν ἐμπνευση τοῦ Μιλλέ. Τὸν εἶπαν «εἰδυλλιακὸ

ΕΥΛΟΓΡΑΦΙΑ ΑΓΓΕΛΟΥ ΘΕΟΔΩΡΟΠΟΥΛΟΥ

ρεαλιστή». Ὁ ὀρισμὸς εἶναι καὶ ἀκριβῆς καὶ χαρακτηριστικός. Γιατί, χωρὶς ἀμφιβολία, ὑπάρχουν στὸ ἔργο του δυὸ Μιλλέ: ὁ ρεαλιστὴς κι' ὁ εἰδυλλιακός. Ὁ ἕνας βλέπει μὲ τὴν ὄραση τοῦ τυραννισμένου ξωμάχου· ὁ ἄλλος γίνεται ποιητὴς καὶ γράφει μὲ τὸ κοντύλι τοῦ θεοκρίτου εἰδυλλία. Ὁ ἕνας εἶναι ὁ ντόπιος, ποῦ τὰ προσδέχεται ὅλα μέσ' ἀπὸ τὸ πρῶμα τοῦ καθημερινοῦ του μόχθου· ὁ ἄλλος εἶναι ὁ ξένος, ὁ φιλοπερίεργος, ὁ ἱκανὸς νὰ γευθεῖ τὴν πολὺτιμη εὐφροσύνη τῆς κάθε στιγμῆς, ὁ ἐραστὴς τοῦ γραφικοῦ καὶ τοῦ διακοσμητικοῦ στοιχείου, ὁ προικισμένος μὲ λυρικὴ διάθεση κ' αἰσθητικὴ λεπτότητα. Οἱ δυὸ αὐτοὶ ἄνθρωποι δὲ συνταιριάζονται πάντα ἀρμονικὰ στοὺς πίνακες τοῦ Μιλλέ. Πολλὲς φορὲς ἀντιστέκονται ὁ ἕνας στὸν ἄλλον, μὰ στὸ τέλος σχεδὸν πάντα ὁμοιοῦν. Μ' ὅλα τὰῦτα τὸ εἰδυλλιακὸ στοιχεῖο εἶναι ἀσθενικώτερο στὸ ἔργο τοῦ Μιλλέ ἀπὸ τὸ στοιχεῖο τοῦ σκληροῦ ρεαλισμοῦ, ποῦ κυριαρχεῖ καὶ στὶς λυρικώτερες συνθέσεις του. Ὑπῆρξεν, ἄλλως τε, ὁ πρόδρομος κι' ὁ συνοδοιπόρος μὴς γενιάς τοπιογράφων, ποῦ καὶ στὴ Γαλλία κι' ἄλλοι εἶδαν τὸ τοπίο μὲ περισσότερὴ ψυχραιμία. «Οἱ Γυναῖκες, ποῦ μαζεῦνουν στάχου», τὸ ἀριστοῦργημά του, δὲν εἶναι μιά σκηνὴ εἰδυλλιακὴ κι' ὅσοι τὴ βλέπουν ἔτσι, λαθεύονται. Εἶναι μιά πικρὴ, κουρασμένη σελίδα, ποῦ μπορεῖ πολὺ εὐκόλα σὲ μᾶς ἐδῶ νὰ θυμίσει τὴ σιωπηλὴ τραγωδία τῆς «Σταχομαζώχτρας» τοῦ Παπαδιαμάντη. Χωρὶς ἄλλο, οἱ τρεῖς χωριάτισσες ποῦ μαζεῦνουν στὸ

γυμνὸ χωράφι τ' ἀπομεινάρια τοῦ θηρισμοῦ, εἶναι τόσο λυπημένες καὶ τόσο ὑπομονετικὲς, σὰν τὴ θεὰ Ἀχτίτσα, ἡ ὁποία «μετ' ἄλλων πτωχῶν γυναικῶν ἠσχολεῖτο συλλέγουσα τοὺς στάχους, τοὺς πίπτοντας ἀπὸ τῶν δραγματῶν τῶν θηριστῶν, ἀπὸ τῶν φορτωμάτων καὶ κάρρων». Τέτοιες φτωχικὲς ἱστορίες ἀναπηδοῦν ἀπὸ κάθε πίνακα τοῦ Μιλλέ. Ἄλλοτε ἄλλοι μίλησα γιὰ τὸ ἔργο τοῦ Λίμπερμαν. Μὲ ὅσα ἀφιερῶνω σήμερα στὸ Μιλλέ, νομίζω, πὼς ξεκαθαρίζεται καλύτερα κ' ἡ οὐσία τοῦ πονεμένου καὶ συμπονετικοῦ ρεαλισμοῦ τοῦ μεγάλου Γερμανοῦ ζωγράφου, μὰ ποῦ ὁ Λίμπερμαν στὴν πρώτη περίοδο τῆς καλλιτεχνικῆς του σταδιοδρομίας βγαίνει ὀλόκληρος ἀπὸ τὴν τοπιογραφία τοῦ Μιλλέ κι' ἀπὸ τοὺς τραχεῖς ρυθμοὺς τοῦ μεγαλοφυοῦς ρεαλισμοῦ τοῦ Κουρμπέ. «Ὁ λιχνιστὴς», «Ἡ καθισμένη χωριάτισσα», «Ἡ γυναῖκα ποῦ βόσκει τὴ γελᾶδα τῆς», «Ὁ θάνατος κι' ὁ ξυλοκόπος», «Ἡ συγκομιδὴ τῆς πατάτας», ὁ «Νοέμβριος», «Ὁ χωριάτης μὲ τὸ τσαπί», «Ὁ σπορευτής», «Ὁ βοσκός», οἱ ἀπειράριθμες ἄλλες σκηνές τοῦ ἀγροτικοῦ βίου, ποῦ μᾶς πρόσφερε ἡ δυνατὴ ἰδιοφυία τοῦ Μιλλέ, ἀποτελοῦν κατὰ ἕνα τρόπο τὸν καλύτερο ὑπομνηματισμὸ καὶ στὸ ἔργο τοῦ Λίμπερμαν, ποῦ πέθανε φέτος καὶ ποῦ ἔσκυψε μὲ ἄλλη τόση συμπόνια καὶ μὲ ἄλλη τόση λυπημένη στοργὴ στὶς καθημερινὲς ἀσχολίες τῶν ταπεινῶν καὶ τῶν ἀπλοϊκῶν ἀνθρώπων.

«Μαλέαν δὲ κάμψας ἐπιλάθου τῶν οἴκαδε...» Στράβων Η 375

ΑΝΘΡΩΠΟΣ δὲν ἔμαθε ποτέσ ποῦθε κρατοῦσε ἢ σκούφια του. Κι' οὔτε γιὰ τῶνομά του μποροῦσε νὰ μαρτυρήσει κανεὶς μὲ σιγουριά. Στὴ Μονεμπασιά εἶχε φουντάρει ἕνα πρωῖνό, μέσα σὲ μιὰ κόκκινη βάρκα, μὲ τὸ λατίνι κουρελιασμένο. Εἶπε πὼς τῶνομά του εἶναι Μιχάλαρος. Ἴσαμε δῶ καὶ μὴ παρέκει. Μιχάλαρος νέντα σκέτα. Ἔτσι ὁ καθέννας μποροῦσε λέφτερα νὰ φτιάξει μὲ τὸ μυαλό του μιὰν ἱστορία, ἀπλή ἢ παράξενη. Γιὰ τοῦτο ὅμως δὲν νοιᾶζονταν ὁ Μιχάλαρος. Φοροῦσε τὴν ὑδραὶκία βράκα του καὶ πορπατοῦσε ξυπόλυτος, Ἐξὸν ἀπὸ τούτη τὴ βράκα καὶ μιὰ μπλοῦ φανέλλα, κανένα ἄλλο ρούχο δὲ σκέπαζε νὸ κορμί του. Τὴ βάρκα του τὴν εἶχε δεμένη πίσω ἀπὸ μιὰ ξέρα καὶ στὴ Μονεμπασιά δὲν ἀπερνοῦσε παρά μονάχα γιὰ ψώνιο. Δυὸ καρβέλια, ἔληα καὶ ρέγγα.

Ἦταν ψηλός, μὲ γένη μαυροδερτό, δασυὰ φρύδια καὶ κομένο τὸ ζερβί τ' αὐτί του.

Κι' ὅσο περνοῦσαν οἱ μέρες τόσο θέριευε τὸ κουβεντολόι. Ἐνας μαρινάρος μάλιστα, πού τὸν εἶχε καρφώσει ἢ ἀρρώτεια στὸν καφενὲ τῆς Μονεμπασιάς ἱστοροῦσε πὼς τὸν εἶχε ἀνταμώσει σὲ μακρυνὰ πόρτα. Μὰ οὔτε τοῦτος οὔτε ἄλλος μπόραγε νὰ ξεδιαλύνει τὸ αἰνίγμα.

Καὶ πότερο ἀπ' τοὺς ἄντρες τὸν κουβεντιάζανε τὰ θηλυκά. Κι' οἱ λεύτερες κι' οἱ παντρεμένες κι' οἱ χηρευάμενες.

Καὶ τὴν Κυριακὴ ὀχτῶ τοῦ ἐρχομοῦ του, ἢ Σταματίνα τοῦ κουφοῦ, ἔλειψε ὄρες τῶν ὠρῶν ἀπ' τὸ σπίτι τῆς. Καὶ παραξηγήθηκε κι' ἀνάγκασε νὰ ξαγρυπνίσει τὸ σοκκάκι τῆς ὡς τὴ βαθεῖα τὴ νύχτα πού φάνηκε πάλι νὰ ξαμπαρώνει τὴν πόρτα τῆς. Πῆρε τὸ θάρρος λέει νὰ ρωτήξει τοῦτο τὸν παράξενο γιομιτζῆ γιὰ τὸν ξα-

δερφό τῆς τὸν Πασχάλη ποῦχε πρατιγάρει δῶ καὶ δυὸ χρόνια σὲ νὰ πολιτάνικια σκούνα, κι' ἀπὸ τότεσ οὐδὲ γραφή εἶχε στείλει οὐδὲ ἀκρόαση. Ξέταξε λοιπὸν μὴ τὸν εἶχε ἀνταμώσει τοῦτος ὁ ἄνθρωπος στ' ἀνοιχτά ἢ στὰ πόρτα. Καὶ κατὰ πὼς ἔγινε, χρειάστηκε ὄρες τρεῖς γιὰ νὰ ξετάσει τὸ πρᾶμμά στὴν ἐντέλεια κι' ἄλλες τόσες γιὰ νὰ τῆς ἀποκριθεῖ ὅπως

νογοῦσε τοῦτο τὸ θεριὸ τῆς θάλασσας. Κι' οὔτε τοῦτος οὔτε κείνη εἶχανε νὰ δώσουνε λόγο τοῦ καθενός.

Καὶ τὴ Κυριακὴ δεκαπέντε τοῦ ἐρχομοῦ του τὸν εἶδανε νὰ κουβεντιάζει μὲ τὸν Καφοῦρο πού χρόνια καὶ χρόνια ἔλλειψε στὸ Τούνεζι. Τὰ σουρουπώματα μάλιστα ὁ Καφοῦρος πέρασε στὴ βάρκα τοῦ Μιχάλαρου καὶ κολάτισε μαζί του. Κι' ἄργα τὴ νύχτα τὸν εἶδανε νὰ χτυπᾶ τὴ θύρα τῆς χήρας τοῦ Κακαβᾶ καὶ νὰ ξεσηκώνει τὸν ἀχαῖρευτο τὸ γιοῦ τῆς, τὸν γκαβδό, πού ξύλιζε τὴ μάνα του, ἐπειδὴ ἀπὸ δικὸ τῆς τάχα φταιξίμο εἶχε χάσει τὸ ζερβί του μάτι.

Τὸ πρῶτὸ τὸ κουβεντολόι θέριψε: Πίσω ἀπὸ τὴν ξέρα ἢ θάλασσα ἦταν ἄδεια. Ἡ βάρκα εἶχε σαλπάρει καὶ μαζί τῆς ὁ Καφοῦρος κι' ὁ Κακαβᾶς.

* *

Στὸ πέλαο εἶχε φρέσκο. Ὅστρια ἀνάλαφρη κι' ἀστενικιά. Κι' ἀρμενίζανε στὸν καιρὸ, μ' ἕνα κάρτο γυρισμένοι στὸ γαρμπῆ.

Τὸ Κακαβᾶ τὸν εἶχανε στὴ λαγουδέρα καὶ τοῦτοι οἱ δύο στὴν πλώρα σιγοκουβεντιάζανε. Ὁ Μιχάλαρος ὄλο ἔστριβε τὸ τσιγάρο κι' ὄλο τήραγε κατὰ τὸ Γαρμπῆ. Οὐδὲ λεφτὸ ὅμως δὲ χάσανε ἀπὸ τὰ μάτια τὴ στεριά. Μεσημέρι κοντὰ ὁ Κακαβᾶς πέρνοντας ἀπὸ τὸ χέρι τοῦ Καφοῦρου τὸ ψωμί καὶ τὶς ἔληες ρώτηξε.

—Γιὰ ποῦ ἀρμενίζομε καπετάνιο;

—Γιὰ τὸν κάβο Μαλιά. Ἀποκρίθηκε ὁ Μιχάλαρος. Ὑστερα βούτηξε στὴν τροῦπα τῆς πλώρας, ἀνάσυρε ἕνα κομάτι τενεκέ, ἔβαλε ἀπάνω δυὸ τρία δαδιά τ' ἀναψε καὶ καψάλισε τρεῖς ρέγγες. Τὴν πρώτη τὴν πέταξε τοῦ Κακαβᾶ, ὕστερα ἔδωσε τοῦ Καφοῦρου καὶ τελευταῖος πῆρε τοῦ λόγου του.

Τ' ἀπομεσήμερο ὁ Μιχάλαρος ξαπλώθηκε καὶ τῶστρωσε στὸν ὕπνο. Ἀάνσκελα μὲ τὰ μοῦτρα κατάφαστα στὰ ἐπουράνια ἀνάσενε βαθυὰ καὶ ρουχάλιζε. Ὁ Καφοῦρος κρατοῦσε τὴ ρότα καὶ λίγο πρὶν βασιλέψει ὁ ἥλιος εἶδανε ὀλοκάθαρα τὸν κάβο καὶ τὸ

ρημοκλήσι τοῦ Ταξιάρχη.

Ὁ Μιχάλαρος ξύπνησε, τήραξε τὴν ὄστρια κι' εἶδε τὴ θάλασσα νὰ θεριεύει κι' ἕνα σύγνεφο μαῦρο νὰ προβατεῖ κατὰ τὸν κάβο.

Ὁ ἀγέρας ἔφερνε χοντρές ψυχάλες καὶ τὸ κῦμα πονοῦσε τὴ βάρκα. Ὁ Μιχάλαρος τὸ γύρισε ἀνοιχτά. Διαφορετικὰ ἀδύνατο νὰ πιάσει τὸν κάβο. Τῶφερ' ἀπὸ δῶ, τῶφερ' ἀπὸ κεῖ κι' ἦρθε κάπως ἀπάνεμα στὴ σκέπη τῆς στεριάς.

Ἀπὸ τὸν κάβο ὁ καλόγερος τοῦ Ταξιάρχη τοὺς εἶχε δεῖ. Τοὺς λογάρισε ξεστρατισμένο πλευόμενο. Μὰ σὰν εἶδε τόσο μαστορικὰ τὴ βόλτα κατὰλαβε πὼς ὁ καπετάνιος ἤξερε τὰ σημάδια τοῦ κάβου. Κατέβηκε ὡς τόσο στὸ μέρος καὶ τοὺς βόηθησε ἄ τραβήξουνε τὴ βάρκα στὴ στεριά. Ὑστερα κι' οἱ τέσσερις ἀμίλητοι πῆραν τὸ μονοπάτι γιὰ τὸν Ταξιάρχη.

—Σᾶς ἔπιασε ὁ καιρὸς; ρώτηξε ὁ καλόγερος Γαβριὴλ χωρὶς οὐδὲ λεφτὸ νὰ σηκώσει τὸ μάτι ἀπὸ τούτους τοὺς μαρινάρους καὶ τὸν καπετάνιο τους.

—Ὅστρια μαγγιῶρα. Ἀποκρίθηκε ξερά ὁ Μιχάλαρος.

—Καὶ θεριεύει πανάθεμά την. Διάκοψε ὁ Καφοῦρος,

—Ἐκάματε ἄγια καὶ πιάσατε στεριά· εἶπε ὁ Γαβριὴλ. Θὰ βροῦμε τρόπο νὰ περᾶστε στὸ κελί μου.

Ὁ Μιχάλαρος ἔρριξε μιὰ παράξενη ματιά. Ὑστερα κύτταξε τὸν οὐρανὸ. Ἡ μαυρίλα εἶχε ἀπλωθεῖ κι' ἡ βροχὴ ἔρχονταν ξυστὴ μὲ τὸν ἀγέρα,

—Ὁ Θεὸς νὰ δώσει λιμάνια σ' ὄσους ἀρμενίζουσε τούτη τὴ φοβερὴ νύχτα. Εὐχῆθηκε ὁ Γαβριὴλ χωρὶς νὰ πάρει ἀπόκριση στὴν εὐχὴ του. Ἄμα φτάσανε στὸν Ταξιάρχη ὁ καλόγερος προβόδισε ἀνοιξε τὴν πόρτα τῆς ἐκκλησιᾶς καὶ τοὺς εἶπε.

—Περᾶστε νὰ κάμετε ἕνα σταυρὸ ὡς ποῦ ν' ἀνάψω ἐγὼ τὸ φανάρι τοῦ κάβου. Μὲ τέτοια συννεφιά θᾶναι τὸ μόνο φῶς σὲ τοῦτο τὸ πέρασμα. Γιὰ πρώτη βολὰ ὁ γκαβδὸς ὁ Κακαβᾶς γέλασε χαζὰ καὶ γυρίζοντας στὸν Μιχάλαρο τοῦδειξε τὸν οὐρονὸ λέγοντάς του.

—Ὅτ' ἕνα ἀστεράκι καπετάνιο...

—Στραβὸς δὲν εἶμαι, ἀποκρίθηκε θυμωμένος ὁ Μιχάλαρος. Καὶ περᾶσανε στὴν ἐκκλησιᾶ.

Ἄμα βγήκανε ἀπ' τὸν Ταξιάρχη καὶ γύρισε ὁ καλόγερος εἶχε ὀλότελα σκοτεινιάσει.

Τοὺς κάλεσε στὸ κελί του νὰ κολατσίσουνε, καὶ καθὼς μπήκανε εἶδανε στὸ τζάκι ἀναμένη μιὰ φουφοῦ καὶ πάνωθὲ τῆς ἀκουμπισμένο ἕνα πῆλινο τσουκάλι.

Ὁ Κακαβᾶς τάχατες ἀδιάφορα σίμωσε τὸ τζάκι κι' ὀσμίστηκε τὴ μυρουδιά τοῦ χόρτου πού ἔβραζε. Τὸ μάτι του γύρισε ὕστερα στὸ σκάψιμο τοῦ τοίχου καὶ εἶδε τὸ κουμνὶ μὲ τὶς ἔληες. Ὁ καλόγερος ἀναψε τὴ λουσέρνα καὶ τοὺς κάλεσε νὰ κάτσουνε καταγῆς.

Ὅλοι πῆρανε θέση γύρω στὸ τζάκι καὶ ρίξανε λαίμαργη τὴ ματιά τους στὸ τσουκάλι. Ὁ καλόγερος ἔδωκε ἀπόνα πηροῦνι στὸ Μιχάλαρο

καὶ στὸν Κιαφοῦρο, ἕνα κουτάλι τοῦ Κακαβᾶ καὶ λόγου του βολεύτηκε μ' ἕνα σουγιά κολοκοτρωνέικο. Γιατὶ οὔτε ἄλλο πηροῦνι πέρσειε, οὔτε δεύτερο κουτάλι βρίσκονταν στὸ νοικοκυριό του. Κατέβασε τὸ τσουκάλι ἀπὸ τὴ φωτιὰ ἔφερε καὶ τὸ κουμνὶ τὶς ἔληες, μοίρασε ψωμί καὶ στρωθήκανε στὸ φαῖ.

Τρώγανε ἀμίλητοι καὶ μόνο ἄμα δείξανε χορτάτοι ὁ Γαβριὴλ τοὺς ρώτησε.

—Ἀπὸ ποῦ ἔρχεστε παιδιά.

—Ἀπ' τὴ Μονεμπάσια βιάστηκε ν' ἀποκριθεῖ ὁ Κακαβᾶς. Ὁ Μιχάλαρος τοῦρριξε ἄγρια τὴ ματιά του κι' ὁ Κακαβᾶς ξεροκατάπιε τὸ σάλιο του καὶ ζάρωσε στὸ ντουβάρη.

—Καὶ γιὰ ποῦ μὲ τὸ καλὸ, συνέχισε ὁ Γαβριὴλ σὰ νὰ μὴν ἔννοιωσε τὴ ματιά τοῦ καπετάνιου. Οἱ τρεῖς ἄντρες δὲν ἀποκρίθηκαν παρά κυτᾶχτηκαν ἀναμετάξυ τους. Ὑστερα ὁ Μιχάλαρος τήραξε καλὰ τὸν καλόγερο, ζάρωσε τὰ δασυὰ του φρύδια καὶ γελῶντας ἕνα παράξενο γέλιο, εἶπε τοῦ ἐρημίτη.

—Ποιὸς ξέρει γιὰ ποῦ μὲ τὸ καλὸ γέροντα. Ναυτικοὶ εἴμαστε, ἀδικημένοι εἴμαστε, τὴν τύχη κυνηγᾶμε καὶ θ' ἀρμενίσουμε ὅπου μᾶς βγάνει ἡ ἄκρη. Ξέρεις τοῦ λόγου σου τί θὰ πράξεις τὴν αὔριο;

—Μόνον ὁ Κύριος γνωρίζει καπετάνιο μου.

—Μπορεῖ νᾶναι κι' ἔτσι. Μὰ ὁ Κύριος τὸ κρατάει μυστικὸ καὶ δὲν τὸ ξεμυστηρεῖται κανενοῦ.

Κι' οἱ τέσσερες ἄντρες παλι σωπάσανε Ὁ ἀγέρας εἶχε ξαμολυθεῖ σ' ἕνα οὐρλιατὸ κι' ἡ βροχὴ ἔρχονταν κουβαδιές, κουβαδιές. Τὴν ἔφερνε ἔτσι ὁ ἀγέρας. Κείνη τὴν ὥρα ἄρχισε καὶ τὸ μπουμπουνητό. Μουγκὸ κι' ἀπόμακρο στὴν ἀρχὴ, κοντοζύγωνε ὀλοένα κι' οἱ ἀστραπὲς σκίζανε τὸ πυκνὸ σκοτάδι. Ὁ Γαβριὴλ σὲ κάθε μπουμπουνητὸ σταυροκοπιόταν.

—Φοβᾶσαι παπούλη; τὸν ρώτηξε ὁ Καφοῦρος.

—Ὅχι γιὰ μένα καπετάνιο μου, ἀλλὰ γιὰ ὄσους ἀρμενίζουσε τέτοια ὥρα στὸ πέλαο. Γι' αὐτοὺς σταυροκοπιέμαι...

—Ἡ στράτα τῆς θάλασσας ἔχει καὶ τέτοια τυχερά, διάκοψε ὁ Καφοῦρος.

—Καὶ τί ὥρα πλαγιάζεις γέροντα, ρώτηξε ὁ Μιχάλαρος.

Ὁ καλόγερος κύταξε τὸν καπετάνιο.

—Ἄμα ὁ καιρὸς εἶναι ἦσυχος μὲ τὸ βασιλεμα τοῦ ἡλίου πλαγιάζω. Νύχτες ὅμως σὰν τὴν ἀποψινὴ ξαγρυπνῶ. Κάθομαι στὸν Ταξιάρχη καὶ δέομαι γιὰ τοὺς θαλασσινούς. Κάθε τόσο βγαίνω στὸ κατῶφλι τῆς ἐκκλησιᾶς κι' ἀγναντεύω τὸ πέλαγο. Βλέπω τ' ἀγγομαχητὸ τῶν караβιών.

—Ὡστε σὰ νὰ λέμε θὰ ξαγρυπνήσεις κι' ἀπόψε.

—Σὰν κάθε φορά.

—Καὶ μεῖς θὰ ξαγρυπνήσουμε.

—Τοῦ λόγου σας γιατί;

—Γιὰ νὰ χαροῦμε τούτη τὴ φουρτούνα στὴ σιγουριά τῆς στεριάς.

Ὁ Γαβριὴλ δὲν κατὰλαβε. Τοῦ φαίνονταν τόσο ἀλόκοτοι τοῦτοι οἱ ἄνθρωποι. Ξαφνοῦ ὁ Κακαβᾶς δίχως κανεὶς νὰ ρωτήξει πετάχτηκε.

—Ἐχομε καὶ μεῖς τὴ δουλειὰ μας, παπούλη.

Τούτη τη βολά ο Μιχάλαρος δὲν κρατήθηκε, σηκώθηκε στὰ πόδια του, τράβηξε καταπάνω του τὸν ἄρπαξε ἀπὸ τὸ λαιμὸ τῆς φανέλλας του καὶ τὸν ἄρπαιε στὶς γροθιές. Τὸν βαροῦσε ἀλύπητα καὶ τοῦτος, ὁ ναύτης φώναζε καὶ μούγγριζε μὰ ὁ Μιχάλαρος εἶχε ἀνάψει.

Ὁ καλόγερος τότες σίμωσε νὰ τοὺς χωρίσει. Μὰ ὁ Μιχάλαρος δίνοντάς του μιὰ δυνατὴ σπρωξιὰ τὸν κόλλησε στὸ ντουβάρι φωνάζοντάς του.

—Νὰ μὴ μπερδεύεσαι στὶς ξένες ἔγνοιες.

Ἔστερα ἄφησε ζεματισμένον τὸν Κακαβᾶ καὶ γύρισε στὸν καλόγερο.

—Ἀπόψε γέροντα τοῦπε θὰ πλαγιάσεις. Στὸν καβο θὰ φυλάξω τοῦ λόγου μου καὶ τὸ μάτι τὸ δικό μου ἀγναντεύει καλύτερα στὸ σκοτάδι.

Ὁ καλόγερος ἄρχισε νὰ σιγομπαίνει στὸ νόημα. Μὰ δὲν χωροῦσε στὸ μυαλό του πῶς τοῦτοι οἱ ἀνθρώποι θέλανε ν' ἀφανίσουνε ἕναν ἐρημίτη ποὺ δὲν ἔδειχνε ἄλλο βίος ἐξὸν τὸ ράσο του.

Ἄλλο λοιπὸν θάτανε τὸ σκέδιό τους. Καὶ τοῦτο δὲν κατάφερνε νὰ ξεδιαλύνει. Κύταζε μ' ἀπορία πότε τὸν ἕνα, πότε τὸν ἄλλο καὶ πότε τὸν χαζὸ τὸν Κακαβᾶ ποῦχε ζαρῶσει τώρακι εἶχε κολλήσει ἀμίλητος στὸ ντουβάρι. Ἔστερα πάσχισε μὲ τὸ γλυκὺ νὰ μαλάξει τὸ θυμὸ τοῦ Μιχάλαρου.

—Μὴ θυμώνεις καπετάνιο. Ὁ θεὸς νὰ σοῦ χαρίζει δύναμη καὶ βιὸς μὰ ἀπὸ λύπηση μπήκα νὰ χωρίσω. Οἱ ξένες ἔγνοιες εἶναι καὶ δικές μου. Καὶ γιὰ δαῦτες παρακαλῶ τὸν Κύριο. Ὅτι λοιπὸν μοῦ ζητήσεις εἶμαι στοὺς ὀρισμούς σου.

—Νὰ πλαγιάσεις στὸ κελὶ σου καὶ μεῖς θὰ βολευτοῦμε στὴν ἐκκλησιά. Δὴ μεσα δὲ χωράει οὔτε κούνουπας.

—Δὲν γίνεται στὴν ἐκκλησιά καπετάνιο. Θὰ τῶχεις στὴν ψυχὴ σου τὸ κρίμα... Γιατὶ στὸν ὕπνο του, ἀδύνατο νὰ ὀρίσει ὁ ἀνθρώπος τοῦ κορμιοῦ τὶς ἀσκήμιες. Κι' ἄπρεπο εἶναι, κι' ἀθέλα σου ἀκόμα, νὰ βρωμίσεις τὸν ἅγιο τόπο. Νὰ ὀσμίζεται ἡ χάρη τῆς κι' ὁ Ταξιάρχης τῆς πορδῆς σου τὴν ἀποφορᾶ.

Ὁ καπετάνιος τήραξε ἄγρια τὸ Γαβριήλ.

—Εἶπα πῶς θὰ πλαγιάσω στὴν ἐκκλησιά, τοῦ φώναξε χτυπώντας τὴ γροθιά του, κι' ὅσο εἶμαι γὰ στὸν κάβο τοῦ λόγου μου ὀρίζω κι' ὄχι ἡ ἀφεντιά σου.

—Ἐχεις τὴ δύναμη καὶ σὰν πουλερικό νὰ μὲ καθαρίσεις. Μὰ ὄφελος κανένα δὲ θάχεις. Ἄν λογαριάσεις σὲ βιὸς, οὔτε δέκα μπακίρια δὲ θὰ βρεῖς. Ἄν ὀφελὴ λοιπὸν σοῦναι ἡ ζωὴ μου. Ἐγὼ λάλησα τὸ σωστό. Ἀφέντης εἶσαι νὰ πράξεις κατὰ τὴν ψυχὴ σου. Μὰ τοῦτο σοῦ λέω. Μὲ τὸ θεὸ μὴν τὰ βάνεις. Μπάτσος θὰ σοῦρθεῖ σ' ὦρα ποὺ δὲν τὸν προσδοκᾶς.

Ὁ καπετάνιος τήραξε γύρω του. Εἶδε τὸν Κακαβᾶ ν' ἀφρουγκράζεται προσεχτικὰ τὰ λόγια τοῦ γέροντα καὶ τὸν Καφοῦρο νὰ φουμέρνει κυτῶντας κατὰ γῆς. Ἐρριξε καὶ μιὰ ματιὰ στὴν πόρτα καὶ σίμωσε σιμὰ στὸ Γαβριήλ ἔσκυψε κάτω ἀπὸ τὸ γένι του καὶ μὲ μιὰ λοξὴ ματιὰ κι' ἕνα γέλοιο χολιασμένο τοῦπε σιγὰ σὰ νάθελε νὰ ἐπιπλανήσει ξένο αὐτὶ ποὺ παραμόνευε.

—Συχαίνουμαι τοὺς ἀνθρώπους ποὺ δίνουν ὀρ-

μήνιες. Κι' οἱ δικές σου λοιπὸν, χαμένα λόγια, καθὼς ὅλες οἱ ὀρμήνιες τοῦ κόσμου. Κι' ἄλλοι μόνον τὸν ἀνθρώπο ποὺ πάει κατὰ τὶς ὀρμήνιες τ' ἄλλοινοῦ. Κλέφτης λοιπὸν εἶμαι. Κι' ὄλοι κλέφτες εἶναι. Καὶ κείνοι ποὺ ὀρμηνεύουνε κι' οἱ ἄλλοι ποὺ ἀκοῦνε. Πλάγιασε λοιπὸν καὶ μὴ χάνεις τὰ λόγια σου.

Ὁ καλόγερος γύρισε κατὰ τὸ λεβάντε ἔκαμε μιὰ μετάνοια φίλησε τὸ χῶμα καὶ σταυροκοπήθηκε.

Ἔστερα πῆγε στὴν πόρτα βγῆκε ὄξω πέρασε στὴν ἐκκλησιά καὶ στάθηκε στὸ τέμπλο μπροστὰ στὴν εἰκόνα τῆς Μεγαλόχαρης.

Ὁ Μιχάλαρος βγῆγε κατόπι του. Στάθηκε στὸ ψῆλωμα τοῦ κάβου κι' ἄφησε τὸν ἀγέρα καὶ τὴ βροχὴ νὰ χτυπήσουνε τὸ μοῦτρο του. Ἄστραφτε ἄρηά καὶ πού. Ὁ ἀγέρας ὅμως εἶχε δυναμώσει καὶ τὸ κῦμα ξεσποῦσε μανιασμένο στὰ χαμηλὰ ἀπόβραχα τοῦ κάβου. Ἄφοῦ τήραξε ὦρα τὸ πέλαγο ἦρτε καὶ στάθηκε στὴν πόρτα τοῦ Ταξιάρχη. Εἶδε τὸ Γαβριήλ γονατιστὸν νὰ σταυροκοπιέται, νὰ μετανίζει καὶ νὰ χτυπᾷ τὸν κόρφο του. Ὁ Μιχάλαρος ἔσφιξε τὶς γροθιές του. Πέρασε τὸ κατῶφλι κι' ἦρτε καὶ στάθηκε δίπλα στὸν καλόγερο. Ἐρριξε μιὰ ματιὰ στὰ κατσόμαλλα τοῦ ἐρημίτη κι' ἔστερα στὶς εἰκόνες ποὺ μισοφώτιζαν τὰ δυὸ ἀναμένα καντήλια. Κατόπι χαμογέλασε, κοίταξε τὸν καλόγερο καὶ γονάτισε δίπλα του.

—Σὲ χαίρομαι τοῦπε ὁ Μιχάλαρος, γιατί ξέρεις τὴ δουλεία σου. Δὲ τὴν ξεχνᾶς οὔτε μπροστὰ σὲ μένα ποὺ δὲν τὴν ἐστιμᾶω γιὰ τίποτα.

Ὁ καλόγερος μετάνισε καὶ πάλι σὰ νὰ μὴν ἄκουσε. Ὁ Μιχάλαρος ὅμως δὲν ἔπαιρνε ἀπὸ τέτοια.

—Σταμάτα τὸ κουβεντολόι, τοῦ φώναξε, μὲ τοὺς ἄγιους κι' ἔλα νὰ κουβεντιάσεις μαζύ μου ὄμορφα καὶ καλά. Ὁ καλόγερος σηκώθηκε ὀρθιος. Γιὰ πρῶτη βολὰ ἡ ὄψη του εἶχε χάσει τὸ σκέδιο τῆς ἀγιοσύνης καὶ τὰ μάτια του εἶχανε πάρει τὴν ἀγριάδα τοῦ κυνηγημένου ζώου.

—Τὶ ζητᾶς ἀπὸ μένα μωρὲ Μιχάλαρε; εἶπε ὁ καλόγερος.

Ὁ καπετάνιος δὲν ἀποκρίθηκε στὴ στιγμὴ. Τὸν κοίταξε τόσο ἐπίμονα σὰ νάθελε νὰ ξεσκίση τὴ σάρκα του καὶ νὰ περάσει ὡς τὰ κατὰβαθα σπλάχνα του.

—Σὲ μένα Γαβριήλ νὰ μὴν καμώνεσαι τὸν ἅγιο. Πές μου πῶς πορεύεσαι μὲ τὸν τρόπο σου καθὼς προβατῶ ἐγὼ μὲ τὸν δικό μου νὰ σὲ παραδεχτῶ.

—Μίλα, χωρὶς νὰ μὲ παιδεύεις... εἶπε μὲ τὰ δόντια σφιγμένα ὁ καλόγερος.

—Θὰ σβῶσω τὸ φανάρι εἶπε ξερά καὶ σίγουρα. Δὲν εἶχα γελαστεῖ πῶς σκεδιάζεις ἀτιμία. Μὰ τέτοια νύχτα καὶ μὲ τέτοιον καιρὸ!...

—Μὲ τὴ μπουνάτσα δὲν γίνονται οἱ δουλειές καὶ τὸ ξέρεις καλύτερα ἀπὸ μένα διαόλου ράσο.

—Μὰ δὲ θὰ μουγγαθῶ γιὰ πάντα.

—Θὰ μουγγαθεῖς γιατί τὸ θέλω ἐγὼ καὶ γιατί ἄλλοιῶς...

—Θὰ μὲ σφάζεις... Καὶ σὲ λίγο πρόστεσε. Μωρὲ Μιχάλαρε μιὰ ζωὴ εἶν' αὐτή...

Κι' ὁ Μιχάλαρος τήραξε πονηρὰ τὸν καλόγερο κι' ἀποκρίθηκε.

—Μιὰ ζωὴ ποὺ γιὰ νὰ βαστηχτεῖ ἦρτε σὲ τοῦτο τὸ βράχο, γιατί στοὺς Μολάους, νὰ Γαβριήλ, στοὺς Μολάους, εἶχε δυὸ ξεπλανέματα ποὺ τὴν κυνηγοῦσανε. Βάλε λουκέτο διαόλου ράσο καὶ πορέψου κατὰ πῶς πορεύεται κι' ὁ Μιχάλαρος.

Καὶ χωρὶς ἄλλη ἀπόκριση ὁ μαρινάρος πῆγε στὴν πόρτα, σφάληξε μέσα στὴν ἐκκλησιά τὸν καλόγερο καὶ βγῆκε.

Ὁ Γαβριήλ δάγκωσε τὰ χεῖλια του. Χολὴ ξεχείλιζε μέσα του καὶ πενήντα χρόνια ζωῆς δὲν τοῦχανε δώσει τόσο θυμὸ ὅσο τοῦτος ὁ γιομιτζῆς. Κρατήθηκε ὄμως. Δὲν ἦτανε λειψὸς ἀντρας μὰ ἔβλεπε τ' ἀγκάθια ποῦχε κάθε λογομαχία μὲ τὸ Μιχάλαρο.

Τράβηξε μόνον σ' ἕνα στασίδι ἀνέβηκε κι' ἀπ' τὸ παραθύρι ἀγνάντεψε γύρω. Ὁ ἀγέρας φυσομανοῦσε κι' οἱ τρεῖς γιομιτζῆδες σουλατσάρανε καὶ σιγοκουβεντιάζανε. Μαῦροι ἴσκιοι μέσα στὴ σκοτεινιά κείνης τῆς νύχτας. Ἔστερα εἶδε τὸ Μιχάλαρο νὰ τραβᾷ καὶ νὰ ξεκρεμνᾷ τὸ μεγάλο φανάρι. Θάμαξε τὴ σβελλτοσύνη του. Καὶ εἶδε ἔστερα τοὺς τρεῖς μὲ τὸ φανάρι μαζί νὰ πορπατοῦνε πρὸς τὰ μέσα τῆς στεριάς δυὸ μίλια καὶ περσότερο καὶ νὰ σταματᾶνε σ' ἕνα συκόμεντρο ὅπου στηλώσανε τὸ φανάρι.

—Ξεπλάνεμα, συλλογίστηκε ὁ Γαβριήλ: μὰ σὰ νὰ τὸν ἔκαψε τούτη ἡ λέξη τὴν ἄλλαξε στὸ μυαλό του καὶ τὴν εἶπε «ληστεία».

Καὶ περίλυπος στάθηκε ὦρα πολλὴ σὲ τοῦτο τὸ φενιστρίνι νὰ ἴδει τί θ' ἀπογίνει. Περίμενε ὦρες δυὸ, ὅταν βαθεῖα στὸ πέλαγο πῆρε τὸ μάτι του ἕνα πράσινο φῶς πότε ν' ἀχνοφαίνεται καὶ πότε νὰ χάνεται μὲς τὴ μαυρίλα τοῦ νεροῦ καὶ τῆς νύχτας. «Πλεούμενο χαροπαλεύει» συλλογίστηκε. Κι' ὅσο τῶβλεπε νὰ ἀργοκινεῖ πρὸς τὸν κάβο τόσο τῶνοιωθε ζωντανὸ πλάσμα ποὺ σπαρταροῦσε ἀπὸ τὴ λαχτάρα. Πού καὶ ποὺ ἔπαιρνε καὶ τὸ κόκκινο φῶς του ἀλλὰ ξεκαθάρισε πῶς τὸ πλοῖο γύρισε ρότα πρὸς τὸ μαῖστρο. «Ὁ ἄτιμος ὁ Μιχάλαρος» ψιθύρισε μέσα του. Τὸ τραβᾶει στὴν ξέρα τῆς ἀγριοσυκιᾶς.

Γιὰ κάμποση ὦρα ἔχασε τὸ πράσινο φῶς ἀπὸ τὰ μάτια του. Κι' ὅσο κυλοῦσε ἡ ὦρα δὲν ἤξερε πῶς νὰ ξηγήσει τὸ πρᾶμα. Δὲν τῶλεγε νὰ βουλιάξει τοῦτο τὸ κακορίζικο σκαρὶ στὰ νερά τοῦ κάβου. Μὰ δὲν ἄργησε πολὺ ἡ λαχτάρα του. Σὲ λίγο τὸ ξανᾶδε, ἀλλὰ τὸ ξεδυάλυσε πότερο ἀπὸ ἕνα μίλι πιὸ μέσα ἀπὸ τὸν κάβο καὶ σιμὰ στὴν κόστα μὲ τὴ ρότα λίγο ἀνοιχτότερα ἀπὸ τὴν ξέρα τῆς ἀγριοσυκιᾶς. Ἐβλεπε πιά ὀλοκάθαρα τὸ κόλπο τοῦ Μιχάλαρου, ξάστερο τὸ σκέδιό του. Κατέβηκε ἀπὸ τὸ στασίδι καὶ σεργιάνισε μέσα στὴν ἐκκλησιά. Ἔστερα πῆγε πρὸς τὸν πόρτα, ἄνοιξε καὶ βγῆκε στὴ Γενναριάτικη παγωνιά. Τήραξε τὸ πέλαγο κι' ἔστερα τὸ μάτι του γύρισε πρὸς τὴν ἀγριοσυκιὰ. Ὁ διάολος νὰ τὸν ἔπαιρνε μὰ ἤθελε νὰ δεῖ τοῦτο τὸν ἄντρα σ' ὄλο του τὸ φέροισιμο. Τράβηξε πρὸς τὸ ψῆλωμα καὶ ἔβλεπε καλύτερα καὶ τὸ πέλαγο καὶ τοὺς

τρεῖς ἄντρες κοντὰ στὸ φανάρι ποὺ τραμπάλιζε στὸ φύσιμα τῆς νοτιάς. Ἄγναντεύανε κι' αὐτοὶ τὸ πέλαγο, σιμάρανε τὴ θέση καὶ τὴ ρότα τοῦ καραβιοῦ, κι' ἀμίλητοι βλέπανε τὸ χαροπάλεμα μὲ τὸ νερὸ καὶ τὸν ἀγέρα. Κι' ὅσο κοντοζύγωνε τόσο ξεκαθάριζε μαῦρο τὸ σκέδιό του. Σιμάρανε πῶς πλώριζε τάχα ἀνοιχτά, μισὸ μίλι ἀπ' τὸ φανάρι. Πού νὰ βάλουνε μὲ τὸ νοῦ τους τοῦτοι οἱ θαλασσινοὶ πῶς ὁ Μιχάλαρος κι' ἡ παρέα του εἶχανε μετατοπίσει τὸ φανάρι. Ὁ Γαβριήλ ποὺ ἀγνάντευε καὶ τοῦτος ἔνοιωθε μιὰν ἀπαλάμη σιδερένια νὰ περισφιγγε τὴν καρδιά του. Ἡ ἀνάσα του ἔβγαине δύσκολα. Τὸ αἷμα εἶχε μαζωχτεῖ στὴν κεφαλὴ του. Ἔνοιωθε ἀντρεισούνη νὰ τὸν ψυχῶνει κι' ἔτρεξε ὡς τὴν ἀγριοσυκιὰ. Στάθηκε δίπλα στὸν καπετάνιο καὶ τοῦπε.

—Ἄν πᾶς γιὰ βίος θὰ σοῦ δώσω ὅτι κι' ἂν ἔχω. Κι' εἶναι πιὸ σίγουρο τοῦτο ἀπὸ κείνο ποὺ καρτερὰς νὰ βρεῖς στὸ κερᾶβι. Μπορεῖ καὶ νὰ μὴν τῶβρεις.

—Ἄργα τὸ φέρνεις τὸ μαντάτο γέροντα, κι' ὦρα δὲν εἶναι τώρα γιὰ κουβεντολόι. Δὲς το καὶ μόνος σου ἂν νογᾶς. Τόπος γιὰ βόλτα δὲν τοὺς ἀπομένει κι' ἡ ξέρα τοὺς ἀκαρτερά... εἶπε ὁ Μιχάλαρος.

—Καὶ χαίρεσαι γιὰ τοῦτο...

—Λογαριασμός δικός μου, καλόγερε.

Καὶ χωρὶς ἄλλη ἀπόκριση πῆρε τὴν ἄκρη τῆς κόστας καὶ κατέβηκε ὡς τὴ βάρκα του. Τὸν ἀκολουθοῦσε ὁ Καφοῦρος κι' ὁ Κακαβᾶς. Σταθήκανε καὶ τηράγανε πρὸς τὸ μαῦρο πλεούμενο. Οἱ φωνές ἀκούγονταν πιά. Κάτι φαίνεται εἶχανε νοιώσει οἱ ναῦτες μὰ τὸ γύρισμα δὲν ἦτανε βολετό. Ἔστερα ἡ ξέρα δὲν ἔδειχνε στὸ πεντασκόταδο τῆς νύχτας. Ὁ Μιχάλαρος εἶπε νὰ μπαρκάρουνε. Τὸ σιμάρισε ὅμως δύσκολο. Τὸ κῦμα ἔβραζε καὶ χόχλαζε ὄλο ἀφροῦς γύρω ἀπὸ τὴν κόστα. Γίνονταν κι' ἀντιμάμαλο ποὺ μποροῦσε νὰ τοὺς σκυλοπνίξει σὲ λίγο μᾶκρος ἀπὸ τὴ στεριά. Στάθηκε λοιπὸν. Βρῆκε σωστότερο νὰ περιμένει. Τῶξερε καλὰ τὸ πέρασμα ὁ Μιχάλαρος καὶ δὲ ρισκάρειζε τσάμπτα καὶ βερεσέ. Πρόσμενε λοιπὸν τὸν τράκο καὶ δὲ χρειάστηκε νὰ μαζῶξει ὄση τοῦ βρίσκονταν δύναμη γιὰ νὰ βαστάξει στὴν προσμονή. Σὲ λίγο κατὶ ἀκούστηκε, ξερὴ καραμπόλα στὴν ἀρχὴ κι' ἔστερα δεῦτερος καὶ γερὸς τράκος. Καὶ σὲ κάθε κυματοσοῦριμο κάποιον βόγγο ἄφιναν τὰ ξύλα καὶ τὸ πλεούμενο γερτὸ πιά εἶχε βουτήξει τὴν κουπαστὴ στὸ νερό.

Ἄπο φωνές καὶ λόγια κατάλαβε πῶς οἱ ἀνθρώποι ποὺ ταξιδεύανε παλεύανε μέσα στὸ κῦμα. Ὅμως καὶ πάλι πρόσμενε. Ὅσοι λιγότεροι φτάνανε στὴ στεριά τόσο πετύχαινε τὸ κόλπο, συλλογίστηκε. Κι' ἀφέθηκε στὸ ἀγνάντεμα σὰ νὰ γινόνταν μπροστὰ του μιὰ φέστα νόσιμη καὶ πετυχημένη. Ὁ Καφοῦρος κι' ὁ Κακαβᾶς εἶχανε σταθεῖ δίπλα του καὶ λίγο μακρύτερα ὁ Γαβριήλ. Ὁ Κακαβᾶς τᾶχε χαμένα μὰ τὸ ξύλο πῶφαγε τὸν εἶχε διδάξει νάχει μετρημένα τὰ λόγια του. Ὁ Καφοῦρος ὅμως λίγησε. Λίγησε μόλις εἶδε τὸ πλεούμενο. Μιὰ λύπηση

ανάβλησε μέσα του, τὸ βλέμα ὅμως τοῦ καπετάνιου τὸν ἔφερε στὰ συγκαλά του. Λύγισε κι' ὅταν εἶδε τὴ ρότα τοῦ караβιού κι' ἔκαμε νὰ μιλήσει ἄμα ὁ Γραβίλης πῆρε τὸ θάρρος νὰ μιλάει μὲ τὰ λόγια τὴν καρδιά τοῦ καπετάνιου. Σὰν εἶδε ὅμως τί λογιῆς βράχος εἶτανε τοῦτος ὁ ἄντρας βρῆκε πῶς φρόνιμο νὰ μουγγαθεῖ. "Ὑστερα τί νόημα μπορεῖ νάχεν τὰ λόγια; Κι' αὐτὸς λοιπὸν κι' ὁ Κακαβᾶς κι' ὁ Καλόγερος κυτοῦσαν τὸν καπετάνιο. Πασχίζανε κι' οἱ τρεῖς νὰ πιάσουνε τὰ νήματα τοῦ μυαλοῦ του, ν' ἀφουγκραστούν τῆς καρδιάς του τοὺς χτύπους. Μὰ δὲν τὸ κατάφεραν. Ἡ ὄψη του ἔμενε χωρὶς μεταλλαγῆ. Τραχύα κι' ἀνάλλαγη σὰν νάτανε ἀπὸ πέτρα. Κι' ὅμως δὲν εἶχε λειψὴ καρδιά τοῦτος ὁ ἄντρας. Μὰ τοῦχε καλὰ ριζώσει ἡ ἰδέα πὼς ὁ πόλεμος κουμαντάρει τὴν πλάση. Καὶ τὸν ἔκανε τὸν πόλεμο μὲ τ' ἄρματα πού λογάριάζε δικὰ του. Μὲ τὸν τρόπο του. Καμιὰ λύπη δὲν τόνε λύγιζε. Στὴν Τσακωνιά παιδί ἀκόμη εἶχε στιμάρει τί λογιῆς θάματα κατάφερε μιὰ γροθιά. "Ἐνας μπόμπιρας ἔκανε κουμάντο γιατί εἶχε εὐκολες τίς γροθιές. Κι' ὕστερα στὰ καράβια μαρκάρισε καλὰ τὰ λογιῆς φερσίματα τῶν караβιούραίων. Καὶ στὴ στεριά εἶχε γουστάρει στὰ γιομάτα τὰ τερτίπια πού ὄδηγανε στὸ πολὺ τὸ βίος.

Κι' ἀπὸ μερικοὺς μπαμπέσιδες λογάριάζε πὼς ὅσο κι' ἂν ἦτανε τοῦ λόγου του τομάρει τῶν τομαριῶν κάτι φλετούραγε μέσα στὰ στήθεια του. Κι' ἂν λυπότανε, λοιπὸν, δὲ λύγιζε, μ' ἀλύπητα χτυποῦσε μέσα του κάθε γλυκανάλατη ἡμεράδα. Κι' ἦτανε τετράγωνο τὸ καύκαλό του. "Ἐξερε καλὰ καὶ περὶκαλα πὼς μὲ τέτοιες χαζομάρες ἀνθρώπους δὲ κουμαντάρουνε, οὔτε κερδίζουνε μπιστεμένα κορμιά. "Ἀπὸ τὴ λύπη τοῦ διπλανοῦ του πρῶτιμαγε τὸν τρόπο του. "Ἀφῆσε λοιπὸν τοὺς ναῦτες τοῦ καΐκιου νὰ θαλασοπνιγοῦνε. "Ἀπὸ τοὺς ὄχτώ πού ταξειδεύανε τρεῖς μονάχα κατάφερανε τσακισμένοι κι' ἀνήμποροι νὰ πιάσουνε τὴν κόστα. Τότες μονάχα ἔτρεξε μὲ τοὺς ἀνθρώπους του καὶ τοὺς περιμάζωξε. Κι' ὄχι μὲ τὸ ἡμερο μὰ μὲ τὴν προσταγή. Τοὺς πῆγε ὡς τὸν Ταξιάρχη καὶ τοὺς δύο τοὺς ἔβαλε στὸ κελὶ τοῦ Γαβρίλη τ' ἀμπάρωσε καλὰ κι' ἔβαλε τὸν Καφοῦρο ἄρματωμένον νὰ φυλάει καὶ τὸν ἄλλον τὸν ἔουρε στὴν ἐκκλησιά. "Ἐκεῖ ἔμαθε πὼς ἦτανε φορτωμένοι γενήματα καὶ πὼς στὸ καράβι ἔμεινε ἕνας ταξιδιώτης μὲ τὸ σεντοῦκι του. Κι' ἀφοῦ ξεκαθάρισε τὰ πράματα πῆρε τὸ σκοινὶ τοῦ πηγαδιοῦ καὶ μιὰ ἄλλη μεγάλη τριχιά ἔδεσε ἕναν ἕναν ἔδεσε καὶ τὸ Γαβρίλη καὶ ξημεράματα πῆρε τὸν Κακαβᾶ καὶ μὲ τὴν βάρκα του ἔφτασε στὸν ταξιδιώτη. "Ἦτανε καθισμένος στὸ σεντοῦκι του. Τὸν διάταξε μὲ τὴν κουμπούρα στὰ μηλίγγια του νὰ τ' ἀνοίξει ξάφρισε ὄση μονέδα εἶχε μέσα, ξάφρισε καὶ τὴν κάμαρη τοῦ καπετάνιου, πῆρε σκοινιά γιὰ τὴν βάρκα του κι' ἄλλα χρειάζουμένα πράματα κι' ἔφυγε ἀφοῦ ἀπαράτησε μέσα τὸν ταξιδιώτη. "Ἄμα ξεμπάρκάρειε στὸν κάβο ξεμονάχιασε τὸ Γαβρίλη.

—Μοῦ μίλησες προτερνὰ γιὰ τὸ βίος σου, τοῦπε ἄγρια ὁ Μιχάλαρος. Πού τ' ὄχτει;

—Φτωχομπακίρια καπετάνιο... ἀποκρίθηκε ὁ καλόγερος.

—Καιρὸ δὲν ἔχω γιὰ χάσιμο. "Ἡ τὸ φέρνεις ἢ θὰ ξεκάνω κι' αὐτοὺς καὶ τὴν ἀφεντιά σου.

"Ὁ Γαβρίλης ἔτρεμε. Τοῦτο τὸ ἀναπάντεχο τὸν εἶχε χλωμιάσει πιότερο κι' ἀπὸ τὸ ναυάγιο κι' ἀπὸ ὅσα εἶχανε σταθεῖ κείνη τὴ νύχτα. Τὰ ὅσα ὅμως εἶχε δεῖ τὸν εἶχανε δασκαλέψει στὴν ἐντέλεια γιὰ τὸ τί σὸί ἄνθρωπος ἦτανε ὁ Μιχάλαρος. "Ἐξερε πὼς ἡ φοβέρα ἦτανε ταξιμο πού δὲν ἀπαρατιόνταν γιὰ καμμιά ἀφορμή. Νὰ τὸν ἀφήσει παλι νὰ τὸν σφαξῆ; Τὶ τὸθελε τότες τὸ βίος;

—Θὰ πάω νὰ νὰ σοῦ τὸ φέρω καπετάνιο.

—Σήκω λοιπὸν καὶ θάρθῃ μαζί σου.

"Ὁ Γαβρίλης τήραξε τὸ Μιχάλαρο σουρωμένους κι' ὀλόχλωμος. Προβάτισε ὅμως. Τοὺς πῆγε σ' ἕνα μικρὸ φαράγγι καὶ τοὺς πέρασε σὲ μιὰ ψευτοσπηλιά. "Ἐσκαψε λίγο κι' ἀνάουρε ἕναν κουβᾶ κι' ἀπὸ μέσα ἕνα σιδερένιο κασέλι.

—Τοῦτο εἶναι τοὺς εἶπε.

"Ὁ Μιχάλαρος τ' ἀνοίξε κι' εἶδε φλουριά κι' ἄγιο κωνσταντινάτα, καὶ ριάλια καὶ τάλαρα. Τὸ σφαλιξε τὸ πῆρε κι' ἀντίς νὰ γυρίσει μὲ τοὺς ναῦτες στὸ ρημοκκλήσι πῆρε τὴν κατηφοριὰ γιὰ τὴ βάρκα του.

Μ' ὄλο τὸν καιρὸ ξανοίχτηκε κι' ἄφησε τὸ Γαβρίλη ν' ἀγναντεύει τὸ βίος του πού χοροπηδοῦσε στὸ κυμάτου τὸν ἀφρό, ὡσπὸ εἶδε τὴ βάρκα μ' ἕνα φλόκο νὰ χάνεται πίσω ἀπὸ τίς στεριές. Καὶ γιὰ πρώτη βολὰ καθὼς γύριζε στὸ κελὶ του γιὰ νὰ λευτερώσει τούτους τοὺς ναυαγοὺς ἐνοιωθε νᾶναι σωστός ἐρημίτης τοῦ κάβου.

ΚΩΣΤΗΣ ΜΠΑΣΤΙΑΣ

Συχνά

ΣΥΧΝΑ, στὸ φῶς ἀνοίγοντας τῆς μέρας
Τὰ μάτια μου, τὸ σπῆτι μου σὰν ξένο
Τὸ βλέπω κ' εἶναι ἀλλιώτικος ὁ ἀγέρας,
Πού ἀπὸ τὸ παραθύρι μου ἀνασαιῶ,
Σὰ νᾶρχομαι ἀπὸ κόσμους ἄλλης σφαίρας,
Τὶ μοῦ μιλάνε δὲν καταλαβαίνω·
Κι' αὐτὴ τὴν ὄψη ἀκόμα τῆς μητέρας
Κοιτάζω σὰν πορτραῖτο ξεχασμένο
Κι' οὔτε ἡ βοή τοῦ τριστρατοῦ σὲ λίγο
Τῆς νύχτας διώχνει τὸνειρο τὸ θεῖο,
Πού τώρα ξύπνιος ζῶ. Κ' ἔτσι ξανοίγω
Τὰ γνώριμα ἕνα γύρο μὲ ἀπορία
Σὰν ξένος, πού παράτησε ἕνα πλοῖο
Σὲ μιὰν ἄγνωστη μέσα πολιτεία.

ΛΕΩΝ ΚΟΥΚΟΥΛΑΣ

Ο ΦΩΤΟΣ ΠΟΛΙΤΗΣ ΚΑΙ ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ

ἘΔΩ κι' ἕνα χρόνο...σὰ σήμερα...σὰν ἀπόψε... Κάτι ἀπρόοπτο, ἀπίστευτο, καταπληκτικό: "Ὁ Φῶτος Πολίτης πέθαινε ξαφνικά: τὸ Βασιλικὸ ἔθνικὸ Θέατρο ἔχανε τὸ Σκηνοθέτη του—τὸν ἐμπνευστή του, τὴ ψυχὴ του, τὸν "Ἀνθρωπὸ του. "Ἀλλὰ καὶ τὰ Ἑλληνικὰ Γράμματα, ἡ Νεοελληνικὴ Διανόησις, ἕναν ἀπὸ τοὺς πῶς σημαντικούς, τοὺς πῶς φωτεινοὺς ἀντιπροσώπους. "Ὁ Φῶτος Πολίτης, πού μᾶς ἔφευγε τόσο νέος, ἦταν πρὸ πολλοῦ μιὰ Φυσιολογία. "Ἀφῆνε ἕνα "Ἐργο πού εἶχε ἐπίδραση δυνατὴ. "Ἦταν ἕνας "Ὁδηγός. Γιατί ὁδηγήτρια μποροῦμε νὰ ποῦμε στὴ Κριτικὴ του—τὴν ἀλησμόνητη ἐκείνη Κριτικὴ πού ἄρχισε μὲ νεανικὴ ὀρμὴ σὰ μιὰ "Ἐπανάσταση, μιὰ ἄρνηση τῶν πάντων, μιὰ κατάλυση Εἰδῶλων, κι' ἐξελίχθηκε μὲ τὴν πῶς στοχαστικὴ ὀριμότητα σὲ μιὰν ἀναγνώριση, σὲ μιὰ καθιέρωση τῶν ἀληθινῶν μόνον ἀξιών.

Τὴν ἐποχὴ ἐκείνη, ἡ νεαρὴ μας Λογοτεχνία, πού εἶχε μπεῖ σὲ κάποιαν "Ἀναγέννηση—μιὰν "Ἀναγέννηση πού τὴν εἶχε φέρει, μαζί μὲ δύο-τρεῖς ἄλλους, ὁ Νικόλαος Πολίτης, ὁ Πατέρας ὅπως τὸν εἶπε ὁ Ποιητής, ὁ μελετητὴς τῶν Δημοτικῶν τραγουδιῶν καὶ παραδόσεων, ὁ ἰδρυτὴς τῆς Νεοελληνικῆς Λαογραφίας, ὁ μεγάλος ἐμπνευστὴς τῶν λογοτεχνῶν μας—ἡ Λογοτεχνία χρειάζοταν ἕναν κριτικὸ φωτισμένο, νεωτεριστὴ, αὐστηρό, ἄκαμπτο, ἀμερόληπτο, δίκαιο. Καὶ τὸν βρῆκε στὸ Φῶτο Πολίτη, πού κράτησε χρόνια τὴν κριτικὴ στήλη ἐφημερίδων καὶ περιοδικῶν κι' ἀναδείχθηκε ἀθροῦν καὶ κορυφή.

"Ἀλλὰ καὶ τὸ Νεοελληνικὸ θέατρο, πού μὲ τὴ γενικὴ "Ἀναγέννηση εἶχε κάνει κι' αὐτὸ ἀνάλογες προόδους, χρειάζοταν μιὰ γενναίωτη ἀνακαίνιση, μιὰ προσαρμογὴ στοὺς νεωτερισμοὺς πού εἶχαν φανεῖ στὴν Εὐρώπη, ἕνα συγχρονισμό. "Ἦταν ἡ ἐποχὴ, πού ἀπὸ τοὺς τρεῖς θεατρικοὺς παράγοντας—Ποιητὴ, "Ἡθοποιό, Σκηνοθέτη—ὁ τελευταῖος ἄρχιζε νὰ γίνετο πρῶτος. "Ὁ θεατὴς, ὁ ἰδανικὸς θεατὴς, ἀπαιτητικότερος ὀλοένα, δὲν ἱκανοποιόταν πιά μὲ τὸν ποιητικὸ Λόγο καὶ μὲ τὴν ἠθοποιία ἑνὸς μεγάλου καλλιτέχνου ὅπως ἄλλοτε. Ζητοῦσε Σύνολο κι' Ἐνότητα, ζητοῦσε "Ἀρμονία μεταξὺ "Ἐργου, "Ἡθοποιίας καὶ σκηνοῦ Διακόσμου ἢ Περιβάλλοντος. Καὶ γιὰ νὰ ἐπιτευχθῆ ἡ "Ἀρμονία αὐτή—μεγάλον πρόβλημα καὶ γιὰ τὸ μικρότερον ἔργο—χρειάζοταν ἕνας ἄνθρωπος εἰδικός, πού νάχη τὴν πρωτοβουλία, τὴν ἐμπνευση καὶ τὸ γενικὸ πρόσταγμα. "Ὁ Σκηνοθέτης ἔπρεπε πρῶτα νὰ συλλάβῃ τὸ πνεῦμα τοῦ ἔργου, καὶ νὰ προσπαθῆ ὥστε τὸ ἔργο ν' ἀποδοθῆ μὲ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀναλλοίωτο ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους, διδάσκοντας, ὀδηγώντας, ἐμπνέοντας, ἐμψυχώνοντας τὸ ἀνθρώπινο ὕλικόν του, ἀπὸ τὸν πρωταγωνιστὴ ὡς τὸν τελευταῖον ἠθοποιό, κι' ἀπὸ τὸ σκηνογράφον ὡς τὸν τελευταῖον ἐργάτη. "Ἀπὸ τὴ στιγμή λοιπὸν πού ὁ ἰδανικὸς θεατὴς ζήτησε αὐτὸ τὸ

καλλιτεχνικὸ Σύνολο, μέσα στοὺς τρεῖς θεατρικοὺς παράγοντας κυριάρχησε ὁ Σκηνοθέτης ἢ, νὰ ποῦμε καλύτερα, ἦλθε σὲ ἴση μοῖρα μὲ τοὺς ἄλλους δύο. Γιατί ἂν ἄλλοτε μποροῦσε νὰ ὑπάρξῃ Θέατρο μὲ Ποιητὴ καὶ "Ἡθοποιό, σήμερα δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ παρά καὶ μὲ τὸ Σκηνοθέτη.

Τὸ Νεοελληνικὸ Θέατρο, πού ἀγνοοῦσε σχεδὸν αὐτὸν τὸν παράγοντα, εἶχε καταντήσῃ σχεδὸν ἀνύπαρκτο, ὅπως κάθε τι ἀναχρονιστικόν, ὅταν φάνηκαν κι' ἐδῶ μερικοὶ ἄνθρωποι, ὄχι καθάυτὸ ἠθοποιοί, οὔτε καθάυτὸ θεατρικοὶ συγγραφεῖς, ὥστε νὰ θεωροῦνται καθάυτὸ ἄνθρωποι τοῦ Θεάτρου, πού ἔφεραν ὅμως κοινὰ θεατρικὰ δαιμόνια ἀπὸ τὴν Εὐρώπη, κυρίως ἀπὸ τὴ Γερμανία, καὶ δοκίμασαν νὰ συγχρονίσουν τὸ ἀσυγχρόνιστο Θέατρο, δίνοντας στὴ Σκηνοθεσία τὴν ἀρμόζουσα θέση. Μέσα σ' αὐτοὺς, σοφώτερος, ἱκανώτερος, σπουδαιότερος ὁ Φῶτος Πολίτης. Αὐτὸς ἔμελλε νὰποκορυφώσῃ τὴν προσπάθεια τῶν προδρόμων του, νὰ ὀλοκληρώσῃ τὴν ἀνακαίνιση τοῦ Νεοελληνικοῦ Θεάτρου. "Ἀπὸ μικρὸς ἀγάπησε τὸ Θέατρο πολὺ. Στὴ Γερμανία, πού ἔμεινε χρόνια ἀφοῦ τελείωσε ἐδῶ τίς σπουδές του, τὸ παρηκολούθησε μὲ τὸν μεγαλύτερον ζῆλον. Κατέμαθε ὅλα του τὰ μυστικά, βλέποντας δοκιμὲς καὶ παραστάσεις, παίρνον-

ΦΩΤΟΣ ΠΟΛΙΤΗΣ

τας ειδικά μαθήματα, συναναστρεφόμενος μεγάλους θεατρικούς και διαβάζοντας τὰ ειδικά βιβλία που ἀποτελοῦν σήμερα ὀλάκερη βιβλιοθήκη. Ἡ ἀγάπη του, ἡ κλίση του, ἡ ἰδιοφυΐα του,—ἦταν καὶ ἠθοποιὸς γεννημένος—τὸν βοήθησαν νὰ τελειοποιηθῆ γρήγορα, χωρὶς νὰ κάμῃ καὶ τίς πάρα πολὺ συστηματικὲς ἐκεῖνες σπουδὲς πού ἔκαμαν ἴσως ἄλλοι. Καὶ γύρισε στὴν Ἑλλάδα τόσο καλὰ κατηρτισμένος, τόσο προετοιμασμένος γιὰ τὸ ἔργο τοῦ Σκηνοθέτη—μὰ καὶ μὲ ὅλη τὴν ἐπίγνωση τῆς ἀδοκίμαστης ἀκόμα ἱκανότητός του, ὥστε δὲν ζητοῦσε παρὰ ἓνα Θέατρο γιὰ νὰ τὴ δοκιμάσῃ, νὰ τὴ δείξῃ. Δὲν ἦταν βέβαια εὐκολο νὰ βρῆ κανέν' ἀπὸ τὰ παλιά. Εὐτυχῶς γι' αὐτόν, καὶ γιὰ μᾶς, ἰδρύθηκε σὲ λίγο τὸ νέο Θέατρο τῶν Συγγραφέων καὶ λίγο ἀργότερα ἡ Ἐπαγγελματικὴ Σχολὴ Θεάτρου. Σ' αὐτὰ τὰ δύο ἰδρύματα ὁ Φῶτος Πολίτης ἔδειξε μὲ τὸ παράπαν τί ἤξερε καὶ τί μποροῦσε νὰ κάμῃ. Ἀλλὰ καὶ μὲ τὰ θεατρικά του ἄρθρα, τίς σοφὲς ἐκεῖνες μελέτες, πού δὲν ἔπαυε παράλληλα νὰ δημοσιεύῃ. Ἔτσι, ὅταν ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου καὶ τὸ Κράτος ἀποφάσισε νὰ ξαναοίξῃ αὐτὸ τὸ Θέατρο, ὁ πιὸ κατάλληλος, ὁ πιὸ ἐνδεδειγμένος γιὰ τὴ θέση τοῦ Σκηνοθέτου βρέθηκε ὁ Φῶτος Πολίτης. Αὐτὴ ἡ Κοινὴ Γνώμη, ἡ ἀλάνθαστη, τὸν ἐπέβαλε. Κι' εὐθὺς ἀπὸ τὸ ἀνοιγμά του, ὅταν ἄρχισαν οἱ προκαταρκτικὲς ἐργασίες—ἀνακαίνιση τοῦ κτιρίου, τῆς σκηνῆς, σχηματισμὸς θιάσου, πρῶτο δραματολόγιο, πρῶτες δοκιμὲς—ὡς τὴν ἀποφράδα πού μᾶς τὸν ἄρπαξε ὁ θάνατος—1931, 3 Δεκεμβρίου 1934—ἐκεῖνος στάθηκε ὁ ὁδηγός, ὁ ἐμπνευστής, ἡ ψυχὴ τοῦ ἰδρύματος. Δὲν εἶναι λόγια! Ἐκεῖνος τὸ ἔκαμε ὅπως τὸ βλέπουμε σήμερα. Ἐκεῖνος ἐφρόντισε καὶ γιὰ τὴν παραμικρὴ λεπτομέρεια. Ἀπὸ τὰ χέρια του, ἀπὸ τὸ νοῦ του, ἀπὸ τὴν κρίση του, πέρασαν ὅλα. Πόση ἐργασία, πόση προσπάθεια, πόσοι ὑπεράνθρωποι μόχθοι κι' ἀγῶνες ἀπὸ τὴν πρώτη ὥρα—καὶ μὲ τί γνώση, μὲ τί σοφία, μὲ τί κριτικὴ!—ὡς νὰ ἔλθῃ ἡ στιγμή, ἡ μεγάλη στιγμή, νὰ οἰκισθῇ γιὰ πρώτη φορά αὐτὴ ἡ αὐλαία, ἡ καινούργια αὐτῶς, καὶ νὰ παρουσιασθῇ, διδασκόμενος καὶ σκηνοθετημένος, ἀπὸ ἐκεῖνον, «ὁ Ἀγαμέμνων»!

Ἦταν κάτι τόσο ν ἐ ο, τόσο διαφορετικὸ ἀπὸ τὰ ἔως τότε, ὥστε ἔμοιαζε μὲ ἀποκάλυψη. Ἦταν προπάντων μιὰ ὠραία ἀρχή. Κι' ἀκόμα, ἀν θέλετε, ἓνας σταθμὸς στὴν ἱστορία τοῦ Νεοελληνικοῦ Θεάτρου—στάθμὸς πού τὸν ἀποτελεῖ ὄχι μόνον ἡ παράσταση ἐκείνη τοῦ «Ἀγαμέμνωνος», ἀλλὰ ὅλες μαζί οἱ παραστάσεις πού ἐδίδαξε κι' ἐσκηνόησε, στὴ σύντομη ζωὴ του, ὁ Φῶτος Πολίτης—ὀλόκληρο τὸ σκηνοθετικὸ του Ἔργο. Μόνον στὸ Βασιλικὸ Θέατρο, ἀπὸ τὸν «Ἀγαμέμνων» στὸ πρῶτο του, ὡς τὸν «Δὸν Κάρλο», τὸ τελευταῖο του, ἀνέβασε 35 ἐν ὄλῳ ἔργα, πολὺπρακτα, μονόπρακτα, ἑλληνικά, ξένα, ἀρχαῖα, μεσαιωνικά, νεώτερα, σύγχρονα. Κι' ἀπὸ τ' ἀπλοῦστερα ὡς τὰ θεαματικώτερα. Ποίου, τώρα, ἡ σκηνοθεσία μπορεῖ νὰ κριθῆ ὡς ἡ ἀνώτερη, ἡ

τελειότερη; Δύσκολο! Ὁ σκηνοθέτης, εἴπαμε, πρέπει νὰ συλλαμβάνῃ πρῶτα τὸ πνεῦμα τοῦ ἔργου, γιὰ νὰ τὸ παρουσιάσῃ σύμφωνα μ' αὐτό. Ἀλλὰ τὸ πνεῦμα ἑνὸς ἔργου ἄλλος τὸ συλλαμβάνει, τὸ ἐννοεῖ ἔτσι κι' ἄλλος ἄλλοιῶς. Γι' αὐτὸ θάταν σχεδὸν ἀδύνατο νὰ συμφωνήσουν ὅλοι ποιά ἢ ποιὲς εἶναι οἱ τελειότερες παραστάσεις—ἐκεῖνες δηλαδή πού ἀπέδωσαν πιστότερα τὸ πνεῦμα τοῦ ἔργου—ἀπ' ὅσες μᾶς ἐχάρισε ὁ μεγάλος μας σκηνοθέτης: Ὁ «Ἀγαμέμνων» μὲ τοὺς θεόρατους μηχαναῖκούς του ὄγκους, ἢ οἱ «Πέρσαι» μὲ τὴ σεμνὴ μετώπη τοῦ περσικοῦ ναοῦ; Ὁ «Ἐμπορος τῆς Βενετίας» πού ὁ πλοῦτος του, ἡ χλιδὴ του κι' ἡ χάρη του ἄφησαν ἐποχὴ, ἢ ἡ «Βαβυλωνία» μὲ τὰ ἑλληνικά της ξέφωτα καὶ τὸ γνήσιο τοπικὸ της χρῶμα; Ὁ «Δαντῶν» μὲ τὴ μεγαλειώδη, τὴν ἄφθαστη κίνηση τοῦ πλήθους, ἢ ἡ θαλασσοινὴ «Ἄννα Κρίστι» μὲ τὴν ὑποβλητικὴ τῆς νοσταλγία; Γιὰ μένα, κάτι τέλειο ἦταν κι' οἱ «Βρυκόλακες» μὲ τὸ μοναδικό, τὸ θαυμάσια ταιριαστὸ σκηνικό. Ἀλλὰ ποιὸς θὰ μποροῦσε νὰ ἀμφισβητήσῃ τὸ μεγάλο κατόρθωμα τοῦ καραβιοῦ, στὸ «Ἐνὼ τὸ πλοῖο ταξιδεύει», τοῦ πελώριου καραβιοῦ, πού ἀνεβοκατέβαινε γιὰ νὰ μᾶς δείχνεται ὄλο, ἀπὸ τὸ κατάστρωμα ὡς τὸ μηχανοστάσι;... Ἄς εἶναι, τὸ θαῦμα, ἐν' ἀληθινὸ θαῦμα πρωτοτυπίας στὴν ἐμπνευση καὶ στὴν ἐκτέλεση ἦταν τὸ μεσαιωνικὸ μυστήριο: Ἡ Θυσία τοῦ Ἀβραάμ, ὅπου ἡ σκηνὴ ὅλη μὲ τοὺς ἠθοποιούς ἦταν ἀναπαράσταση ἀρχαϊκῆς βυζαντινῆς εἰκόνας, τόσο πιστὴ σὲ χρῶματα καὶ σὲ σχήματα, μὰ καὶ ὠραία, πού τὴ θαύμασαν καὶ σοφοὶ ξένοι πού ἔτυχε νὰ τὴν ἴδουν καὶ μ' ἐνθουσιασμὸ μίλησαν γι' αὐτὴν ὅταν γύρισαν στὴν πατρίδα τους. Ἦταν κάτι, εἶπαν, πού δὲν περιμέναν νὰ τὸ ἴδουν στὴ Νέα Ἑλλάδα.

Γιὰ τὸ ἀποψινὸ μνημόσυνο διαλέξαμε τὸν «Οἰδίποδα», σύμφωνα ὅλοι πῶς ἡ σκηνοθεσία του μᾶς δείχνει τὸν Σκηνοθέτη ὀλάκερο, σ' ὅλη τὴν ἀκμὴ ὡς τὴν ὀριμότητα τῆς μοναδικῆς του ἰδιοφυΐας, μὲ τὴν ἐμπνευσή του, μὲ τὴν πρωτοτυπία του, μὲ τὴν τόλμη του καὶ μὲ τὴν μετρημένη, τὴ συντηρητικὴ του καινοθηρία. Πολλοὶ δοκίμασαν νὰ κατάργῃσιν ἀπ' τὸ ἀρχαῖο δράμα τὸ χορὸ, ὡς κάτι ἀνάρμοστο στὸ νεώτερο θέατρο. Ὁ Φῶτος Πολίτης δὲν εἶχε αὐτὴ τὴν ἰδέα. Ἀρχαῖο δράμα χωρὶς χορὸ δὲν θὰ εἶχε πιά τὸ χαρακτηριστικὸν του. Καὶ διατηρεῖ τὸ χορὸ στὸν «Οἰδίποδα», ἀλλὰ τὸν συγχρονίζει. Πῶς; Μ' ἓνα ἐπινόημα: Χωρίζει, μοιράζει, σκορπίζει τὰ χορικά σὲ πολλοὺς ἠθοποιούς, τὰ μεταβάλλει σχεδὸν σὲ διάλογο, καὶ κάνει τὸ χορὸ του ὄχι νὰ ψαλμωδῇ καὶ νὰ χορεύῃ ρυθμικά καὶ μονότονα γύρω σ' ἓνα βωμό, ἀλλὰ νὰ κινῆται μιλώντας, ζωνηρά, ὀρηκτικά, ὅπως τὸ πλῆθος σ' ἓνα νεώτερο δράμα,— π.χ. ὁ λαὸς τοῦ Παρισιοῦ στὸ «Δαντόν». Αὐτὴ εἶναι ἡ σπουδαιότερη καινοτομία στὴ σκηνοθεσία τοῦ «Οἰδίποδος». Καὶ δὲν μποροῦσε νὰ τὴν κάνῃ παρὰ ὁ Φῶτος Πολίτης, πού, ἀνάμεσα σ' ἄλλα, εἶχε καὶ μιὰ ἐξαιρετικὴ ἱκα-

νότητα νὰ κινῆ τίς μάζες ἀπάνω στὴ σκηνή, ὅπως τὸ εἶδαμε σὲ τόσα ἄλλα ἔργα μὲ πλῆθος, μὲ λαὸ, μὲ χορὸ.

Κι' ἦταν γραφτό, ἀλίμονο! νὰ τὸν χάσουμε νέο, σ' ὅλη τὴν ἀκμὴ—ναί!— καὶ τὴν ὀριμότητα τῆς μοναδικῆς του ἰδιοφυΐας. Ξαναβλέπουμε αὐτὸ τὸ Θέατρο, τὸ Θεατρὸ του, ὅπως τὸ ντύσαμε τὴν ἡμέρα ἐκείνη στὰ μαῦρα, κι' ὁ σπαραγμὸς μας ξαναγεννιέται. Δὲν ἐκλάψαμε μόνον τὸν καλλιτέχνη, ἐκλάψαμε καὶ τὸν ἄνθρωπο. Ἀλλὰ γιὰ μᾶς ὁ Φῶτος Πολίτης δὲν πέθανε. Ζεῖ ἀκόμα ἀνάμεσα μᾶς. Τὸν βλέπουμε, τὸν ἀκοῦμε, τὸν αἰσθανόμαστε. Καὶ συνεχίζουμε τὸ Ἔργο του ὅπως μᾶς ἔδειξεν Ἐκεῖνος. Ἡ οἰκοδομὴ ὑψώνεται, τὰ θεμέλια ἦταν γερά. Κι' ἡ μνήμη τοῦ θεμελιωτοῦ θὰ μείνῃ στὸν αἶωνα!

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

Μπεγκόνιες

ΣΤΕΚΑΜΕΝΑ γυαλιά, στεκάμενο κλωνάρι. Σὰν κέντημα παλιὸ τοῦ τοίχου μὲ τίς κλάρες, μπεγκόνια, μελετὰς τῆς ἀμέλειας τὴ χάρη, μὲς στῶν παραθυριῶν τίς ἀψηλές κάμαρες.

Λιπαρὸ φῶς στὰ φύλλα σου, παράταιρη χλῶρη, κυλάει, καὶ στὰ μάβειά τὰ τζάμια, στάλες - στά- Παραθυρίσιου περβολιοῦ μοναχοκόρη, [λες... μὲς στῆς ἀπαρνησιᾶς σταλάζεις τίς ἀγκάλες.

Ἄτεχνη σὲ γυρνάει ἀλλουνοῦ κόσμου λύπη... Ἄπὸ σβησμένη πίπα ὁ κρύος καπνὸς μυρίζει. Τὴν ἔνδοξη κιθάρα ἀναζητᾶς πού λείπει, τὸ κλουβὶ στὸν ἀντρέ πού σπίνος λουλουδίζει.

Σὰν ἀλαφρομελέτητες, κάπου, μιὰ σκάλα νότες, γελιέσαι ἀκόμα γύρω ὅτι πλανᾶται. Ψέμματα... Μὲς στὴν ἔρημη, τὴν κρύα τὴ σάλα, παγαινόρχεται ἀνθρώπου ἀνάσα πού κοιμάται.

Τρεῖς ἀδερφές - τρεῖς κάμαρες σ' ἐσὲ ἀγναντεύουν. Ἀχάριστη ἀψηλώνεις σ' ἀψηλὸ τὸ σπιτί. Ἀλησμονᾶς τὰ φύλλα σου νὰ ταξιδεύουν στῶν ἀθηναϊκῶν δηλινῶν τὸ παραμῦθι,

τὰ φύλλα τὰ πλατεῖα, μὲς στοῦ τοίχου τὴν κόχη, σὰ στεκάμενες στάλες σὲ νερὰ θαλάσσης. Φουσκοδεντριά δὲ χάρηκες καὶ πρωτοβρόχι, πουλιά γεμάτο ἀπόβροχο δὲ θὰ χορτάσης.

Ἄγοραστὸ τὸ χῶμα σου, στενὸ τ' ἀγέρι. Ἄλλη τύχη σοῦ μέλλει τ' ἐσένα, ἄλλη χάρη: τ' ἀλαφροσύχναστο κοριτσίστικο χέρι, τὸ γενναριάτικο τὸ σπιτικό φεγγάρι.

ΤΕΛΛΟΣ ΑΓΡΑΣ

Ἡ ΜΕΓΑΛΗ ΤΕΧΝΗ

Δ. ΓΑΛΑΝΗ :

ΕΥΛΟΓΡΑΦΙΑ

Κένταυρος

ΑΙΧΜΑΛΩΤΟΣ μνημείων καὶ σποδῶν καὶ πόλεων καὶ λόγων καὶ ἀνθρώπων· αἰχμάλωτος βωμῶν πού δὲν ἀνήγειρες, καὶ νόμων πού δὲν ἔταξες, καὶ ἐστιῶν πού ἄλλοι ἔκτισαν γιὰ σέ, τί μένει;

Ἐπάκουσε στὸν μῦθο πού κυλᾶ στὲς φλέβες σου, καὶ τρέφει τ' ὄνειρό σοι· ὑπάκουσε στὸν καλπασμὸ τοῦ Ἴππου πού κυβερνᾶ τὴ νύκτα τῆς σαρκός σου ὦ Κένταυρε, δεσμώτη μιᾶς ἀδύνατης φυλῆς!

Σπανιωτάτη σοῦλαχε σταγῶν αἵματος θεῖου καὶ κατηραμένου. Ἄπόσταγμα τῶν πρώτων ὀργανῶν, σὰν τὸ θερμὸ μυστήριο τοῦ Ζώου ἀνοίγετο στὸν πόθο τῶν Θεῶν.

Ἐξόριστος ἀναπολεῖς τὲς πεδιάδες ὅπου καλπάζουν μὲ χρυσὲς ὀπλές μὲ χαίτη ὀρθὴ στὸν ἄνεμο, κι' ἀφρὸ στὸ ἐρωτικὸ ρουθούνη των, ἑαρινοὶ καὶ πάλλευκοι Νυμφεῖοι!

ΑΛΕΞ. ΜΑΤΣΑΣ

Ο ΑΝΑΔΙΦΩΝ την «Εφημερίδα της Κυβερνήσεως», και διή το πρώτον τεύχος αυτής, του λήγοντος έτους 1935, εις το όποιον καταχωρούνται, αποκλειστικώς και μόνον, οί νόμοι και τά περί εκτελέσεως αυτών

διατάγματα, μένει κατάπληκτος πρό του τεραστίου όγκου, τόν όποιον άπαρτίζουσι τά νομοθετήματα ταύτα, καταλαμβάνοντα πλείονας τών 3000 σελίδων μέχρι τέλους Νοεμβρίου του έτους τούτου. Έφ' όσον δέ περισσότερον έγκύπτη εις την μελέτην αυτών, επί τοσοούτον μάλλον πείθεται, ότι τά πλείστα έξ αυτών άφορμήν έχουσιν, ούχι τό κοινόν συμφέρον «ξυμπάσης τής πόλεως», ώς λέγει έ θεός Πλάτων, αλλά την έξυπνότητα ατομικών ή κομματικών συμφερόντων, συνήθως δ' έπιζημιών εις τό γενικόν συμφέρον και ώς έκ τούτου ούχι όρθώς τεθέντων.

Ό νομοθετικός δέ πληθωρισμός ύπενθυμίξει και την ρήσιν «corruptissimae reipublicae plurimes leges». Όντως δέ ό πληθωρισμός ούτος είναι χαρακτηριστικός ήθικής καταπτώσεως και διαφθοράς τών πολιτικών ήθων τής χώρας, έν τή όποιά, υπό τό πρόσχημα του νόμου, θάλπονται ιδιοτελή συμφέροντα, ανατρέπεται ή ήθική τάξις, έξαρθροϋται ή κρατική όργάνωσις και κλονίζεται έκ βάθρων ό πρός τούς νόμους σεβασμός, σχηματίζεται δέ ή πεποιθήσις περί τής εύχερείας, μεθ' ής έκαστος δύναται, κατά τό δοκούν αυτώ να έπιτύχη την έκδοσιν νόμου, έξυπηρετούντος τά προσωπικά του συμφέροντα, διά παραβίασεως γενικών και βασικών αρχών τής, έκ του κοινού συμφερόντος τεθειμένης νομοθεσίας.

Όντως δέ κυριώτατον αίτιον του νομοθετικού πληθωρισμού είναι ή ύπουλότης τής εκτελεστικής έξουσίας, ήτις, κρυπτομένη όπισθεν του τυφλού της όργάνου, τής πλειονοψηφίας τής Βουλής, έν πλήρει λειτουργία του νομίμου πολιτεύματος, διαπράττει «άνευθύνως» την τοιαύτην νομοθετικήν άκολασίαν, πρός έξυπνότητα κομματικών και ατομικών συμφερόντων. Έν επαναστατική δέ περιόδω, ή κατάχρησις τής νομοθετικής έξουσίας προσλαμβάνει έτι μάλλον επικίνδυνον χαρακτήρα ώς έκ τής αυθαιρεσίας και τής θρασύτητος, ήτις διακρίνει τάς επαναστατικές επικρατήσεις.

Η εύχέρεια, μεθ' ής άσκειται ή νομοθετική έξουσία έξέθρεψε και τόν κρατικόν παρεμβατισμόν μέχρι του σημείου, ώστε να μη σέβεται ούτε αυτά τά κεκτημένα ιδιωτικά δικαιώματα, ούτε αυτάς τάς επί τή βάσει τών κειμένων νόμων συνομολογημένας ιδιωτικές συμβάσεις, αίτινες πολλάκις παραβιάζονται και δι' «άνδρομικής» άκόμη, ισχύος νεωτέρων νόμων.

Τό κακόν τουτο παρατηρείται από τινων έτών και διή από τής άνωμάλου πολεμικής περιόδου. Άλλά προσέλαβεν επικινδύνους διαστάσεις, άφ' ότου άναγκαστικοί, λεγόμενοι, νόμοι και νομοθετικά διατάγματα, άνευ ούδεμιās προηγουμέ-

Η ΠΟΛΥΝΟΜΙΑ

«...ΦΑΜΕΝ ΗΜΕΙΣ... ΟΥΤ' ΟΡΘΟΥΣ ΝΟΜΟΥΣ ΟΣΟΙ ΜΗ ΞΥΜΠΑΣΗΣ ΤΗΣ ΠΟΛΕΩΣ ΕΝΕΚΑ ΤΟΥ ΚΟΙΝΟΥ ΕΤΕΘΗΣΑΝ... ΠΛΑΤΩΝ, ΝΟΜΟΙ IV. 715 Β'.

νης προπαρασκευαστικής μελέτης και συζητήσεως, συντασσόμενα έν κρυπτώ και παραβύστω, έμφανίζονται αίφνιδιαστικώς διά τής «Εφημερίδος τής Κυβερνήσεως» και λαμβάνουσιν ύποχρεωτικήν νόμιμον ισχύν, άναγνωριζόμενα ώς «έγκυροι» νόμοι υπό τής νομολογίας του Συμβουλίου τής Έπικρατείας και τών τακτικών δικαστηρίων, με την δικαιολογία, ότι έπεβλήθησαν «επαναστατικώ δικαίω», ή και χωρίς να συντρέχη καν ή δικαιολογία αυτή, έφ' όσον έχουσι τεθη υπό Κυβερνήσεως νομοθετήσεως αυτά κατά παραβίασιν τών περί τής νομοθετικής έξουσίας συνταγματικών διατάξεων.

Άλλοτε, καθ' όν χρόνον ό χειρισμός τής νομοθετικής έξουσίας έν Έλλάδι εύλόγως έθεωρείτο ώς τό ύψιστον και άποκλειστικόν δικαίωμα τής έθνικής αντιπροσωπείας, ό Πρωθυπουργός άείμνηστος Χαρίλαος Τρικούπης έθεώρησεν ώς άντισυνταγματικά «τά από τής 26 Ίουνίου 1881 μέχρι σήμερα έκδοθέντα περί τών νέων χωρών νομοθετικά βασ. διατάγματα και τά επί τή βάσει αυτών έκδοθέντα», ει και ή έκδοσις αυτών έδικαιολογείτο έκ τής ανάγκης να διοικηθώσιν αί νέαι χώραι (ή Ήπειροθεσσαλία) δι' έκδόσεως νομοθετικών διαταγμάτων, άτε μη ύπαρχούσης Βουλής (διαλυθείσης), και διά ρητής διατάξεως του άρθρου 14 τής 19 Μαρτίου 1882 «περί είσαγωγής τής έλληνικής νομοθεσίας εις τάς άρτι προσαρτηθείσας θεσσαλικάς και ήπειρωτικάς έπαρχίας» έχαρακτηρίσθησαν ταύτα ώς «έξ ύπαρχής άκυρα». Έκτοτε όμως, επί τοσοούτον έξησθένησεν έν Έλλάδι ή αντίληψις περί του νομοθετικού έργου, ώς άποκλειστικού δικαίωματος νομοθετικής έξουσίας, ώστε να βλέπωμεν παραβιαζόμενον τό ίερόν τουτο δικαίωμα τής έθνικής αντιπροσωπείας, και διή άνευ γενικωτέρας τινος έπιτακτικής ανάγκης και πολλάκις καθ' όν χρόνον ή χώρα δέν εκυβερνάτο «επαναστατικώ δικαίω», άλλ' εύρίσκετο έν πλήρει πολιτειακή όμαλότητι.

Αί παρεκτροπαι αυται του νομοθετικού έργου νομιζόμεν ότι έκ βαλλεται να χαλιναγωγηθώσιν άμέσως μέν, έφ' όσον δηλαδή πρόκειται να εξακολουθήθη ή έκδοσις άναγκαστικών νόμων και νομοθετικών διαταγμάτων, (έν περιπτώσει άπο ο υ σ ί α) Βουλής και κοινού βουλευτικών έπιτροπών αυτής, διά καθιερώσεως τής αρχής, ότι δέν έπιτρέπεται ή έκδοσις των, άνευ προηγουμένης βασάνου αυτών υπό του Συμβουλίου τής Έπικρατείας και του Άνωτάτου Οικονομικού Συμβουλίου, μέχρις ού διά τής προσεχούς άνάθεωρήσεως τών περί άσκήσεως τής νομοθετικής έξουσίας διατάξεων του Συντάγματος ληφθή πρόνοια ειδική περί τών λεγομένων άναγκαστικών νόμων και νομοθετικών διαταγμάτων, τών εκδιδόμενων κατά την προμνησθεισαν περίπτωση. Βεβαίως τό ζήτημα συνδέεται στενώς πρός τό

σύστημα καθ' ό λειτουργεί από τινων έτών τό Κοινοβούλιον, έν σχέσει πρός την άσκησιν τής νομοθετικής έξουσίας. Και έφ' όσον ή Βουλή δέν δείκνυται ζηλωτής του ύψιστου δικαιώματός της του νομοθετείν, συντελοϋσα μόνον διά τροπολογιών τής τελευταίας στιγμής εις την χειροτέρευσιν τών ύποβαλλομένων νομοσχεδίων, έφ' όσον τά εις αυτήν, ή εις τάς κοινοβουλευτικάς της έπιτροπάς, ύποβαλλόμενα νομοσχέδια, ψηφίζονται άνευ τής προσηκούσης βασάνου και συζητήσεως, υπό την πίεσιν κομματικών ή άλλων άνομολογήτων έπιρρών, τότε βεβαίως και ή παρά τής Βουλής άσκησις του νομοθετείν δέν άνταπο-

κρίνεται εις τό κοινόν συμφέρον «ξυμπάσης» τής πολιτείας. Άλλ' όμως, νομιζόμεν, ότι αί έγγυήσεις του κοινοβουλευτικού πολιτεύματος είναι αί μόναι, από τάς όποιάς δύναται τις να περιμένη, έφ' όσον άνθρωπίνως είναι δυνατόν, την καλύτεραν νομοθετικήν απόδοσιν. Έν τούτοις ή πείρα απέδειξεν, ότι ή άσκησις του νομοθετικού έργου υπό τών συγχρόνων Βουλών δείται μεγαλύτερων έγγυήσεων, και τό θέμα τουτο νομιζόμεν, πρέπει να γίνη άντικείμενον μελέτης και συζητήσεως κατά την προσεχή άναθεώρησιν του Συντάγματος.

Γ. Ν. ΚΟΦΙΝΑΣ

Η ΘΕΑΤΡΙΚΗ ΔΙΑΦΗΜΙΣΙΣ ΑΝΑ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟΝ *

ΕΙΣ ΤΑ έλληνικά προγράμματα κατά τους πρώτους χρόνους τής εμφάνισεως τής Νεοελληνικής Σκηνής, μέχρις άκόμη του 1870, δέν άνεγράφοντο παρά μόνον ή ήμερομηνία τής παραστάσεως, ό τίτλος του παρασταθησομένου έργου και αί τιμαί τών θέσεων, κάποτε-κάποτε δέ μόνον, διά την ποικιλία, ή άπαραίτητος μετά τό δράμα μονόπρακτος κωμωδία έχαρακτηρίζετο ώς «γελοιοδοστάτη», όπερ έστί, κατά την έρμηνείαν τής εποχής εκείνης: «κωμικωτάτη!» Ός έάν δέ τά προγράμματα ν' άπηυθύνοντο, δέν ήξεύρω πρός ποίον άλλον, συνηθέστατα δι' άκροτελευταίου προσκλήσεως, προσεκαλούντο δι' αυτών ιδιαιτέρως εις τάς παραστάσεις «τό Σεβαστόν κοινόν και ή γενναία φρουρά τής Πρωτεύουσής!»

Σύν τω χρόνω έν τούτοις, ήρχισαν να δημοσιεύωνται εις τά έλληνικά προγράμματα και τά όνόματα τών ποιητών, τών μεταφραστών και τών ήθοποιών άδιακρίτως. Διά τους τελευταίους μάλιστα έτηρείτο, αλλά μέχρι τινός μόνον, άπόλυτος ίσότης: ούτε κοσμητικά έπίθετα συνώδεον τά όνόματα των, ούτε εις έξαιρετικήν θέσιν έδημοσιεύοντο τά των πρωταγωνιστριών ή άλλων έξεχόντων δθθεν καλλιτεχνών, ώς γίνεται σήμερα. Άλλ' έάν ούδέν κοσμητικόν έπίθετον έσυνώδευε τά όνόματα τών ήθοποιών, συνηθέστατα από τόν τίτλον του παρασταθησομένου δράματος προσετίθεντο διάφοροι χαρακτηρισμοί, τό μήκος τών όποιών κατελάμβανεν έστιν ότε τό ήμισυ σχεδόν του προγράμματος. Ούτως υπό τό γνωστόν δράμα «Πίστις, έλπες και έλεος» έφέροντο τά έξης: «δράμα εις πέντε ώραιότητας πράξεις, πλήρεις μαγείας και χάριτος έν τε τω διαλόγω και τή ιδέα, μετά πολλών καλλιτεχνικών και οικιακών εικώνων, πλοκής δέ θαυμασίας, άβιάστου, πιθανής και διδακτικής». Υπό δέ τόν τίτλον τής κωμωδίας του μακαρίτου Ε. Παντοπούλου «Δέν έσχισες τή γάτα»

τά έξης: «Κωμωδία Ε. Παντοπούλου, δι' ής ό ποιητής άναρριχάται τό πρώτον ήδη επί τών ύπαιρειών του Έλικώνος, ίνα δρέψη και ούτος μικρόν τι κλώνιον δάφνης, ήν δέν θα τω άρνηθώσιν, έλπίζομεν, αί όσον άγασταί, τόσον και δυσπρόσιτοι Έλικωνιάδες».

Και έφ' όσον τό περιεχόμενον τών έλληνικών θεατρικών προγραμμάτων περιωρίζετο εις πράγματα, τά όποια προεκάλούν μέν την θυμηδία τών άναγνωστών, δέν παρέβλεπον όμως και τάς μικροφιλοτιμίας τών ήθοποιών—ιδίως τών θηλυκών τοιούτων—οί τελευταίοι ούτοι έφησυχάζον, άδιαφοροϋντες διά την έντύπωσιν που έπροξένει εις τό κοινόν ή άρλουμποειδής καλλιτέπεια και γλωσσομάθεια τών θιασαρχών των.

Ουαί όμως και άλλοίμονον εις τόν δυστυχή θιασάρχην άν δέν έπεριποιείτο ιδιαιτέρως την πρωταγωνιστριάν του, τής όποιας τό όνομα έπρεπε να φιγουράρη εις τά προγράμματα πρώτον, μεταξυ τών άλλων και με τά παχύτερα και μεγαλύτερα στοιχεία του τυπογραφείου.

Ένθυμούμαι ότι, προκειμένου να δοθι ποτέ τό εκ του γαλλικού δράμα «Αί δύο αδελφαί», ό θιασάρχης διά να κομπλιμεντάρη και τάς δύο ήθοποιούς, αί όποιαί έπρόκειτο να ύποδυθουν τά δύο κύρια του δράματος πρόσωπα, έδημοσίευσε τά όνόματα αυτών εις τά προγράμματα έν τή αυτή γραμμή και με ίσων στιγμών τυπογραφικά στοιχεία. Πλήν όλίγου δειν ή φιλοφρόνησις αυτή του δυστυχούς θιασάρχου να του στοιχίση πολύ ακριβά, διότι πάντως του έστοίχισαν ούκ όλίγον.

Άμα τή δημοσιεύσει του προγράμματος, αί δύο καλλιτέχνιδες—όπως αυτοετιτλοφοροϋντο—έξω φρενών διά την άνίερων ίσοπέδωσιν του καλλιτεχνικού των ταλάντου, ταύτοχρόνως και ώς εκ συνθήματος, είδοποίησαν τόν ταλαίπωρον θιασάρχην ότε έάν δέν άλλάξη τό πρόγραμμα και έάν δέν δημοσιεύση τό όνομα και τής μέν και τής δέ πρώτον και με παχεία στοιχεία, μεγαλύτερα κατά δύο πόντους τό έν από τό άλλο, δέν θα προσέλθουν τό βράδυ εις την παράστασιν.

Άς σκεφθι έκαστος την θέσιν του δυστυχούς θιασάρχου. Πώς ήτο δυνατόν να δημοσιεύση και τά δύο όνόματα τών πρωταγωνιστριών του πρώτου

* Κυκλοφορεί προσεχώς πολυτελέστατον και με 90 περίπου καλλιτεχνικάς εικόνας, νέον Ιστοριοθεατρικόν έργον του κ. Νικ. Ι. Λάσκαρη με τόν παραπάνω τίτλο μικρόν άπόσπασμα του όποιου παρακληθείς μάς παρεχώρησεν εύμενώς ό διαπρεπής συγγρ. πρός δημοσίευσιν.

καί με στοιχεῖα μάλιστα μεγαλείτερα τὸ ἔν ἀπὸ τὸ ἄλλο!

Ἐν τούτοις, ἡ ἐφευρετικότης του ἐξομάλυνε καὶ τὴν δύσκολον αὐτὴν περίστασιν. Δύο ὄρες μετὰ τὴν λήψιν τῶν ἀπειλητικῶν ἐπιστολῶν τῶν δύο πρωταγωνιστριῶν του παραλαβῶν τὴν μίαν ἐξ αὐτῶν τὴν περιέφερον ἐφ' ἀμάξης ἀνά τὴν πόλιν καὶ τῆς ἔδειξεν ἐπὶ τῶν τοίχων νέα προγράμματα ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐφιγουράριζε τὸ ὄνομά της πρῶτον καὶ μετὰ στοιχεῖαμεγαλύτερα ἀπὸ ἐκείνου τῆς συναδέλφου της. Μίαν ὥραν μετὰ τὴν περιήγησιν αὐτὴν, παραλαβῶν τὴν ἄλλην του πρωταγωνίστριαν ὁ θιασάρχης, τὴν περιήγαγε καὶ αὐτὴν ἀνά τὴν πόλιν καὶ τῆς ἐπέδειξε ἐπὶ τῶν τοίχων νέα προγράμματα φέροντα τὸ ὄνομά της πρῶτον καὶ μετὰ παχύτερα στοιχεῖα τοῦ τυπογραφείου. Τοιοῦτοτρόπως ἀμφότεραι αἱ πρωταγωνίστριαι ἔμειναν ἐνθουσιασμέναι τόσο, ὥστε τὴν ἐσπέραν κατὰ τὴν παράστασιν ἠτένιζον ἡ μία τὴν ἄλλην μετὰ ὕψους Ναπολέοντος μετὰ τὴν νίκην τοῦ Ἀούστερλιτς, ἐνῶ ἐξ ἄλλου ὁ θιασάρχης τῶν ἀπὸ τῶν παρασκηνίων ἐμειδία κάτω ἀπὸ τὸ μουστάκι του—οἱ θιασάχαι ἔφερον ἀκόμη τότε μουστάκια—διὰ τὸ κατόρθωμα του, καθόσον, ὁ παμπόνηρος εἶχε δημοσιεύσει δύο εἰδῶν προγράμματα, ἐκ τῶν ὁποίων, τὰ μὲν φέροντα πρῶτον τὸ ὄνομα τῆς μίας ἐκ τῶν δύο πρωταγωνιστριῶν του ἐτοιχοκόλλησεν εἰς τὴν περιφέρειαν τοῦ πρώτου τότε βορείου Εἰρηνοδικείου ἐν τῇ ὁποίᾳ περιέφερον τὴν πρώτην πρωταγωνίστριαν του, τὰ δὲ μετὰ τὸ ὄνομα πρῶτον τῆς ἄλλης τὰ ἐτοιχοκόλλησεν εἰς τὴν περιφέρειαν τοῦ δευτέρου βορειοδυτικοῦ Εἰρηνοδικείου ἐν τῇ ὁποίᾳ καὶ τὴν περιέφερε!

Ἄλλα καὶ οἱ τυπογράφοι τῶν προγραμμάτων ἐγίνοντο ἔστιν ὅτε δημιουργοὶ διασκεδαστικῶν ἐπεισοδίων. Γνωστὸν ἦτο ὅτι ὁ ἀείμνηστος Δημ. Κορομηλάς εἶχε τὴν ιδιοτροπία νὰ χαρακτηρίζῃ τὰ διάφορα θεατρικὰ του ἔργα, τὰ μὲν μίμοις τὰ δὲ σκώμματα καὶ ἄλλα φλύακα. Ἐνα ἐκ τῶν τελευταίων τούτων, «ὁ θεῖος Ἀντώνιος» ἐπρόκειτο νὰ παιχθῆ πρὸ τεσσαράκοντα περίπου ἐτῶν. Λεπτολόγος ὡς ἦτο καὶ εἰς τὰ ἐλάχιστα ὁ Κορομηλάς, ἐζήτησε νὰ ἰδῆ τὰ τυπογραφικὰ δοκίμια τοῦ προγράμματος. Ὁ δυστυχῆς τυπογράφος, ὅστις πρώτην φοράν ἔβλεπε τὴν λέξιν φλύαξ, ἐνόμισε ὅτι ἦτο γραφικὸν λάθος καὶ ἔθεσεν εἰς τὸ πρόγραμμα καὶ εἰς μίαν γραμμὴν τὸν τίτλον τῆς κωμωδίας ὡς ἐξῆς: «Ὁ θεῖος Ἀντώνιος φύλαξ.» Ὁ Κορομηλάς, λαβῶν τὰ δοκίμια ἐδιόρθωσε τὸ λάθος, ἀλλὰ διὰ πᾶν ἐνδεχόμενον ἐζήτησε νὰ ἰδῆ καὶ δευτέραν διόρθωσιν. Ὁ τυπογράφος εἰς τὸ κεφάλι τοῦ ὁποίου ἦτο ἀδύνατον νὰ χωρέσῃ ἡ λέξις φλύαξ, ἀφῆκε αὐτὴν ἀδιόρθωτον καὶ ἔστειλε ἐκ νέου τὰ δοκίμια εἰς τὸν Κορομηλᾶν ὅστις ἔξω φρενῶν πλέον γενόμενος, ἐκάλεσε τὸν γραμματέα τοῦ θιάσου καὶ τοῦ εἶπε:

—Νὰ πᾶς νὰ πῆς σ' αὐτὸν τὸν βλάκα τὸν τυπογράφο, πῶς ὁ θεῖος Ἀντώνιος δὲν ἦταν φύλαξ, εἶναι φλύαξ!.. Ἄκουσες; Νὰ τοῦ τὸ δώσης νὰ τὸ καταλάβῃ καλὰ τοῦ ἡλίου!

Ὁ γραμματεὺς τοῦ θιάσου ἔσπευσε καὶ ἐξετέλεσε τὴν παραγγελίαν τοῦ Κορομηλά, τοῦ ὁποίου φαντάζεται ἕκαστος τὴν ἀπελπισίαν καὶ τὴν φούρκαν, ὅταν τὴν ἐπομένην ἀνέγνωσεν εἰς τὰ προγράμματα: «Ὁ θεῖος Ἀντώνιος δὲν ἦταν φύλαξ, εἶναι φλύαξ!»!...

Ἄλλὰ τὸ πάθημα τοῦ μακαρίτου Κορομηλά δὲν ἦταν τίποτε παραβαλλόμενον πρὸς τὸ τρομακτικὸν μίαν πρωταγωνίστριας τοῦ 1881.

Ὁ θιασάρχης της, τὴν παραμονὴν μίαν τινος παρουσιάσεως, ἀπέστειλε πρὸς τὸν τυπογράφου τοῦ τοῦ χειρόγραφου τοῦ προγράμματος ἐν τῷ ὁποίῳ ἀνεγράφετο ὅτι ἡ συμπαθὴς πρωταγωνίστρια κυρία Τάδε «θὰ καταμαγεύσῃ καὶ θὰ καταπλήξῃ τὸ κοινὸν μετὰ τὸν κατ' ἐξοχὴν συμπαθητὴν ῥόλον της». Ἄλλ' ὁ ἀπαισιος τυπογράφος, ἀκουσίως του βεβαίως, ἐκακοποίησε τόσον πολὺ τὴν λέξιν ῥόλον, ὥστε τὴν ἐπομένην οἱ Ἀθηναῖοι κατάπληκτοι ἀνεγίνωσκον εἰς τὰ προγράμματα, ὅτι ἡ συμπαθὴς πρωταγωνίστρια θὰ κατέπλησσε καὶ θὰ κατεμάγευε τὸ κοινόν... ὅχι μόνον θεωμένη παρ devant, ἀλλὰ καὶ παρ derrière!

Ἄλλοτε πάλιν, ὀλίγου δεῖν νὰ διαλυθῆ ὁ θιασος Ἀρνωτάκη καὶ Λεκατσᾶ, διότι οἱ δύο αὐτοὶ θιασάρχαι, μακαρίζονται ἤδη ἀμφότεροι, δὲν συμφωνοῦν τίνος τὸ ὄνομα θὰ ἀνεγράφετο πρῶτον εἰς τὰ προγράμματα. Ἦσαν ἀνένδοτοι καὶ οἱ δύο. Τέλος, μετὰ δώδεκα ὀλοκλήρων ἡμερῶν σκέψιν καὶ διαβούλια, ἀπεφάσισαν νὰ δημοσιεύσουν τὰ ὀνόματα τῶν χι α σ τ ι, —ν' ἀρχίζῃ δηλονότι τοῦ μὲν ἑνὸς τὸ ὄνομα ἄνωθεν καὶ ἀριστερὰ τοῦ προγράμματος καὶ νὰ κατέρχεται διαγωνίως πρὸς τὰ δεξιά, τοῦ δὲ ἄλλου ν' ἀρχίζῃ κάτωθεν καὶ ἀριστερὰ καὶ νὰ ἀνέρχεται διαγωνίως πρὸς τὰ δεξιά εἰς σχῆμα μεγάλο «X!»

Τὰ παράδοξα αὐτὰ τῆς μικροφιλοτιμίας, ἀλλὰ καὶ ἀνοησίας τῶν ἠθοποιῶν δὲν ἔλειψαν οὐδὲ σήμερον ἀκόμη, μετὰ τὴν διαφορὰν ὅτι ἡ ἐκδήλωσις αὐτῶν γίνεται μετὰ ὀλιγώτερον κωμικὸν τρόπον, ὁ ὁποῖος ἐξ ἄλλου ἐμφανίζεται μετὰ περισσοτέραν ἔντασιν εἰς τὰ προγράμματα τῶν εὐεργετικῶν παραστάσεων τῶν, τὰ ὅποια ἄλλα μὲν συντάσσουσιν ἐμμέτρως, ἄλλοτε δὲ τὰ ἐπιδίδουσιν εἰς τὸ κοινὸν διὰ δικαστικοῦ κλητῆρος ἐν εἶδει δικογράφου, μετὰ τὴν ἀκράδαντον πάντοτε πεποίθησιν ὅτι σκορπίζουσιν τὸ ἀττικὸν ἄλας μετὰ τὴν φουχταν!...

Ἐκ τῶν προγραμμάτων αὐτῶν, τὰ ὅποια ἀπὸ ἐτῶν περισυνέλεξα, παραθέτω ἀπὸ ἑν εἰς ἄλλο ἐξ ἑκάστου εἰδους. Τὸ ἑν εἶναι τὸ πρόγραμμα τῆς εὐεργετικῆς παραστάσεως τὴν ὁποίαν ἔδωκε ποτὲ ἐν Κωνσταντινουπόλει ὁ μακαρίτης Εὐάγγελος Παντόπουλος: «Ἐνώπιον τοῦ θιάσου «Μενάνδρου» καὶ ἐν τῷ θεάτρῳ Βέρδης.» «Κλήσις Εὐαγγέλου Παντοπούλου, ἠθοποιῦ, διαμένοντος προσωρινῶς ἐνταῦθα.»

Πρὸς ἅπασαν τὴν Ἑλληνικὴν Κοινότητα Κωνσταντινουπόλεως ἄνευ ἐξαιρέσεως φύλου ἢ ἡλικίας: «Ἐπειδὴ ὁ νόμος δὲν ἀπαγορεύει τὴν ἐφαρμογὴν τῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων, ἀλλ' ἀπεναντίας ἐπικυρεῖ τὴν τήρησιν αὐτῶν διὰ τοῦ ἀπὸ 26 Ἰανουαρίου 1836 Β. Διατάγματος,

— Δέντρο καὶ πουλί —

ΣΕ ΛΙΓΕΣ μέρες θὰ χωρίσωμε. Ξέρω τῆς μοίρας τὸ γραμμένο: ἐσὺ πουλί εἶσαι διαβατάρικο κ' ἐγὼ εἶμαι δέντρο ριζωμένο.

Στὸ δέντρο τὸ πουλί δὲν κάθισε παντοτινὴ φωλιά νὰ χτίσῃ, στὸ δρόμο του ἔτυχε καὶ στάθηκε περαστικὰ νὰ κελαϊδήσῃ.

Κι' ἀπ' τὸ κελαϊδῆμα ταραχτήκαν τοῦ δέντρου οἱ ρίζες καὶ τὰ ξύλα καὶ στίς ξερὲς κορφὲς πρασίνισαν μίαν στερνήν "Ανοιχτὴν τὰ φύλλα.

Σὲ λίγες μέρες θὰ χωρίσωμε καθὼς ἡ μοῖρα τόχει γράψῃ. Τὸ δέντρο μένει μόνο κ' ἔρημο... Δὲν πέφτει φλόγα νὰ τὸ κάψῃ!

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΡΟΣΙΝΗΣ

Η ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΤΕΧΝΗ ΤΟΥ ΣΜΑΛΤΟΥ

«Ἐπειδὴ πᾶσα πρᾶξις στηριζομένη ἐπὶ ἠθικῶν λόγων καὶ ὑποκειμένη εἰς ζημίαν θεωρεῖται ἐμπορικὴ, κατὰ συνέπειαν προσωπικὴ κράτησις ἀναγκαῖα ἐστὶ, καὶ

«Ἐπειδὴ ἡ ὑπόθεσις μου ὡς συνεπάγουσα θλίψιν ἢ χαρὰν ἐμπορικωτάτη καθίσταται:

«Διὰ ταῦτα»

«Καλῶ ἅπαν τὸ Κοινὸν Κωνσταντινουπόλεως νὰ εἰσέλθῃ τὴν προσεχῆ Κυριακὴν 21 Ἰανουαρίου ἐ.ε. ἐν τῷ θεάτρῳ Βέρδης καὶ

«Ἐξαιτοῦμαι»

«Νὰ ὑποχρεωθῆ ἕκαστος ἄτομον ἄνευ ἐξαιρέσεως φύλου ἢ ἡλικίας νὰ πληρώσῃ κατὰ τὴν εἰσοδὸν του ἑν τέταρτον τοῦ Μετζιδιέ καὶ νὰ καθίσῃ ὅπου ἡ καλοκάγαθος ψυχὴ του ὑπαγορεύει.

«Νὰ ἐκδοθῆ δὲ κατὰ τῶν κωφευσάντων εἰς τὴν πρόσκλησίν μου ταύτην ἔνταλμα συλλήψεως, ἡ ἐκτέλεσις τοῦ ὁποίου ἀνατίθεται εἰς πάντα πολίτην φιλόμουσον, ὅπως συλλάβῃ καὶ ὀδηγήσῃ εἰς τὸ θέατρον τὴν ἐσπέραν ἐκείνην τὸν παραβάτην».

«Ὁ ἀρμόδιος τοῦ θεάτρου διανομὲς παραγγέλλεται τὴν δημοσίευσιν καὶ ἐπίδοσιν τῆς παρούσης κλήσεώς μου καταλλήλως. Εὐάγγ. Παντόπουλος»

Τὸ ἕτερον, εἶναι τὸ πρόγραμμα τῆς εὐεργετικῆς παραστάσεως τῆς ἀειθαλοῦς κυρίας Ἑλένης Χέλμη, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐπρόκειτο νὰ δώσῃ τὸ γνωστὸν κωμειδύλλιον «ἡ Νύφη τῆς Κούλουρης».

«Πρὸς τὸ Σεβαστὸν κοινὸν —τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν»

Ἀγαπητοὶ μου Κύριοι κ' ἐρίτιμοι Κυρίαί! Πιστεύω δὲν ξεχάσατε ὁποῖα φασαρία λαμβάνουν χώραν συνεχῶς εἰς τὴν ὁδὸν Σταδίου, ἡγοῦν κανγάδες καὶ φωναὶ ἐκ τοῦ ἐπεισοδίου, ὅπερ ἐδημιούργησεν ὁ τῆς Παγῶνα ἔρωτος... ἐμένα ἡγοῦν δηλαδή, πού παίζω πρῶτον μέρος στῆς «Κούλουρης τῆς Νύφης» μ' ἐκείνον τὸν ἐρίφην, μετὰ τὸν γνωστὸν σὰς ἔραστήν, τὸν Μίχον Ζουλαχμάκη, αὐτὸν πού με ἀγίαστρωσε τὴν δόλια σὰν λαβράκι. Λοιπὸν γι' αὐτὸ σὰς προσκαλῶ—κ' ἐνθέρμως σὰς παρακαλῶ ἀπόψε στὸ Βαριετὲ ὅλοι νὰ με τιμῆσετε, γιὰτὶ ἂν ἐκατήντησα στεγνὴ σὰν τσιλιβίθρα, ἐγὼ ἢ Καντηλήθρα.

σ' αὐτὸ δὲν φταίει ἄλλος κανεὶς, μόν' ἡ πικρὴ του γλώσσα, αὐτὴ πού με φαρμάκωσε καὶ μ' ἔχει ἄνω—κάτου κ' ἔχασα τὴ φρεσκάδα μου μετὰ τὰ καμώματά του. Νὰ τοῦ εἰπῆτε σοβαρὰ—γιὰ τελευταία του φορᾶ, πῶς ἂν φορῆ περήφανα τριανταπέντε χρόνια στὸν ἀμπαδένιο ντουλαμᾶ βαμβακερὰ γαλόνια καὶ σειέται καὶ κορδόνεται γιὰτὶ φορῆς κορῶνα καὶ λέει: «Ξέρεις τί παιδί μ' ἐγώ!..» — με φουσκομένο ἐγὼ τοῦ λέω παστρικά σὰν τίμια Παγῶνα, πῶς τὸν καρπὸ τοῦ ἔρωτος δὲν ἔδραψα ἀκόμα κ' ὅτι μ' ὄλα μου τ' ἄσπρα τὰ μαλλιά—ἀντέχω ἀκόμη στῆ—ἡγοῦν πῶς ὁ ἀστέρης μου δὲν ἔδυσεν ἀκόμα... Ἀὐτὰ νὰ τοῦ φωνάξετε τοῦ Μίχου μ' ἑνα στόμα ἀπόψε εἰς τὸ θέατρον πού θὰ σὰς περιμένω νὰ μ' ἱκανοποιήσετε καὶ με χειροκροτήσετε. Ταῦτα λοιπὸν καὶ μένω ἀδύνατη καὶ ὀρφανή, στεγνὴ σὰν τσιλιβίθρα μὰ ζωηρή, σάν...

Χέλμενά.—Παγῶνα Καντηλήθρα».

ΝΙΚ. Ι. ΛΑΣΚΑΡΗΣ

ΠΗΝΕΛΟΠΗ ΔΙΑΜΑΝΤΟΠΟΥΛΟΥ:

ΠΑΝΑΓΙΑ

Η ΘΕΑ ΙΣΤΟΡΙΑ

Η ΠΑΙΔΙΚΗ και συγκεχυμένη φαντασία του νεοελληνικού έθνους δημιούργησε μιά μέρα ένα περίεργο τέρας για να απασχολεί και να τρομάζει τον ίδιο τον έαυτό της. Το τέρας αυτό είναι η 'Ιστορία. Κάθε φορά που θολώνουν τα νερά της πολιτικής και της κοινωνικής μας ζωής, που σκεπάζεται ο ουρανός μας με σύννεφα βαριά από καταιγίδες, που σηκώνονται μαζωμένοι όλοι οι άνεμοι της εμπάθειας και του φανατισμού, το τέρας παρουσιάζεται στο προσκήνιο, βλοσυρό, κακόβολο και πολυάσχολο.

Οι κυβερνήτες επικαλούνται το τέρας:

—'Εμείς υπηρετούμε την 'Ιστορία. 'Εσείς όλοι που φωνάζετε, ό,τι και να λέτε δε μας μέλλει γιατί έχουμε με το μέρος μας την 'Ιστορία.

Τό 'ίδιο τέρας επικαλούνται κ' οι αντίπαλοι των δυνατών. "Οποιος αισθάνεται νικημένος, εκδικείται μ' αυτήν την προσφυγή:

—'Η 'Ιστορία θά σάς κρίνει. 'Εμείς δεν μπορούμε να σάς πειράξουμε αλλά θά δείτε τι έχετε να πάθετε από την 'Ιστορία.

Οι άμερόληπτοι, οι ουδέτεροι, οι «ύψηλά φρονούντες», στο όνομα της 'Ιστορίας αποδοκιμάζουν τα καμώματα των συγχρόνων τους. Με τη βοήθειά της παρηγοριούνται οι άποτυχημένοι:

—'Η 'Ιστορία, λένε, έμας θά δικαιώσει.

"Ολοι σχεδόν οι λόγοι, οι προκηρύξεις τα διαγγέλματα, τα άρθρα, οι πολεμικές βρίθου από έπικλήσεις προς το τέρας, από απειλές στο όνομα του τέρατος, από παρηγορίες χάρη στο τέρας. 'Η ομάδαική αυτή ψυχολογία μπορεί, νομίζω, να αναλυθεί περίπου στα έξης:

1. Οι "Ελληνες φαντάζονται την 'Ιστορία σά μιά ιδιαίτερη προσωπικότητα, αυτόνομη και υπερφυσική, καταπληκτικά ανώτερη από τις δυνάμεις των ανθρώπων, σάν έναν υπεράνθρωπον πραιτώρα που κρίνει, καταδικάζει, τιμωρεί, δικαιώνει από ψηλά.

2. 'Ο τεράστιος αυτός πραιτώρας βγάζει αποφάσεις τελεσιδικες και άμετάκλητες. "Ενδικο μέσο δεν υπάρχει. Σάν αποφανθεί αυτός μιά φορά, ή συζήτηση τελείωσε.

3. 'Ο ανώτερος σκοπός των ανθρωπίνων ενεργειών του κύκλου της δημοσίας ζωής είναι να κριθούν μιά μέρα από την 'Ιστορία.

"Ετσι ή 'Ιστορία είναι ταμπού.

"Ομως θά βλασφημίσω. Θά πω δηλαδή τουτον τον τόσο εύκολονόητο λόγο, ότι ή 'Ιστορία δεν υπάρχει, δεν ύπηρεσε ποτέ και δεν πρόκειται να ύπάρξει. 'Υπάρχει στη θέση της κάτι άλλο, πολύ πιο πεζό, πιο οικείο, πιο ανθρώπινο: το πλήθος των ιστορικών συγγραφέων, πλήθος έξαιρετικά χρήσιμο και καθόλου τρομαχτικό.

Οι άνθρωποι αυτοί δεν είναι τέρατα. Δεν κατέχουν κανένα υπερφυσικό κριτήριο της αλήθειας

ή της δικαιοσύνης. "Ισα—'ΐσα, ή μεγάλη τους απασχόληση με τα δημοσια έργα των ανθρώπων τους μεταδίδει συνήθως έναν καλόβολο σκεπτικισμό, μιά τάση (συγγενική με τη διάθεση του μυθιστοριογράφου) να δικαιώνουν λίγο-πολύ όλον τον κόσμο. Πασχίζουμε με μιά άπεραντη ύπομονη να ανασυγκροτήσουμε, λιθαράκι-λιθαράκι την πραγματικότητα των περασμένων εποχών. 'Αναγκαστικά τά βιβλία τους έχουνε και λάθη και παρεξηγήσεις και κενά. Για τουτο άλληλοδιορθώνονται και άλληλοσυμπληρώνονται άπερίοριστα. "Οποιος ιστορικός συγγραφέας είναι ικανός να σκεφθεί, σκέπτεται με το δικό του τρόπο. Δεν άληθινά στοχαστικοί ιστορικοί, που να κρίνουν κάθε ιστορικό θέμα και κάθε ιστορικό πρόσωπο με τον ίδιο τρόπο δεν υπάρχουν. 'Ο καθένας μάλιστα φιλοδοξεϊ (πολύ νομίμως άλλωστε) να συνθέσει τά ζητήματα με κάποια πρωτοτυπία ώστε να εκφράσει, με τη σύνθεση αυτή και με τις γενικές πνευματικές τους, αντίληψεις, την ιδιαίτερη έπιστημονική άτομικότητά του. Δεν είναι πραιτώρας ή 'Ιστορία. Είναι ένα άπειράριθμο δικαστήριο ένόρκων, που ποτέ δεν όμονοούν και που θεώρουν έντελώς αδύνατο να διατυπώσουν για όποιοδήποτε ζήτημα μιά κοινή και όριστική έτυμηγορία.

Νά έλεγα αυτά προχτές σ' ένα άριστο φίλο και ποιητή που είταν βαθιά στενοχωρημένος με την κατάσταση των πραγμάτων και παρηγοριότανε κι' αυτός με την άπίθανη αυτή προσφυγή στο πραιτώριο της 'Ιστορίας.

—Τό μέλλον, έλεγε, θά δικαιώσει τον τάδε. 'Η 'Ιστορία θά καταδικάσει το δείνα.

'Αμφισβήτησα της ύπαρξης της θεάς και πρόσθεσα, λίγο βίαια, ότι οι άνθρωποι που θά κατοικούν αυτήν τη χώρα ύστερα από εκατό χρόνια θά είναι απορροφημένοι από τη δική τους τη ζωή, θά έχουν άλλα προβλήματα να λύσουν (κατά πάσα πιθανότητα πολύ πιο σοβαρά από τά δικά μας) και δε θά σκοτίζονται για το ζήτημα ποιός είχε δίκιο στα 1935. Με το ζήτημα αυτό θά καταγίνονται το πολύ-πολύ μερικοί άκακοι ιστορικοί, που θά κρίνουν τους σημερινούς "Ελληνες ό καθένας με τη μέθοδό του και θά καταλήγουν στα πιο διαφορετικά και στα πιο άλλόκοτα συμπεράσματα.

'Ο φίλος, που έχανε τη παρηγοριά του, στενοχωρέθηκε ακόμα περισσότερο και με κατηγορήσε πως είμαι ένα άναρχικό πνεύμα. "Ηθελα να πω ότι οι άληθινά δημιουργικοί λαοί δεν δρούνε για να κριθούν από μιά άνυπαρκτη ιστορική δικαιοσύνη, αλλά για να ζήσουν τη ζωή τους και για να έξυψωθούν στα μάτια του ίδιου του έαυτού τους. Κι' ακόμα, ότι οι δίκαιοι δε γυρεύουν πουθενά τη δικαίωσή τους, παρά μονάχα στη συνείδησή τους.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΘΕΟΤΟΚΑΣ

Ο ΑΤΟΜΙΣΜΟΣ, Ο ΦΥΛΕΤΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΜΕΡΙΚΕΣ ΑΛΛΕΣ ΙΔΕΕΣ ΤΟΥ ΠΕΤΡΟΥ ΒΛΑΣΤΟΥ

ΔΕ ΦΑΝΤΑΖΟΜΑΙ πως θάπεφτα έξω αν έλεγα ότι ό Βλαστός μπορεί να όνομαστή—μá με κάπως πλατύτερη έννοια άπ' αυτή που δίνουν οι Γάλλοι στη λέξη—(1) «moraliste», όσο και ποιητής, όσο σχεδόν και ποιητής. Καθαρά φιλοσοφική, βέβαια, ή σκέψη του δεν είναι. "Οχι μόνο γιατί θετική, και από την καταγωγή, και από την ιδιοσυγκρασία του, και από το περιβάλλον όπου πέρασε το μεγαλύτερο μέρος της ζωής του, και τά πιο κρίσιμα, ιδίως, για την ψυχική και πνευματική μας διαμόρφωση, χρόνια—(είμαι βέβαιος ότι θά τράφηκε με την άγγλική, πρό πάντων, φιλοσοφία, ό Βλαστός), τον κρατεί ή σκέψη του στον κύκλο του «κοινωνικού», του «πολιτικού». 'Αλλά και γιατί όταν ό θετική αυτή στην ούσία και στη φύση της, σκέψη, ξανοίγεται και προς το μόνο άληθινό χώρο της φιλοσοφίας, τη μεταφυσική, δεν ξανοίγεται ποτέ ως καθαρή, θεωρητική σκέψη, αλλά πάντα ως λυρική. Το πνεύμα του ενεργεί φιλοσοφικά, σκεπάζει, συγκρίνει, ζητεί αίτια, άνάγει σε θεμελιακές άρχές, κοινωνικές, πολιτικές, γεγονότα και φαινόμενα, από τά πιο νεανικά χρόνια του κέντρο και βάση της πνευματικής του ενεργείας έχει την ίδια τη ζωή ό Βλαστός, και τη σύνολη κίνηση του ανθρώπου μες στη ζωή σάν ύλικό για καλλιτεχνική μετουσίωση μόνο. "Ωστόσο, όλα τουτα τά κάνει, τον περισσότερο καιρό, για κάποιο σκοπό πραχτικό. "Οχι για ναύρη το μυστικό της εύτυχίας και να δώση τη συναγή και στους άλλους. Στην εύτυχία, τη χαμηλή, τουλάχιστον, την ύλική, την αισθησιακή; μόνο, δεν πιστεύει ό Βλαστός. "Ισα 'ισα που τη μισεί. Μά γιατί ποθεί να σπρώξει τη ζωή των γύρω του,—και πρώτα, φυσικά, τη δική του,—κατ' άπάντα, χτυπώντας κάθε τί που έμποδίζει το άνέβασμα και το πλούτισμά της, την ψευτιά, τη σκλαβιά, τη λιγοψυχία, την ύποκρισία, την ταπεινοφροσύνη, την πονηριά, γιατί ποθεί να κáνη τους γύρω του να ζήσουν την άσκοπη τούτη ζωή,—καλή ή κακή, δεν τό λέει—όσο γίνεται πιο γεμάτα,—τούτη είναι ή μόνη αλήθεια και ό μόνος σκοπός της ζωής,—να τους δώση όχι εύδαιμονία μά την τραχική εύτυχία. Είναι λοιπόν ένας μοραλιστας. "Οπως ό Σικελιανός, ό Καζαντζάκης, ό Βάρναλης, όπως ό "Ιων Δραγούμης, και δυο τρείς άλλοι ακόμα της γενιάς του, της τόσο έκλεχτής, έτσι και ό Βλαστός,—και δεν έχω ύπ' όψη μου μόνο ό,τι έγραψε, μά και ό,τι μαντεύω κάτω από τά γραφτά του,—είναι ό καλλιτέχνης για τον όποιον ύπάρχει ό ήθικός κόσμος,—ό κόσμος του ήθους και των ιδεών,—όσο και ό κόσμος των ύλικών φαινομένων και των μορφών, ό άνθρωπος που αισθάνεται έπιταχτικά την άνάγκη ν' άντικρύση και να δώση άπόκριση, είτε ποιητικά, είτε πιο άμεσα, θεωρητικά, στο μεγάλη σημερινά και αιώνια προβλήματα, και για να ύψωση και να καλύτερήση τη ζωή των γύρω του, των όμοεθνών του, μ' ακόμα περισσότερο, τη δική του ζωή. άφου, όπως τόσο σωστά καθορίζει ό Τόμας Μάιν, σάν άτομιστής, πρόβλημα ύποκειμενικό κυνηγá ό Βλαστός, καταργάζόμενος την ήθική του, μέσ' από τά προβλήματα που τον άποσχολούν, με τον έαυτό του, πρό πάντων, «έξηγειται» Για τον Βλαστό τά φαινόμενα και τά γεγονότα δεν ύπάρχουν σάν ύλικό που θά τ' όργανωση σε

(1) Στον όρο «moraliste» οι Γάλλοι κλείνουν συνήθως έννοια χρησιμοθηρική. 'Ο μοραλιστας δε φιλοσοφεί για να φιλοσοφήσει και μόνο, δεν εκφράζεται για να εκφραστή, δεν τό ενδιαφέρουν τά προβλήματα της ψυχολογίας καθ' έαυτά, άλλ' όλα ταύτα θέλει να ύπηρετούν σκοπούς «ήθικούς». "Οσο δεν ύπηρετούν, τ' άρνείται ή τά πολεμά. (Κύτταξε Paul Bourget, «Nouveaux Essais de Psychologie Contemporaine, τό δοκίμιο για τον Δουμά υιό). Μά μοραλιστά λέν οι Γάλλοι και καθένα που στοχάζεται πάνω στα ήθικά προβλήματα, όχι χρησιμοθηρικά: τύπος τέτοιου μοραλιστά είναι ό Λά Ροσβουκά, που τόσο τον άγαπούσε ό Νίτσε για τον «μοραλισμό» του.

έργο τέχνης, σά στοιχεία με τά όποια θά συνθέσει μορφές καλλιτεχνικές. 'Υπάρχουν σά σύμβολα και σάν εκφράσεις μίας ενεργείας, της ζωής, μυστικής, άκατανόητης, που θά μείνη πάντα άκατανόητη, μες στον όργανιστικό στρόβιλο της όποιας κάτι προσπαθεί να ξαννοίξη, για να κáνη όσο γίνεται πιο πλούσια, πιο μεστή, πιο κυβερνημένη και όργανισμένη, πιο άντρίκια και θεληματική, και τη δική του τη ζωή και τη ζωή μερικών άλλων. 'Η ζωή δεν ύπάρχει για να «κατασταλάξη» σ' ένα βιβλίο. ύπάρχει πρώτα άπ' όλα σάν άξια «καθ' έαυτήν», για να τη ζήσουμε, και για να τη ζήσουμε όσο γίνεται πιο πλατειά.

Τούτο τό «πλάτος» συνεπάγεται, έξυπακούει ένα έλεύθερο άντίκρουσμα της ζωής. "Οσο πιο λίγο κλεινόμαστε σε σέ δόγματα, τόσο πιο πολλές πιθανότητες έχουμε να ζήσουμε πλατύτερα τη ζωή. Το δόγμα είναι «άποτροπιαστικό», σ' αυτό μένουν κολλημένοι οι άπολιτιστοι, οι χωριάτες (ό «ταϊφάς») και ποτέ οι πολιτισμένοι, που ζητούν πάντα την άλλαγή και τη δοκιμή. 'Αλήθειες άντικειμενικές, δόγματα χωριστά από τά άτομα, αθύπαρκτα και αυτόνομα, με σταθερή και παντοτινή άξια, δεν ύπάρχουν. 'Υπάρχουν αλήθειες ύποκειμενικές που αλλάζουν και «ξετυλίνονται» και όταν ακόμα δεν τις έχει κατεργαστεί παρά μόνο ό νοός, — αν μπορή κανείς, ωστόσο, να φανταστή τέτοιο πράμα—όπως αλλάζουν και ξετυλίνονται και τ' άτομα. 'Αλήθειες που είναι δημιουργήματα του ανθρώπου, χρήσιμα για τη δική του ζωή, «ξετίμησες άξιας» που πλάθονται με την πείρα, πρόσκαιρες και διαβατικές, ποτέ «άσάλεφτες». 'Αφου δεν είναι άσάλευτοι ούτε οι νόμοι της φύσης παρά «όλοένα γίνονται», «δικά μας έπινοήματα κι' άφτοι για δικούς μας σκοπούς». «Μπορεί,—έγραφε τό 1908 ό Βλαστός—να έχω κιάλα ξεγραμίσει τις κεφαλικές έννοιες και μπορεί να συμπαθώ τον πραγματισμό, μά δεν έχω 'Ισαμε τώρα αράξει σε σύστημα πλείριο και συμπέρασμα τελεωτικό. Πιθανό μάλιστα και ποτέ να μη φτάσω σε τέτοιο λιμάνι γιατί τέτοια είναι ίσαίωσια της φιλοσοφίας ή μοίρα—τό άσυντέλεστο κριτικό ταξίδι. Βασανίζοντας πάντα να ζάεις». Πρέπει να «φυλαγόμεσθε» από τη «δογματική βεβαιότητα» «Πρέπει να γυρεύουμε». «Δεν είμαστε, τονίζει, στο πιο πρόσφατο γραφτό του (2), κατηγορηματικοί προφήτες μήτε πεισματάρηδες ιδεολόγοι. Πάμε ρωτώντας, ξέροντας, ωστόσο, πως «δεν ύπάρχει τελεσιδικία της γνώσης και της ηθικής».

Μέσα σ' όλα τά δόγματα τίποτα δε φαίνεται να «μισή» τόσο πολύ ό Βλαστός, όσο τά θρησκευτικά, πολύ σωστά, άλλωστε, άφου αυτά είναι τά πιο πετρωμένα, τά πιο άκατάλυτα, τά πιο «δογματικά». Και ή αντίπαθεια αυτή της έξηγει—έδω ή έξηγήση είναι εύκολη άφου και ή πορεία της ψυχής και του πνεύματος είναι όμαλη—γιατί μιλεί, παντού όπου του δίνεται εύκαιρία, με τόση θερμη για τον προτεσταντισμό, και γιατί, αν ήταν ν' ακολουθήση κάποιο χριστιανικό δόγμα, σίγουρα θ' ακολουθούσε τό προτεσταντικό. Παντού και πάντα, είτε για τέχνη πρόκειται, είτε για άτομα, είτε για την ίδια τη θρησκευτική ή ήθική ούσία των δογμάτων, ή ψυχή του κλίνει φανερά προς την αίρεση του Λουθήρου. Μιλώντας για τό Ρωμανό, θυμάται ένα «άληθινό» ποιητή, τον προτεσταντή Μίλτονα. Για τον Πατριάρχη Λούκαρη που είναι γνωστό πως έκλινε προς τά δόγματα των διαμαρτυρομένων, εκφράζεται με τον πιο θερμό θαυμασμό. Μές στην Ιερατική σαπίλα της εποχής του—«θεοκαπηλία, ταμάχι, τραμπούκο, κλεψιά»,—τον άνοιχτομάτη αυτόν άναμορφωτή, τον άγέρωχο άπαναστάτη, τον βλέπει ό Βλαστός να λάμπη μ' ένα άσυνήθιστο φέγγος ψυχικό και πνευματικό. Νά φιλο-

(2) «Γεωμετρισμός και Ταϊφάς», «Νέα 'Εστία», άρ. 209 και 210, 14 και 15 Σεπτεμβρίου 1935.

δοξή να χύση το αίμα της ύγειας—του προτεσταντισμού—μέσα στις σάπιες φλέβες της ανατολικής χριστιανισμένης. Μά και σάπια αν δεν ήταν η όρθοδοξη και αν δεν ήταν βουτηγμένοι στον πιο πηχτό βοδύκο ο καθολικισμός, πάλιν ο προτεσταντισμός θα υπερτερούσε, γιατί η ίδια η αρχή που τον εμπνέει, είναι ανώτερη από της ανατολικής εκκλησίας και του καθολικισμού. Τουτό το τελευταίο ρητά δεν το λέγει πουθενά του, ο Βλαστός, μά φανερά, για όποιον ξέρει καλά τις ιδέες το ύπονοει, μιλώντας για τη «λέφτερη και «τομική» θρησκεία του «πολιτισμένου ανθρώπου».

Η αρχή τούτη είναι ήθικη. Μά και από την ήθικη αυτή άποψη—για την καθαρά θρησκευτική δεν πολυενδιαφέρεται ο Βλαστός—δταν κρίνη όχι τα επί μέρους χριστιανικά δόγματα αλλά γενικά τον χριστιανισμό, στην ουσία του, τον καταδικάζει, όπως και το γέννημα του χριστιανισμού; τα δημοκρατικά ιδανικά. Το δημοκρατικό κατακάθισμα, λέγει (3), που άρχισε ποιος ξέρει σε ποιά βάθια της Ιστορίας, το κακοφόρμισμα που όμυράζει στα σημιατικά έθνη, μόλεψε την Έλλάδα, και σάπισε τη Ρώμη, και σακάτεψε τη Γαλλία στα 89, και σιγά σιγά τώρα κουφαλιάζει τον εύρωπαϊκό πολιτισμό.

Έδω, έκτός από του Νίτσε, διακρίνουμε καθαρά και την επίδραση των ιδεών του Γκομπινό, και άργότερα, σε ό,τι σχετικό έγραψε ο Βλαστός, την επίδραση του έξαγγλιμένου γραφου Houston Stewart Chamberlain, που τόσο θόρυβο έκανε, λίγο πριν από τον πόλεμο, το έργο του «Η Γένεση του Εικοστού Αιώνα». Ο Βλαστός δεν πιστεύει μονάχα ότι υπάρχουν φυλές, άλλ' ότι και ξεχωρίζονται καθαρά ή μιά από την άλλη, και ότι όρισμένες φυλές βρίσκονται, στη βιολογική κλίμακα, πολύ ψηλότερα από άλλες. Οι Άριοι που κατέβηκαν από το Βορρά και που ένα παρακάδι τους ύπόταξε τους ίθαγενείς των Έλληνικών τόπων, και άλλο παρακάδι, άπλωθηκε στις Ίνδιες και στο Ίραν, είναι οι ανώτερες φυλές. Άπ' αυτές βγαίνουν οι καταχτητές, οι άριστοκράτες, οι νικητές, αυτοί που δημιουργούν και επιβάλλουν τις «άξίες», τ' ανώτερα ανθρώπινα ζώα, ανώτερα σωματικά, ήθικά, πνευματικά. Στην όμοφυλία των Άριων—στούς Ίνδογερμανούς—άνήκουν και οι σημερινές γερμανικές φυλές, οι τευτονικές, οι μόνες που δεν τις μόλεψε ο όσκρος του χριστιανισμού και του «δημοκρατισμού» (ιδεών, νοοτροπίας, και ακόμα περισσότερο, ψυχοσύνθεσης δημοκρατικής) και που τις μάχονται και τις «ματαλιάζουν»—καθώς τόσο άληθινά το έξηγησε ο Chamberlain, λέγει ο Βλαστός,—και ίσως τις πνίξουν μιά μέρα,—πνίξουν τον πολιτισμό τους, δηλαδή σχεδόν όλόκληρο το σημερινό εύρωπαϊκό πολιτισμό, φυσικά σε ό,τι καλλίτερο έχει—τά κοπάδια που κατεβαίνουν από το ξεσπόρισμα της σημιτισμένης Ρώμης, από το «σάπιο» Χάος των Έθνων που το δημιούργησε ή Pax Romana. Τα κοπάδια αυτά—«απόγονοι του αμορφου ρωμαϊκού imperium» και φυσικά και μεις—«λόγος βαρυσ υπάρχει για να λεγόμεστε και μεις Ρωμιοί» (4), είναι σήμερα όλα τα λεγόμενα «λατινικά Έθνη», κυριολεκτικώτερα, όλοι οι Νότιοι, όλοι όσοι κατοικούν στ' άκρογιάλια της Μεσογείου. Αυτοί μόλεούν το καινούριο καθαρία αίμα που ξανάφεραν στην Εύρώπη, ύστερα από τους παληούς Άριους, οι Γερμανοί, «κ έτσι φούντωσε η Αναγέννηση, και μεσουράνησε η μεγάλη γαλλική άριστοκρατία του 17ου αιώνα, και λεφτερώθηκε η Ολλάντα και χτίστηκε ή κυματοκρατορία δόξα της Αγγλίας. Οι «σημιτισμένοι νότιοι,—οι απόγονοι της Ρώμης και της Πόλης—χαλούνε και προστυχαίνουν ολοένα τη φυλή που την έφεραν οι μύθοι απο την Αζαγάρδ». Οι σημιτισμένοι μεσημβρινοί μās σπρώχνουν στο «βάραθρο», με το χριστιανισμό, με τις γαλλικές ιδέες «της δογματικής λεφτεριάς και της υποκριτικής δικαιοσύνης, με τις σοσιαλιστικές ψυχοπόνιες και τις λιγομάρες της καλοσύνης και της αγάπης». Πρό πάντων με το χριστιανισμό,

(3) «Κριτικά Ταξίδια» σ. 143.

(4) «Κριτικά Ταξίδια», σ. 149.—Απάντηση στην Έρευνα των «Γραμμάτων» για τις «Μελλοντ. κατευθ. της Φυλής».

σμο, που είναι —και μάλιστα καθολικός— ο κληρονόμος του ρωμαϊκού «ταϊφά», δηλαδή το αδυνάτισμα και το σκότωμα του ατόμου.

Τούτη την κεντρική ιδέα της ήθικης του, την αξία του ατόμου, ξάστερα και άδρά και σαν τελειωτικά πιά, την αναπτύσει ο Βλαστός στο «Γεωμετριόμο και Ταϊφάς». Άν βρίσκεται σε τέτοιο ξεπεσμό σήμερα ο δυτικός πολιτισμός είναι γιατί έπεσε με τα μούτρα στην ύλη και για τούτο άκριβώς θεοποίησε τον οικονομικό άνθρωπο, αυτό το σίχαμα, αυτό το παράλαμμα που έχασε κάθε ύπόσταση ατόμου και κατάντησε νόμμο άπλό.

Μά γιατί «θράσπεψ» έτσι ο «κοσμάκης» και οβύσαν τα άτομα; Έξ αίτίας ενός σιδερένιου, πιστεύει ο Βλαστός, Ιστορικού νομού, έξ αίτίας της ίδιας της πορείας της Ιστορίας. Ο άνθρωπος πηγαίνει «ταντουλίζοντας» από τον ταϊφά στην άριστοκρατική όλογαρχία, και πίσω πάλι, από αιώνα σε αιώνα. Τούτη είναι ή ουσιαστική γραμμή της Ιστορίας του. Στούς καιρούς της προΐστορίας, βάση της ανθρώπινης κοινωνίας, ο ταϊφάς, το άτομο χαμένο μες στο κοπάδι. Και σήμερα το ίδιο γιατί παντού και πάντα το είδωλο του ταϊφά είναι ή ολόκληρη, ή ομάδα. Σήμερα, στα περισσότερα κράτη της Εύρώπης, λέγει ο Βλαστός, το άτομο παράλυσε κιόλα. Σε μερικά μάλιστα έθνη ή νίκη της ομάδας φαίνεται κιόλας όλοκληρωτική. Το κράτος τα έχασε όλα, τ' άποφασίζει όλα, σου λέει τί πρέπει να σκεφτής. Και ξαναήρθε στα πράματα ο ταϊφάς και ξανάγινε πανίσχυρο και ανέλεφτερο και μηχανικό το κράτος, τέτοιο που είναι πάντα, γιατί έλειψαν οι κυβερνήτριες τάξεις.

Αυτές, οι καταχτητές, οι από κληρονομία άριστοκράτες, οι ανώτερες φυλές, δημιουργούν τους πολιτισμούς. Είναι οι φορείς και οι άγωγοί κάθε «ευγονίας» φυσικής, που γίνεται με φυσικό και όχι τεχνητό διεδιάλεγμα, σωματικής και ψυχικής. Ο λαός είναι πάντα όργανο και ποτέ σκοπός. Άμα γίνη σκοπός σταματά ο πολιτισμός. Ο λαός χρειάζεται για τις βάνουσες δουλειές, που χωρίς αυτές δε μπορούν να ύψωσουν τον πολιτισμό οι άριστοκράτες, να χαρούν την έλευτεριά τους οι «ήρωες», μά δεν είναι καμωμένος για να κυβερνά. Ο λαός θέλει πάντα «ταγούς» «βλάχο θέλει και μπροστάπη το κοπάδι στη βοσκή» (5). Και όταν οι ταγοί είναι άξιοι, όταν είναι «τύρανοι τιτανομάχοι» τότε άνυψώνεται και ο λαός, και τότε μπορούν κάποτε να βγούν από μέσα του «δυνατοί», άφοδο, άλλως τε, «οι κοινωνικές μάξες κ' οι φυλετικές αξίες δεν ταφτίζονται πάντα». Μ' αυτό θάναι έξαιρέση, γιατί οι διαφορές μένουν σταθερές. Διαφορές τόσο βαθειές που οά να φαντάζουν άνθρωποι ενός πλανήτη οι άριστοκράτες και τα πλήθη άνθρωποι κάποιου άλλου πλανήτη. «Και σε αφοτό ξεχωρίζει ο άριστοκράτης άριος από το νοθεμένο πληβείο—πως ο πρώτος είναι σκληρός με τον εαφτό του γιατί πάντα φιλοδοξεί να γίνεται πιο δυνατός και πιο έξουσιαστικός, ενώ στού δέφτερου την καρδιά φωλεύει μονάχα η ταπεινή επιθυμία της καλοζώας, της παραιοτικής ειρήνης, της μικρής εφτυχίας, της ηδονικής τεχνολατρείας». (6).

Οι άριστοκράτες δημιουργούν τους πολιτισμούς, ο όχλος ο «μισητός» ταϊφάς τπός καταστρέφει. Γιατί όποιο ή κοινωνία δουλεύει για την ώφέλεια του ατόμου εκεί ύπάρχει και πολιτισμός. Όπου, αντίθετα, το άτομο ξεφτά, γίνεται όργανο και κοπέλι της κοινωνίας, εκεί ο άνθρωπος κατεβαίνει στον ταϊφά, χάνεται ο πολιτισμός. Το κοινοτικό σύνολο δε χωνεύει καμιάν άλλη έξουσία από τη δική του, έτσι πατικώνει το άτομο και καταργεί την οικόγένεια. Η κοινωνική μονάδα είναι ολάκερη ή ομάδα άξεχώριστη κι άδιαίρετη (κι όχι, συνεπώς, ή οικόγένεια). Μά ο μέσος όρος των ανθρώπων είναι βαρύς και όκνός. Γι αφοτό και ή ομάδα μένει στάσιμη». Μένει, δηλαδή, μίαν έρνηση του πολιτισμού που ουσία του άκριβώς είναι ή άδιάκοπη άλλαγή και ο πόθος για το άδιάκοπο άνέβασμα—σκοπός της ζωής.

(5) «Άργώ και άλλα Ποιήματα», σ. 286.

(6) «Κριτικά Ταξίδια» σ. 147.

Είναι παράξενο, λέγει ο Βλαστός, στο «Γεωμετριόμο και Ταϊφάς», πως όλο τον Ήράκλειτο θυμούμαι. Μά δεν έχει δικη. Παράξενο θα ήταν αν δεν θυμόταν τον Ήράκλειτο, αλλά τον Παρμενίδη, στον Ήράκλειτο βρίσκει ο Βλαστός την ιδέα της ροής, του «δυναμικού ξετυλίγματος» όπως το λέγει, του άνεσου γίνεσθαι, όπου βάζει το «είναι» των πολιτισμών και την ουσία της ζωής όλης. Στην πόλη (πρώτα άκρόπολη και ύστερα κάστρο) «που ξέλυσε τις φασκίες του ταϊφά και ξεβάσκανε τους θεσμούς», γεννιέται ο πολιτισμός. Έκει χαλαρώνεται το άλύγιστο δόγμα, ή συνήθεια, ή κακκάλωμένη στούς τύπους ζωής, ή στατική άσαλεψία και άρχίζει ν' άνασαίνει το πνεύμα. Έκει πέφτουν τα κλειστά σύνορα, λεφτερώνεται ή πολιορκημένη ψυχή, παύει να είναι άτολη και νάρκωμένη, και γίνεται άνήσυχη, φιλοκίνδυνη, άνοιχτομάτα, έρευνητική, άρπαχτική, την πιάνει ή δίψα για το άγνωστο, για το άδοκίμαστο, για το άφθαστο. Ο πολιτισμένος άνθρωπος, ο «πολίτης», δημιουργείται. Είναι ο έμπορος, ο «πειρατικός έμπορος ο διεθνικός» ο ταξιδευτής, ο Άθηναίος. Τον Άθηναϊκό πολιτισμό δε φαίνεται να τον έχη σε μεγάλη έκτιμηση ο Βλαστός. Μά το ίωνικό πνεύμα, το πιο βαθειά έλληνικό, το πνεύμα «της δοκιμής και της άλλαιξιάς», άκριβώς αντίθετο από το σπαρτιατικό, το πιο βαθειά «ταϊφάδικο», όπως το διαλαλει ο Βλαστός, που άλλοι το βρίσκει τόσο θαυμάσια φανερωμένο, όσο στο λαμπρόν άθηναϊκό γένος και στον πολιτισμό που δημιούργησε; Και τον Άθηναίο, πρό πάντων, δεν έχει μά πρότυπο—χωρίς να το θέλει, βέλαια—ο Βλαστός, όταν ζωγραφίζει τον πολιτισμένο άνθρωπο, αντιπροβάλλοντας τον χτυπητά προς το χωριάτη, το Σπαρτιάτη; Ο Άθηναίος δεν είναι ο ριφοκίνδυνο που ήξαιρε όσο κανείς άλλος «το μυστικό που δε λέγεται», που περιφρονούσε και σπαταλούσε τη ζωή του για να την όμορφήνη και να την τρανήνη, που νίκησε με τον καλλίτερο και πιο άσφαλο τρόπο, την ύλη, κυνήγησε, δηλαδή, τη στιγμή; Ο Άθηναίος δεν είναι, αντίθετα με τον ξενοφοβο, τον αυτότελο και αυτόσυνήρητο χωριάτη—ο ταξιδεφτής και κοσμοπάτης, ο ακούραστος γυρολόγος που ξεκλείδωσε τα σαράγια της Ανατολής και βρόντηξε στις πόρτες της Ατλαντίδας; Ο Δυσσέας ο πολύτροπος, ο «πολύτροπος» Αχαιός, ξεφτερί του παζαριού που «κλέβει και χτίζει, αρπάζει και άνεμοσκορπάει. Κι όμως όπου πάει μαζί με τον μπότο του και το τρεχαντήρι, φέρνει και τον πολιτισμό. Γιατί το μάτι του είδε καινούρια πράματα κ' έμαθε να κάνει παραβολές. Έγινε κριτικός και γύρεψε το καλλίτερο. Είδε πολλούς θεούς κ' έτσι ανακάλυψε τον εαφτό—του δικαστή—τους απροσκύνητο; Ο ανθρώπινος αυτός τύπος, ο ανώτερος που γεννήθηκε και ο μόνος που πραγμάτωσε το άληθινό νόημα του πολιτισμού, σήμερα κοντεύει να χαθή, αν δε χάθηκε κιόλα. Γιατί είχε τη φύτρα του στις «ξεχωριστές» φυλές, κι αυτές «ξεθωριάζουν», κι αυτές τις σκοτώνει ή κοινωνία, ο ταϊφάς, και πάνε—οι άριστοι—να μοιάσουν τους Κινέζους που ο πολιτισμός τους κρουσταλώθηκε αιώνας τώρα και μήτε ξάπλωση γνωρίζουν μήτε ξετυλιξιά. «Η ζωντανία τους (των Κινέζων) στέρεψε. Ίσαμε δω μόνο έφτανε η φυλή τους. Και στο ίδιο σημείο θα σταματήσει κι ο αύριανός πολιτισμός αν εξακολουθήσει ο φυλετικός ξεθωριασμός κι' αληθέψει ο καθολικός μέσος όρος. Ο πολιτισμός θα καταντήσει τότε οικονομολογικός κομπογιαντισμός». Για να σωθούν οι άψηλές φυλετικές αξίες χρειάζεται ένας Σύλλας που θα ξαφάνιζε ολάκερα έθνη. «Μās λένε πως ο Σύλλας αφοτός θα είναι ίσως ή έπιστήμη δουλέβοντας με τη βοήθεια της έβγενιστικής θεωρίας. Ίσως όμως». (7) Στις φυλές δίνει έβγενιστική ο Βλαστός γιατί, καθώς είδαμε, πιστεύει άπόλυτα στην ξεχωριστή τους όντότητα και γιατί ιδίως ακόμα τις θεωρεί σαν το όργανικό θεμέλιο, το προζύμι, το πρωτοκύτταρο του ανθρώπου, άρα και των κοινωνιών. Το κλίμα και ή περιουρία δίνουν στον άνθρωπο το ύλικό και τίποτε παραπάνω.

(7) Τα δυο τελευταία ταϊτά από τα «Κριτικά Ταξίδια», σ. 151 και 149.

Μά το θεμέλιο του κ' ή αξία του, «το ουσιαστικό πρόβλημα κ' ή έσώψυχη άρετή» είναι ή φύτρα του, ή «κληρονομία της ζωής». Γεννιέται ζωντανός ο άνθρωπος ή γεννιέται ψόφιος. Κι' ο ψόφιος δε ζωντανεύει ό,τι κι' αν είναι γύρω του, κι' όσο κι' αν καλύτερέψεις την περιουρία. Ούτε μάθηση ούτε καλοπέραση μπορεί να λυτρώσει τον αδύναμο. Κι όσο τότε βοηθείς τόσο πολυλαπλασιάζεται. Ο άνθρωπος με την εβγένεια μόνο—αν πάρης τη λέξη όχι καθώς μαλάχτηκε και λερώθηκε τώρα, μα στην αρχική έννοια της—μπορεί ν' ανεβεί τη σκάλα της ζωής».

Το κλίμα κ' ή γεωγραφική περιουρία δεν ξεγνούνε μόνο τους τις φυλετικές άνομοιότητες—τουλάχισια σε χρονικές περιόδους «που δεν ξεπερνούνε τα σύνορα της Ιστορίας». Υπάρχει και ένας άλλος—ο κυριώτερος—παράγοντας—που διαφοροποιεί τις φυλές, και αυτός είναι ο ίδιος ο άνθρωπος, το σκαρί του. Στούς τόπους που ζήσαν οι Έλληνες και οι Άραβες, ζήσαν και άλλοι λαοί. Οι τόποι—τα βουνά της Αττικής και οι βράχοι του Δελφικού Μαντείου—δεν άλλαιξαν. «Όμως πρώους φιδογέννητους και τεχνίτες μαρμαροπλάστες κ' Άναξαφόρες κ' Αισχύλους δεν ξαναγέννησε το στεγνόλαφρο χώμα. Σίγουρα πρέπει να φταίγαν οι άνθρωποι».

Άλλά σ' ό,τι κι' αν όφείλονται οι φυλετικές άνομοιότητες, πάντως ύπάρχουν, ύπάρχουν είδη ανθρώπων,—«ο κοινωνικός κι ο οικονομικός άνθρωπος δεν υπάρχουν»—και κατά τα είδη τους και το πλέξιμό τους φανερώνονται διαφορετικά κοινωνικά κ' οικονομολογικά συστήματα. Για τούτο «άμα φιλοσοφούμε για κοινωνίες κ' οικονομικές μετατροπές, άπράιτητο είναι ν' αρχίζουμε τη μελέτη-μας απο την αξία και την αρχιτεκτονική της φυλής, από το θεμέλιο το οργανικό». (8) Άπό το οργανικό αυτό, λοιπόν, θεμέλιο, από τη φυλή, πρέπει ν' αρχίσουμε και τη μελέτη της σημερινής Έλληνικής κοινωνίας. Τι είμαστε έμεις οι σημερινοί Έλληνες; Πρώτα πρώτα δεν είμαστε Έλληνες είμαστε ρωμιοί. «Μήτε μια στάλα αίμα έλληνικό (αν ποτέ γνωρίστηκε τέτοιο πράμα) δεν απομένει στις φλέβες μας». Τρεις χιλιάδες τώρα χρόνια χύνονται μέσα μας τα αίματα κάθε λογής ράτσας απο Ανατολή και Δύση» «Δεν ύπαρχει φυλή της Ασίας, της Εβρώπης η της βορινής Αφρικής που να μην έσταξε μέσα της». «Η Ρωμιοσύνη είναι από τα χειρότερα φυλετικά ανακατέματα που γινήκανε ποτές». «Και γι' αφοτό παραδέρνει τσούσους αιώνας τώρα» και γι' αυτό «είμαστε οι σημερινοί Ρωμιοί ένα πρόβλημα εθνολογικής ψυχολογίας και κανένας δεν μπορεί ακόμα να προσταπέη τι απηλογιά θα δώσει το πρωτοδοκίμαστο αυτό αντάμωμα απο τρεις διαφορετικούς πολιτισμούς—τον αρχαίο έλληνικό, το μεσαιωνικό βυζαντινό και τον τωρινό της Ευρώπης» (9) Η «χημική» φυλετική μας βάση ή μπορούσε να γραφή «Ρωμικός Άριος πλημμυρισμένος αίμα σημιτικό κι αρκετό σλαβικό, φράγκικο κι αρμένικο». «Όλα τούτα τα αίματα χύθηκαν, το ένα πίσω από το άλλο, μέσα μας, κάναν στρώματα. Γι αυτό για να βρεθ ή «φωτιά», ή άρχέγονη «φλόγα» της ψυχής του Ρωμίου, πρέπει «να ξεφλουδιστούν ένα ένα» τα ψυχικά του στρώματα, «με τον ίδιο περίπου τρόπο που κ η γεωλογία ξετάζει το φλοιδι της γης». Δουλειά δύσκολη, γιατί, έξόν από όλα αυτά τα αίματα που μπηκανε μες στις φλέβες μας, μπάσαμε και οι ίδιοι μέσα μας ίσως όχι πολύ βαθειά, μά ίσως και ναί—ό,τι μπορούσαμε ν' αρπάξουμε απο τον φράγκικο πολιτισμό, «σα βάρβαροι βιαστικοί και σαν παιδιά κακαναθρεμμένα». που ρίχονται σ' ό,τι γυαλίζει, πολιτισμό που είναι και αφοτός περιουρία—«όχι δική μας οργανική ζωντανία» (10). Νομίζω πως κάπως υπερβολικά μαύρη κι' άραχη βλέπει τη σημερινή Ρωμιοσύνη, ο Βλαστός. Άθλια

(8) Και τα δυο αυτά τελευταία ταϊτά από τα «Κριτικά Ταξίδια», σ. 146 και 145.

(9) «Της Ζωής», σ. 109, (Π. όλογος στη μετάφραση του Έπτόλου) του Έδουάρδη).

(10) «Της Ζωής» και Άπάντηση στην Έρευνα των «Γραμμάτων».

και στραβά όλα και τίποτε καλό; Μονάχα ελάττωμα, και καμιά ἀρετή; «Εμείς που ζούμε τίποτε ποτέ δεν κάναμε. Λαός κομματισμένος, ανοργάνωτη κοινωνία, ξεχαρβαλωμένες βαρβαρικές και πρώιμα σαπίσματα πολιτισμού. Προστυχόπαιδα και γεροντόπαιδα». Μέ κουρελιάρες πονηριές προσπαθούμε να σκεπάσουμε τη ντροπή μας, και η περίφημη έξυπνάδα μας βρίσκεται στη φαντασία μας μόνο. Και τι δέ μολεύει και τι δέ χαλαρώνει και τι δέν προστυχεύει, κάθε μέρα και πιδ πολύ, τη ψυχή μας! «Κοντά στο χιλιοχρονικό λογισματικό, κοντά στο χάχα τον ανθρωπισμό και την αρχαιομανία, κοντά στο κλούβιασμα του βιβλίου και το ξεγούφιασμα της τέχνης, έχουμε τώρα να μετρήσουμε το επιστημονικό γιουρούσι, τον υστερισμό της ειδικής, τη στρυφνάδα της τεχνολογίας, τις αναγούλιαστικές προστυχίες του γαζετατζή και του ρεκλαμαδόρου, την μπουσκιά του γυναικιού, το χαστούκιμα κάθε λογικής με το ζορμπαλί, τη φυλετική κλεισμάρα που ολόένα βιάζεται ν' αποξεράνει τ' απομεινάρι του εβρωπαϊκού πολιτισμού⁽¹¹⁾, το ξάπλωμα της κοινοτικής παιδαροσύνης, το μονόχοντο σκολό, την κρατική τυραννία, το μούδιασμα της ψυχής και το απονέκρωμα του λήπερου ατομισμού. Και στην Ελλάδα και σ' όλες τις μεριές της γερασμένης Εβρώπης.⁽¹²⁾ Θά είμαστε άραγε τόσο ξεπεσμένοι αν είχαμε αποχτήσει αιδώνες τώρα έθνική συνείδηση και όχι μόλις στα έκατό στερνά χρόνια; Ναί, ασφαλώς. «Ο Έλληνας δεν είχε καθέρι δική του συνείδηση τώρα και τρεις χιλιάδες χρόνια. Ποτέ του, ύστερα από την ηρωική εποχή, δεν κατάφερε να μονοιάσει φυλετικά. Κι' ίσως να φαίνεται αψτό υπερβολικό κι αζέταστο, μα είναι, θαρρώ, ιστορική αλήθεια». Σε τριάντα αιώων ζωή «πουθενά ένα έργο, μια ψυχή, ένας άνθρωπος που να κλείνει μέσα του ολάκερη την Ελλάδα». «Ομορφα, ολόμορφα κομμάτια μόνο. Η Αθήνα «παράξια στο στίχο και στο άγαλμα», πρώτη ίσως στον κόσμο «που έσπασε τη σκλαβιά της συνήθειας κ' έτσι θεμελίωσε τον αληθινό ξετυλιχτικό πολιτισμό», δεν είχε, ώστόσο, έθνική συνείδηση, όπως και καμιά άλλη ελληνική χώρα «δώθε από τον Ολυμπο»⁽¹³⁾.

Την «οργανική» έθνική μας συνείδηση την αγνάντεψε ο Σολωμός, αλλά μονάχα «σαν όραμα, σαν όνειρο ακόμα, από μακριά, πολύ μακριά». «Έπρεπε νάρθη ο Παλαμάς, για να μάς δώσει, ύστερα από τριάντα αιώων πέρασμα, με τό «Δωδεκάλογο του Γύφτου», «αν όχι στα πράματα, τουλάχιστο στον κόσμο τον ποιητικό». Το έργο τούτο «είναι ο νομοθέτης δωδεκάλογος της Ρωμισούνης, το βιβλίο που το περίμενε τόσα και τόσα χρόνια για να διαβάσει μέσα την ψυχή της». Αργότερα—και ελπίζει ο Βλαστός νάρθη αυτό το αργότερα—«όταν αρχίσουμε να πλάθουμε δικό μας πολιτισμό «θα γυρέψουμε από τό Δωδεκάλογο τις εσωτερικές έννοιες και τις μεγάλες γραμμές του πολιτισμού μας. Εκεί θά βρούμε και το δωρικό παραμύθι που μας εξορκίζει να γεννήσουμε και ν' αναθρέψουμε Αδάκρυτους κι Αγέλαστες για να γίνουμε έθνος—και με αψτό άνθρωποι»⁽¹⁴⁾.

«Ένα έργο πνευματικό έργο» μπορεί να δώσει σ' ένα έθνος τις μεγάλες γραμμές που πρέπει ν' ακολουθήσει για να φτιάξει πολιτισμό. Για να φτιαστή, όμως, ο πολιτισμός, θά ξεκινήσει πάντα από μια βάση υλική, κυτταρική, φυλετική. Η βάση τούτη για μας, η ελπίδα της σωτηρίας μας είναι οι ρωμείκες φύτρες—άρκετες και όχι μια μόνο—«που δεν τις πείραξε βαθεία τό λατινικό (ή συροσημικό) φαρμάκι»-οι Ρουμελιώτες, οι Αρβανίτες, «οι κάπως γνήσιοι Έλληνες» οι Σλαβόι

(11) Τού Εβρωπαϊκού, θά έννοη, φαντάζομαι, έδω, ο Βλαστός, σέ ό,τι καλό έχει, —του τευτονικού.

(12) «Η Έλληνική κι' άλλες παράλληλες Διγλωσσίες», σ. 180.

(13) «Κριτικά Ταξίδια» σ. 111, 114.

(14) Τόν καιρό που τάγραφε αυτά (1907, μα στο τύπωμα τού 1912 έγιναν κάμποσες αλλαγές) ο Βλαστός πίστευε ακόμα στην αξία τού έθνους, τό έθνος—έθνος (ίδια ρίζα) δεν είχαν νι' αυτόν δέσιμο χειροπόδαρο στη συνήθεια. «Σήμερα τά έθνη κατάντησαν μπουτρούμα...» κλπ. («Διγλωσσία» σ. 178).

ή άλλοι Αριοι. Πρό πάντων οι Αρβανίτες. Η συγγενική τούτη με τη δική μας φυλή, που αυτή «δεν ανακατέφτηκε» όσο εμείς, και που ένα κλαδί της έγινε ρωμείο, ή φυλή που έκανε την επανάσταση⁽¹⁵⁾ και θεμελίωσε τό λήπερο βασίλειο, έχει στις φλέβες της τό πιό καθαρίο Έλληνικό αίμα. Οι Αρβανίτες είναι οι πιό «φυλετικά Έλληνες από όλους τούς άλλους Ρωμιούς που ψεφτοδοξάζονται για καταγωγή που δεν είναι στις φλέβες τους». «Αν τό Αρβανίτικο, τό Ρουμελιώτικο κι όπιο άλλο άριο αίμα έχουμε μέσα μας τονωθή και τονωθούν μέσα μας και μες στον έθνικό μας οργανισμό, όλα τά ψυχικά συστατικά τών φυλών τούτων, αν οι φυλές αυτές γίνουν «η αποκλειστική βάση του Ελληνισμού, τότε θα φτιάσουμε δικό μας πολιτισμό που θα συγγενέβει όχι μόνο με τον τεφτονικό μα και με τον αρχαίο Έλληνικό».

Πάντως θά ξεκινήσουμε απ' αυτό που είμαστε, σ' αυτό θά βασιστούμε, «αν τό θέμε αλήθεια να πάμε μπροστά». Και τίποτε από τό «έμεινε ζωντανό μέσα-μας από την Ελλάδα την Ελλάδα την αρχαία κι από τό Βυζάντιο το ακριτικό κι από όλη τη ρωμαϊκή ζωή» δέ θ' αφήσουμε, για να φτιάσουμε την καινούρια ψυχή μας. Θ' άσκησουμε τό κορμί, θα μορφώσουμε χαρακτήρα, μαθαίνοντας, πρώτα απ' όλα να είμεθα κύριοι τού εαυτού μας και να μην τρομάζουμε παρά να γυρεύουμε ίσα ίσα τόν κίνδυνο. Θά μάθουμε να εργαζόμαστε με τούς άλλους, για τό καλό όλων μας, για τό καλό τού καθενός. Θά συγκεράσουμε άρμονικά πράξη και σκέψη, σπάζοντας τις «ακαμάτρες ύφρες» και σκάβοντας πρώτα βαθιά «τό θέλει η Χώρα»-τά χέρσα τά χωράφια. Θά ξεκινήσουμε από πάνω μας «τη χτικιάρα φυλοπτόνια» και θά γίνουμε σκληροί σιδερο, άτσάλι άλύγιστο που μπαίνει μέσα στους ανθρώπους και τούς ξεκουνά και τούς προγκάει, για να ξεριζώσουμε ό,τι «νικημένο, κλαφερό, κούφιο και φλομισμένο» υπάρχει μέσα μας, για να σαρώσουμε την «πατρογονική ατομία, το νάρκωμα, τη ψοφισουνή, την κουτοπονηρία τη ψευτιά τη γλωσσική, την πολιτική κακορζικία, την κοινωνική αμορφοσιά, τα εκλησιαστικά χοκαπαζίκια». Θ' αγαπήσουμε «την ατομική λευτεριά και την τίμια πίστη, μα θα μισούμε κάθε καθολικισμό είτε θρησκευτικό (δογματικές εκκλησίες) είτε κοινωνικό (σοσιαλισμό και κρατισμό κάθε είδους) είτε οικονομικό (προστασίες και τυραννικούς συνεταιρισμούς) είτε πνευματικό (σατραπισμό στην παιδεία έλλιψη πρωτόβουλης έρεβνας και πλαστικής μεταφυσικής). Θα αγαπούμε τη φυλή μας περισσότερο από κάθε άλλο και θα τη φυλάγουμε από κάθε παραταρίασμα και θα κακοβλέπουμε τον ανθρωπισμό και κάθε ανόσια αδερφοσύνη από κείνες που θένε ο καθολικός ο Πάπας, ο κοινωνικός δημαγωγός και ο Φραντσοζος δογματιστής... Μα ούτε πάλι θα ξεμονωθούμε. Θα δανειζόμαστε ό,τι μας χρειάζεται και θα είμαστε λήπεροι δανιστάδες—όχι ειλωτες ξένου πολιτισμού. Αλλιώς θα πέσουμε και με ις ξανά μέσα στο Χάος το μιζοβάρβαρο»⁽¹⁶⁾.

Θά ξανοιχτούμε στο έμπόριο ακόμα περισσότερο και θά ξεκινήσουμε για τις «καματερές ξενιτιές», έδω, στην κοντινή Ανατολή, πρό πάντων, όπου ζυμώνόμαστε αιδώνες τώρα, πιδ τόσο την ξέρουμε και τόσο μοιάζουμε με τ' άλλα έθνη που την κατοικούν. Θά ξέρουμε τί θέλουμε και γιατί τό θέλουμε—κι αυτό άξίζει—, θά είμαστε φιλάργυροι με τούς κακομοιριασμένους (τεχνητή εϋγονία), και ραχοκόκαλο της άγωγής μας θά είναι ή θέληση και ή σκληράδα. Να γινούμε δυνατοί. Να πιό θάνατο τό σύνθημά μας. Σκοπός πάντα τό άτομο, βάθρο ή περιγυριά και μέσο τό ξεδιάλεγμα. «Ετσι μόνο—και τούτο είναι τό μεγάλο μας έθνικό πρόβλημα—θ' άνεβή «όχι μόνο στη μικρή την Ελλάδα μέσα, μα σε ολάκερη τη Ρωμισούνη» «ο μέσος όρος της φυλής». «Ετσι θά φτιαστή ή νέα μας ήθική που θά είναι «της θέλησης και του ψυχόρμητου φυσιολογική νομοθεσία κι όχι της

(15) «Κριτ. Γ. ιξ.» 151 «Οι φυλές άρτες-Αρβανίτες Ρουμελιώτες, κλπ. πολεμήσανε στο 21-και όχι οι λογής λογής Γραικούλοι» («Απάντηση στην «Ερευνα»).

(16) Απάντηση στην «Ερευνα».

λογικής αλύγιτος ύπως η της κουτοπονηρίας στρυφή τυραννία». Και έτσι ίσως μια μέρα βγή και ένας δικός μας νέος πολιτισμός που άφοδ τόν θεμελιώσουμε, θά μπορούμε ίσως να τόν έξομοιώσουμε—σ' ένα του μέρος με τόν εβρωπαϊκό. Ο πολιτισμός αυτός θά βασίζεται, σαν κάθε τί, στην ποιότητα της φυλής—κι ή φυλή μας τώρα λέγει ο Βλαστός, έχει συνολικό δικό της χαρακτήρα, τό βλέπουμε ξάστερα στα έργα τού Παλαμά—δηλαδή στην οργανική ζωντάνια της κοινωνίας. «Αν είναι δυνατή, ομοιόμορφη, σταθερή και καθαρή από κάθε ξένη λέρα, τότε θά χτίσει τό δικό της χαρακτηριστικό πολιτισμό. Αν όχι θά παρακαλά κυβερνημένη από κάποιο εξωτερικό imperium, δίχως θέληση δική—της, δίχως δικό—της, τύπο, δίχως αξία αληθινά ανθρώπινη»⁽¹⁷⁾.

II.

«Ετσι φανερώνεται, στις γενικές και ουσιαστικές του γραμμές, αυτό που θα μπορούσε να όνομάσει κανείς ήθική τού Βλαστό. Όστόσο, τις ίδέες που αποτελούν την «ήθική» του, με τη θετική και άρνητική όψη τους, ό,τι πιστεύει για τη ζωή και για τόν άνθρωπο, και τό σημερινό Έλληνα, τό βρίσκουμε πικνότερα, άδρότερα, «καλλιτεχνικότερα» παρά στο πεζό, έκφρασμένο και στο μέρος τού έργου του, τό λιγώτερο φιλοσοφικό, τό ποιητικό. Την έξαρση της τόλης, που τόσο θαυμαστά την ύποβάλλει και μόνος ο μύθος της «Αργώς», και τού πόνου («να πονείεις είτα παίνια, το παιδεμα πρώτη γιορτή μας»), και της «αποθυμιάς» που πάντα γυρεύει τό πιό πέρα, και τού άγώνα άλλ' όχι για να φτάσουμε παρά για ν' άγωνιζόμαστε και ν' άνεβαίνουμε ολόένα. Όπως επίσης—ή άρνητική όψη της ήθικής του—και ό,τι καταφρονεί κι' έχτρεύεται και μισεί: τού «μετρημένου τη φύτρα», και τη γύφτικη φασκιά της συνήθειας, και τις ελεογιαστές άδερφές τού Φοίβου, —ελεογιαστές όσο δεν δυναμώνουν άλλα παραλύουν την ένεργεια,—και τά σάπια της άποποριάς, την ξεπεσμένη φύτρα, μαύρο Καιάδα που όρέγεται ν' άνοιξη μες στη χώρα και να τη ρίξει εκεί, για να βγή μια νέα φύτρα «που σύμπιαστα τη ζήση ολη δριμύνει».

Ταιριάζει έδω να ξετάσουμε κάτι πολύ ουσιαστικό: πώς, δηλαδή, άντικρύζει γενικά την ποίηση ο Βλαστός, και πώς τη θέλει, και μες στα άνώτερα φανερώνεται τού ανθρώπου—θρησκεία, τέχνη, έπιστήμη—ποιά θέση της δίνει. Ο ποιητής είναι ο πιό «ολοκληρωτικός» άνθρωπος, «πιδ γεμάτος και πιο συμμετρικός ως άτομο απο τον επιστήμονα», και ή ποίηση «θρονιάζεται μέσα στην καρδιά της ζωής», ένω ή έπιστήμη την «κοιτάζει απ' έδω». Για τούτο στέκει και ψηλότερα από την έπιστήμη και ίσως είναι,—αυτό δεν τό λέει, μα θά μπορούσε να τό πη ο Βλαστός—και ό,τι ψηλότερο έχει ή ζωή, Η ποίηση—ή άληθινή—ξανακαιουργώνε τόν κόσμο, δίνει «καινούρια σημασία» στην «παρασυνηθισμένη ζωή». Ο ποιητής ξαναταιριάζει και συνοργανίζει ό,τι ξέρει κ' έπαθε και θυμάται (και δικά-του και της φυλής-του κι ολάκερης της αθρώπινης ιστορίας), και φτιάνει έναν καινούριο κόσμο δικό του, αλλοιώτικο κι όμως πάντα πιστεφτό. Και έχει σημασία μόνο όταν είναι μεγάλος. «Στην τέχνη αψτή όποιος δεν είναι άξιος, λέγει ο Βλαστός, να φτάσει το κορφοβούνη δε μετρά και πολύ. Σιχαίνουμαι τους ποιητάκους». «Το διάπυρο αποτράβηγμα, η περίπαθη ασπλαχνία, η καταλύτρα αγάπη, τό χάρισμα να φτερώνει τη φαντασία περα απο τις σαϊτιές της απιστεψιάς, να οι «πιδ ψηλές άρετές» του «καθαροαίματου» ποιητή, του μεγάλου. Άρετές πού, άς τό σημειώσουμε, άφορούν τη ψυχή, τό ήθος, τό νοϋ, και όχι την έκφραση, και οι όποιες, ώστόσο, όταν γίνουν ποίηση, στέκουν ψηλότερα από κάθε ήθική.

Άρετή ήθική είναι και μια άλλη στην τέχνη, και στην ποίηση, φυσικά: τό να νικούμε τις δυσκολίες. Περισσότερο, όμως, βέβαια, είναι άρετή καλλιτεχνική απ' όλες, θά λεγε ο Βαλερύ, άφοδ ούσία της τέχνης, κατά τη γνώ-

μη του, τούτο άκριβώς είναι: να νικάς όσο γίνεται περισσότερο τις δυσκολίες που σου παρουσιάζει τό υλικό σου, λέξη, ήχος, πηλός. «Σαν καλοπροξείεις όμως, λέγει ο Βλαστός για τόν Χάλς, παρατηρείς πως δεν πολέμουσε με τις δυσκολίες που του αντιστέκονταν». Έλάττωμα σπουδαίο, που για να τό ξεχάσουμε ή να μην τό προσέξουμε, πρέπει νάχη για αντίρροπο, τρανές άρετές.

Ψυχή της μεγάλης τέχνης—και της μεγάλης ποίησης, λοιπόν, ίσως πάνω απ' όλα της μεγάλης ποίησης,—είναι ή θρησκευτική ένταση, και άς πρόκειται για τέχνη που δέ βγαίνει από πείρα μουσική, έκστατική, έξω και πέρα από την κυριαρχία τού νοϋ, αλλά για τέχνη που οι νοητικές μας, πρό πάντων, αν όχι μόνο, δυνάμεις τη θρέφουν και τούτο γιατί ή πείρα τού νοϋ, ό τρόπος να γνωρίζουμε με τό νοϋ τόν κόσμο, δέ βρίσκεται, πιστεύει ο Βλαστός, σέ αντίθεση με τη θρησκευτική πείρα⁽¹⁸⁾, Γι' αυτό και τό σπάσιμο κάθε σύνορου νοητού και στο πιό σπουδαίο χρέος της τέχνης, λέγει ο Γκαίτε είναι να βάζη σύνορα—και κάθε φόρμας θεληματικής, ρίχνουν την τέχνη. Λιγότερους την κυριαρχία τού νοϋ, τέτοιο πέσιμο, τέτοιο ξεσπάγισμα έχουν πάθει σήμερα οι τέχνες και ή φιλολογία που όλο και πιό βουλιάζουν στη «μουρουδίστικη αυστηρότητα» τών πρωτόγονων—και τών λαϊκών τεχνών—στη χοντροκοπία, που την παίρνουν για δύναμη, και στην άστολοσιά που την παίρνουν για ειλικρίνεια, στο γεωμετρικό και στη συμμετρική μονοτονία, γνώμονες τού επιπέδου όπου βρίσκονται οι τέχνες, άφοδ «όσο πιο γεωμετρική μια τέχνη τόσο περισσότερο κατεβαίνει στην πρωτόγονη απροσωπία της χωριάτικης στολιστικής»⁽¹⁹⁾.

Τό φαινόμενο τούτο που ως διαπίστωση είναι σωστό, μα όχι και ως έκτίμηση, δεν πασκίζει να τό δη βαθύτα ο Βλαστός, δεν έπιχειρεί να βρη τά αίτια του. Γιατί οι τεχνίτες έδω και σαράντα πενήντα χρόνια, οι ποιητές, ιδιαίτερα, από την εποχή τού συμβολισμού, στράφηκαν τόσο άποφασιστικά προς τις δυνάμεις εκείνες τού ανθρώπου που άπλώνει όσο τό δυνατόν λιγώτερο ή και καθόλου, την κυριαρχία του, ο νοϋς; Γιατί άκριβώς έννοιωσαν πώς ήταν «παραμαλωμένοι» και ό,τι μόνο αν ξεφευγαν από τη δεσποτεία τού νοϋ, είχαν έλπίδα να δουν και να έκφράσουν με κάπως νέο και παρθένο τρόπο τόν κόσμο. Τό συναισθημα και όχι ο νοϋς—ή μουσική και όχι ή πλαστική—να πιό στάθηκε, στην ποίηση πρό πάντων, τό συνθημά τους.

Είναι γνωστό τι έλεπε κάποτε ο Γκαίτε άκούγοντας μια σύνθεση τού Μπετόβεν: οι σκοτεινές αυτές δυνάμεις θά με καταπιούν. «Οχι πώς δεν αισθανόταν ή' δεν άγαπούσε τη μουσική—θά ήταν άστείο τά τό ποίμε αυτό—, μα γιατί όπου δεν την κυβερνούσε ο νοϋς, όπως στην ποίηση του, όπου δεν την έκλεινε στα περιγράμμάτα του τό πλαστικό πνεύμα, παρά την άντικρύση στη γυμνή της ροή, τόν έτρόμαζε ή διαλυτική και ασύμπιαστη, ή «δαιμονική» δύναμη της. Έννοιωθε πώς ήταν τό ίδιο τό άναρχο κύμα της ζωής, τό θολό, τό άσυνόρευτο, όπου δέ μπορούσε να βάλη τάξη, να βάλη ένα νόημα, ένα «σύνορο» ο νοϋς.

Δέ φαντάζομαι να είναι πολύ διαφορετικό τό αίτιο που κάνει τό Βλαστό να μιλή με αντίπαθεια ζωηρή και όλοφάνερη για τη μουσική. Η μουσική είναι ένας από τούς πιό τρανούς του έχθρους, ένα από τά πιό βαθεία τού τά «μίσση». «Οι μεγάλες εποχές της ιστορίας—τό λέγει ρητά τούτο ο Βλαστός—δούλεψαν πάντα με το Λόγο», όχι—να έξηγούμαστε—με ό,τι κατάντησε ο Λόγος στα χρόνια τά σωκρατικά—«παιδιάτικη διαλεχτική του σοφιστή άδεια και βαρετή λογομαχία»—άλλά με ό,τι ήταν στα καλά χρόνια της ελληνικής φιλοσοφίας, στον Άναξαγόρα να ποίμε.

«Ετσι λοιπόν αν καλοπροξείουμε και αν θελήσουμε να

(18) Έδω πάλι ο «πραγματιστής» (μπερξονιστής) ύποχωρεί μπρός στο ρασιοναλιστή, και γνώση ποιητική και λογική ταυτίζονται.

(19) «Γεωμετρικός και Ταϊφάς». «Διγλωσσία» σ. 193, ύποσημείωση.

(17) Απάντηση στην «Ερευνα».

δοῦμε μήπως ἀπὸ τὴν ἴδια ἀρχική αἰτία ξεκινῶν οἱ ἀντιπάθειες καὶ τὰ μίση τοῦ Βλαστοῦ, βλέπουμε, πράγματι, ὅτι ἡ ἀρχική αὐτὴ αἰτία ποῦ τὸν κάνει νὰ ἐχτρεύεται τὸν ἄμορφο ὄχλο, τὸν ταίφά, τὴν ἄμορφη μουσική, τὶς ἄμορφες δυνάμεις τοῦ ἀνθρώπου, τὶς ὄχι νοοκρατημένες, εἶναι μιὰ ὄχι ἀπλή, ἀλλὰ σύνθετη, ἠθική καὶ καλλιτεχνική μαζί, καὶ ὅτι εἶναι ἡ βάση ἀκριβῶς τῆς τέχνης τοῦ καὶ τῆς ἠθικῆς του: ὁ πλαστικός νοῦς ποῦ δὲν ὑποφέρει τὴν ἄμορφη, καὶ ἡ θεληματικὴ ζωὴ. Ἡ ἄμορφη μουσικὴ ἐξασθενίζει τὴ θέληση, στὰ ἄμορφα πλήθη θέληση δὲν ὑπάρχει, κι' ὁ νοῦς εἶναι ὅτι ἐξαρτᾶται ἀπὸ μᾶς, ὅ,τι μποροῦμε νὰ κυβερνήσουμε καὶ μὲ ὅ,τι μποροῦμε νὰ ὑποτάξουμε τὶς σκοτεινές μας δυνάμεις, νὰ δώσουμε μορφή καὶ νὰ ὀργανώσουμε τὴ ζωὴ. Ἡ μουσικὴ, τὸ συναίσθημα, ὁ ταίφας δὲν εἶναι «ἀξίες», καὶ δὲν πρέπει, ἄρα, νὰ ἔχουν μῆτε στὴν ποίηση θέση, τοῦλάχιστον θέση σημαντική. Ἡ ἠθική, ἡ ἴδια ἠθικὴ τῆς θεληματικῆς ζωῆς, δηλαδὴ τῆς ἐλευθερίας, τοῦ «κι ἐσὺ σ' ἐσὲ ἔχεις μοῖρα» τοῦ Σολωμοῦ, κυβερνᾶ καὶ τὴν ποίηση ποῦ βρίσκειται, ὡστόσο, ψηλότερα—αὐτὸ τὸ λέγει ὁ Βλαστός—καὶ ἔξω—αὐτὸ τὸ λέει ἄλλοι—ἀπὸ κάθε ἠθική. Ὅπως ἡ φιλολογία καὶ ἡ ἠθική χαλοῦν τὶς πλαστικὲς τέχνες, τὶς κάνουν νὰ κυλοῦν σὲ μιὰν «ἀστατή πολυμορφία», ἔτσι καὶ ἡ ἠθική, ὅταν δὲν ὑποτάσσεται αὐτὴ ἀλλ' ὑποτάζει τὴν ποίηση χαλᾶ τὴν καθαρὴ ποιητικὴ οὐσία, δὲν ἀφήνει τὴν ποίηση νὰ κυνηγήσῃ τὸν καθαρὸ σκοπὸ ποῦ εἶναι ἡ ὅσο γίνεται πιὸ καλλιτεχνική, ἔξω ἀπὸ κάθε ἠθικὴ ἐκφραση τῆς ζωῆς.

III.

Ἐξετάσαμε ὡς τώρα κάμποσες ἀπὸ τὶς θεμελιακές καὶ πιὸ οὐσιαστικὲς ἰδέες τοῦ Βλαστοῦ. Θὰ ἐξετάσουμε ἐδῶ γρήγορα μερικὲς ἀκόμα ὄχι ὅμως γλωσσικὲς ὅπου φαίνεται νὰ ρίχνῃ ὁ συγγραφέας τῆς «Διγλωσσίας» τὰ τελευταῖα τοῦλάχιστον χρόνια τὸ μεγαλύτερο βῆμα τῆς πνευματικῆς του ἐνέργειας. Μοῦ ἀρέσει—δείχνει μυαλὸ αὐστηρὸ, θετικό, λεπτό—ὁ τρόπος ποῦ ἀντικρύζει ὁ Βλαστός τὸ ἱεραρχικὸ ξεχώρισμα τῶν ἀξιών στὴν τέχνη, ξεχώρισμα ποῦ θὰ τὸ θεωρεῖ, εἶμαι βέβαιος, καὶ ὡς βάση τῆς κριτικῆς. Ἰδιαίτερα στὴν ζυγαριὰ τῆς τέχνης καὶ ἄς εἶναι καὶ τὰ δύο στὸ εἶδος τοῦς ἴδια τέλεια δὲ βαραίνουν, ἡ καλύβα τοῦ βοσκοῦ καὶ ὁ δωρικός ναός, τὸ χρυσάνθεμο καὶ τὸ χαμομήλι. Ἀντίθετα, στὸ θέμα δὲν ὑπάρχει καμμιά ἱεραρχία. Τὸ πιὸ τιποτένιο θέμα εἶναι τὸ πιὸ καλὸ φτάνει νὰ ταυριάζῃ περισσότερο μὲ τὴν τεχνολογία τοῦ καλλιτέχνη. «Σὲ μιὰ του ζουγραφιά ο Rembrandt δὲν ἔβαλε σκεδὸν τίποτες ἀλλοῦ παρὰ ἓναν τοῖχο φωτισμένο λοξά (κι αὐτὴν βαφτίσανε «ο Φιλόσοφος»). Κι ὅμως τὸ μεταχείρισμα τοῦ μισοσκοτίδου εἶναι τόσο μαστορικό καὶ τόσο υπονοητικό ποῦ ἡ ζωγραφία στέκει ἀθάνατη». Καὶ ἀκριβῶς, μιλώντας ἄλλοι, καὶ πολὺ παλιότερα γιὰ τὸν Ρέμπραντ πάλιν, καὶ γιὰ μερικὸς ἀκόμα ὀλλανδοὺς ζωγράφους, μᾶς δείχνει ὁ Βλαστός μὲ μερικὲς σκέψεις μὲ μερικὲς ἐπεισοδιακὲς παρατηρήσεις ριγμένες ἐδῶ καὶ ἐκεῖ πόσο γνήσιο καὶ ντελικάτο αἶσθημα τῆς ζωγραφικῆς ἔχει. Ξερεῖ νὰ βρῆσκῃ ὁμορφιές σὲ ἔργα ποῦ ἡ κριτικὴ καὶ ἡ πιὸ λίγο ἀκαδημαϊκὴ δὲν τὰ βάζει ἴσως στὴν πρώτη γραμμὴ ὅπως σ' ἓνα κεφάλι κοριτοῦ τοῦ Ρέμπραντ γιὰ τὸ ὅποῖο γράφει αὐτὸ ἐδῶ ποῦ πρέπει κατὰ νᾶχῃς νιώσει ἀπ' τὴν ἀληθινὴ ὑπόσταση τῆς ζωγραφικῆς γιὰ νὰ τὸ πῆς: «Κ' ἔχει βάλει στο πηγούνη της ἀπὸ κάτω κατὰ σταχτιές ἀντιφειγνιές ποῦ εἶναι ὅλο φίλντισι καὶ μαργαριτάρια». Καὶ ἀπ' τὴν ἄλλη δὲ δειλιάζει ἀναγνωρίζοντας φυσικὰ ὅλη τὴν τελειότητα τῆς μαστορίας νὰ χτυπήσῃ καὶ σὲ ἔργα ποῦ στέκονται σὲ τίς πιὸ ὑψηλές σφαῖρες τῆς τέχνης, ἐλαττώματα ποῦ τὰ θεωρεῖ βασικά, ὅπως τὸ κουφάλισμα τῆς μορφῆς, τὸ ἀδειασμὰ τῆς ἀπὸ κάθε ζωντανὸ αἶσθημα, τὴ θεατρικότητα, τὴ ψευτιά. Γιὰ τὴ σύγχρονη ἑλληνικὴ ζωγραφικὴ—γιὰ συγκεκριμένα ἔργα, μίλησε μιὰ φορὰ ὁ Βλαστός μὲ γιὰ τὸ δρόμο ποῦ θᾶπρεπε ν' ἀκολουθήσῃ γενικὰ ἡ νέα μας ζωγραφικὴ εἶχε κι' ἄλλοι τὴν εὐκαιρία νὰ διατυπώσῃ σκέψεις ποῦ ἀνάγονται στὸ καθολικότερο πρόβλημα τοῦ νεοελλ-

νοικοῦ πολιτισμοῦ μὰ ποῦ δείχνουν κι αὐτὲς τὸ ἴδιο πλάτος τὴν ἴδια συνέπεια καὶ τὴν ἴδια ὀργανικότητα ποῦ ἔχει καὶ σ' ὅλη τὴν ἄλλη κριτικὴ σκέψη τοῦ ὁ Βλαστός. Ἀπαραίτητες προϋποθέσεις γιὰ τὸ ἀνορθόγραμμα κάθε τέχνης, ἄρα καὶ τῆς ζωγραφικῆς, εἶναι τὸ γόνιμο περιβάλλον—ἡ ζῶη—ποῦ γύρω περίγυρα ἀντρεῖβεται καὶ δυνατοσκορπιέται καὶ ἡ παράδοση. «Δίχως ἔργα—ζῶη φανερωμένη—στὸν κύκλο τῆς δράσης—καὶ δίχως παράδοση τραγοῦδι καὶ τέχνη δὲ ζοῦνε». Ἡ παράδοση τοῦλάχιστον, ἂν ἔλειψε τὸ περιβάλλον ὑπῆρχε γιὰ τὴν ἑλληνικὴ ζωγραφικὴ, καὶ ἡ παράδοση τούτῃ ἦταν οἱ βυζαντινοὶ ζωγράφοι, ὄχι οἱ θρησκευτικοὶ μονᾶχοι, ὅπως πιστεύουν οἱ περισσότεροι, μὰ καὶ οἱ «ἐθνικοί». «Ὁ Μιστράς μας ἔσωσε μερικὲς τοιχογραφίες στὴν Περιβλεφτο ποῦ μᾶς φανεροῦν καθαρὰ τὸ δρόμο θὰ ἀκολουθοῦσε ο δικός μας ξαναγεννημός».

Μὰ τὸ δρόμο αὐτὸν δὲν τὸν ἀκολούθησε ἡ νέα ἑλληνικὴ ζωγραφικὴ, ἔτσι, τώρα, πρέπει νὰ στραφῇ ἀποφασιστικὰ, ὅπως καὶ ἡ μουσικὴ, ἄλλωστε, πρὸς μεγὰλα πρότυπα τῆς Δύσης, χωρὶς νὰ λησμονῇ ὀλόγελα τὴν ἐθνικὴ παράδοση, ὅπως ἡ μουσικὴ τὸς «λυπητεροὺς δημοτικούς σκοποῦς» καὶ ὄχι μιμούμενη παρὰ ἀφομοιώνοντας σιγανά. Δασκάλοι μας θὰ σταθοῦν οἱ μεγάλοι εὐρωπαῖοι τεχνίτες, στὴ ζωγραφικὴ οἱ τιτᾶνες καὶ οἱ προφήτες τῆς Ἰταλικῆς Ἀναγέννησης, ἴσως καὶ οἱ Φλαμανδοί, ἴσως καὶ οἱ Ἰσπανοί, ἴσως καὶ ἄλλοι. Καὶ στὴ μουσικὴ, ὁ Βάγνερ, ὁ Μπετόβεν, οἱ Ἰταλοὶ τῆς κλασσικῆς ἐποχῆς.

ἔτσι θὰ μάθουμε. «Κι' ἀφοῦ μάθουμε, θὰ ξεμάθουμε, καὶ τότε μόνο θὰ βροῦμε δικὸ μας τὸ χρῶμα καὶ τὴ δικὴ μας Giocanda, καὶ τότε, γενικώτερα, σ' ὅλες τὶς τέχνες, σ' ὅλο μας τὸν πολιτισμὸ, θὰ βροῦμε τὴ δικὴ μας κλασσικὴ μορφή καθὼς καὶ οἱ πρόγονοί μας πέτυχαν τὴ δική τους, θὰ φτιάσουμε ἓναν καινούριο καὶ πρωτότυπο ὀργανισμὸ τῆς Ρωμιοσύνης ποῦ θὰ στηρίζεται στὴ φυσικὴ μας ἐξέλιξη, στὴν ἀληθινὴ μας παράδοση καὶ στὴν ποίησή μας τὴ λαϊκὴ.

Ἐποῦτο, τὸν ἀρχαῖο ἑλληνικὸ πολιτισμὸ—αὐτὸν ποῦ περιληπτικὰ ὀνομάζουμε ἔτσι—δὲν τὸν ἀντικρύζει μὲ τὸν συνηθισμένον θαυμασμὸ ὁ Βλαστός. Τὸν κρίνει μὲ ἀρκετὰ προσωπικὸ τρόπο καὶ κάμποσο—ἰδίως τὴν ποίησι καὶ τὴν φιλοσοφία, τώρα περισσότερο παρὰ ἄλλοτε, —τολμηρὰ. Ἡ δόξα τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ δὲν εἶναι στὰ καθέκαστα τῶν πνευματικῶν—λογοτεχνίας καὶ φιλοσοφίας—καὶ τῶν καλλιτεχνικῶν τοῦ φανερωμάτων στὴν «πρωτόπειρη» φιλολογικὴ του τέχνη—εὐκόλη ὄχι πρόστυχη—στὰ φιλοσοφικά του «παραληρήματα» δὲν εἶναι κἂν στὴν «πρωτοτυπία» του, στὴν πλαστικὴ του ἀλαθειὰ ὅτε τῆς τέχνης του τὴν καλοσυνειδητὴ γαλήνη—μὰ στὸ ὅτι πρῶτος ἔπλασε τὸ πλατύχορο καλοῦ ποῦ χύθηκε ὁ ζωντανὸς χαλκὸς τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ τοῦ ἀνθρώπινου ἴσως!! Τὸ ἑλληνικὸ μὲ ἀνοιξε τοὺς πιὸ δοξασιμένους δρόμους τοῦ πολιτισμοῦ μὰ καὶ στάθηκε σὲ πολλὰ μπόδεμα στὴν Ἐπιστήμη—ψευτιά ἱερατικὴ ποῦ ἔδωχε κι ἀποσκοντοῦσε ἀπὸ τῆς Ἰνῶσης τὸ ναὸ τὴν ταπεινὴ καὶ σιγαλὴ Ἀλήθεια. Οἱ ἀρχαῖοι φιλόσοφοι πάλεψαν παρὰ πάνω μὲ τὰ λόγια παρὰ μὲ τὰ πράγματα. Στὶς ἐπιστήμες ὅπου δουλεύει μόνον ἡ ἀνθρώπινη λογικὴ, σταθήκανε μαστόροι καὶ βάλανε θεμέλια ἀσάλευτα. Μὰ σὲ κείνες—κι αὐτὲς εἶναι οἱ πολῦτιμες ἐπιστήμες—ποῦ μελετοῦν τὴ ζῶη τὴν πολυμορφία, τὴν μυριόνομη, δὲν μπόρεσαν ν' ἀδράξουν τὴν ἀλήθεια καὶ δὲν τοὺς φανερώθηκε ἡ κρυφὴ νομοθεσία τῆς φύσης. (20) Συλλογισμοὶ καὶ δογματισμοὶ καὶ συστήματα καὶ κοσμοθεωρίες θαυμάσιες κάποτε γιὰ τὴν ποιητικὴ τους ὁμορφία καὶ γιὰ τὶς μαγευτικὲς τους ἰδέες, μὰ μῆτε μέθοδος, μῆτε μελέτη τῶν νόμων τῆς φύσης καὶ τῆς γύρω ζῶης μῆτε ὀριστικὲς καὶ χειροπιαστὲς ἀλήθειες. Κινεῖ τὸ θαυμασμὸ μας ἡ δίψα γιὰ γνώση ποῦ δείχνουν οἱ ἀρχαῖοι. Ὅμως μᾶς φέρνουν τὸ χαμόγελο σήμερα οἱ ἀριθμητικὲς κοσμογονίες τοῦ Πυθαγόρα—ὄχι, δὲ—καὶ τὰ φιλοσοφικὰ ρωτήματα—αὐτὰ ναὶ καὶ ὄχι πάντα—τοῦ Πλουτάρχου.

(20) «Τῆς Ζωῆς», σ. 105. Ἐκεῖ καὶ τ' ἀμέσως παρακάτω τοῦ κειμένου μου, ποῦ τὰ βάζω περιληπτικὰ.

Γιὰ τὴν ἀρχαῖα λογοτεχνία γιὰ μερικὰ τῆς τοῦλάχιστο φανερώματα—μὰ ἐδῶ πιά δὲν τὸν ἀκολουθῶ γιὰ τὶ μπαίνουν στὴ μέση οἱ γλωσσικὲς καὶ οἱ κοινωνιολογικὲς του ἰδέες καὶ τοῦ ἐπηρέαζον τὴν κρίση—φαίνεται ὁ Βλαστός ἀκόμη πιὸ τολμηρὸς. Ὁ Θεόγνις ὁ Ἡσίοδος ἀκοῦν τῆς χρονιᾶς τοῦς καὶ ἀκόμα περισσότερα τὰ τραγικὰ χορικά. «Τὰ χορικά ὅμως εἶναι ζυμωμένα σ' ἓνα εἶδος ἀνακάτεμα αττικῶν, τεχνητῶν, ἰωνικῶν καὶ κάλπικων δωρικῶν. Δε μας παραξενεβεῖ λοιπὸν (ἐγὼ ὑπογραμμίζω) ὅταν το συλογοστοῦμε καὶ τ' ὀμολογήσουμε πὼς πολλὰ ἀπὸ τὰ παραπαινεμένα κείνα τὰ λυρικά δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ κούφια μεγαλομιλιὰ καὶ σαλάτα ἀπὸ ἀβάσταχτες κοινοτυπίες. Ἡ παραβολὴ τοῦ Chaucer ταιριάζει λαμπρὰ γιὰ τὸν ἀρχαῖο χορὸ. «Μπομπουνίζει σαν τὴ νεροπούλαδα τοῦ βάλτου».

Ἀφήνοντας τὴν ἀρχαῖα φιλολογία προχωρεῖ πρὸς τὴ βυζαντινὴ ὁ Βλαστός κι' ἐκεῖ δίνει ἓνα γερὸ ξετίναγμα—πολὺ σωστὸ νομίζω—τοῦ Ρωμανοῦ ὀνομάζει ἀραχλὴ—καταθλιπτικὴ—τὴν «Ἐρωφίλη», γιὰ τὰ δημοτικὰ μας τραγοῦδια παρατηρεῖ ὀρθότατα ὅτι «τα πιο πολλὰ εἶναι παρὰ πολὺ μέτρια» καὶ ὕστερα φτάνει στὴ νέα ἑλληνικὴ λογοτεχνία. Ἐδῶ πιά γιὰ μερικὸς γίνεται ἀ-

μείλιχος καὶ—πρέπει νὰ τὸ πῶ ὅσο καὶ ἂν ἔχη ὁ Βλαστός μὲ τὸ μέρος τοῦ ἐλαφρυντικοῦ τῆς γλώσσας—ἀδικώτατος. Ὁ Κάλβος καὶ ὁ Καβάφης στιχοπλόκοι—γιὰ τὸ Θεό!—καὶ «ἐλεεινός» ὁ Παπαδιαμάντης! Καὶ ὕστερα ὁ Λασκαράτος «μικρὸς ἀν καὶ βέρος» ἔτσι σκέτα Καὶ τὸ ἔργο τοῦ Σολωμοῦ παραπόταμο καὶ ὄχι στυλωμένο ὅπως ἐμεῖς πιστεύουμε, «στὴ μέση τῆς συρμῆς τῆς ἑλληνικῆς λογοτεχνίας».

Εἶναι φανερὸ ὅτι οἱ κρίσεις τοῦ αὐτῆς κάνουν ἀδικὸ καὶ ὑπερβολικὸ τὸν Βλαστό οἱ γλωσσικὲς του. Μὰ γι' αὐτὲς μίλησα ἄλλοι (21). Ἐδῶ δὲν ἐπεχείρησα νὰ σκιτσάρω παρὰ μόνο τὶς ἰδέες τοῦ Βλαστοῦ τὶς σχετικὲς μὲ τὴ βασικὴ του θεωρία τοῦ ἀτομικισμοῦ, μὲ τὶς φυλές, καὶ μὲ μερικὰ ἄλλα ζητήματα καὶ φαινόμενα, ἀπὸ τὰ πιὸ θεμελιακὰ καὶ ποῦ θὰ ἐνδιαφέρουν πάντα, πιστεύω τὸν ἀνθρώπο.

ΚΛΕΩΝ ΠΑΡΑΣΧΟΣ

(21) «Νέα Ἐστία» φύλλα 15ης Νοεμβρίου καὶ 1ης Δεκεμβρίου 1935.

Ἄ ρ γ ὦ

(ΕΝΤΥΠΩΣΕΙΣ ΑΠΟΝΑ ΤΑΞΙΔΙ ΙΣΛΑΝΔΙΑ - ΣΠΙΤΖΜΠΕΡΓ - ΝΟΡΒΗΓΙΑ)

ΚΑΡΑΒΙ τῶν ψυχῶν τῶν διψασμένων
Νάσαι

Πέρνεις τὸ δρόμο σου πρὸς τὸν Βορρᾶ
Ψάχνοντας πέραν ἀνοιχτὰ
Τὸ Δέρας τὸ χρυσόμαλλο.

Μέσα στὴν ὀμίχλη τῶν ὀνείρων
Στὴν θάλασσα τὴν ἡρεμὴ τῆς σκέψης μου
Τὸ ταξίδι Σου
καθοδηγιέται ἀπὸ Σὲ
ᾠ! ᾠμορφο ἀστέρι πολικὸ
Κρυμμένο
Πίσω ἀπὸ τὰ σύννεφα τῆς ἀγωνίας
ποῦ κρύβουν τοὺς ὀρίζοντες
Συχνὰ.

Βουνὰ τοῦ Πόλου πλημμυρισμένα ἀπὸ δάκρυα
Κορφές καρδιῶν παρθενοικῶν
Θαυμαστικά
Κι' ἐρωτηματικά
Στὰ πόδια σας
Τῶν αἰσθημάτων μου οἱ παγετῶνες
σπάζουν
καὶ γίνονται
Καράβια χάρτινα γαλάζια καὶ λευκὰ
ποῦ πλέχουν
Στὴν ἱερὴ λίμνη τῶν παιδικῶν μου χρόνων
— Χαμένος παράδεισος ἐπίγειος —

Στεργιά!
Γῆ.θεία. Γῆ παρθένα. Γῆ τῆς ἐπαγγελίας.
Μητέρα τῶν ἀνθρώπων εὐτυχίων
Τώρα
Ποῦ ὁ μεσονύχτιος Ἥλιος βασιλεύει καὶ ἀνατέ-
Νάσαι [λουν οἱ Θεότητες
Στὸ βάθος τοῦ ὀρίζοντα

Στὰ χεῖλια τῆς ἀκτῆς τὰ κόκκινα
Τῆς ἀγαπητικιάς μου.

Πάνω στὴ γέφυρά σου ἀψηλὰ
ᾠ! Γοργοκίνητο καράβι
Μέσα στὰ ὀλοκάθαρα νερά
τῶν βλεμμάτων σας
ᾠ κόρες τοῦ ναοῦ τῆς ζωῆς
Χάριτες γλυκὲς
Ἀχώριστες, πεντάμορφες, συντρόφισσες
Τοῦ φανταστικοῦ μου ταξιδιοῦ
Ταξιδεῦω τώρα εὐτυχῆς
Μὲ νανουρίζουν
Οἱ μουσικοὶ ἀνάλαφροι ρυθμοὶ τῆς λύρας σας.

Στιγμὲς ὑπέρτατες μεταλλαγῶν
ᾠ Συμπλιγάδες πέτρες τῆς Ψυχῆς
Εὐστροφα περάσματα παλύπλοκων ἀνησυχίων
κατὰ μήκος τῆς ἀκτῆς τῆς μοναξιάς μου
Μέσα στὴ συμφωνία τῶν χρωμάτων
Καὶ
Στὴ σύγκριση τῶν αἰσθημάτων
Ἐνώνοντας
Τὴ σοφία τῆς μέρας μὲ τὶς τρέλλες τῆς νυχτὸς
Γονιμοποιεῖτε τὴ φαντασία μου.

Τώρα σὲ βλέπω ἀληθινὰ στὸν οὐρανὸ
ᾠ Ἀφροδίτη
Λάμπει παντοτινὰ
Μέσα στὴ νύχτα τοῦ ἀπείρου
Καὶ δίνε
Στὶς ψυχὲς τὶς διψασμένες
Τὸ χρυσόμαλλο μουσικὸ τῆς ζωῆς
Ποῦ ὄλοι
Τυφλοὶ ἀργοναῦτες
Ψάχνουμε.

ΠΕΤΡΟΣ ΑΦΘΟΝΙΑΤΗΣ

ΕΔΩ, στ' ανατολικά τῆς Σάμου, ἡ θάλασσα δὲν εἶναι ποτές ἡσυχῆ. Τὰ μελτέμια ἀρχίζουν πολὺ νωρίς. Μονάχα σὰ βραδιάζει, ὁ ἀγέρας κόβει καὶ τότε, στὸ βάθος τοῦ πελάγου, μέσα στὸ καθαρὸ βραδυνοῦ φῶς, ἀναδύονται ἕνα-ἕνα τὰ μακρινὰ νησιά τῆς δωδεκάνησος: ἡ Κός, ἡ Κάλυμνος. Μένουν ὅσο ἡ ἑσπέρα νὰ προχωρήσῃ κι' ὕστερα πάλι γυρίζουν ἐκεῖ ἀπ' ὅπου ἦρθαν, στὸ ἀτελείωτο πέλαγο.

Ὅμως στὸ ἀντικρινὸ βουνὸ τῆς Ἀνατολῆς, στὴ Μυκάλη, τὸ φῶς καὶ ἡ κίνηση καὶ τὰ χρώματα δὲν εἶναι τόσο ἐφήμερα ὅπως στὰ μακρινὰ νησιά τῆς δωδεκάνησος. Ὅταν ὁ ἥλιος γύρει πίσω ἀπὸ τὰ βουνὰ τῆς Σάμου, περνᾷ πολλὴ ὥρα ὡς πού ν' ἀρχίσει νὰ σκοτεινιάζει. Ὅλη αὐτὴ τὴν ὥρα ἡ Μυκάλη εἶναι πλημμυρισμένη ἀπὸ φῶς: τὸ ἴδιο ἀραιὸ καὶ κινούμενο φῶς τοῦ Ὑμηττοῦ, λίγο πιὸ θολό. Θὰ μείνει ἀρκετὴ ὥρα ἴσαμε ν' ἀρχίσουν σιγά-σιγὰ ν' ἀνεβαίνουν οἱ σκιές. Ἀνεβαίνουν ἀπὸ τὰ χαμηλὰ τοῦ βουνοῦ ἀπὸ τὴ θάλασσα, ἀργὰ καὶ ἐπίσημα, ὡς πού νὰ τὸ σκεπάσουν ὀλόκληρο μὲ τὴ σιωπὴ τους.

Πάνω ἀπὸ ἕνα ψαράδικο χωριό, τὸ Τηγάνι, λίγο δρόμο τόπος, σ' ἕνα λόφο ὄλο πέτρα, εἶναι ἕνα μοναστηράκι. Τοῦτος ὁ λόφος εἶναι μιὰ τεράστια σπηλιά. Ἄμα μπεῖς μέσα, ὡς ἕνα σημεῖο μπορεῖς νὰ προχωρήσῃς. Ἀπὸ κεῖ καὶ πέρα εἶναι ἀδύνατο. Ὁ ἀγέρας εἶναι ἀνυπόφορος καὶ ἡ μούχλα. Ἐκεῖ μὲς τὴ σπηλιά, καμιὰ κατοστὴ μέτρα βάθος, εἶναι σκαλισμένη στὸ βράχο ἡ θεότητα. Στὰ χρόνια πού περάσαν ἡ ὑγρασία ἔχει φάει τοῦτο τὸ ἀνάγλυφο τῶν πρώτων χριστιανικῶν χρόνων, μονάχα τὰ ἀχνάρια του μένουν. Δίπλα ἐκεῖ εἶναι μιὰ γούρνα, ὅπου μαζεύεται τὸ νερὸ πού στάζει ἀπὸ τοὺς θόλους τοῦ βράχου, στάλα-στάλα. Πρὶν μπαρκάρουν γιὰ ταξίδι οἱ ψαράδες ἄρθουν νὰ πιουν ἀπὸ τοῦτο ἐδῶ τὸ ἀγίασμα. Κι' ὅταν λείπουν καὶ οἱ ἄνεμοι φυσοῦνε δυνατὰ ἔρχονται οἱ γυναῖκες τους καὶ τὰ παιδιά τους νὰ προσευχηθοῦν νὰ τοὺς φυλαξῇ ὁ Θεός.

Σ' ἕνα μικρὸ καλύβι, ἐκεῖ δίπλα στὸ μοναστηράκι. Δυὸ τρεῖς ἄνθρωποι στέκονται πάνου ἀπὸ τὴν ἐτοιμοθάνατη. Εἶναι ἕνα ἡμερογερασμένο πρόσωπο πού εἶδε μέρες ἀτελείωτες, ἐνενηντα σὺν ἑξήκοντα χρόνια, νὰ βγαίνει ὁ ἥλιος πίσω ἀπὸ τὴ

ΚΑΛΟΚΑΙΡΙ, ΣΤ' ΑΝΑΤΟΛΙΚΑ ΤΗΣ ΣΑΜΟΥ

(ΑΦΙΕΡΩΣΗ : ΣΤΟ ΔΗΜΗΤΡΗ ΣΤΑΥΡΟΥ)

νὰ τοῦ ἀπαντήσῃ.

—Καλλίτερα, παιδί μου, νὰ μὴν ἀργήσῃ. Κουράστηκα.

Ἐξω ἀπὸ μικρὸ παράθυρο, κάτου, χαμηλὰ, τὸ πέλαγο «πορεύεται». Τίποτα ἄλλο δὲ φτάνει ὡς ἐδῶ, κανένας θόρυβος, ἔξω ἀπὸ τὴ βαθεῖα βουή του. Ἀτελείωτες μέρες καὶ νύχτες, ἀπὸ παιδάκι, σ' ὅλη τὴ ζωὴ τῆς, ἔμαθε ν' ἀκούγει αὐτὴ τὴ βουή. Ν' ἀκούγει καὶ νὰ σωπαίνει, ὅπως μπροστὰ στὰ εἰκονίσματα. Ἐκεῖ μὲς στὸ πέλαγο, ἤξαιρε πῶς πάλευε ὁ πατέρας τῆς. Ὑστερα σὰ μεγάλωσε κι' ἔγινε γυναῖκα καὶ παντρεύτηκε, τίποτε δὲν ἄλλαξε. Μονάχα πού ἀντὶ τὸν πατέρα τῆς εἶχε νὰ περιμένει τὸν ἄντρα τῆς. Τὸ πέλαγο ἐβούιζε ὅπως νάντα κι' αὐτὴ δὲν ἤξαιρε τίποτα ἄλλο παρὰ νὰ σταυρώσει τὰ χέρια τῆς ἀπὸ τὸ φόβο του καὶ νὰ προσεύχεται. Ὡς πού μιὰ μέρα ὁ ἄντρας τῆς δὲ γύρισε. Εἶταν τριάντα χρόνων αὐτὴ τότε. Ἄρχισε νὰ δουλεύει ἡ ἴδια σκληρὰ γιὰ νὰ μεγαλώσει τὰ παιδιά τῆς. Τὸ καλοκαίρι στὸ θέρος καὶ στον τρύγο, τὸ χειμῶνα στίξιές. Γιὰ λίγα χρόνια ἡ βουή τοῦ πελάγου σὰ νὰ εἶχε ἀπομακρυνθεῖ ἀπὸ τὴ ζωὴ τῆς, ἐπῆρε ἄλλη μορφή. Δεμένη μὲ τις ἀναμνήσεις, μὲ τὰ παιδικὰ τῆς χρόνια τούτῃ ἡ βουή, πιὸ ἡρεμὰ τώρα καὶ πιὸ ἡσυχὰ ἐκρατοῦσε τὴ μυστικὴ γοητεία τοῦ ὄνειρου, τοῦ παραμυθιοῦ πού δὲν τελεί-

Μυκάλη καὶ πάλι νὰ βασιλεύει. Μιὰ βδομάδα τώρα περιμένει νὰ ἡσυχάσει. Σὰν κατάλαβε νὰ βαραίνει ἐπλάγιασε κι' ἄρχισε νὰ τὰ ὀνοματίζει ἕνα-ἕνα: τὰ παιδιά πού μεγάλωσε, τὰ ἐγγόνια, τὰ παιδιά τους. Ὅλα, ἕνα-ἕνα. Ὑστερα τὰ εὐχήθηκε ὅλα καὶ γύρεψε νὰ μεταλάβει. Καὶ σὰν τελείωσε κι' αὐτὸ ἔδωσε τὰ χέρια τῆς κι' ἄρχισε νὰ περιμένει.

Γύρω τῆς παραστέκουν μερικὰ ἀπὸ τὰ ἐγγόνια τῆς. Ἀπ' τὰ παιδιά τῆς ἕνα μονάχα ζεῖ. Ἐλεῖπε σὲ ταξίδι μὲ τὸ καῖκι. Τοῦ μήνυσαν. Μόλις ἦρθε.

—Τί ἔχεις, μάννα; τῆς λέει αὐτός.

—Ἐ, γιέ μου, ἡ ὥρα μου ἦρθε, μουρμουρίζει ἡσυχὰ. Λέω πῶς θὰ παγαίνω... Τῆς χαϊδεύει τὸ χέρι.

—Ἐ, δὲν εἶναι τίποτα, τῆς λέει, νὰ τῆς δώσει κουράγιο. Θὰ δεῖς πῶς θὰ περάσει.

Κάμποση ὥρα περνᾷ χωρὶς νὰ μιλήσει. Κι' ὕστερα λέει, σὰ νὰ θυμᾶται μόλις τώρα

ὡσε. Δὲν εἶχε τώρα, νὰ τὴ φοβηθεῖ τὴ θάλασσα ἔτσι ἄμεσα, σωματικὰ, γι' αὐτὸ τὴν ἐννοοῦσε βαθύτερα: μὲ τὴν ἀπλὴ σχέση τῶν ταπεινῶν ἀνθρώπων πού δένονται μὲ τὰ πράματα, μὲ τὸ χῶμα τῆς γῆς, μὲ τὸ εὐλογημένο ξύλο πού δίνει τὴ φωτιά, μὲ τὸ νερὸ πού ρίχνουν τὰ σύννεφα.

Ἔτσι πέρασαν χρόνια. Ὡς πού τὰ παιδιά τῆς μεγάλωσαν. Καὶ τότε γινήκανε κι' αὐτοὶ ναυτικοὶ σὰν τὸν πατέρα τους καὶ σὰν τοὺς παπῶδες τους, κι' ἄρχισαν πάλι τὰ μακρινὰ ταξίδια κι' οἱ σκοτεινὲς νύχτες. Στὸ μικρὸ καλύβι ἡ βουή τοῦ πελάγου ἐπῆρε πάλι τὴν παλιά καὶ γνώριμη ἀξία τῆς: ἐχώθηκε μέσα ἀπὸ τοὺς τοίχους, μέσα ἀπὸ τὰ καπνισμένα δοκάρια τοῦ ταβανιοῦ, τὰ γέμισε ὅλα μὲ τὴν παρουσία τῆς. Κι' ἦρθαν, ἔπειτα, πάλι μέρες καὶ νύχτες ἀτελείωτες.

Πόσο μακριὰ, τώρα, εἶναι ὅλα αὐτά. Μὲς τὸ μικρὸ καλύβι ὅπου ὁ θάνατος περιμένει αὐτὸ τὸ γερασμένο σῶμα, τὸ αἷμα του, τὰ κόκκαλα ὅλα ἡσυχάζουν μέσα σὲ μιὰ αὐστηρὴ σιωπὴ. Ἡσυχάζουν γιὰ νὰ μπορέσει νὰ λάμψει ὅσο γίνεται μὲ περισσότερη διάρκεια τούτῃ ἡ ἱερὴ σπῆθα: ἡ μνήμη. Νάρθει πίσω, γιὰ τελευταία φορά, νὰ ξαναὑπάρξουν, ὅσα ἔγιναν, ἡ λύπη καὶ ἡ χαρὰ πού ἔδωσε τοῦτο τὸ σῶμα, τώρα πού εἶναι, μαζὺ τον, νὰ τελειώσουν ὀριστικά. Θυμᾶται καθαρὰ πῶς κάποτε ὑπῆρχε ἕνα παλληκαράκι. Τὶς μέρες παίζαν μαζὺ στὸ γιαλὸ καὶ βγάζαν ἀχνιούσι. Ὑστερα, σὲ λίγο μεγάλωσαν, θυμᾶται πόσο παράξενα τὴν κοίταζε. Πόσο διαφορετικὰ. Ὑστερα αὐτὸς ἔφυγε βουτηχτῆς στὰ οφουγγαράδικα καὶ πιά δὲ ξαναφάνηκε.

Καὶ τώρα, ὕστερα ἀπὸ τόσα τόσα ἀμέτρητα χρόνια μόλις τώρα θυμᾶται αὐτὴ τὴν παράξενη ματιά. Τὴν προσέχει. Εἶναι ἐκεῖ, πίσω ἀπὸ τὰ κάγκελα τοῦ παραθυριοῦ, ἐκεῖ στὸ βάθος ὅπου πορεύονται τὰ «συστήματα τῶν ὑδάτων». Ἐκεῖ εἶναι. Θυμᾶται τώρα ἀκόμα καὶ τ' ὄνομά του.

—Δημήτρη...—τὸ ψιθυρίζει σιγὰ-σιγὰ. Δημήτρη, λέει πάλι, τί ἔγινες;

Τίποτα ἄλλο. Κι' ἡ καθαρὴ ματιὰ σιγὰ-σιγὰ σβύνει μέσα στὸ ἑσπερινὸ φῶς. Σβύνει. Καὶ τίποτα ἄλλο πιά στὸν τόπο τῆς δὲν πρόκειται νὰ μπεῖ. Δὲν ὑπάρχει. Ἄς ἀστράψει ὅσο θέλει τούτῃ ἡ ἱερὴ φλόγα τῆς μνήμης. Ἄς σκαλίξει. Ἐξω ἀπ' αὐτὴ τὴ φευγαλέα ματιὰ τίποτα δὲν ἐτάραξε τὴν καρδιά τῆς σ' ὅλη τῆς ζωὴ. Τίποτα. Ὑποτάχτηκε στὴ μοῖρα τῶν ταπεινῶν ἀνθρώπων πού ξαίρουν πῶς τὰ αἰσθήματα — κι' αὐτὰ, μαζὺ μὲ τὰ ὄνειρα, φεύγουν κυνηγημένα, ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους πού βασιλεύονται. Δέθηκε μὲ τὸν ἄντρα τῆς ὅπως τὸ ζῶ μὲ τὸν ἀφέντη του. Γιὰ νὰ τὸν ὑπηρετεῖ, νὰ ράβει τὰ ρούχα του, νὰ τὸν περιμένει μῆνες ἀπὸ τὴ θάλασσα.

Ὅταν εἶχε περάσει πολὺς καιρὸς ἀπὸ τότε πού αὐτὸς εἶχε πεθάνει, μιὰ μέρα, ξαφνικὰ, ξεμπάρκισαν στὸ λιμανάκι τοὺς ξένοι ἄνθρωποι. Ἐρχόνταν μὲ τὸ ἄσπρο καράβι τους ἀπὸ πολὺ μα-

κριὰ, εἶχαν ξανθιά μαλλιά, μιλοῦσαν μιὰ ἄγνωστη γλῶσσα καὶ βρέθηκαν ἐκεῖ κυνηγημένοι ἀπὸ τὴν κακοκαιρία. Ἐμείναν δυὸ μέρες στὸν τόπο τους. Τὸ ἀπομεινόμερο ἀνεβήκανε πάνου στὸ βράχο νὰ δοῦν τὸ ἀνάγλυφο τῆς σπηλιάς. Τοὺς ὠδήγησε αὐτὴ μέσα: εἶταν ἕνα ἀγόρι κι' ἕνα κορίτσι ὡς εἴκοσι χρόνων. Βαστοῦσαν κι' οἱ τρεῖς ἀπὸ ἕνα δαδί καὶ προχωροῦσαν μέσα στὴ σπηλιά. Τὰ βήματά τους σβύναν μέσα στὴς ὑγρὲς πλάκες καὶ στὴ βαθεῖα σιωπὴ ἀκουγόταν στάλες-στάλες νὰ πέφτει νερὸ ἀπὸ τὸ θόλο τῆς σπηλιάς στὴς λακοῦβες πού εἶχαν γίνε ἐδῶ κι' ἐκεῖ. Σὰν ἔφτασαν στὴν ἀνάγλυφη θεότητα, αὐτὴ παραμέρισε στὰ δυὸ παιδιά νὰ δοῦν. Εἶχαν ἀποθέσει τὰ δαδιά κάπου ἐκεῖ καὶ φώτιζαν μ' ἕνα ἀλλόκοτο φῶς. Εἶταν μιὰ βαθεῖα ἡρεμία, μιὰ γαλήνη θανάτου. Τὰ παιδιά ψάχναν μὲ τὰ χέρια τὸ ἀνάγλυφο σιωπηλά. Τότε αὐτὴ ἔσκυψε καὶ πῆρε μὲ τὸ μικρὸ τάσι ἀπὸ τὸ ἀγίασμα νερὸ. Κάνει τὸ σταυρὸ τῆς καὶ πίνει. Ὑστερα γυρίζει στὸ ξανθὸ κορίτσι καὶ τοῦ λέει ἐπίσημα.

—Πιστεύεις;

Αὐτὸ δὲν καταλάβαινε. Κι' ἐκείνη, τότες, κάνει τρεῖς φορές τὸ σταυρὸ τῆς. Καὶ πάλι λέει στὸ κορίτσι:

—Πιστεύεις;

Τὸ κορίτσι καταλαβαίνει. Κάνει κι' αὐτὸ τὸ σταυρὸ του. Τρεῖς φορές. Τότε, μονάχα, αὐτὴ τῆς δίνει τὸ τάσι. Τὸ κορίτσι τὸ φέρνει στὰ χεῖλια τοῦ σιωπηλά. Ὑστερα τὸ δίνει στὸ σύντροφό τῆς. Τὸ φέρνει κι' αὐτὸς στὰ χεῖλια του. Τὸ κορίτσι, μέσα ἀπ' τὸ φῶς τῶν δαδιῶν, τὸν κοιτάζει μὲς τὰ μάτια. Πίνει. Ὑστερα σηκώνει κι' αὐτὸς τὰ μάτια τοῦ ἀπάνου τῆς. Μιὰ μακριὰ στιγμή. Ἐτσι πού κοιτάζονται μὲς τὰ μάτια. Ἐτσι βαθεῖα. Καὶ τότε, μονομιάς, μὲς τὴ ματιὰ αὐτῆ τῶν παιδιῶν πού σίγουρα θ' ἀγαπιούνταν, αὐτὴ εἶδε ὅλη τὴ χαμένη τῆς νεότητά, αὐτὴ τὴν παράξενη μουσικὴ πού ποτές τῆς δὲν ἄκουσε, ἔτσι ὅπως ὑποτάχτηκε τυφλὰ τὴ μοῖρα τῶν ἀνθρώπων πού δὲν ἔχουν δικαίωματα.

Ἐκείνη τὴ βραδιά, ὅταν τὰ παιδιά ἔφυγαν, ἀποτραβήχτηκε νωρὶς μὲς τὸ καλύβι τῆς, μονάχη καὶ ἔρημη καὶ ἔκλαψε ὅλη τὴ νύχτα σιγανὰ.

Πόσο μακριὰ εἶναι τώρα ὅλα αὐτά... Καὶ ὅμως, νὰ πάλι πού ἔρχονται ὅλα, τώρα πού εἶναι νὰ τελειώσουν.

Ἐξω ὀλοένα βραδιάζει. Τὰ χρώματα στὴ Μυκάλη ἀρχίζουν νὰ ἀραιώνουν. Οἱ σκιές ἀνεβαίνουν. Καὶ ἡ ὥρα ὀλοένα πλησιάζει.

—Δημήτρη...— τὸν φωνάζει πάλι σιγανὰ ἀπὸ τὸ βάθος τῶν χρόνων. Τί ἔγινες;

Τίποτα. Τὸ πέλαγο, μονάχα, στὸ βάθος, πού σπᾷ. Μὲς τὸ βύθισμά τῆς τὸ μόνο πού ἀκούγει ἀκόμα εἶναι ἡ βουή τοῦ πελάγου. Τὸ μόνο. Τὸ περισσότερο βέβαιο. Ὡς πού κι' αὐτὴ ἡ βουή σιγὰ-σιγὰ ἀπομακρύνεται.

—Σώπασε...—λέει, τέλος, σιγὰ.

Κι' ὕστερα ἦρθε ἡ τελευταία ἀγωνία, ἡμερὴ καὶ αὐτὴ, ὅπως ἡ ζωὴ τῆς.

ΜΠΑΙΝΕΙ ΒΓΑΙΝΕΙ

ΔΙΑΒΑΣΑ σε κάποια φημερίδα πως στο κλωσόρισμα του βασιλιά φανερώθηκαν και οι κομμουνιστάδες βαστώντας ψηλά μια μάρβρη παντιέρα. Στο πανί-της απάνω φάνταζαν τα γράμματα Βασιλικοί Κομμουνιστάι.

Έκανα πρώτα να γελάσω μα βαστάχτηκα. Κι όσο παραπάνω τις συλογίστηκα τις δυο αφτές τις αταίριαστες λέξεις, τόσο πιο καθαρά το είδα πως είχα πάλι μπροστά-μου την αγιάτρευτη ρωμαίικη ξυπνάδα, την ξυπνάδα που όλα θέλει να τα ξεφύγει, να τα ξεγελάσει, να τα πολιτεφτεί, να τα κουβαριάσει και να τ'ανακατώσει. Κ' έτσι στο τέλος πέφτει ίσια μέσα στη μέση της ζεβζεκιιάς και της μπουνταλοσύνης.

Μια τέτια επιγραφή δείχνει φανερά πως το μυαλό που τη σοφίστηκε δεν έχει συνείδηση παστρική για καμιά ξεχωριστή έννοια, πως όλα του τα νοήματα πλέκουνε μέσα στην ίδια σαλάτα. Φανερώνει κιόλας πως για τη ρωμαίικη ψυχολογία η κάθε λέξη δεν έχει σημασία ξεκομμένη και κατηγορηματική, μα είναι κάτι που μπορείς να το κάνεις ότι θες κατά τη βολή-σου και την αρεσιά-σου. Τίποτε δε σημαίνει τίποτε, φτάνει να κάνουμε τις δουλίτσες-μας και να κουτσοπερνάμε. Ακαταστασία παράλογη κι ανήθικη απιστεψιά.

Και γι' αφτό έχουμε ακόμα την καθαρέβουσα. Γιατί να σκοτιζούμαστε για τη γλώσσα-μας; Δική-μας είναι, τη μαλάζουμε όπως θέμε. Όλες οι λέξεις, όλες οι γραμματικές ένα πράμα είναι, από τον Ορφέα ίσαμε την τελεφταία παλιοφυλλάδα. Διαλέγουμε όπως μας καπνίσει και μας κατεβεί. Τό κέφι-μας να κάνουμε, κι ας βουρλίζονται οι μαλιαροί προφήτες που μας κουβαλιούνται από τις ερημιές για να μας παιδέψουνε με τον όρθολογισμό-τους. Ακρίδες άγριες, χωρίς μέλι, για την αφεντιά-τους!

Κοι μαθαίνω πως τη δημοτική την περιορίζουνε κιόλας στα σχολιά. Σιγά σιγά θα τη βγάλουν ολότελα και θα ξαναγυρίσουμε στο θαμπωτικό σκοτάδι της καθαρέβουσας. Δεν το θέμε με κανένα τρόπο να σωθούμε. Κάλια το έχουμε να κουτουλάμε το παλιό το πατρογονικό-μας το ντουβάρι, κι ας γίνει το κεφαλάκι-μας λιώμα. Κι αν έτσι χυθεί τίποτα, μυαλό θα χυθεί. Μπορεί μάλιστα να μην είναι και μυαλό.

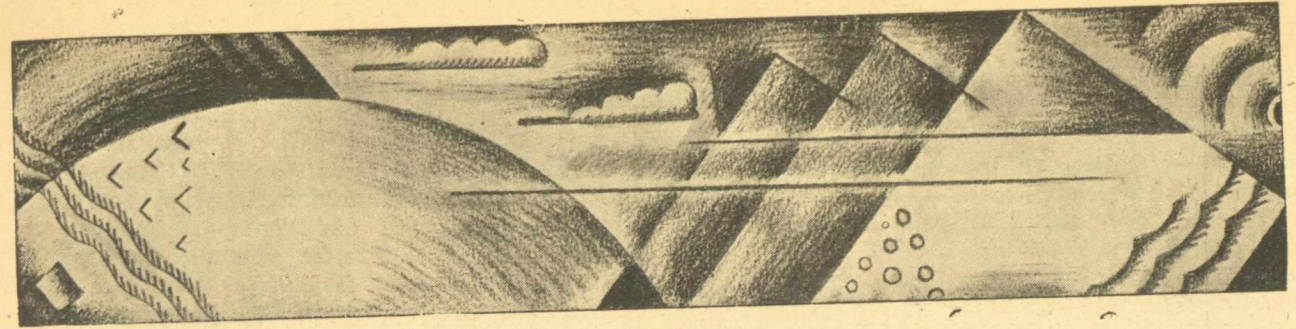
Τον καιρό που πήγαινα σκολιό στην Αθήνα παίζαμε ένα παιχνίδι με αμαδίτσες που το λέγαμε μπαίνει βγαίνει. Το ίδιο παιχνίδι παίζει κι ο Ρωμικός με τη δημοτική. Μια την μπάζει, μια τη βγάζει, μια στο κάρφι και μια στο πέταλο. Λόγος να γίνεται και ποιός συλογίζεται τα παιδιά; Βγαίνει λοιπόν τώρα η δημοτική από τα σχολιά στην Ελλάδα. Μήπως μπαίνει αλλού πουθενά; Μπαίνει στην Κύπρο. Και πού; Στην επίσημη νομοθετική γλώσσα. Σπουδαία και βαρυσήμαντη νίκη της δημοτικής.

Τους νόμους αφτούς τους μεταφράζει από τα εγγλέζικα ο κ. Α. Κ. Ιντιάνος, αρχιμεταφραστής

στα γραφεία του Αποικιακού Γραμματέα της Κύπρου. Δεν είναι βέβαια γραμμένοι στην απόλυτη κι ασκλάβωτη δημοτική. Δε θα ήταν κατωρθωτό να γίνει αφτό μονομιάς. Πρώτα γιατί τὸ ασυνήθιστο της ζωντανής γλώσσας θὰ παραξάνιζε τὸ γραμματιζούμενο κόσμο, και δὲν το θέμε (είμαστε γεμάτοι σπλαχνιά και ψυχρόνια) να του έρθει τὰμπλάς ἢ θυμὸς του αϊμάτου. Με το καλό, κι ας πάμε πιο σιγά. Ο δέφτερος λόγος είναι που οι νομοθετικοί ὄροι θένε καινούρια καλούπια στη δημοτική, κι αφτό είναι δουλιά που χρειάζεται καιροῦ και προσοχή. Στην Κύπρο η μεταφορά των ὄρων από τη μια γλώσσα στην ἄλλη στέκει ακόμα πιο δύσκολη γιατί της εγγλέζικης νομοθεσίας η ορολογία είναι πολύ διαφορετική από τη δική μας. Δεν ωφελεί να ψάξουμε μήτε τον Αρμενόπουλο μήτε τις Νεαρές του Ιουστινιανού με την ελπίδα να ξετρυπώσουμε τους χρειαζόμενους ὄρους. Δεν πιστέβω καν να βοηθούσαν οι κυπριώτικες Ασιζες που είναι γραμμένες στη δημοτική του καιρού-τους και που θα μπόρουν ίσως να μας σταθούν πρόδρομος και μύστρα. Μα η εγγλέζικη νομοθεσία έχει δικό της χούι, κ' έτσι ανάγκη να βασιστούν απάνω της και τὰ δημοτικά νομοθετήματα που βγαίνουν από την ίδια πηγή. Ας ελπίζουμε πως ο κ. Ιντιάνος κι όσοι ἄλλοι τον ακολουθήσουνε στη λαμπρή αφτή δουλιά θα καταφέρουν ν' ανοίξουν τὸ δρόμο και για τους ελλαδικούς νομοθέτες αργότερα.

Μου έτυχε να παρατηρήσω αλλού ἄλλοτε πως ο ελληνοισμός ίσαμε τώρα κατόρθωσε να ξεφορτωθεί την καθαρέβουσα μοναχά εκεί που τον είχαν καταχτήσει ξένοι πολιτισμένοι. Στο Μοριά τον καιρό της Φραγκοκρατίας, στην Κρήτη τη Βενετσιάνικη, στην Κύπρο της σταβροφορίας, στα Εφτάνησα του Σολωμού και του Βαλαωρίτη. Οπου δεν υπάρχει κράτος ελληνικό σώζεται κι αναδίνει του ἔθνους η ψυχή. Τὸ ίδιο ξαναγίνεται και σήμερα στην Κύπρο. Είναι λένε από την ελληνική αρρώστια, κ' έτσι αρχίζει να βλέπει το φως το γλωσσικό. Ίσως μας ανοίξει και μας τα μάτια (εννοῶ τὰ κυβερνητικά, ὄχι τὰ λογοτεχνικά μάτια), αν πρώτα δὲν προφτάσουμε να τα βγάλουμε ο ένας του αλλουνοῦ. Κάπου εἶπε ο αρχαίος ποιητής: χρόνος εὐμαρῆς θεός. Όλα σιάζονται με τον καιρό. Ένα μοναχά δὲ σιάζεται στο ρωμαίικο, η γλώσσα. Μήτε θεός μπορεί να ξεκουμπίσει την καθαρέβουσα, μήτε δαίμονας ορμημένους, μήτε Σατανάς αδιάβαστος, μήτε δικός-μας Διάβολος. Ένα είναι με τα φυλλοκάρδια-της ιστορίας μας και δε γεννήθηκε ακόμα ελληνικό χέρι που να μπορεί να την ξεριζώσει σύριζα. Περιμένοντας ας καμαρώνουμε την Κύπρο από μακριά.

ΠΕΤΡΟΣ ΒΛΑΣΤΟΣ

— Η ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΑΠΕΝΑΝΤΙ ΤΗΣ ΗΘΙΚΗΣ

ΜΕ ΤΗΝ Έπιστήμη προ-σχεδιάζεται ἡ δράση μας **ΚΑΙ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ** τῆτα του τῆ βρίσκει μόνο στην πρακτική χρήση». Ὁ F. C. S. Schiller γιὰ νὰ στηρίξει τὸ αἷτημα τοῦ Οὐμανισμοῦ του: ὅτι ὁ ἄνθρωπος «κατὰ-σκευάζει» τὴν πραγματικότητα, προσπαθεῖ νὰ δείξει πὼς ἡ Γνώση μεταβάλλει καὶ τὸ ὑποκείμενο (τὴ συνείδηση) καὶ τὸ ἀντικείμενό της (τὰ πράγματα). Διαβάζοντας ὁμως κανείς τις σελίδες, πού ἔχει γιὰ τὸ ζήτημα τοῦτο γράψει, ἔχει τὴν ἐντύπωση ὅτι ὁ Ἄγγλος φιλόσοφος δὲν μπόρεσε νὰ ἰδεῖ κάθετα τὸ βάθος τοῦ προβλήματος. Μέσα στις διάφορες περιπτώσεις τοῦ Making of Reality ἀναφέρει καὶ σημαντικές, ἀλλὰ καὶ ἀσήμαντες «κατασκευές» τῆς Πραγματικότητας καὶ φαίνεται ὅτι ὅλες τις θέτει στὴν ἴδια μοῖρα. Πολὺ διαπεραστικότερα ἐρεῦνησαν τὸ ζήτημα ὅσοι μελέτησαν τις ἱστορικές ἀπηχήσεις πού εἶχαν καὶ ἔχουν ὅσες ἰδέες ἀποκτοῦν ἀπὸ λόγους ψυχολογικούς καὶ κοινωνικούς μιὰ τέτια πλησμονὴ ἐσωτερικότητας, ὥστε, κατορθώνουν νὰ ταυτίζονται μὲ ὀλόκληρη τὴν ὑπόσταση τοῦ ἀτόμου καὶ νὰ γίνονται κίνητρα ζωῆς: ἐννοῶ τις πεποιθήσεις. Οἱ πεποιθήσεις εἶναι πλάσματα κι αὐτὲς γνώσης, ὅπου ὁμως τὰ συναισθηματικά εἶναι ἰσχυρότερα ἀπὸ τὰ καθάρια γνωστικά στοιχεία, καὶ γιὰ τοῦτο ἡ συνείδηση περιορίζει ἀντίκρου τους στὸ μίνιμουμ τις εἰδολογικές της ἀπαιτήσεις καὶ ἀμβλύνει τὰ κριτήριά της. Ἐχει ἀποδειχθεῖ ὅτι αἱ πεποιθήσεις εἶναι καταπληκτικά δημιουργικές· εἶναι ἱκανές νὰ γεννήσουν σχεδὸν ἀπὸ τὸ τίποτα κάτι, καὶ μάλιστα πολὺ σημαντικό. Ἐνα μεγάλο μέρος τῆς ψυχολογικῆς καὶ τῆς κοινωνικῆς πραγματικότητας εἶναι ἔργο δικό τους. Γι' αὐτὸ τὸ λόγο ἡ ἀξία τους εἶναι πάνω ἀπ' ὅλα ἠθική. Ἐτσι δοκίμασε νὰ ἐξηγήσει τις θρησκευτικές δοξασίες ἢ γαλλικὴ κοινωνιολογικὴ σχολή (Du-

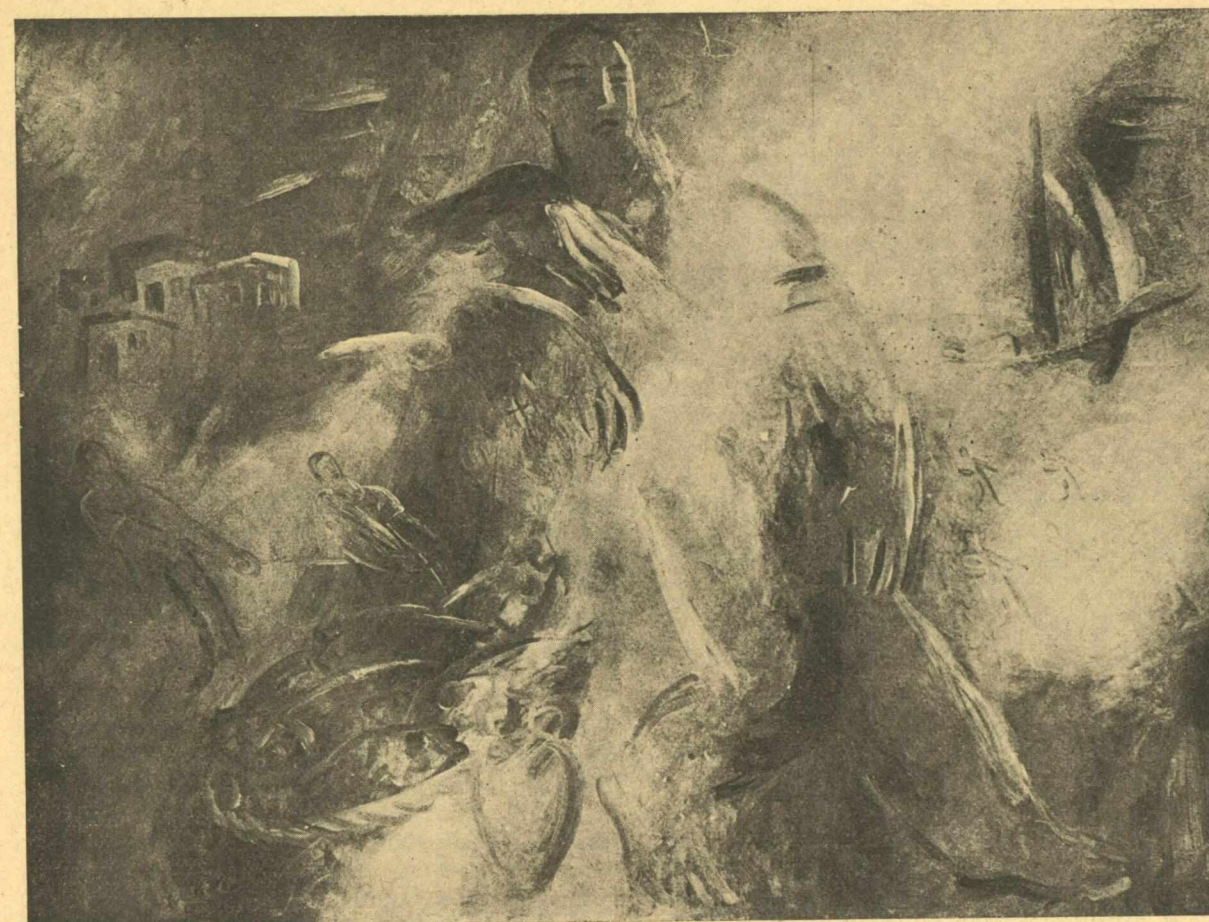
ριωρισμένο καὶ τὴν πληρό-

rkheim κ.λ.): ή ομάδα, τὸ κοινωνικὸ σύνολον καθὼς αἰσθάνεται τὸν ἑαυτὸ της καὶ τὸν λατρεύει, τὸν προβάλλει πρὸς τὰ ἔξω καὶ τὸν ὑποστασιοποιεῖ—τοῦ δίνει τὴ μορφή δυνάμεων ὑπερφυσικῶν. Αὐτὲς οἱ δυνάμεις ἀρχίζουν νὰ «ὑπάρχουν» καὶ νὰ «δροῦν» (τὸ ἄτομο αἰσθάνεται σὲ κάθε στιγμή σὲ κάθε ἐκδήλωση τῆς ζωῆς του τὴν «ὑπαρξή» καὶ τὴ «δράση» τους) ἐπειδὴ ὁ λαὸς τὶς πιστεύει. Μὲ αὐτὸ τὸν τρόπο ὁ μῦθος ποὺ πηγάζει ἀπὸ μίαν ἀνάγκη κοινωνική, νὰ ἀσφαλισθεῖ ὁ συνεκτικὸς δεσμὸς τῆς ομάδας, γεννᾷ ἱστορία, δημιουργεῖ πραγματικότητα. Τελευταῖα ἕνας Γάλλος ἱστορικός, ὁ P.L. Couchoud, προσπάθησε νὰ διαφωτίσει μὲ τὴν ἴδια «θέση» τὸ πρόβλημα τῆς ἱστορικής ὑπαρξῆς τοῦ Χριστοῦ. Ἀντιστρέφει τοὺς ὅρους τῆς λύσης ποὺ ἔδωκαν παλαιότερα ἱστορικοὶ καὶ ὑποστηρίζει ὅτι ὁ Ἰησοῦς δὲν ἦταν στὴν ἀρχὴ ἕνας ἄνθρωπος ποὺ ἔγινε κατόπιν μὲ τὴν πίστη τῶν ὁπαδῶν του Θεός, ἀλλὰ ἕνας μυθικός Θεός ποὺ οἱ πιστοὶ του τὸν ἔκαναν ἄνθρωπο πραγματικό. Ὁ Χριστὸς ἐπῆρε ὄντοτητα ἱστορική, ἐπειδὴ αὐτὸ πιστεύσαν καίθελαν ὅσοι τὸν ἔβαλαν ἐμπρὸς τους ὑπόδειγμα ζωῆς καὶ ἐγγύηση τῆς σωτηρίας τους. Ὅτι ἡ ὄντοτητα ἑνὸς «θεομοῦ» ποὺ γεννᾷ ἱστορία (ὅπως σὲ ἀπροηγούμενα παραδείγματα ὁ «μῦθος») καὶ ἐπομένως δημιουργεῖ πραγματικότητα, στηρίζεται σ' ἕνα πλάσμα ἰδεολογικὸ, σὲ μιά πεποίθηση, τὸ ἀποδείχνουν πολλὰ κοινωνικὰ φαινόμενα τῆς ἐποχῆς μας, ἰδίως γεγονότα τῆς οικονομικῆς μας ζωῆς. Ὁλόκληρη θεμελιώνεται ἀπάνω στὴν πίστη, ποὺ στὴ γλώσσα τῆς συναλλαγῆς λέγεται πίστωση. Ἡ οικονομικὴ πίστη δίνει ἀξία στὸ νόμισμα καὶ ρυθμίζει τὴν ἀγοραστικὴ δύναμη. Ὅταν ἡ πίστη κλονισθεῖ, γεννιέται ὁ πανικός καὶ ὅλες οἱ «ἀξίες» κατακυλοῦν.—Καὶ ἡ Φυσιολογία σήμερα ἀρχίζει νὰ κάμπτεται καὶ νὰ φαίνεται ἐλαστικὴ σὲ κάποιες ὑποθέσεις ποὺ διαμορφώθηκαν ἀπὸ τὴν ἔρευνα τῶν λεγομένων μεταψυχικῶν φαινομένων: ἡ ἀπλή σκέψη (ποὺ μπορεῖ νὰ εἶναι καὶ ἀντικατοπτρισμὸς τῆς σκέψης ἑνὸς ἄλλου, «ὑποβολή») ἐπηρεάζει δημιουργικὰ τὸν ὄργανισμό, τὸν ἀλλοιώνει, τοῦ χαλνᾷ ἢ τοῦ ἀποκαθιστᾷ τὴν ὑγεία. (Ἀπειρῶς δημιουργικότερη ὅμως γίνεται ἡ σκέψη, μεγαλύτερη «ὄντολογικὴ» ἀξία ἀποκτᾷ ὅταν εἶναι ὁμαδική, φαινόμενο δηλ. κοινωνικό. Ὁ Jules Romains σ' ἕνα ἀξιόλογο θεατρικὸ τοῦ ἔργο (Domogoo, 1930) δείχνει τὴ μεγάλη δημιουργικὴ δύναμη τῆς ὁμαδικῆς σκέψης: ἡ θερμὴ πίστη μῆς ομάδας κάνει ν' ἀνθίσει μέσα στὴν ἔρημο μιά ὁλόκληρη πόλη γιὰ νὰ μὴ διαπομπευθεῖ ἕνας σοφὸς ζωγράφος ἀπὸ κάποιο ἀσήμαντο σφάλμα του.

Βέβαια ὅταν ἕνα πλάσμα γνώσης, μιά ἰδέα, γίνε κίνητρο ζωῆς, μὲ ἐπακόλουθο τὴν πρακτικὴ δράση, τὰ ὄρια τῆς καθαρῆς Ἐπιστήμης ἔχουν πιά ξεπερασθεῖ, γιὰ σκοπὸς τῆς Ἐπιστήμης εἶναι μόνον ἡ κατανόηση, ἡ θεωρία. Ἡ ἰδέα χάνει σ' αὐτὴ τὴ μετάπτωσή της τὸν ἀγνὸ γνωσιολογικὸ χαρακτήρα της, παίρνει περιεχόμενο δεοντολογικὸ καὶ μεταπηδᾷ στὴ σφαῖρα τῆς Ἠθικῆς.

Ἀπ' αὐτὴ λοιπὸν τὴν πλευρὰ δὲν εἶναι δυνατό νὰ ἔχουν ἐπαφή μεταξύ τους οἱ κύκλοι τῆς Ἐπιστήμης καὶ τῆς Ἠθικῆς. Ἠθικὴ σημασία δὲν μπορεῖ νὰ ἔχει ἡ ἀγνή, ἡ καθαυτὸ γνώση. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ ἄνθρωπος σὲ κάθε πνευματικὴ του ἐκδήλωση ἐξωτερικεύεται ὁλόκληρος καὶ ὄχι σ' ἕνα κλάσμα του μόνον, εἴτε ὡς νόηση καθαρὴ, εἴτε ὡς βούληση μόνον, εἴτε ὡς ἀγνὸ συναίσθημα (γιὰ νὰ μείνουμε στὴν κλασσικὴ τριαδικὴ διαίρεση τῆς ψυχικῆς ζωῆς) καὶ ἐπειδὴ κι αὐτὸ τὸ ἐπιστημονικὸ Συνειδέναί στὴ φιλοσοφικὴ του ἀποκορύφωση ἀπαιτεῖ τὴν ὁλοκλήρωση τῆς γνώσης, τὴν προέκταση καὶ τὸ στρογγύλεμά της μέσα σ' ἕνα «σύστημα», ποὺ γιὰ νὰ τὸ συγκροτήσῃ ὁ στοχασμὸς ἀναγκάζεται νὰ ἐπιστρατεύσῃ ὅλες τὶς δυνάμεις τῆς ψυχῆς, ἐπομένως ἡ μᾶλλον πρὸ πάντων τὸ συναίσθημα, τὴν affectivité, das emotionale Denken, ὅπου προβάλλει ὁλόκληρη ἡ προσωπικότητα μὲ τὴν ἀτομικὴν ὑφή καὶ τὴ μοῖρα της—γι' αὐτὸ εἶναι ἀνθρώπινη, βαθειὰ ἀνθρώπινη ἀνάγκη (ἐμεῖς δὲν θὰ τὴν εἴπομε ποτὲ ἀδυναμία) νὰ μὴ μπορεῖ νὰ μείνει γιὰ πάντα στὴν ἄσπιλη ἀγιότητά της ἡ ἰδέα ὡς πλάσμα γνώσης ἀποκλειστικά, ἀλλὰ νὰ σπρώχνεται ἀπὸ τὴν ἐσωτερικὴ διαλεκτικὴ τῆς πνευματικῆς ζωῆς νὰ περάσει, νὰ «ἀρθεῖ» μέσα σὲ μιά πεποιθῆση, ποὺ εἶναι κι ὅλας σύνθεση θεωρητικῆ καὶ πρακτικῆς Λόγου, καὶ ἡ πεποίθηση πάλι σπρώχνεται νὰ γίνε κίνηση καὶ ρυθμὸς ζωῆς: δεοντολογικὴ προσταγή, ἀπαίτηση ἠθικὴ πιά. Τότε φαίνεται ὅτι συντελεῖται ἡ «λύτρωση»

Ὅταν ἀντικρύσουμε τὸ ζήτημα ἀπ' αὐτὴ τὴ σκοπιά, καταλαβαίνουμε γιὰ τὸ Nietzsche θέλει καὶ τὴν ἀλήθεια ἀκόμη: εὐθύνη προσωπικὴ τοῦ σοφοῦ, τὴ γνώση—τὴ φιλοσοφία: ἠθικὸν ἀντικατοπτρισμὸ τοῦ ἀτόμου, τὴν ἰδέα—πεποίθηση: πλευρὰ τοῦ πνεύματος, ὅπου μπορεῖ νὰ μετρηθεῖ ἡ δύναμη τῆς ψυχῆς. Καταλαβαίνουμε ἀκόμη γιὰ τὸ Otto Weininger βλέπει ὡς καὶ μέσα στὶς εἰδολογικὲς ἀπαιτήσεις τοῦ λογικοῦ Συνειδέναί τὴ διακρίση τῶν φύλων τοῦ ἀρσενικοῦ πόλου καὶ τοῦ θηλυκοῦ. Ποιὸς μπορεῖ νὰ ἀρνηθεῖ ὅτι καὶ τὸ φύλο προσδιορίζει τὴν ὑφή καὶ τὴ μοῖρα τῆς προσωπικότητος, ἐπομένως καὶ τὶς πνευματικὲς τῆς ἐκδηλώσεις; Ἐπίσης καταλαβαίνουμε γιὰ τὸ S. Freud καὶ ἡ σχολὴ του ἀποδίδουν ὠρισμένες ἰδιομορφίες τῆς συνειδήσεως, ὅταν πλάθει τὴν κοσμοαντίληψη καὶ τὴ βιοθεωρία της ἐπεκτείνοντας καὶ στρογγυλεύοντας τὴ γνώση, σὲ κάποια τραύματα ψυχικὰ ποὺ βρίσκουν τὸ ἄτομο στὴ σεξουαλιστικὴ του ζωῆ. Ἐνας τόσο ἰσχυρὸς μοχλὸς τῆς ζωῆς, ὅπως ὁ ἔρωτας, εἶναι ἀδύνατο νὰ μὴ κινεῖ ἀκόμη καὶ τὸ πνεῦμα, ἀφοῦ τὸ πνεῦμα εἶναι ἔκφραση ὁλόκληρης τῆς προσωπικότητος. Καταλαβαίνουμε τέλος γιὰ τὸ K. Marx καὶ ἡ σχολὴ του βλέπει πίσω ἀπὸ κάθε ἰδεολογία (= ὄργανωμένο σύνολο πεποιθήσεων, κατὰ τὴ δική μας φρασεολογία) τὶς οικονομικὲς διεκδικήσεις μῆς ὠρισμένης κοινωνικῆς τάξης. Καὶ ἡ κοινωνικὴ θέση μὲ τὴν παράδοση καὶ τὶς ὑλικές της

(ΖΩΓΡΑΦΙΚΟ ΕΡΓΟ Γ. ΓΟΥΝΑΡΟΠΟΥΛΟΥ)

ἀπαιτήσεις ἀσφαλῶς προσδιορίζει αὐτὸ ποὺ ὀνομάσαμε: μοῖρα τῆς προσωπικότητος καὶ μέσω αὐτῆς τὶς πνευματικὲς ἐκδηλώσεις τοῦ ἀτόμου. Ἐνας ἐρμηνευτὴς μάλιστα τῶν θεωριῶν τῆς Σχολῆς διασαφηνίζει ὅτι ὄχι μέσα στὴν ἐπιστημονικὴ γνώση καθ' αὐτήν, δηλ. στὶς ἐσωτερικὲς τῆς λεπτομέρειες, ἀλλὰ στὶς προεκτάσεις καὶ στὸ στρογγύλεμά της σὲ μιά φιλοσοφικὴ θεώρηση τοῦ Κόσμου καὶ τῆς Ζωῆς καθρεφτίζεται ἡ κοινωνικὴ θέση τοῦ σοφοῦ καὶ οἱ οικονομικὲς ἀπαιτήσεις τῆς τάξης του. Μόνον ἐφ' ὅσον μὲ τὰ πλάσματα τῆς Γνώσεως προετοιμάζεται ἡ δράση μας ἀπάνω στὴν πραγματικότητα, προσχεδιάζεται δηλ. ἡ ἠθικὴ μας ἐκδήλωση, εἶναι δυνατό νὰ γίνεταί μεταξύ τους κάποια διακρίση ἀξιολογικὴ ἄσχετη πρὸς τὰ κριτήρια ἐκεῖνα, μὲ τὸ ὅποια ἐξακριβώνεται καὶ σταθμίζεται ἡ ἀλήθεια τους. Οἱ ἀπήχησεις τους στὴν ἠθικὴ μας ζωὴ κρίνουν μίαν ἄλλη ἀξία τους (ὄχι τὴν καθαρῶς γνωσιολογικὴ, τὴν ἀλήθεια), ποὺ γιὰ νὰ τῆς δώσουμε κάποιο ὄνομα τὴν εἶπαμε ἄλλοτε: ἐσωτερικότητα τους. Εἶναι ἐσωτερικότερο τὸ πλάσμα ἐκεῖνο ποὺ μᾶς ἀγγίζει βαθύ-

τερα τὴ ψυχὴ, μὲ ἄλλα λόγια: ποὺ γινόμενο πεποίθηση μᾶς σπρώχνει πρὸς μίαν ἐντονότερη καὶ πιὸ ἐκτεταμένη ἠθικὴ δράση. Ἄν δὲν συγκριθοῦν μὲ βάση τὴν ἠθικὴ τους ἀπήχηση, μόνον μιά διάκριση χωρεῖ ἀνάμεσα στὰ πλάσματα τῆς γνώσεως: κατὰ πόσον ἔχει πληρότητα καὶ αὐτάρκεια ἡ ἀλήθεια τους. Γιὰ νὰ ἱεραρχηθοῦν, νὰ μποῦν σὲ κάποια τάξη ἀξιολογικὴ, πρέπει νὰ ἀντικρουθοῦν ὡς προσχεδιάσματα δράσεως, ὅποτε ὄχι ἡ ἀλήθεια ἢ ἡ πλάνη τους λογαριάζεται καὶ σταθμίζεται, ἀλλὰ ἡ ἠθικὴ εὐθύνη ποὺ πηγάζει γιὰ τὴ συνειδήση ἀπὸ τὴν κατάφαση ἢ τὴν ἀρνήσή τους.

Μιά τέτια ἀξία ἀπόλυτη δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι. Ἡ συνειδήση προσδιορίζει τὴν εὐθύνη της σύμφωνα μὲ μιά «κλίμακα ἀξιών» (Wertskala) ποὺ προβάλλεται ἀπὸ τὴν ὅποιαν ἀντίληψη τοῦ Κόσμου καὶ τῆς Ζωῆς ἔχει ἡ ἴδια σχηματίσει. Καὶ ἡ ἀντίληψη αὐτὴ δὲν εἶναι καθολικὴ, γιὰ τὸ ὅτι ἔκφραση τῆς προσωπικότητος ἀποτελεῖ ἀτομικὴ τοῦ καθενὸς ὑπόθεση. Ἡ ἀπόλυτη Ἠθικὴ, ἐπομένως καὶ ἡ καθολικὰ ἔγκυρη ἱεραρχία τῶν ἠθικῶν ἀξιών, εἶναι καθαρὴ οὐτοπία. Ὅλα τὰ κριτήρια αὐ-

τοῦ τοῦ εἶδους εἶναι, αὐστηρῶς ἐξεταζόμενά, κατ' ἀρχὴν αὐθαίρετα.

Ἔτσι διαγράφονται οἱ σχέσεις ἐπιστήμης καὶ ἠθικῆς.

Ἡ συνάφεια Ἐπιστήμης καὶ Τέχνης εἶναι ἄλλο τόσο στενή. Ἡ Τέχνη βέβαια ξεχωρίζει ἀπὸ τοὺς ἄλλους «τρόπους» τοῦ πνεύματος γιατί εἶναι ἀπόδραση ἀπὸ τὸ πραγματικό, «ὅπου λιμνάζει ἡ στεναχώρια καὶ ἡ πλήξη, πρὸς ἕνα νοητὸν τόπον γεμάτον φῶς, λευτεριά καὶ ἐγκαρδιότητα» (Περὶ Τέχνης, σελ. 29), ἐνῶ καὶ ἡ Ἐπιστήμη καὶ ἡ Ἠθικὴ ἀσχολοῦνται μὲ τὸ ἴδιο τὸ εἶναι, νὰ τὸ συλλάβει σὲ μιὰν ἰδέα, ἡ πρώτη, νὰ τὸ προσαρμόσει στὶς ἀπαιτήσεις μιᾶς ἰδέας ἢ δευτέρη. Κατὰ βάθος ὅμως, ὡς ἐκδήλωση πνευματικῆ καὶ ἡ Τέχνη εἶναι δραστηριότητα πλαστικῆ, προσπάθεια νὰ μπει περιορισμὸς καὶ τάξη, ὁ ρυθμὸς καὶ τὸ φῶς κάποιου νοήματος σ' ἕνα ὁμοίωμα τῆς πραγματικότητος τῆς Ζωῆς. Ἄς θυμηθοῦμε τοὺς σφουὸς στίχους τοῦ Goethe :

Ὅταν ἡ Φύση ἀδιάφορα τυλίξει
στὸ ἀδράχτη τὴν ἀτέλειωτη κλώνά,
τὸ πλήθος τὸ ἀρρυθμὸ τῶν ὀντων σὰ βουίζει
ἀνάκατα—ναὶ ποῖος παντοτεινὰ
τῆ σειρὰ τῆ μονότονη μοιράζει
ρυθμὸ τῆς δίνει, ὡς τῆς φυσᾶ ψυχῆ;

Τοῦ ἀνθρώπου ἡ ὁρμὴ δειγμένη στὸν ποιητῆ.
(Faust, Μετ. Κ. Χατζόπουλου)

Κοινὸ μὲ τὴν Ἐπιστήμη ἔχει ἡ Τέχνη καὶ ἕνα ἄλλο γνώρισμα : τὸ ἀνεύθυνο. Ὅπως ἡ ἀγνή ἀλήθεια, ἔτσι καὶ ἡ ἀγνή ὁμορφιά εἶναι ἐπέκεινα τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ. Μιὰ νέα ἐνέργεια τοῦ Πνεύματος δίνει στὸ αἰσθητικὸ γεγονός ἠθικὴν ἀξίαν. Αὐτὸ καθαυτὸ εἶναι ἄσχετο πρὸς τὴν ἀρετῆ, ὅπως καὶ τὸ γνωστικὸ γεγονός. Ὁ καλλιτέχνης εἶναι ἠθικὸς ἢ ἀνήθικος, τὸ καλλιτέχνημα καθ'αὐτὸ ποτέ.

Συνήθως κάνουν τὴν ἐξῆς διάκριση μεταξὺ Τέχνης καὶ Ἐπιστήμης: ἡ Τέχνη, λέγαν, εἶναι προσωπικὴ, ἡ Ἐπιστήμη ἀπρόσωπη. Ὁ Ἰνδὸς ποιητῆς R. Tagore γράφει: «Ἡ Ἐπιστήμη εἶναι ἀπρόσωπη, δὲν ἔχει παρὰ μιὰ μονάχα ὄψη πού εἶναι καθολικὴ καὶ ἐπομένως ἀφηρημένη· ἀλλὰ ἡ Τέχνη εἶναι προσωπικὴ καὶ μ'αὐτὴν τὸ καθολικὸ ἐκδηλώνεται ὑπὸ τῆ μορφῆ τοῦ ἀτομικοῦ, ἡ φυσιολογία ἐκφράζεται ὡς φυσιολογικῆ, ἡ φιλολογία ὡς λογοτεχνία. Ἡ Ἐπιστήμη εἶναι ἕνας ταξιδιωτῆς πού ἔχει ἐπιβιβασθεῖ μέσα σ' ἕνα τραῖνο γενίκευσης· ἐκεῖ ὅλες οἱ διάνοιες πού λογικεῦνται φτάνουν ἀπ' ὄλες τὶς διευθύνσεις καὶ πάνε μαζί μέσα στὸ ἴδιο βαγόνι. Ἡ Τέχνη εἶναι ὁ πεζοπόρος πού βαδίζει μοναχικὸς μέσα στὸ πλῆθος καὶ ἀφομοιώνει ἀδιάκοπα ἀμεσεῖς ἐμπειρίες, πού δὲν μποροῦν νὰ ταξινομηθοῦν, νὰ μπουὶν σὲ κατάλογο». — Ἡ ἐπιστήμη εἶναι ἀπρόσωπη μόνον στὶς

μικρὲς, στὶς ἀσήμαντες κατακτήσεις τῆς, καὶ μόνον ὅταν τὴν κυτᾶζει κανεὶς ἐπιφανειακά. Ἀλλὰ καὶ ἡ θεωρούμενη θετικὴ Ἐπιστήμη ἔχει κάποιες προϋποθέσεις γιὰ ξεκίνημα καὶ γιὰ νὰ ὀλοκληρωθεῖ, νὰ στρογγυλευθεῖ χρειάζεται κάποιον αἰτήματα. Καὶ αὐτὴ ἡ ἐκείνη ἢ «θέση» ἢ ἡ «ἄρση» αὐτῶν τῶν προϋποθέσεων καὶ τῶν αἰτημάτων εἶναι ὑπόθεση προσωπικὴ τοῦ κάθε ἐπιστήμονα, ὑπόθεση πού σχετίζεται μὲ τὴν ὕψη καὶ τὴ μοῖρα τῆς προσωπικότητάς του. Ἡ γνώση, εἴπαμε, εἶναι κάτι βαθεῖα ἀνθρώπινο καὶ προσδιορίζεται στὴν πληρότητά τῆς ἀπὸ τῆ «μήτρα τῶν ἀξιών» πού εἶναι παραχωμένη στὰ βάθη τῆς «ἀτομικῆς» συνειδήσης. Ἡ Γνώση στὴ φιλοσοφικῆ τῆς ἀποκορύφωση, ὡς «σύστημα φιλοσοφικὸ» (romans de la nature ὀνομάζει αὐτὰ αἰσθητὰ ὁ Anatole France), δὲν εἶναι δυνατό νὰ εἶναι ἀπρόσωπη. Μέσα τὲ κάθε συνολικὴ θεώρηση τοῦ Κόσμου καὶ τῆς Ζωῆς, σὲ κάθε φιλοσοφικῆ σύνθεση ἐκφράζεται, «ἐξομολογεῖται» ἕνας ἄνθρωπος. Ὁ σοφὸς ἀπ' αὐτὴ τὴν πλευρὰν δὲν διαφέρει ἀπὸ τὸν καλλιτέχνη.

Ὅτι ἐξ ἄλλου καὶ τῆς Ἐπιστήμης τὰ πλάσματα ἀσκοῦν κάποια γοητεία στὴ ψυχῆ τοῦ ἀφωσιωμένου στὴ Γνώση σοφοῦ, ὅτι ἀπέναντί τους ὁ σοφὸς δοκιμάζει κάποια συγκίνηση, πού ἔχει ὅλα τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς αἰσθητικῆς—αὐτὸ τὸ βεβαιώνουν ἐπιστήμονες, πού γιὰ τὴν εἰλικρινειὰ τους κανεὶς δὲν ἐσκέφθηκε ποτὲ ν' ἀμφιβάλλει. Ὁ Henri Poincaré π. χ. γράφει: «Ὁ σοφὸς δὲν μελετᾶ τὴ φύση, γιατί τοῦτο εἶναι ὠφέλιμο· τὴ μελετᾶ γιατί βρίσκει ἀπόλαυση στὴ μελέτη, καὶ βρίσκει σ' αὐτὴν ἀπόλαυση γιατί ἡ φύση, εἶναι ὠραία. Ἄν ἡ φύση δὲν ἦταν ὠραία, δὲν θ' ἄξιζε τὸν κόπο νὰ γνωρισθεῖ, καὶ ἡ ζωὴ δὲν θ' ἄξιζε τὸν κόπο νὰ τὴ ζοῦμε. Ἐδῶ δὲν μιλῶ βέβαια γιὰ κείνη τὴν ὁμορφιά πού ἐρεθίζει τὶς αἰσθήσεις, γιὰ τὴν ὁμορφιά τῶν ποιητῶν καὶ τῶν ἐπιφάσεων· ὄχι γιατί αὐτὴν τὴν περιφρονῶ, ἀλλὰ γιατί εἶναι ἄσχετη πρὸς τὴν Ἐπιστήμη. Θέλω νὰ εἰπῶ γιὰ κείνη τὴν πῶ ἐσωτερικὴν ὁμορφιά, πού πηγάζει ἀπὸ τὴν ἀρμονικὴν τάξη τῶν μερῶν καὶ πού μιὰ καθαρὴ διάνοια μπορεῖ νὰ τὴ συλλάβει. Αὐτὴ εἶναι πού δίνει σῶμα, σκελετὸ, νὰ ποῦμε, στὶς φαντασμαγορικὲς ἐπιφάσεις πού κολακεύουν τὶς αἰσθήσεις μας, καὶ χωρὶς αὐτὸ τὸ στήριγμα ἡ ὁμορφιά τούτων τῶν φευγαλέων ὀνείρων θὰ ἦταν ἀτελής, γιατί θὰ ἦταν ἀκαθόριστη καὶ πάντα ἄπιαστη. Ἀντίθετα ἡ διανοητικὴ ὁμορφία εἶναι αὐτάρκης καὶ γιὰ χάρη τῆς, περισσότερο ἴσως καὶ ἀπὸ τὸ μελλοντικὸ καλὸ τῆς ἀνθρωπότητος, ὁ σοφὸς καταδικάζει τὸν ἑαυτὸ τοῦ σὲ μακρὲς καὶ ἐπίπονες ἐργασίες».

Ε. Π. ΠΑΠΑΝΟΥΤΣΟΣ

(Ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ βιβλίον «Περὶ Ἐπιστήμης» πού πρόκειται σὲ λίγο νὰ βγει)

Ο ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΞΟΥΜΗΝ

ΤΑ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΚΑ Χρονικὰ τῆς Ἀβησσουσίας φέρουν τὴν ἐπιγραφὴν «Ἱστορία τῶν Βασιλέων τῆς Αἰθιοπίας ἤτοι τῆς χώρας τοῦ Κούς». Οἱ ἐγγράμματοι Ἀβησσουνοὶ δὲν δέχονται νὰ ὀνομάζονται ἡ χώρα τῶν Ἀβησσυνία ἀλλὰ θέλουν νὰ λέγεται Αἰθιοπία, πιστεύοντες ὅτι τοῦτο εἶναι τὸ βιβλικὸν τῆς ὄνομα. Εἰς τοῦτο ἀπατώνται. Τὸ ἐβραϊκὸν κείμενον τῆς Γραφῆς ὀνομάζει τὴν χώραν Κούς ὀνομασίαν τὴν ὁποίαν μετέφρασαν διὰ τῆς ἀκαταλλήλου «Αἰθιοπία» οἱ Ἑβδαμῆκοντα ἐπὶ Φιλαδέλφου. Ἡ λέξις εἶναι ἐλληνικὴ καὶ σημαίνει χώραν τῶν Αἰθιόπων δηλ. τῶν ἐχόντων τὴν ὄψιν μελαψήν. Ἡ ἐλληνικότης τῆς λέξεως, λέγει ὁ Coulbeaux (1) ἀποδεικνύεται καὶ ἐκ τοῦ ἐξῆς: «Τὸ γράμμα Π δὲν ὑπάρχει εἰς τὴν ἀρχαίαν αἰθιοπικὴν, τὴν γκεέξ, οὔτε εἰς καμμίαν δημοτικὴν γλῶσσαν. Εἰς οὐδεμίαν τῶν ἐν χρήσει λέξεων ἀρχαίων ἢ νέων ἀπαντᾷ τὸ σύμφωνον τοῦτο, ἀλλὰ μόνον εἰς εἰσαχθείσας εἰς τὴν γκεέξ ξενικὰς αἰ ὁποῖαι δὲν μεταφράζονται ὅπως τοπάζιον, Πέτρες, Παῦλος καὶ Αἰθιοπία. Ἡ ἀβησσυνιακὴ μετάφρασις τῆς Γραφῆς δὲν ἤμπορεῖ νὰ ἔγινε παρὰ ἀπὸ τὸ ἐλληνικὸν κείμενον τῶν Ὁ. καὶ πιθανώτατα κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα ὅτε οἱ ἀδελφοὶ Φρουμέντιος καὶ Αἰδέσιος ἐπέστειλαν τὸν Χριστιανισμὸν. Ἐπίσης τὸ ἀβησσυνιακὸν συναξάριον «Σενκεσσάρ» μετεφράσθη ἐκ τοῦ ἀραβικοῦ ἀρχομένου τοῦ ΙΕ' αἰῶνος ὑπὸ τοῦ Ἀββᾶ Σιμεῶν. «Ἀλλὰ καὶ τοῦτο, λέγει ὁ Coulbeaux, εἶναι τὸ ἐλληνικὸν συνταχθὲν ὑπὸ τῶν ἐπισκόπων Ἰωάννου τῆς Βόρολλος (2) καὶ Μιχαὴλ τῆς Ἀθρίβιος (3) διὰ τῆς εἰσαγωγῆς ἀγίων τινῶν Ἀβησσυνῶν δὲν ἤργησε νὰ καταστήσῃ ἕνα τῶν κυριωτέρων βιβλίων τῆς Ἐκκλησίας». Γενικῶς πιστεύεται ὅτι ὁ ἐξελληνισμὸς τῆς αὐλῆς καὶ τῆς ἐπαρχίας τῆς Ἀξούμης ὠφείλετο εἰς τοὺς Λαγίδας. Τὴν γνώμην αὐτὴν ἔχουν οἱ δύο νεώτατοι καὶ ἀρμοδιώτατοι συγγραφεῖς ὁ P. Coulbeaux καὶ ὁ A. Cammerer. (4) Νομίζομεν ὅτι δὲν εἶναι λίαν ἀκριβὲς τοῦτο.

Ἄλλ' ἄς ἴδωμεν τὰ γεγονότα :

1) B. Coulbeaux. «Hist. polit. et relig. de l' Abyssinie» Paris. Genthuer 1929 εἰς 2 τόμ. καὶ παράρτημα εἰκόνων καὶ χαρτῶν. Ὁ συγγραφεὺς μισσιονάριος Λαζαριστῆς ἔμεινεν εἰς τὴν Ἀβησσυνίαν ἀπὸ τὸ 1870 μέχρι τοῦ 1900. Ἀπέθανεν εἰς Παρισίους τὸ 1921. Ἀνατολιστῆς σοφὸς εἶναι εὐσυνείδητος ἱστορικὸς ὅσον τοῦ ἐπέτρεψεν ἡ λατινικὴ κληρικὴ του μισαλλοδοξία.
2) Βόρολλος λίμνη κατὰ μέσον τῆς παραλίας τοῦ Δέλτα
3) Ἡ σημερινὴ Βέγγα.
4) Albert Kammerer διπλωμάτης Γάλλος εἰς ὃν ὀφείλομεν τὰ ἐξῆς σπουδαῖα συγγράμματα: «Essai sur l' histoire antique d' Abyssinie» Paris Genthuer 1926. «Pétra et la Nabatène» Paris Genthuer 1929. «Le mer Rouge, l' Abyssinie et l' Arabie depuis l' antiquité» Le Caire 1929. Πάντα ἔργα εὐρυτάτης πολυμαθείας, αὐστηρῶς ἐπιστημονικῆς ἐπεξεργασίας, πληρώνοντα κενὰ τῆς ἱστορικῆς Γεωγραφίας, ἐπὶ πᾶσι δὲ πολυτελέστατα.

Τὰ παλαιότατα περὶ τῶν ἀκτῶν τῆς Ἐρυθρᾶς συγγράμματα ἐξηφανίσθησαν ὀλοκληρωτικῶς. Ὁ κοσμογράφος Ἀναξίμανδρος (Ζ' αἰ. πρ. Χρ.) μνημονεύεται ὑπὸ μεταγενεστέρων. Ὁ Ἡρόδοτος (Ε' αἰ.) δὲν γνωρίζει τὴν Ἀβησσυνίαν ἀλλὰ τὴν Αἰθιοπίαν τῶν ἀρχαίων ἣτις εἶναι ἡ σημερινὴ Νουβία (5). Τὸν Ἀγαθαρχίδην (150 πρ. Χρ.) γνωρίζομεν ἀπὸ τὰ ἀποσπάσματά του παρ' Ἀρτεμίδωρῳ τῷ Ἐφεσίῳ, Διοδώρῳ καὶ Φωτίῳ. Ὁ Ἀρτεμίδωρος (104 πρ. Χρ.) μνημονευόμενος ὑπὸ τοῦ Στράβωνος (54 πρ. Χρ.) γνωρίζει τοὺς ἐλληνικοὺς ναυτικοὺς σταθμοὺς τῆς Ἐρυθρᾶς Φιλοτέραν, Μυὸς Ὁρμον, κόλπον Κάθατον, Βερενίκην τὴν νῆσον Ὀφιώδη καὶ Πτολεμαῖδα τὴν ἐπὶ θήραις.

Μετὰ τὸν Στράβωνα ἐφοπλιστῆς Ἑλλήν τῆς Βερενίκης, λιμένος κειμένου ἐπὶ τοῦ παραλλήλου τοῦ Ἀσσοῦν καὶ κτίσματος πτολεμαϊκοῦ, ἔγραψε τὸν «Περίπλου» τῆς Ἐρυθρᾶς, τὸν ὁποῖον συχνὰ ἀπέδωκαν εἰς τὸν Ἀρριανόν. Ἡ περιγραφή τῆς ἀκτῆς εἶναι ἐξαιρετικὸς, ἀγνοεῖ ὅμως ὁ συγγραφεὺς ἐντελῶς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς χώρας. Θέτει τὴν Πτολεμαῖδα ἐπὶ θήραις εἰς 630 χλμ. (4000 στάδια) πρὸς Ν. τῆς Βερενίκης ἔπειτα τὴν Ἄδουλιν εἰς 3000 στάδια ἀπὸ τῆς Πτολεμαίδος, ἡ δὲ Ἄδουλις εἶναι ἐπίνευον τῆς πρωτεύουσος Ἀξούμης. Αἱ γραμμαὶ αὐταὶ τοῦ «Περίπλου» εἶναι τὸ ἀρχαιότατον γραπτὸν μνημεῖον περὶ Ἀβησσυνίας.

60 ἔτη μετὰ τὸν «Περίπλου» ὁ Κλ. Πτολεμαῖος ἀναφέρει τὴν Ἀξούμην καὶ τὴν λίμνην Κολόνην ὅθεν πηγάζει ὁ Ἀστάπους. Καὶ ἡ λίμνη αὐτὴ βέβαια εἶναι ἡ Τσάνα.

Εἰς τὰ 527 ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ ἔμπορος τῆς Ἀλεξανδρείας, ὁ Κοσμάς ἐπονομασθεὶς Ἰνδικοπλεύστης διότι ἐταξείδευσε εἰς τὸν Ἰνδικὸν Ὠκεανὸν καὶ ἔγραψεν περὶ τῶν Ἰνδιῶν καὶ ἰδίως τῆς Ταπροβάνης (Κεϋλάνης), ἀφῆκε χειρόγραφον ὑπὸ τὸν τίτλον «Χριστιανικὴ τοπογραφία». (6) Παρέμεινεν εἰς τὴν Ἄδουλιν καὶ πιθανῶς ἐπεσκέφθη καὶ τὴν Ἀξούμην. Τὸ μᾶλλον, δι' ἡμᾶς ἐνδιαφέρον χωρίον τοῦ βιβλίου του εἶναι ἐκεῖνο εἰς τὸ ὁποῖον ὀμιλεῖ περὶ τῆς Ἀδούλιδος. Ἐκ τῶν δύο σωζομένων ἀντιγράφων, τὸ τοῦ Βατικανοῦ εἶναι γεγραμμένον διὰ ὠραίων κεφαλαίων (τοῦ Η' αἰ.) καὶ περιέχει μερικὰ του σχεδιογραφήματα. Εἰς ἐν τούτων βλέπομεν τὴν ἀποψιν τῆς πόλεως μὲ νᾶον περιτειχισμένον διὰ τεύχους κλιμακωτοῦ καὶ ἄλλας παραστάσεις μὲ προσγεγραμμένας ἐρμηνευτικὰς ἐπιγραφάς: Πόλις Ἄδου-

5) Κατὰ τοῦτο σφάλλει ὁ Coulbeaux ἐκλαβὼν τὴν κατὰ τῆς Μερῆς ἐκστρατεῖαν τοῦ Καμβύσου ὡς ἀπειλήσαν τὴν Ἀβησσυνίαν.

6) Ἀπέθανε καλόγηρος εἰς τὴν Μονὴν τοῦ Σινᾶ. Θρησκόληπτος καὶ ἀμαθὴς θεωρεῖ τὸν ἥλιον τετράκις μικρότερον τῆς γῆς καὶ φρονεῖ ὅτι τοὺς ἀστέρας κινοῦν ἄγγελοι τοῦ οὐρανοῦ!

λη, ὁδὸς ἀπάγουσα ἀπὸ Ἀδούλης εἰς Ἀξούμην, Αἰθίοπες πεζεύοντες, δίφρος πτολεμαϊκός. Ὁ Κοσμάς ἀντέγραψεν ἐπὶ στήλης καὶ ἐπὶ θρόνου (δίφρον) μαρμαρίνων δύο μικρὰς ἐπιγραφὰς ἑλληνικὰς ὅπου συγγέονται ἡ δόξα ἐνὸς Πτολεμαίου (7) μὲ τὴν δόξαν βασιλέως Ἀβησσουοῦ, ἃν καὶ χωρίζονται διὰ 500 ἐτῶν χρονικοῦ διαστήματος. Οἱ σοφοὶ ἐπὶ πολὺ ἔφερον εἰς ἀμφιβολίαν τὴν ἀξιοπιστίαν τοῦ Κοσμά ἕως ὅτου ὁ Salt εὗρεν εἰς τὰ 1805 ἐν Ἀξούμῃ ἄλλην ἑλληνικὴν ἐπιγραφὴν τοῦ ἰδίου ἀπολύτως ὕφους μὲ τὴν νεωτέραν τῶν δύο ἐπιγραφῶν τοῦ Κοσμά. Ἡ ἐπιγραφὴ τοῦ Salt εὗρεται ἀκόμα εἰς τὴν θέσιν τῆς (ἐκτὸς ἂν τὴν ἀπαγάγουν εἰς Ἰταλίαν οἱ καταλαμβάνοντες τὴν πόλιν Ἰταλοὶ) καὶ ἀναφέρεται εἰς τὸν βασιλέα Ἐζάναν. Ἡ ἀνάλογος τῆς Ἀδούλιδος λέγει ὅτι ὁ βασιλεὺς (πιθανῶς ὁ Ἀφιλᾶς) ἐξεστράτευσεν εἰς Ἀραβίαν καὶ ὁ στρατὸς του ἔφθασεν μέχρι Λευκῆς Κώμης πρὸς Β. τῆς Δζάδδας.

Ὁ Πλίνιος (8) λέγει περὶ τῆς Ἀδούλιδος ὅτι ἦτο «Ἐμπορεῖον τῶν τρωγλοδυτῶν καὶ τῶν Αἰθιοπῶν».

Διὰ τὴν Πτολεμαῖδα γνωρίζομεν ὅτι ὁ Πτολεμαῖος Β' ἔστειλε τὸν Εὐμήδη νὰ τοῦ προμηθεύσῃ ἐλέφαντας Ἀφρικανικοὺς διότι ἡ δι' Ἀσίας ἀπὸ Ἰνδιῶν ὁδὸς τοῦ ἦτο κλεισμένη. Ὁ Εὐμήδης ἐξέλεξε μικρὰν χερσόνησον εἰς ἕξ ἡμερῶν πλοῦν πρὸς Β. τῆς Ἀδούλιδος, τὴν ὁποίαν ἀπέκρουσε διὰ τάφρου καὶ ὠχύρωσε διὰ περιβόλου. Κατ' ἀρχὰς οἱ ἰθαγενεῖς τὸν ἠμπόδιζον ἀλλὰ αὐτὸς μὲ περιποιήσεις καὶ μὲ δῶρα τοὺς μετέτρεψεν εἰς φίλους. Ἐπὶ τῆς νησίδος ἔκτισε ὀρμητήριον κυνηγῶν διὰ τὸ ἐσωτερικὸν τὸ ὁποῖον ὠνόμασε Πτολεμαῖδα ἐπὶ θήραις. Τὴν ταυτίζουσαν πρὸς τὸ σημερινὸν Ρὰς Ἀχέχας Β. Δ. τοῦ Σαβαίτικου στόματος εἰς ἀπόστασιν μίαις μοίρας πρὸς Ν. τοῦ Λιμένος Θεῶν Σωτήρων (9) ἦτο τοῦ σημερινοῦ Σουάκειμ. Κἀκὼς τινες τὸ ἐταύτιζαν πρὸς τὴν Μασσάουαν ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἡ Ἀδούλις ἀπέχει 20 στάδια.

Εἰς τὴν ἐπιγραφὴν τοῦ Κοσμά λέγεται περὶ τοῦ Πτολεμαίου Γ' ὅτι ἐξεστράτευσε μετὰ πολλοῦ στρατοῦ πεζῶν καὶ ναυτικοῦ «καὶ ἐλεφάντων τρωγλοδυτῶν καὶ αἰθιοπικῶν οὓς ὅτε πατήρ αὐτοῦ καὶ αὐτὸς πρῶτοι ἐκ τῶν χωρῶν τούτων ἐθήρυσαν καὶ καταγαγόντες εἰς Αἴγυπτον κατεσκήνωσαν εἰς χρεῖαν».

Ὁ Coulbeaux μᾶς λέγει ὅτι «ἄλλοτε ἡ ἐπαρχία τοῦ Σαμχάρ ἠφθόνη εἰς ποιμνία ἐλεφάντων ὅταν ἀκόμη ἦτο ἔρημος. Ὑπῆρχον ἀκόμη (μέχρι τοῦ ΙΘ' αἰ.), πρὶν ἢ τοὺς ἐξαφανίσῃ σχεδὸν τὸ πυροβόλον καὶ αἱ συχναὶ κυνηγετικαὶ ἐκδρομαὶ Εὐρωπαίων καὶ ἰθαγενῶν». Τὰ εἰρηπια τῆς

7) Τοῦ Πτολεμαίου Γ'. Τὸ κείμενον τῆς δημοσιεύει ὁ Δ. Οικονομόπουλος εἰς τὸ ἐξαιρετικὸν βιβλίον του «Ἀλεξανδρινὸς Διάκοσμος» Κάϊρον. Τ. Α'. σελ. 93 καθὼς καὶ τὸ C. I. Gr. 8) L. VIe 29.

9) Κατὰ τὸν Κλ. Πτολεμαῖον ἡ Σωτήρος Λιμένος κατὰ τὸν Διόδωρον ἢ καὶ Σωτείρας Θεᾶς Λιμένος κατὰ τὸν Στράβωνα.

Πτολεμαῖδος ἐπὶ θήραις διακρίνονται ἀκόμη εἰς τὰς ἄμους ὅπου τὴν κατέρριψαν οἱ σεισμοί. Μᾶς λέγει ἀκόμη ὁ σοφὸς Λαζαριστής, ὅτι ἡ ἐμπιστοσύνη τὴν ὁποίαν ἐνεποίησαν εἰς τοὺς ἰθαγενεῖς οἱ Ἕλληνες τῆς Ἀδούλιδος ὑπῆρξε τόση ὥστε οὗτοι ἔκτισαν εἰς τὸ ὑψηλὸν ὄροπέδιον τοῦ Μπουρ ἐπαύλεις ὅπου διήρχοντο τὸ θέρος διὰ ν' ἀποφύγουν τὸν ἀφόρητον καύσωνα τῆς παραλίας. Ἐρείπια τούτων ἀνευρίσκονται σήμερον εἰς Κοχάιτο.

Ἐκ τούτων συμπεραίνει ὁ Coulbeux ὅτι ὁ ναυτικὸς σταθμὸς τῆς Ἀδούλιδος ὑπῆρξε διὰ τοὺς Πτολεμαίους ἢ βάσις ζώνης ἐπιρροῆς καὶ εἰρηνικῆς διεισδύσεως εἰς τὴν Ἄνω Αἰθιοπίαν καὶ ὅτι οὕτω κατέρρωσαν ν' ἀσφαλίσουν δι' ἐαυτατοὺς καὶ ν' αὐξήσουν τὰς συναλλαγὰς τῶν μὲ τὴν Ἀξούμην, προμηθεύμενοι χρυσόν, ἐλεφαντόδοντα, δέρματα, μόσχον, κηρόν, κλπ.

Ἄφ' ἐτέρου ὁ ἀνώνυμος συγγραφεὺς τοῦ «Περὶ πλοῦ» παρέχει λεπτομερείας περὶ τοῦ βασιλέως Ζεσκαλή (Ζέ—Χακελέ), περὶ οὗ ὁμιλεῖ ἡ ἑτέρα τῶν ἐπιγραφῶν τοῦ Κοσμά, καὶ ὁ ὁποῖος ἐβασίλευσε τῆς Ἀξούμης καθ' ἣν ἐποχὴν τὴν ἐπεσκέφθη. «Ὁ βασιλεὺς τῆς χώρας ταύτης, λέγει, εἶνε ὁ Ζοσκάλης τοῦ ὁποίου τὸ κράτος ἐκτείνεται μέχρι τῆς ἀκτῆς τῆς Βαρβαρίας (σήμερον Βερβέρα πρωτεύουσα τῆς Βρετανικῆς Σομαλίας). Ὁ ἡγεμὼν οὗτος εἶναι ἐξαιρετικὸς καὶ ὁμιλεῖ ἑλληνικὰ». Ἡ φήμη του ὡς ἔραστο τοῦ τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ παρέμεινεν τόση ὥστε ἡ Ταρική—Νεγκέστ (Βίβλος τῶν Βασιλέων) τὸν ὀνομάζει Βεσοσί—Ἐλλεν» ἦτοι φιλέλληνα. Τοῦτο μαρτυροῦν καὶ τὰ νομίσματά του. Ἦτο σύγχρονος τοῦ Νέρωνος. Ἐν τούτοις παρὰ τὴν ἀρμοδιότητα τῶν δύο τούτων ἀρίστων ἀβησσινολόγων Coulbeaux καὶ Kammerer, νομίζομεν ὅτι ὁ ἐξελληνισμὸς τῆς Ἀξούμης ὀφείλεται εἰς τοὺς ἐξελληνισμένους ἑβραίους οἱ ὁποῖοι εἶχον πλημμυρίσει τὴν Ἀξούμην καὶ τὸ Τιγκρέ. Οἱ ναυτικοὶ στρατοὶ εἰς τοὺς ὁποίους προσκαίρως ἦρχοντο εὐάριθμοι ἔμποροι, μερικοὶ ναῦται καὶ μερικοὶ κυνηγοί, ὅσον καὶ ἂν ἦρχοντο συχνὰ οὗτοι δὲν ἐξηγοῦν καθόλου τὴν ἐπιβολὴν τῆς γλώσσης τῶν. Θὰ ἐξήγουν μόνον ὅτι ἐξέμαθον ὀλίγον τὴν γλῶσσαν τῶν ἰθαγενῶν. Ἐπρεπε νὰ συμβῆ ἔγκατάστασις πολλῶν παροικιῶν ἑλληνικῶν καὶ μακρὰ διαμονὴ τούτων ἐν μέσῳ τῶν ἰθαγενῶν πληθυσμῶν. Λοιπὸν αὐτὸς ὁ ἴδιος Coulbeaux μᾶς μανθάνει ὅτι οἱ ἰθαγενεῖς πληθυσμοὶ διατηροῦν ἀκόμη ἔμμονα ἑβραϊκὰ ἔθιμα. Καὶ αἱ συνήθειαι αὐταὶ αἱ ἑβραϊκαὶ δὲν ἀποβλέπουσιν τὴν λατρείαν οὐδὲν εὐρέθη ποτὲ ἀνγραφὸν τῶν βιβλίων τοῦ Μαῦσέως εἰς τὴν Ἀξούμην. Αἱ συνήθειαι αὐταὶ ἀποβλέπουσιν τὴν κοινωνικὴν καὶ δημοσίαν ζωὴν καθὼς καὶ τὴν ἰδιωτικὴν. «Διὰ νὰ ριζωθοῦν τόσο βαθέως εἰς τὸ Τιγκρέ ὥστε νὰ καταστοῦν ἔθνηκαί, ὅπως ἡ περιτομὴ θὰ ἐχρειάσθῃ κἀτι ἄλλο ἀπὸ ἀραιὰς ἐπισκέψεις ἐμπόρων» ἔπρεπε νὰ ἔχουν ἔλθῃ πολυάριθμοι μᾶζα μεταναστῶν ἑβραίων ἢ ἑβραϊζόντων καὶ νὰ ἐγκατασταθοῦν ἐκεῖ ἐπιβληθεῖ-

σαι διὰ τοῦ πλήθους τῶν.»

Καὶ λοιπὸν γνωρίζομεν ὅτι εἰς τὴν Ὑεμένην τὸ ἑβραϊκὸν στοιχεῖον ὑπερίσχυσε εἰς βαθμὸν ὥστε νὰ σχηματίσῃ ἐκεῖ ἰσχυρὸν κράτος ἐναντίον τοῦ ὁποίου ἐπολέμησαν βασιλεῖς Ἀβησσουοῦ ἐπὶ τοῦ βυζαντινοῦ αυτοκράτορος Ἰουστίνου καὶ μὲ τὴν συμμαχίαν τούτου. Τὸ στοιχεῖον τοῦτο κατέλαβε τὰς παρακτίους ἐπαρχίας τῆς Ἀβησσυνίας. Ὁ Στράβων καὶ ὁ Πλίνιος μᾶς λέγουσιν ὅτι ἐπὶ Ναβουχοδονόσορος (Ζ' αἰ. πρ.Χ.) συνέβη πολυπληθεστάτη μετανάστευσις ἑβραίων εἰς τὴν Ἀβησσυνίαν ἢ ὁποία εἰσεχώρησεν εἰς τὴν ἐπαρχίαν τῆς Ἀμχάρας, τῶν μεταναστῶν δ' ἐκείνων λείψανα εἶνε οἱ Φελλάχοι τῆς σημερινῆς Ἀβησσυνίας. Καὶ ἡ λέξις σημαίνει «μετανάστης». Αἱ σημεριναὶ οἰκογένειαι τοῦ Σεμιὲν καὶ τοῦ Λάστα καυχῶνται διὰ τὴν ἑβραϊκὴν τῶν καταγωγὴν. Νεωτέρα μετανάστευσις ἐγένετο ἐπὶ Μ. Ἀλεξάνδρου. Κατὰ τὸν Φιλοστόργιον καὶ Νικηφόρον (συγγραφεῖς τοῦ Δ' αἰ. μ. Χ.) ὁ κατακτητὴς μετετόπισε πλῆθη πυκνὰ ἑβραίων ἐκ τῆς Συρίας εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Ἀβησσυνίας καὶ ἕνεκα τῆς μεταναστεύσεως ταύτης ἡ χώρα ἐκλήθη Αὐξουμιτία.

Ὁ σοφὸς συντάκτης τοῦ πολυτίμου «Λεξικοῦ τῆς Χριστιανικῆς Ἀρχαιολογίας» τοῦ Cabrol Dom Leclercq μᾶς λέγει: «Ἀρχομένης τῆς χριστιανικῆς ἐποχῆς αἱ ἑβραϊκαὶ κοινότητες ἐμφανίζονται ἐπὶ τῆς ἀβησσυνιακῆς ἀκτῆς. Μετὰ τὰς καταστροφὰς αἱ ὁποῖαι συνέτριψαν τὸ ἰουδαϊκὸν ἔθνος ὑπὸ τὸν Πομπήιον, τὸν Βεσπασιανόν, τὸν Τίτον, τὸν Ἀδριανόν, πολυάριθμοι ὁμάδες ἰσραηλιτῶν φεύγοντας τὴν Παλαιστίνην, τὴν Συρίαν καὶ τὴν Κυρηναϊκὴν ἔπηξαν τὰς σκηνὰς τῶν εἰς Τείμα, ἐπαρχίαν κεντρικὴν τῆς Ἀραβίας. Εὐνόητον ὅτι μέγα μέρος τῶν προσφύγων τούτων διαβάντες τὴν Ἐρυθρὰν συνηνώθη πρὸς τοὺς ἐβραῖους ἀδελφούς». Ὁλόκληρος ἡ παραλία φέρεται τὸ Τρωγλοδυτικὴ τὸ ὁποῖον κατὰ τὸν Αυνίλ εἶναι πιστὴ μετάφρασις τῆς ἑβραϊκῆς λέξεως σουϊκίμ καὶ τὴν ῥίζαν ταύτην ἀνευρίσκομεν εἰς τὴν ὀνομασίαν τοῦ κυριωτάτου ἀφρικανικοῦ λιμένος τῆς Ἐρυθρᾶς Σουάκειμ. Τὸν Η' αἰ. μ. Χρ. οἱ ἑβραῖοι τοῦ Τιγκρέ ἐκδικούμενοι τοὺς ὑπὸ τῶν νεοφωτιστῶν τοῦ Φρουμαντίου, ὀργανώθησαν τόσο καλῶς ὥστε ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τῆς ὥραιας καὶ ἰσχυρᾶς Ἰουδήθ κατέλαβον τὴν Ἀξούμην. Ἡ Ἰουδήθ ἐβασίλευσε ἐπὶ 40 ἔτη.

Γνωρίζομεν ἐξ ἄλλου ὅτι οἱ ἑβραῖοι τῆς Ἀλεξανδρείας πρόσφυγες τῆς Συρίας καὶ Παλαιστίνης ἦσαν τόσο πολλοὶ ὥστε κατεῖχον δύο ἐκ τῶν πέντε συνοικιῶν τῆς πόλεως (μοῖραι) γνωστὰς ὑπὸ τὰ γράμματα Γ καὶ Δ. Οἱ ἑβραῖοι οὗτοι ἂν καὶ πιστοὶ εἰς τὴν θρησκείαν τῶν πατέρων τῶν ἐδέχθησαν κατὰ μικρὸν τὰ ἦθη καὶ τὴν γλῶσσαν τῶν Ἑλλήνων καὶ γρήγορα ἀπέμαθον τὴν μητρικὴν τῶν γλῶσσαν ὥστε νὰ μὴ ἐννοοῦν τὴν Βίβλον. Ἐπὶ Πτολεμαίου Β' ἐγένετο ἀνάγκη νὰ μεταφρασθῇ αὕτη χάριν τῶν εἰς τὴν ἑλληνικὴν καὶ αὕτη εἶνε ἡ μετάφρασις ἢ γνωστὴ ὑπὸ τὸν τίτλων «τῶν ἐβδομήκοντα».

Ἐγκατεστημένοι μεταξύ τῆς Αἰγύπτου τῶν Λαγιδῶν καὶ τῆς Συρίας τῶν Σελευκιδῶν καὶ εἰς διαρκὴ συγχρωτισμὸν πολιτικὸν καὶ ἐμπορικὸν μὲ τοὺς Ἕλληνας οἱ ἑβραῖοι τῆς Ἰουδαίας δὲν διέφυγον τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ. Ἐφ' ὅσον ἡ Ἀντιοχικὴ ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἐπέμενε εἰς τὴν πολιτικὴν τῆς ἀνεξίθρησκείας ἢ μελέτη τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων δὲν εὗρεσκε σοβαρὸν κώλυμα.

Ἀπὸ τὴν ἱστορίαν τῶν Σελευκιδῶν (10) μανθάνομεν ὅτι εἰς τὰ 175 π. Χ. ὁ Ἀντίοχος ὁ Ἐπιφανὴς ἔστειλεν ἐκ Ρώμης εἰς τὴν Ἀντιόχειαν διὰ νὰ καταλάβῃ τὸν θρόνον κενωθέντα διὰ τῆς ὑπὸ τοῦ Ἡλιοδώρου δηλητηριάσεως τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Σελεύκου. Τότε Μ. Ἀρχιερεὺς δηλ. ἐθνάρχης τῶν ἑβραίων ἦτο ὁ Ὀνίας, ἀπουσιάζων ἐξ Ἱερουσολύμων. Ὁ ἀδελφὸς τούτου Ἰωσιὲ φιλόδοξος καὶ δυσσευβής, ἀλλὰ τόσο φιλέλληνας ὥστε νὰ μεταλλάξῃ τὸ ὄνομά του εἰς Ἰάσων ἐπωφελοῦμενος τῆς ἀπουσίας τοῦ ἀδελφοῦ του καὶ τῶν οἰκονομικῶν ἀναγκῶν τοῦ Ἐπιφανοῦς ἐζήτησε νὰ ὑποκαταστήσῃ τὸν Ὀνίαν. Προσέφερεν εἰς τὸν Ἐπιφανῆ 440 τάλαντα διὰ νὰ τὸν διορίσῃ καὶ 150 ἄλλα διὰ νὰ τοῦ ἐπιτρέψῃ νὰ κτίσῃ ἑλληνικὸν γυμναστήριον εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ. Καὶ ἐπιτυχῶν ἐπεδόθη εἰς τὴν εἰσαγωγὴν τῆς παιδείσεως καὶ τῶν ἠθῶν τῶν Ἑλλήνων. Ὁ Ἰάσων οὗτος εἶχε ἀδελφὸν νεώτερον ὀνομαζόμενον ὅπως καὶ ὁ πρεσβύτερος ἀδελφὸς Ὀνίας, ἀλλ' ὅστις εἶχε μετωνομασθῆ Ἐμελέας. Οὗτος φανατικώτερος ἀπὸ τὸν Ἰάσωνα εἶχε τὴν ἐπιβολὴν τοῦ ἑλληνισμοῦ, ἐπωφελήθη ἐπανειλημμένως τῶν οἰκονομικῶν δυσχερειῶν τοῦ Ἐπιφανοῦς διὰ νὰ ἀντικαταστήσῃ τὸν ἀδελφόν του. Ὑπεσχέθη μάλιστα νὰ ἐξαλείψῃ τὴν ἰουδαϊκὴν λατρείαν καὶ νὰ ἐπιβάλλῃ τὴν ἑλληνικὴν θρησκείαν. Ἐν συνόψει, αἱ ταραχαὶ αἱ προκληθεῖσαι ἀπὸ τὸν ἀνταγωνισμὸν τῶν δύο ἀδελφῶν καὶ ἀπὸ τὴν ἀρπακτικότητα τοῦ βασιλέως ἔσχον ὡς πρακτικὸν ἀποτέλεσμα φρικώδεις διωγμοὺς τῶν ἑβραίων. Χιλιάδες ἐσφάγησαν καὶ χιλιάδες μετηνάστευσαν.

Ἡ ἐπίδρασις τῶν κυβερνήσεων Ἀντιοχείας καὶ Ἀλεξανδρείας ἐπὶ τῆς κυβερνώσεως τάξεως τοῦ ἑβραϊκοῦ ἔθνους ὑπῆρξε τόση ὥστε οἱ σπουδαῖοι τῶν θεσμῶν τούτου τὸ ἔθνικόν των Συμβούλιον καὶ τὰ ἐκτὸς τοῦ ναοῦ θρησκευτικὰ των κέντρα ὠνομάζοντο σανχεδρίν (συνέδριον) καὶ συναγωγὴ. Ὁ δὲ ἱστορικὸς των Φλ. Ἰώσηπος ἱερεὺς καὶ στρατηγὸς ἔγραψεν ἑλληνιστὶ τὴν περιγραφὴν τῆς ἀλώσεως τῆς Ἱερουσαλήμ ὑπὸ τοῦ Τίτου (70 μ. Χ.). Ἐκ τῶν ἀνωτέρω νομίζομεν ὅτι δικαιοῦμεθα νὰ συμπεράνωμεν ὅτι τὸν ἑλληνισμὸν εἰς τὴν Ἀξούμην καὶ τὸ Τιγκρέ εἰσήγαγον οἱ ἐξελληνισμένοι ἑβραῖοι πρόσφυγες καὶ ὄχι οἱ ἀραῖοι καὶ παροδικοὶ ἀπεσταλμένοι τῶν Πτολεμαίων.

Γ. ΑΡΒΑΝΙΤΑΚΗΣ

10) Αἱ ἀρισταὶ περὶ τούτων συγγραφαὶ εἰσὶ ἢ τοῦ Droysen «Ἱστορία τῶν Ἐπιγόνων» ἐξελληνισθεῖσα εἰς τὴν «Μαράσλειον Βιβλιοθήκην» καὶ ἢ τοῦ Bouchet Leclercq «Les Seleucides».

ΚΑΘ' ΗΝ στιγμήν ὁ φίλος κ. Βαϊάνος μοῦ ἔκαμνε τὴν τιμὴν νά μοῦ ζητήσῃ ἕνα ἄρθρον διὰ τὸ ὠραῖον περιοδικόν του, ἐξεδίδοτο ὑπὸ τῆς Βασιλικῆς Γεωγραφικῆς Ἐταιρείας τὸν μέγαλο δραματικὸ ποιητὴ τῆς Ἰταλίας Ἄλ-
τῆς Αἰγύπτου ὀγκώδης τόμος ἄνω τῶν 900 σελίδων τοῦ ὑποφαινομένου ἐπὶ τῶν σχέσεων «Ἐλλάδος καὶ Αἰγύπτου ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Μωχαμέτ Ἄλυ».

Θεωροῦμεν λοιπὸν ἐπίκαιρον νά ἐξετάσωμεν εἰς τὸ σημερινὸ μας ἄρθρον τὴν ζωὴν τοῦ μεγάλου δημιουργοῦ τῆς νεωτέρας Αἰγύπτου, ὃχι μόνον διότι ὁ ἀληθῶς μέγας ἐκεῖνος ἡγεμὼν παντοιοτρόπως ὑπεστήριξε τοὺς Ἕλληνας καὶ διότι ἐπὶ τῆς βασιλείας του ἤρχισαν ἀναπτυσσόμεναι αἱ περὶ τὸν Νεῖλον Ἑλληνικαὶ παροικίαι ἀλλ' ἐπίσης διότι ὁ ἰδρυτὴς τῆς συγχρόνου Αἰγύπτου ὑπῆρξε μίᾳ ἀπὸ τὰς μάλλον ἐξεχούσας καὶ ἴσως, μετὰ τὸν Μέγα Ναπολέοντα, ἡ ἐξοχοτέρα φυσιολογία τοῦ 19ου αἰῶνος.

Ἐπιφυσασόμενοι νά ἐξετάσωμεν εἰς ἄλλην περιστασιν τὴν εὐεργετικὴν ἐπίδρασιν τοῦ Μωχαμέτ Ἄλυ ἐπὶ τῶν ἀναπτύξεων τῶν ἐν Αἰγύπτῳ ἑλληνικῶν παροικιῶν, θ' ἀρκεσθώμεν σήμερον νά παραθέσωμεν ὀλίγας βιογραφικὰς σημειώσεις περὶ τοῦ μεγάλου ἐκεῖνου ἀνδρός, κυρίως ἵνα καταστήσωμεν καλλίτερον εἰς τὸ ἑλληνικὸν κοινὸν τὴν πλήρη περιπετειῶν ἀλλὰ συνχρόνως ἐνδοξον ζωὴν τοῦ πρώτου ἡγεμόνου τῆς νεωτέρας Αἰγύπτου.

Ὁ Μωχαμέτ Ἄλυ θεωρεῖται δικαίως ὡς ὁ ἰδρυτὴς τῆς συγχρόνου Αἰγύπτου, εἰς τὴν μακράϊωνα ἱστορίαν τῆς ὁποίας ἡ ἐμφάνισις του σημειοῖ σπουδαιότατον σταθμὸν καὶ ἐγκαινιάζει νέαν περίοδον. Πράγματι, ἐδημιούργησεν ἕκ τοῦ μηδενός, δύναιται τίς εἰπεῖν, ἀπὸ μίαν χώραν βυθισμένην εἰς τὸ σκότος καὶ τὴν ἀθλιότητα, Κράτος συγχρονισμένον, εὐνομούμενον καὶ ἰσχυρόν.

Ὁ Μωχαμέτ Ἄλυ ἐγεννήθη εἰς τὴν Καβάλλαν ἐξ Ἀλβανῶν γονέων τῆς Μακεδονίας τῷ 1769 τὸ αὐτὸ ἔτος δηλαδὴ μετὰ τὸν Ναπολέοντα. Διὰ τοῦτο ὅταν βράδύτερον, ἔγινεν ἀντιβασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου, ἠρέσκετο νά λέγῃ ὅτι κατήγετο ἀπὸ τὴν αὐτὴν πατρίδα μετὰ τὸν Μέγα Ἀλέξανδρον καὶ ὅτι ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον τὸ αὐτὸ ἔτος μετὰ τὸν Μεγάλον Ναπολέοντα.

Ὅπως συνήθως συμβαίνει προκειμένου περὶ μεγάλων ἀνδρῶν διάφοροι παραδόσεις καὶ ἀνέκδοτα κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον φαντασιώδη περιβάλλον τὴν γέννησίν του. Οὕτω π.χ. ἀφηγοῦντο ὅτι κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐγκυμοσύνης τῆς ἡ μητέρα του εἶδε ὄνειρον, τὸ ὁποῖον, κατὰ τὴν ἐρμηνείαν μιᾶς βοημίδος, προέλεγεν ἀσφαλεῖς δόξας καὶ τιμὰς διὰ τὸν μελλογέννητον καὶ ὅτι ἡ προφητεία αὐτὴ ὅταν ἡ μήτηρ του τοῦ ἄνδρος ἐπέφθην, ἐπροξένησε μεγάλην ἐντύπωσιν εἰς τὸν νεαρόν τότε Μωχαμέτ Ἄλυ καὶ ἐπέδρασε

ΜΩΧΑΜΕΤ ἈΛΥ

Ο ΘΕΜΕΛΙΩΤΗΣ ΤΗΣ ΝΕΩΤΕΡΑΣ ΑΙΓΥΠΤΟΥ

σημαντικῶς ἐπὶ τῆς ψυχικῆς καὶ διανοητικῆς ἐξελιξέως του.

Ὅπως καὶ ἂν ἔχη τὸ πρᾶγμα τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι δὲν γνωρίζομεν πολλὰ πράγματα περὶ τῶν παιδικῶν χρόνων τοῦ Μωχαμέτ Ἄλυ. Ἐξ ὧν ὅμως ἴδιος διὰ συνεχῶν ἀσκήσεων.

Κατὰ τὴν νεανικὴν του ἡλικίαν, δὲν ἤργησεν νά δώσῃ δείγματα τῶν ἐξαιρετικῶν χαρισμάτων του. Οὕτω, διὰ τολμηρὰς πράξεως, κατόρθωσεν νά ἐπιβάλλῃ τὴν τάξιν εἰς χωρίον τι τῆς περιφέρειας Καβάλλας, τάξιν ἣτις εἶχε διασαλευθῆ ἔνεκεν τῆς πληρωμῆς φόρων ἀποκτήσας οὕτω τὴν εὐγνωμοσύνην τοῦ διοικητοῦ.

Ἡ εὐνοία αὕτη τοῦ διοικητοῦ ἔμελλε ν' ἀποβῆ ἡ ἀπαρχὴ τῆς ἐνδόξου σταδιοδρομίας του. Πράγματι ὅτε κατὰ τὸ 1800 ἡ Ὑψηλὴ Πύλη ἀπέφασκε νά θέσῃ τέρμα εἰς τὴν Γαλλικὴν κατοχὴν τῆς Αἰγύπτου, ὁ διοικητὴς τῆς Καβάλλας διετάχθη νά ἐξοπλίσῃ ἀπόσπασμα ἐκ 300 ἀνδρῶν. Ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ ἀποσπάσματος τούτου ὁ διοικητὴς ἔθεσεν τὸν υἱὸν του, ἀλλ' οὗτος ἀσθενήσας καθ' ὁδὸν ἀντικατεστάθη ὑπὸ τοῦ νεαροῦ Μωχαμέτ Ἄλυ ὅστις οὕτω ἔλαβεν μέρος εἰς ὅλας τὰς μάχας καὶ ἀποπείρας ἀποβάσεως αἵτινες ἔγιναν κατὰ τὸ ἔτος 1800 καὶ 1801.

Ὁ χῶρος ἐνὸς ἄρθρου δὲν μᾶς ἐπιτρέπει νά ἐξιστορήσωμεν λεπτομερῶς τὰ λαβόντα χώραν μετὰ τὴν ἐκκένωσιν τῆς Αἰγύπτου ὑπὸ τῶν Γάλλων τῷ 1801.

Ἄρκει νά εἰπώμεν ὅτι μετὰ τὴν ἀποχώρησιν ἐκ τῆς Αἰγύπτου τῶν Ἀγγλικῶν στρατευμάτων ἔνεκα δυσαρκεσίας τῶν μετὰ τῶν Τουρκικῶν ἀρχῶν, αἱ τελευταῖαι αὗται ἠθέλησαν νά ἐξοντώσουν τοὺς ἐναπομείναντας συμμάχους τῶν, τοὺς Μωμελοῦκους. Ὁ Μωχαμέτ Ἄλυ προαχθεὶς σὺν τῷ χρόνῳ εἰς ἀρχηγὸν τῶν ἐπικουρικῶν ἀλβανικῶν ἐν Αἰγύπτῳ στρατευμάτων, τῶν μόνων δηλ. πραγματικῶν δυνάμεων τῶν Τούρκων διοικητῶν ἐκεῖ κατάρθωσεν διὰ τῆς εὐφυΐας του ὀλίγον κατ' ὀλίγον νά τοὺς ἐκμηδενίσῃ καὶ νά ἀνακηρυχθῆ τῷ 1805 ὑπὸ τοῦ λαοῦ καὶ τῶν σεῖχῶν καὶ οὐλαμάδων πασῶς τῆς Αἰγύπτου, ἀναγνωρισθεὶς ὑπὸ τὴν ιδιότητα αὐτὴν μετ' οὗ πολὺ ὑπὸ αὐτῆς ταύτης τῆς ὕψλης Πύλης.

Ἀπαλλαγείς τῶν Τούρκων, ὁ Μωχαμέτ Ἄλυ προσέκρουσε σχεδὸν ἀμεσῶς εἰς ἄλληλ φύσεως δυσχερείας. Καὶ ἐν πρώτοις οἰκονομικὰς, τὰς ὁποίας ἀντιμετώπισε διὰ φορολογίας ἐπὶ τῶν Κοπτῶν. Κατόπιν ὁ Μωχαμέτ Ἄλυ ἀπέφασκε νά καταβάλλῃ τοὺς μόνους ἐναπομείναντας ἀντιπάλους του, τοὺς Μωμελοῦκους. Ἐκστρατεύσας ἐναντίον τῶν εἰς τὴν Ἄνω Αἰγύπτου ἔσπευσε μετ' οὗ πολὺ νά συνάψῃ εἰρήνην μαζί των, ἵνα δυναθῆ ν' ἀποκρούσῃ τοὺς Ἀγγλους οἵτινες ἐν

τῷ μεταξύ εἶχον ἀποβιβάσθαι εἰς Αἰγύπτου. Μετὰ τὴν νίκην του κατὰ τῶν Ἀγγλων, (1807) ὁ Μωχαμέτ Ἄλυ ἀπέφασκε νά ἐλευθερώσῃ τὴν Αἰγύπτου ἀπὸ τοὺς Μωμελοῦκους οἵτινες, παρὰ τὴν συναφθεῖσαν εἰρήνην, δὲν ἔπαυον συνωμοτοῦντες ἐναντίον του. Οὗτοι παρὰ τὴν ἦτταν ἦν ὑπέστησαν ὑπὸ τῶν ἀλβανικῶν στρατευμάτων εἰς Ἐλ - Λαχούμ ἐξηκολούθουν λόγῳ τῶν στρατιωτικῶν τῶν προσόντων, νά ὦσιν ἐπικίνδυνοι ἀντίπαλοι. Ὁ Μωχαμέτ Ἄλυ κατάρθωσεν νά τοὺς ἐξολοθρεύσῃ δι' ἐνός, τοῦ ἐξῆς στρατηγήματος. Τοὺς προσεκάλεσε νά παραστοῦν εἰς τὴν ἐπίσημον τελετὴν τῆς ἀνακηρύξεως τοῦ υἱοῦ του Τουσοῦμ ὡς ἀρχηγοῦ τῶν στρατευμάτων, τὰ ὁποῖα θ' ἀποστέλλοντο κατὰ τῶν Βοχομιτιῶν. Μετὰ τὴν τελετὴν, ἣτις ἔλαβε χώραν τὴν 1ην Μαρτίου τοῦ 1811 καὶ καθ' ἣν στιγμὴν οἱ Μωμελοῦκοι φέροντες τὰ λαμπρότερα ἐνδύματά των, ἐξήρχοντο ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως τοῦ Καῖρου, ἐδέχοντο ὁμοβροντίας πυροβολισμῶν ὑπὸ τῶν Ἀλβανῶν ἀναρριχηθέντων ἐπὶ τῶν ὑπερκειμένων βράχων φονευόμενοι πάντες—μηδενὸς ἐξαιρουμένου.

Τὸ αἵματηρόν τοῦτο ἐπεισόδιον τῆς ζωῆς τοῦ Μωχαμέτ Ἄλυ, ἀπετέλεσε τὴν κυριωτέραν κατηγορίαν κατ' αὐτοῦ τῶν ἐν Εὐρώπῃ ἐχθρῶν του. Ἐν τούτοις, πολλοὶ ἐδικαίωσαν τὸν πασᾶ τῆς Αἰγύπτου. Οὕτω ὁ Sir Charles Murray, γενικὸς πρόξενος τῆς Μ. Βρετανίας, ὀρθῶς παρατηρεῖ ὅτι οἱ Μωμελοῦκοι ἦσαν αἱμοβόροι τύρανοι ἄνευ τῆς ἐξοντώσεως τῶν ὁποίων οὐδεμία πρόοδος ἢ μεταρρυθμίας ἐν Αἰγύπτῳ ἦτο δυνατὴ. Ἄλλως τε διὰ τὸν Μωχαμέτ Ἄλυ ἡ ἐξαφάνισις των ἦτο ζήτημα ζωῆς ἢ θανάτου· διότι ἂν δὲν τοὺς ἐξεμηδένιζε ἀσφαλῶς θά ὑπέκυπτεν ὁ ἴδιος ὑπὸ τὰ πλήγματά των.

Ὅπως δὲ ποτε, μετὰ τὴν σφαγὴν, παρέμεινε πλέον ἀπόλυτος κύριος καὶ αὐθέντης τῆς χώρας. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς αὐτῆς ἡ ἐξουσία του δὲν θά ἀπειληθῆ σοβαρῶς οὐδαμῶθεν—εἰς τὸ ἐσωτερικὸν ἐννοεῖται. Διότι ἐξωτερικῶς, ἄλλως ἔχει τὸ πρᾶγμα, δεδομένου ὅτι ὁ Σουλτᾶνος δὲν θά παύσῃ ἐπιδιώκων ν' ἀπαλλαγῆ τοῦ ὑποτελοῦς του καὶ νά ἀνακτήσῃ πλήρη τὴν ἐπὶ τῆς Αἰγύπτου κυριαρχίαν.

Δὲν θά περιγράψωμεν τὴν πάλιν ταύτην τοῦ Μωχαμέτ Ἄλυ κατὰ τῆς Πύλης. Διὰ νά διατηρήσῃ ἔστω καὶ τὴν ἡμιανεξαρτησίαν του ἐναντι τοῦ Σουλτᾶνου καὶ τῆς Εὐρώπης, ὁ Μωχαμέτ Ἄλυ ἔπρεπε νά γίνῃ κατακτητὴς. Διὰ τοῦτο, παρὰ τὰς φιλειρηνικὰς του διαθέσεις, ἡ βασιλεία του θά εἶναι ἀδιάκοπος σχεδὸν σειρὰ πολέμων. Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἐλέγχθη διὰ τὸν Σουλτᾶνον, δύναται νά λεχθῆ καὶ διὰ τὸν Μωχαμέτ Ἄλυ: «δὲν ἡγάπα τὸν πόλεμον, ἀλλ' ὁ πόλεμος τὸν ἡγάπα». Πράγματι ἐντὸς τριακονταετίας, ἀπὸ τοῦ 1811 μέχρι τοῦ 1841, θά διεξαγάγῃ ἀλληλοδιαδόχως πέντε πολέμους: 1) ἐκστρατεία κατὰ τῶν Βοχομιτιῶν (1811—1819): 2) Κατάκτησις τοῦ Σουδᾶν (1820—1822): 3) Ἀρωγὴ εἰς τὸν Σουλτᾶνον διὰ τὴν κατασταλὴν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως (1822—1828): 4) Κατά-

κτησις τῆς Συρίας καὶ ἀπόπειρα ἐν Ἀραβίᾳ (1831—1834): 5) Ρῆξις καὶ ἀγὼν κατὰ τοῦ Σουλτᾶνου καὶ τῆς Εὐρώπης (1838—1841).

Διὰ τῶν φερμανιῶν τῆς 13 Φεβρουαρίου καὶ 19 Ἀπριλίου 1841, ὁ Σουλτᾶνος παρεχώρει τὴν διοίκησιν τῆς Αἰγύπτου εἰς τὸν Μωχαμέτ Ἄλυ καὶ εἰς τοὺς κληρονόμους του. Ἐκτοτε καὶ μέχρι τοῦ θανάτου του αἱ σχέσεις του μετὰ τῆς Πύλης καὶ τῆς Εὐρώπης διετηρήθησαν εἰρηνικαὶ Ἐὰν δὲν κατάρθωσεν νά ἰδρῶσῃ τὴν νάνατολικὴν αὐτοκρατορίαν, τὴν ὁποίαν ἐφάνη πρὸς στιγμὴν ὀνειρευόμενος διὰ τὴν δυναστ. του, τῆς ἐξησφάλισε τοῦλάχιστον τὴν κληρονομικὴν κατοχὴν τῆς Αἰγύπτου. Νῦν δέ, ἀπερισπάστως ἐξωτερικῶς, ἡ δύνατο ν' ἀφοσιωθῆ ἐξ ὀλοκλήρου εἰς τὴν ἐσωτερικὴν ὀργάνωσιν καὶ πρόοδον τοῦ κράτους του. Τὸ δὲ ἔργον τοῦ Μωχαμέτ Ἄλυ ὡς ἀναμορφωτοῦ εἶναι ἄξιον μεγαλλιτέρου θαυμασμοῦ ἀπὸ τὰς δάφνας του ὡς κατακτητοῦ, αἱ δὲ μεταρρυθμίσεις τὰς ὁποίας εἰσήγαγε κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς μακρᾶς βασιλείας του ἐξακολουθοῦν καὶ σήμερον ἀκόμη ν' ἀναπτύσσουν τὰς εὐεργετικὰς συνεπείας των.

Ἡ Αἰγύπτος ὅπως εἶχε διαμορφωθῆ κατόπιν μακρᾶς καὶ τυραννικῆς διοικήσεως τῶν Μωμελοῦκων ἦτο χώρα σχεδὸν ἐντελῶς κατεστραμμένη. Ὁ Μωχαμέτ Ἄλυ ἐπέβαλλε τάξιν παραδειγματικὴν. Διαρκούσης τῆς βασιλείας του ἡδύνατο τις νά ταξιδεύῃ ἡσύχως ἀπὸ Ἀλεξανδρείας μέχρι Σουδᾶν ἔχων ὡς μόνην ἀσφάλειάν του τὸ ὄνομα τοῦ ἀντιβασιλέως.

Παρ' ὅλας τὰς δαπάνας αἵτινες ἀπήτησαν αἱ ἐξωτερικαὶ περιπέτειαι καὶ οἱ περισπασμοὶ οἱ ὁποῖοι ἠνάγκασαν τὸν Μωχαμέτ Ἄλυ νά δημιουργήσῃ ἐκ τοῦ μηδενός στρατὸν καὶ στόλον κατὰ τὸ εὐρωπαϊκὸν σύστημα, ὁ ἀντιβασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου ἐφρόντισε καὶ διὰ τὴν ἐκπαίδευσιν τοῦ λαοῦ του. Καίτοι σχεδὸν ἀγράμματος, ἐκμαθὼν εἰς ἡλικίαν 45 ἐτῶν ὀλίγην ἀνάγνωσιν καὶ γραφὴν, ὁ Μωχαμέτ Ἄλυ ἐν τούτοις περὶ πολλοῦ ἐποιεῖτο τὴν παιδείαν. Διὰ τοῦτο προσεπάθησε μετὰ κάθε μέσον νά διαδώσῃ ἐτι εὐρύτερον τὴν ἐκπαίδευσιν εἰς τὰς ὑπὸ τὴν διαίρησιν τοῦ κράτος. Οὕτω, ἴδρυσεν εἰς ἐκάστην ἐπαρχίαν δημοτικὰ σχολεῖα τῶν ὁποίων οἱ μαθηταὶ ἐτρέφοντο, ἐνεδύοντο καὶ ἐστεργάζοντο δαπάναις τῆς κυβερνήσεως, λαμβάνοντες συγχρόνως καὶ μικρόν τι ἐπίδομα κατὰ μῆνα. Ἀλλὰ ἐπειδὴ κατόπιν τῶσων αἰῶνων σκότους καὶ ἀμαθείας, αἱ προλήψεις ἦσαν ἀκόμη τόσον βαθέως ἐρριζωμέναι ὥστε οἱ γονεῖς ἐπροτίμων καὶ νά ἀκρωτηριαζώσιν ἀκόμη τὰ τέκνα των μάλλον παρὰ νά τὰ ἐμπιστευθῶσιν εἰς τὰ ἐκπαιδευτήρια τοῦ ἀντιβασιλέως, ὅστις ὑπεχρεοῦτο νά ἐξαντλή τὴν αὐστηρότητα τῶν νόμων διὰ νά ἐπιβάλλῃ τὰς σωτηρίους μεταρρυθμίσεις του.

Τὸ αὐτὸ ἔπραξεν καὶ προκειμένου περὶ τῶν μέτρων τῆς δημοσίας ὑγείας. Εἰσήγαγε ὃχι μόνον τὸν ὑποχρεωτικὸν ἐμβολιασμόν, ἀλλὰ ἐπίσης διὰ νά κατανικήσῃ τὴν κατ' αὐτοῦ ἀπέχθειαν τῶν λαϊκῶν τάξεων, ἠναγκάζετο νά καταβάλλῃ

εις τους γονείς και έν γρόσιον δι' έκαστον έμβολιαζόμενον τέκνον των.

"Αξιαίδιαιτέρας μνείας είναι επίσης αι προσπάθειαι του Μωχαμέτ "Αλυ όσον άφορᾷ την ανάπτυξιν της γεωργίας, του έμπορίου και της βιομηχανίας. Καί όσον άφορᾷ μέν την γεωργίαν είναι γνωστόν ότι ο Μωχαμέτ "Αλυ εισήγαγε και παντοιοτρόπως ηύνόησε την καλλιέργειαν του βάμβακος έν Αιγύπτω, προσπαθήσας μάλιστα να παραγάγη και νέας τινάς ποιότητας τὸ Jumel ή Macau. Δύναται τις, έχων πρό όφθαλμών την εϋημερίαν την οποίαν ο βάμβαξ έξησφάλισεν εις την χώραν, να κατηγορήση τὸν άντιβασιλέα ως μεταχειρισθέντα ένίστε βίαν διά να κατανικήση την όκνηρίαν και την ροστώνην τῶν ύπηκόων του ;

Τό αυτό έπραξε ο Μωχαμέτ "Αλυ και δι' ότι άφεύρα την βιομηχανίαν και τὸ έμπόριον : Προσεπάθησε να ιδρύση βιομηχανίαν έν Αιγύπτω, ηναγκάσθη να μονοπωλήση τὸ έμπόριον διότι μέχρι της άναρρήσεως του εις τὸν θρόνον αι μετά του έξωτερικοϋ συναλλαγαι ήσαν σχεδόν καθ' όλοκληρίαν έν Αιγύπτω και ως όρθότατα παρετήρησε ο ίδιος οϋτως, «οί άμαθεϊς, άφελεις και ράθυμοι φελλάχοι θα ήσαν εϋκολη λεία εις χειρας τῶν ξένων έπιχειρηματιῶν».

Δέν πρέπει να συμπεράνη τις έκ τῶν λόγων τούτων ότι ο Μωχαμέτ "Αλυ ένεφορείτο από ξενοφόβους άντιλήψεις. "Ολωσ τούναντίον, θέλων να καταστήση την Αίγυπτον Κράτος συγχρονισμένον ο άντιβασιλεύς έδέχθη και έπροστάτευσε παντοιοτρόπως τούς ξένους. "Εβλεπε πράγματι ότι αι μεταρρυθμίσεις τās όποιās έπίστευε να εισαγάγη εις την χώραν του δέν θα ήσαν δυναται άνευτής συνδρομής τούτων, οϊτινεςέγένοντο πάντοτε άμέσως και εϋμενέστατα δεκτοί παρ' αυτού. "Οταν δέ τινες έλάμβανον τὸ θάρρος να κατακρίνουν την εϋκολίαν με την όποιαν προσελάμβανε και τυχοδιώκτας άκόμη, άπήνητα με τὰ έξης βαθυστόχαστα : «Γνωρίζω πολϋ καλά ότι επί πενήντα Εϋρωπαϊων ποϋ μοϋ προσφέρουν τās ύπηρεσίας των, οι 49 όμοιάζουν με ψευδεις πολυτίμους λίθους. "Εφόςον όμως μόνον με την χρήσιν ήμπορώ να άνεύρω τὸν πραγματικόν άδάμαντα, ο όποιος εύρίσκειται μεταξύ αυτών, τούς άγοράζω όλους συλλήβδην και όταν ανακαλύψω τὸν γνήσιον, αυτός

Ο ΙΤΑΛΟ-ΑΒΗΣΣΥΝΙΑΚΟΣ πόλεμος, ο όποιος φέρει τὸν τίτλον του έκπολιτιστικοϋ τοιούτου, είναι άμεσος συνέπεια αύξήσεως του πληθυσμοϋ της "Ιταλίας εις τοιοϋτον βαθμόν ώστε να γεννάται τὸ πρόβλημα της συντηρήσεως του λαοϋ τούτου όποιοσθα είναι άναγκασμένος να άντλή τὰ πρόσ τὸ ζήν έφόδιά του από τὸ πάτριον έδαφος του όποιου βέβαια αι πηγαί δέν είναι άνεξάντητοι. Αι τελευταίαι στατιστικαι μας λέγουν ότι οι κάτοικοι του "Ιταλικοϋ Βασιλείου αύξάνουν κάθε χρόνο κατά 400—500 χιλ.εις βαθμόν δηλ. τοιοϋτον, ώστε να ύπερτεροϋν την γείτονα της Γαλλίαν σήμερα κατά 2—3 εκατομμύρια ένῶ πρό όλίγων έτών άκόμη ή σχέσις ήτο άντίστροφος. "Ενῶ δέ τιαυτή είναι ή άναλογία τῶν

Ο ΜΩΧΑΜΕΤ ΑΛΥ

με άποζημιώνει εις τὸ εκατονταπλάσιον διά τούς ύπολοίπους».

Οι άνωτέρω λόγοι χαρακτηρίζουν έπαρκώς τὸν Μωχαμέτ "Αλυ όστις άλλωστε ήτο τελειως άπηλλαγμένος τῶν διαφόρων προλήψεων τῶν μουσουλμάνων της έποχής του καταργήσας εϋθὺς έξ άρχής τὰ κατά τῶν χριστιανῶν ισχύοντα ποικίλα καταθλιπτικά μέτρα. Χάρις εις αυτόν ή Αίγυπτος άπληλευθέρωθη της τουρκικής διοικήσεως και ήρχισε να προοδεϋη όρμητικώς διά να φθάση, επί της βασιλείας τῶν προγόνων του, εις την σημερινήν περιλάμπρον της θέσιν.

ΑΘ. Γ. ΠΟΛΙΤΗΣ

πληθυσμῶν τῶν δύο τούτων χωρῶν τὸ καλλιεργήσιμον έδαφος της "Ιταλίας είναι τὸ ήμισιον του της Γαλλίας της όποιās πάλιν ο τόπος είναι διπλασίως εϋφορώτερος του "Ιταλικοϋ. "Επομένως τὰ σαράντα εκατομμύρια τῶν "Ιταλῶν πρέπει να διατραφῶν από ένα τόπον, (λαμβανομένης ύπ' όψιν και της σχετικής πτωχείας του έδάφους) ο όποιος είναι τὸ έν τέταρτον του Γαλλικοϋ. "Εάν δέ έξακολουθήση αύτή ή άριθμητικη σχέσις παραγωγής και καταναλώσεως, και οϋδεις άμφιβάλλει ότι θα συνεχισθῇ λαμβανομένου ύπ' όψιν ποια μέσα μεταχειρίζεται πρόσ τούτο ο Φασισμός, ποιον θα είναι τὸ τραγικόν αποτέλεσμα;

Οι λαοί ποϋ πεινοϋν και αι κυβερνήσεις ποϋ τούς διευ-

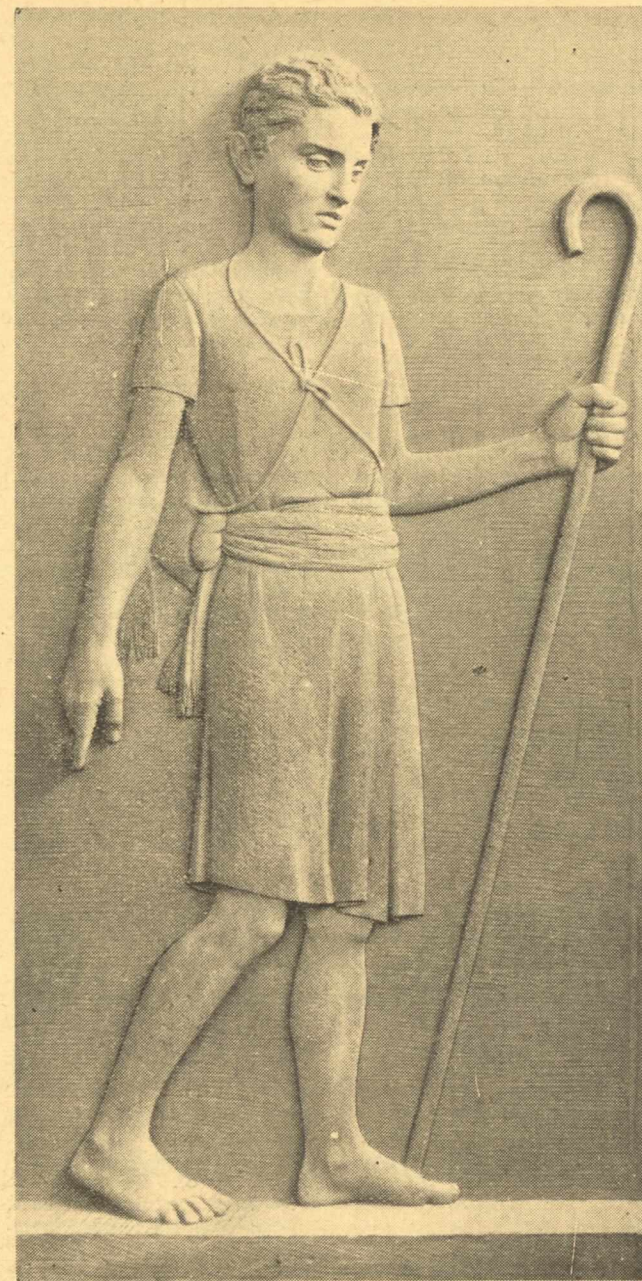
— ΒΙΟΛΟΓΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ —
**ΑΝΑΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΚΑΙ
ΕΠΑΡΚΕΙΑ ΕΠΙ ΤΗΣ ΓΗΣ**

θίνουν είναι έκ τῶν πραγμάτων ύποχρεωμένοι να ζητήσουν διεξοδον, ή όποία θα είναι νέας έκπατρισμός τῶν υγιῶν και ικανῶν στοιχείων πρόσ άλλας χώρας, τὰ όποια ή με γεωργικά έργαλεία ή με πολεμικά θα όρμήσουν πρόσ αναζητήσιν του άρτου των. Αϋτοί οι έπιτακτικοί λόγοι θα όδηγήσουν πρόσ έθνολογικήν άλλοίωσιν της Εϋρώπης κατ' άρχάς και τῶν άλλων ήπειρῶν άργότερα. Τὰ κράτη ποϋ κατέχουν έκτεταμένας άποικίας, από τās όποιās εκμυζοϋν τας πρώτας ύλας μοποροϋν μέχρις ένός σημείου να ικανοποιήσουν τās άπαιτήσεις τῶν ύπηκόων των. "Εκείνα όμως ποϋ δέν διαθέτουν άρκετάς και έπαρκεϊς τοιαύτας, όπως ή "Ιταλία, ή στεροϋνται καθ' όλοκληρίαν τοιούτων όπως ή Γερμανία. Εις ποια μέτρα θα καταφύγουν διά να διαθρέψουν τὰ πλήθη των;

"Η μετανάστευσις σήμερα περιωρίσθη εις τὸ ελάχιστον. "Η βόρειος "Αμερική ή όποία άποροφᾷ ένα άρκετά μεγάλο μέρος τῶν εργατῶν αυτών εκκλεις τὰ σύνορα της. "Η νότιος "Αμερική αρχίζει και αύτή να έγείρη φραγμούς. "Η "Ασία έχει πλεονάζοντα πληθυσμόν ο όποιος κατά εκατοντάδας χιλιάδας έγκαταλείπει την γενέτειραν του διά να άνεύρη εργασίαν. "Η Αϋστραλία λαμβάνει μέτρα περιοριστικά. "Απομένει ή "Αφρική πρόσ την όποιαν στρέφονται τὰ βλέμματα όλων και από την όποιαν άνάμενουν να κορέσουν την πείναν των. Καί ο πόλεμος όπως ο σημερινός έρχεται να έπισφραγίσει τās τάσεις αυτάς, αι όποιας βέβαια δέν είναι δυνατόν να άποκτηθοϋν μόνον με λόγια. Διά τούτο είναι φανερόν ότι έφ' όσον δέν εγκαινιάζεται νέα τάξις πραγμάτων και δέν γεννάται νέα νοοτροπία, άγνωστον βέβαια ποια, αι συρράξεις μεταξύ τῶν λαῶν θα έξακολουθήσουν τὸν δρόμον τους και θα έχουν ως άφετηρίαν την περι ύπάρξεως πάλην με όσον δήποτε εύφημιστικούς τίτλους και άν θελήσουν να τās άποκρύψουν, να τās διακοσμήσουν.

Προκϋπτει τώρα τὸ έρώτημα. Δικαιολογοϋνται πραγματικώς οι φόβοι αυτοί, και έπικρέματα αλήθεια ο κίνδυνος αυτός;

"Από τὰ Εϋρωπαϊκά κράτη, μόνον ή Ρωσία ή όποια βέβαια εκτείνεται και εις την "Ασίαν, επί πολλά έτη άκόμα δέν θα άναγκασθῇ να καταφύγη εις τοιούτους

ΜΙΧΑΗΛ ΤΟΜΠΡΟΥ:

ΒΟΣΚΟΣ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ

ιδιον. Ποιος ποτε θα όνειροπόλει ότι όλα τὰ μεγάλα έπιδημικά νοσήματα τὰ όποια μέχρι πρό 100 άκόμα έτών όταν ενήσκηpton ήρπαζον μέγα μέρος τῶν κατοίκων μιας χώρας, ότι σήμερα οϋτε και θεωροϋνται κίνδυνοι σοβαροί; Ποιος θα ήλπιζεν ότι ή θνησιμότης τῶν παιδιῶν θα ήλαττοϋτο εις τὸ ελάχιστον όριον; Οϋδεις έξ εκείνων ποϋ κατεγίνοντο με την μελέτην του άναπληθισμοϋ περιμενε ότι οι κάτοικοι της γης και ιδιαιτέρως της Εϋρώπης θα έπολλαπλασιαζόντο καθ'όν τρόπον τούτου συντελείται σήμερα. Οι λιμοί και οι λοιμοί, οι εμφύλιοι και έξωτερικοί πόλεμοι αι θεομηνία άποδεκατίζουν διαρκώς τὸν κόσμον.

Κατά τὸ 1700 άκόμα ή Εϋρώπη όλόκληρος δέν άριθμοϋσε περισσότερον από 80 εκατομμύρια ψυχῶν και κατά τὸ 1772 142,000,000 Κατά τὸ τέλος της Ναπολεοντείου έποχής τὰ εκατομμύρια τῶν Εϋρωπαϊῶν ήσαν

κατακτητικούς πολέμους. Τὰ εδάφη της είναι άπεραντα, πλούσια εις όλων τῶν ειδῶν τās πρώτας ύλας και ή κατοίκησις άρκετά άραια. Δέν συμβαίνει όμως τὸ ίδιο και με τούς γείτονάς της — κυρίως τούς "Ασιατικούς: "Η "Ιαπωνία, και γενικώτερον ή κίτρινη φυλή πολλαπλασιάζεται εις βαθμόν άνησυχαστικόν και έξωτερικώς και έξωτερικώς. "Εως ποϋ θα φθάσει ή διάθεσις και ή ανάγκη πρόσ διείσδυσιν; "Από τὸ άλλο μέρος ή Γερμανία της όποιās επίσης ο πληθυσμός αύξάνει δυσανάλογως πρόσ την έπαρκειάν της εάν δέν επιτύχη να γίνη κάτοχος άποικιῶν—πρός ποιαν κατεύθυνσιν θα στραφῇ;

Νομίζω σκόπιμον να έρωτηθῇ ή στατιστική του άναπληθισμοϋ σήμερα, διά να καταστή δυνατὸν να έξαχθοϋν μερικά συμπεράσματα τὰ όποια θα χρησιμεύσουν ως γνώμονες διά την κρίσιν επί της καταστάσεως. "Αν και αυτοί οι άριθμοί δέν είναι πάντοτε σαφεις όδηγοί πρόσ τούτο, διότι ή ιστορία μας διδάσκει ότι οι διάφοροι κοινωνιολόγοι οι όποιοι κατέχονται με τὰ προβλήματα αυτά και οι όποιοι έτόλμησαν να προφητεύσουν από της άπόψεως αύτης διά τὸ μέλλον της ανθρωπίνης φυλής ήπατήθησαν καθ' όλην την γραμμήν, διότι οϋτε τās προόδους της υγιεινής εϊμποροϋσαν να προβλέψουν οϋτε δέ και τās τεχνικάς έφευρέσεις να φανταστοϋν. "Η πρώτη έπιστήμη περιόρισε τούς θανάτους έκ διαφόρων άσθενειῶν εις σημείον τὸ όποιον οϋτε οι πλέον αισιόδοξοι υγιεινολόγοι ήτο δυνατόν να προ-

210, —συμπεριλαμβανομένων και εκείνων οι οποίοι μετηνάστευσαν εις άλλας ηπείρους — και μετά 100 έτη, ήτοι περί τας άρχάς του τελευταίου μεγάλου πολέμου τὰ εκατομμύρια έφθασαν εις τὰ 615, συνυπολογιζομένων πάντοτε και τών κατά καιρούς αποδημησάντων έξω από την παλαιάν "Ηπειρον, και άλλους κατά την ίδιαν έποχην ο πραγματικός αριθμός τών κατοίκων της Εύρώπης ήτο 460.000.000. Έάν συνεχισθί ο ίδιος αριθμός κατά τὸ 2015 ήτοι μετά 80 έτη από σημεριν οί Εύρωπαίοι θα άνέλθουν εις έν και ήμισυ δισεκατομμύριον. Και τότε; Τὰ έτη παρέρχονται, και ο καιρός αúτης τής πληθώρας δέν απέχει πολύ. Αί μεγάλοι μάζαι δέν σκέπτονται διά τὰς υποθέσεις αúτας. Δέν ενδιαφέρονται πόσοι άνθρωποι γεννιοῦνται, πόσοι αποθνήσκουν και πόσοι πλεονάζουν. Οί κυβερνήται που άφείλουν να βλέπουν και εις τὸ άπώτερον μέλλον, αúτοι πρέπει να ζυγίσουν και να ρυθμίσουν την κατάσταση. Δέν πρέπει να φανούν τόσοσιν άπλοϊκοί όσον διάφοροι κοινωνιολόγοι του παρελθόντος όπως ο "Αγγλος στατιστικολόγος Gregory King ο όποιος έγραφε κατά τὸ 1696 ότι ή "Αγγλία είμπορει να διατρέφει τὸ πολὺ 22 εκατομμύρια ανθρώπων και ότι ο αριθμός αúτος ήτο άδύνατον να πραγματοποιηθί πρό του έτους 3500. Τόσον δύσκολον ήτο να προβλεφθί πώς θα άντέδρα και θα συνεμορφούτο τὸ ανθρώπινον γένος πρὸς την βιομηχανίαν και τὸ έμπόριον, την συγκοινωνίαν και την υγεινή. Είναί άραγε σημεριν εύκολώτερον να προβλέψωμεν τὰς ανακαλύψεις και τὰς έφευρέσεις τής αύριον και τὰς συνεπειάς που θα έχουν επί τής κινήσεως του πληθυσμοῦ; "Οτι γίνεται εις την Εύρώπην έπαναλαμβάνεσθαι και εις τὰς άποικίας αί όποιαί υπό την καθοδήγησιν τών κυριάρχων ύφίστανται τὰ αγαθά αποτελέσματα του πολιτισμοῦ και βλέπουν τὰ πλήθη τών πολιτῶν των να όγκοῦνται σχεδόν παραλήλως πρὸς τὰς μητροπόλεις. "Ο πληθυσμός τής Αιγύπτου χάρις εις την "Αγγλικήν τακτικήν έδιπλασιάσθη εις διάστημα 40 έτών, ήτοι από του 1882—1922. Τὸ ίδιον έπετεύχθη και εις τὸ "Αλγέριον, κατόπιν τής έπεμβάσεως τών Γάλλων, και τὸ ίδιον έδημιουργήθη και εις τὰς Φιλιππίνας νήσους μετά την έπέμβασιν τών "Αμερικανῶν, καθώς και εις πλείστας άλλας άποικίας εις τὰς όποιάς ο δυτικός πολιτισμός με την διεϊσδυσή του έσυντροφεύθη από την ανάπτυξιν του έμπορίου, τής γεωργίας, τής βιομηχανίας και από την εφαρμογήν τών κανόνων τής υγεινής. Βεβαίως εις πολλούς τόπους ή είσοδος και έγκατάστασις τών Εύρωπαίων συνετέλεσεν εις την έξαφάνισιν τών Ιθαγενῶν, τουτο όμως συνετελέσθη εις καιρόν κατά τόν όποιον ή πρόοδος τής έπιστήμης και τής τέχνης εύρισκετο εις τὸ νηπιῶδες ακόμα στάδιον της.

"Ο,τι δέ παρατηρήθη εις τὰς άποικίας, έπιστοποιήθη και εις τούς λαούς εκείνους οι όποιοι άνήκουν εις άλλην φυλήν, οι όποιοι έζησαν και ανεπτύχθησαν έν ανεξαρτησία από τούς Εύρωπαίους και οι όποιοι παρέλαβον από ήμᾶς όλα τὰ κέρδη εκείνα τὰ όποια προσεπόρισεν ο πολιτισμός. Παράδειγμα τρανόν μᾶς παρουσιάζει ή "Ιαπωνία. "Ο πληθυσμός της κατά τὸ 1730 άνήρχετο εις 27 εκατ. και παρέμεινε στάσιμος μέχρι του 1830 δηλ. επί 100 ολόκληρα έτη. "Εφ' όσον όμως ήρχισε να έπωφελείται από τὰ άποκτήματα του συγχρόνου πολιτισμοῦ, να καταργη νόμους και ήθη έπιβλαβή εις την ζωήν του άτόμου, να εκμεταλλεύεται τὰ τεχνικά πορίσματα, ο έθνικός πλοῦτος τής χώρας ήρχισε να αύξάνει, ή δημοσιονομία της να καλιτερεύει και τὰ πλήθη να όγκοῦνται μέχρι του σημείου ώστε ή άπαρρίθμισις κατά τὸ 1925 να φανερώση ύπέρ τὰ 60 εκατ. κατοίκους. "Από όλα όσα έξετέθησαν καταφαίνεται ότι ο πληθυσμός του πλανήτου μας διαρκώς αύξάνει, και ότι εάν διατηρηθί και μελλοντικῶς τὸ ίδιον βήμα, μετά 50—60 έτη, οι κάτοικοι τής γῆς θα εινε διπλάσιοι, μετά 200 έτη δεκαπλάσιοι, μετά 400 εκατονταπλάσιοιδηλ. μετά 100 έτη 6 δισεκ. και μετά 200 17 δισεκατομ. ούτως ώστε μετά 1000 έτη να μη αναλογεί οὔτε ήμισυ τετραγωνικοῦ μέτρου καλλιεργησίμου γῆς εις εκάστην κεφαλήν. "Απέναντι τών ύπολογισμῶν αúτων διά τόν αριθμόν

των κατοίκων του πλανήτου μας, ύπάρχει έλπίς ότι θα αύξηθί άνάλογα και ή ποσότης τών τροφίμων τών αναγκαιούτων διά την συντήρησιν τών ανθρώπων; Οί διάφοροι έρευνηται τής καταστάσεως αúτης διαιροῦνται εις δύο κατηγορίας : τούς αισιοδόξους—οι όποιοι νομίζουν, ότι ή γῆ ή στερεά και ή υγρά, καθώς και ή περι αúτην ατμόσφαιρα έγκλείει θησαυρούς ύλικούς και ένεργείας, τών όποιων ή άποκάλυψις θα έπήρκει πρὸς έφοδιασμόν τής ανθρωπότητος,—και εις τούς άπαισιόδοξους, οι όποιοι ισχυρίζονται, ότι όλοι οι θησαυροί οὔτοι έξαντλοῦνται σὺν τῷ χρόνῳ, και ότι έφ' όσον έξακολουθοῦμεν να άντλοῦμεν από ένα ταμείον, του όποιου τὰ κεφάλαια μένουν πάντοτε τὰ ίδια και έφ' όσον αί άπαιτήσεις κάθε έτος γίνονται μεγαλύτεραι, δέν ύπάρχει άμφιβολία ότι μίαν ήμέραν εκόντες άκοντες θα φθάσωμεν εις τόν πυθμένα και ότι, τυχόν άφάνταστοι έπινοήσεις εις την χημείαν και φυσικήν δέν θα ειναι δίκαιον να άντικαταστήσωσι τὰ έλλείμματα, διότι και αί έπιστήμαι δέν εινε δυνατόν εκ του μηδενός να παράσουν ύλικά. Βεβαία ο κώδων του κινδύνου τής άνεπαρκείας δέν κρούεται άκόμη. "Εδάφη άκαλλιέργητα εισέτι άφθονοῦν ο πλοῦτος τής θαλάσσης και του άέρος μένει σχεδόν άνεπαφός. "Εν τούτοις όμως και όταν καταφύγομε εις αúτόν, πάλιν μίαν ώραιαν στιγμήν θα εύρεθώμεν πρὸ του κενού. Διότι, επί τέλους, οι άνθρωποι πολλαπλασιάζονται και αί πηγαί θάστειρεύσουν μετά πάροδον ώρισμένου χρόνου. Και τότε ; "Ας φαντασθώμεν, ότι ή ανθρωπότης παρακάθηται εις μίαν μεγάλην τράπεζαν και ότι κάθε έτος πρέπει να έξευρεθί τόπος διά 20 εκατομμύρια καινούργιους συνδαιτημόνας, θα ήτο ίσως δίκαιος να έξοικονομηθί θέσις. "Οταν όμως ο αριθμός τών νεοπροσρχομένων άνέλθη εις 40 εκατομ. όπως θα ειναι μετά 50 έτη, και όταν μετά 120 έτη οι φίλοι θα ειναι 120 εκατομ., θα ειναι τουτο έφικτόν; Οί αστρονόμοι μᾶς λέγουν, ότι ή σφαίρα μας θα ζήση μερικὰ εκατομμύρια έτη. Πολύ καλά. Ποία όμως θα ειναι ή θέσις τών μελλοθανάτων αúτης; Δέν ύπάρχει όμως ανάγκη να προσβλέψωμε τόσο μακράν. "Αρκεί να έρωτήσωμε τί θα συμβή κατά την έποχην εκείνην, ή όποια απέχει από την σημερινήν, όσον αúτη από τής γεννήσεως του "Ιησοῦ Χριστοῦ. Αύτονόητον εινε, ότι ή φύσις αúτη καθ' έαυτήν θα έξεύρη την λύσιν. "Οταν ή ποσότης τών απολύτως αναγκαιών έφοδίων δέν θα επαρκή διά την συντήρησιν τής ανθρωπίνης φυλής, τότε ή άθλιότης θα έπέλθη επίκουρος και θα έπιφέρη τὸ ίσοζύγιον μεταξύ ζωής και θανάτου. "Εάν δέ πραγματικῶς ο φόβος αúτος ύφίσταται τότε εινε όρθον να αναμείνη ή ανθρωπότης την μοιραίαν εκείνην ώραν και δέν θα ήτο προτιμώτερον από τώρα να καταβληθί όλη ή δυνατή προσπάθεια πρὸς άποσβήσιν του ολέθρου ; Εινε όμως κατορθωτόν τουτο; Οί πολιτισμένοι λαοί με την πολιτειακήν και κοινωνικήν των συγκρότησιν και με την πειθαρχίαν των θα ήμποροῦσαν ίσως να προλάβουν τὸ κακόν, αν και, και ακόμα οὔτοι δέν σκοτίζουνται πολὺ με τὰ καταστρεπτικά άποτελέσματα τής υπερπληθεύσεως, έφ' όσον απομένουν ακόμα παρθένα από άπόψεως εκμεταλλεύσεως έδάφη πρὸς τὰ όποια ειρηνικῶς ή πολεμικῶς διοχετεύουν τὰ πλεονάζοντα στοιχεία. "Αλλοι όμως λαοί οι όποιοι δέν άνυψώθησαν ακόμα τόσο πολὺ εις τὰς βαθμίδας του πολιτισμοῦ, οι όποιοι οὔτε τὰ μέσα και οὔτε τὰς γνώσεις έχουν διά να άπορροφήσουν από τὸ ιδικόν των έδαφος, τι χρῆσιμον ύπάρχει και οι όποιοι έξακολουθοῦν να πληθύνονται ως ή άμμος τής θαλάσσης θα άνεχθοῦν την άναχαίτισιν πρὸς μετανάστευσιν και δέν θα ριψοκινδυνεύσουν να υπερπηδήσουν τὰ φράγματα που διάφοροι πολιτείαί ήγειραν ενόπιόν της ; Θά ήτο δυνατόν να αναχατισθί τὸ ρεῦμα τὸ όποιον μίαν ήμέραν ως χειμαρρος θα κυλίση και θα άνατρέψη όχι μόνον τὰ ύλικά έμπόδια, αλλά και όλα τὰ πνευματικά και ήθικά κεφάλαια θα άναστατώση; Και ποία θα ειναι ή εικὼν τής ανθρωπότητος τότε ;

Τὰ προβλήματα αúτα ειναι τὰ δυσκολώτερα τὰ όποια καλείται να λύση ή ανθρωπότης, και δυστυχῶς με την

σημερινήν φοράν τών πραγμάτων δέν ύπάρχει έλπίς διευθετήσεως. Τουτο δέ διότι ή λύσις δέν έξαρτάται από την καλήν θέλησιν ενός λαοῦ, μιᾶς χώρας, μιᾶς ηπείρου, μιᾶς φυλής. Πρέπει ολόκληρος ή ανθρωπότης να συμφωνήση πρὸς τουτο. Ποίον θα ήτο τὸ όφελος εάν έξαφνα τὰ εύρωπαϊκά κράτη προήρχοντο εις σχετικές συζητήσεις μεταξύ των, όταν ή "Αμερική θα έλάμβανε άποφάσεις ανεξαρτήτως τών άλλων, ή κατά τι θα προήγετο ή υπόθεσις εάν ή κιτρίνη φυλή έξακολούθησιν τὸν προορισμόν της χωρίς να λαμβάνη καν ύπ' όψιν τὰς άποφάσεις τών λευκῶν; Ποίαν σημασίαν θα εινε εάν τὰ προηγμένα έθνη άπεφάσιζον να διαρρυθμίσουν την γονιμότητα τους σύμφνα με την ποσότητα τών έφοδίων, όταν τὰ άλλα συνεχίσουν τὸν υπερπληθυσμόν των; "Υπάρχει έλπίς ειρηνεύσεως του κόσμου ώστε όλα τὰ μέλη έν άδελφική συμπνοία να καθίσουν γύρω από μιά πράσινη τράπεζα και καταβάλουν προσπαθείας διά την επίλυσιν τών φλεγόντων αúτων ζητημάτων;

Και έρχομαι τώρα εις την πατρίδα μας. "Ο πληθυσμός μας κατ' έτος αύξάνει περίπου κατά 100.000. Με τὸ ποσοστόν αúτό προβλέπεται ο διπλασιασμός τών κατοίκων εντός 35—40 έτών, δηλ. εντός ενός χρονικοῦ διαστήματος κατά τὸ όποιον θα έπιζήσουν πολλοί από τούς νεωτέρους μεταξύ μας. Ποία πρόβλεψις είμπορει να γίνη περι του δυνατου τής διατροφῆς του πληθυσμοῦ αúτου εντός του σημερινου όριου; "Επέκτασις πρὸς τὰ έξω άδύνατος διά προσκτήσεις άλλων χωρῶν. Μετανάστευσις τόσοσιν δύσκολος ώστε να ίσοδυναμή πρὸς τὸ άδύνατον. "Αρα είμεθα άναγκασμένοι να έξεύρωμε τὰ μέσα από τὸ ιδικό μας περιβάλλον; "Εδαφος, θάλασσα, ατμόσφαιρα και ή εκμετάλλευσις αúτων διά τής βιομηχανίας του έμπορίου, τής συγκοινωνίας. Εινε κατορθωτόν τουτο; Και αν υποθέσωμεν ότι επιτυχάνεται, όταν τὰ 14 εκατομ. γίνουν 30 ύστερα από 100 χρόνια; Τότε φθάσωμεν εις τὸ άπρχώρητον. Προσπάθησα διά τών

—'Ο "Αγγελος έβόα — Συνηφιά —

Η ΤΕΡΨΗ σου, ψυχή μου, πολὺ λίγο σε τέρπει. "Υπόμεινε, ψυχή μου, την παραφυλακή σου. "Αχόρταγη άκρα διψα ποτέ δέν θα κορέσης, γιατί πολὺ ποικίλες έτάχθησαν οι έλξεις από τής άγριας μοίρας τις εἴρωνες διαθέσεις. Πρὸς τουτο, παραιτήσου, όσο και αν έπιμένη ή πλάνη τής όρμῆς σου να σπρώχνη πρὸς τόν κρόρο.

Διεϊσδυσε στης Γαλήνης τις σφαίρες τουτες μόνης εικόνα προσεγγίζου σπουδαία Καταπαύσεως. Μη τις μισεις, παρ' όλη την τέτιαν όρμησή σου. Παγιδά ειναι και τούτη, όπου να μη πιασθής. "Αφισε τις όρέξεις, που κατ' έπιπολή μονάχα ίκανοποιοῦνται και παρατοῦν άρμύρα. "Υπόμεινε ως τὸ τέλος, έν γνώσει τών πραγμάτων.

Γιατί, τουτο μεν φθάνει, εγγίζει όσον οὔπω. Σὺ δέ γιατί να μείνης στην πλάνη εκτεθειμένος, κορόιδο τών ρευμάτων, που σπείρουν τις όρέξεις; "Η Κόπωση, όταν έρθη και επικαλεισαι άγκάλη του ύπνου γλυκυτάτη, δέν σου καταβουτίζει την Μέθη της Γαλήνης πόσον άπόλυτη ειναι; Τούτη ή βουή ως πείση, σαν ν' άρχεται από "Αγ[γέλου], πώς Κεχαριτωμένη ειναι μονάχα ή Παύση.

Τ. Κ. ΠΑΠΑΤΣΩΝΗΣ

έρευνῶν μου και τών έρωτήσεων που απήϋθυναπρὸς ειδικούς, βιομηχάνους, έμπόρους, γεωπόνους, μηχανικούς, κοινωνιολόγους να διαφωτισθῶ. "Ηθέλησα να πληροφορηθῶ πόσος πλοῦτος ακόμα ύπάρχει άνεκμετάλλευτος και μέχρι ποίου βαθμοῦ είμπορει να φθάση ή χρησιμοποίησις του. Τίποτε τὸ σαφές και θετικόν δέν είμπορεσα να άποκομίσω —Και έτσι ή άπάντησις μένει άνοικτή.

"Ας υποθέσωμε τώρα, τιένεκα του φόβου τών έλλείψεων άρχισή ή έντονος προπαγάνδα πρὸς περιορισμόν τών γεννήσεων και ότι τὰ μέτρα αúτα τελεσφοροῦν, και έπομένως ο πληθυσμός μας περιορισθί εντός όριών τὰ όποια έπιτρέπουν την σχετική άνετον διαβίωση του λαοῦ μας. Είμποροῦμεν να είμεθα ήσυχoi διά την αúτοτελή, ανεξάρτητον ύπαρξη και ύπόστασή μας έφ' όσον δέν γνωρίζομεν ή μάλλον δέν είμεθα κατοχυρωμένοι διά την διαγωγήν τών άλλων λαῶν και ιδίως τών γειτόνων μας;

—"Εάν και εκεί δέν ληφθοῦν τὰ ίδια μέτρα; "Εάν εκείνων οι πολίται έξακολουθήσουν να πολλαπλασιάζονται μέχρι του σημείου ώστε τὸ έδαφος των να μη επαρκή διά την ζωήν των. Ποίος μᾶς εγγυάται ότι δέν θα θελήσουν διά τών σκαπανῶν, ή τών δπλων να άναζητήσουν τόν άρτον των άλλαχου; Τὰ σύμφνα, αί συμβάσεις, αί φίλια; Εινε χαρτιά μόνον και λέξεις τὰς όποιās ή πείνα και ή ανάγκη άγνωσθῶν. Παραδείγματα τής Ιστορίας άπειράριθμα, του πῶς κατεπατήθησαν συνθήκαι, πῶς έσχίσθησαν έγγραφα, πῶς ήγνοήθησαν φίλια. Και τότε;

Μόνον έρωτήματα έτέθησαν εις τὰς γραμμάς αúτας. Αúτος ήτο και ο σκοπός των άλλως τε. "Εναπόκειται εις τούς άρμορδίους να κρίνουν και να σκεφθοῦν. "Εναπόκειται εις αúτους να μελετήσουν, να βασανισθοῦν και να μη σκέπτονται μόνον διά την σημερινήν και την αύριον αλλά και διά τὸ άπώτερον μέλλον. —

ΑΠ. ΔΟΞΙΑΔΗΣ

ΠΩΣ ήταν και ψυχάλισες μες στα στεγνά [μου μάτια, Λύπη, που σε ταξίδευαν μακριά του όνειρου [τάτια; Λύπη μου γλυκοβλέφαρη, χαμοβλεπούσα [Αγία. στή μέση έμειναν οι ψαλμοί κι' έκόπη λειτουργία.

Στέκει ο ναός σου ξεφραγος, τὸ τέμπλο έχει [γκρεμίση, μαυρα πουλιά στοῦ υπέρθυρου τὸ γεϊσο έχουν [καθίση. (Πάλι δυὸ φύλλα, ένας σταυρός, τὸ ξεχασμένο [γράμμα, και σύ, που πέφτεις τρέμοντας, παλιά μου αὐλαία, στο δρᾶμα)

Καμπάνα άπόψε ή συνηφιά κι' έπесе να δαμάση κάτω άπ' τόν κούφιο κύκλο της τή φλογισμένη [πλάση. Κι' εγὼ μαζί σου, ὦ Λύπη μου, τόν κύκλο φέρνω [γύρα, και κρούω, μα δέν ανοίγεται της λύτρωσής μου [ή θύρα.

ΑΙΜΙΛΙΑ ΣΤΕΦ. ΔΑΦΝΗ

ΤΑ ΙΟΝΙΑ νησιά και κατά την εποχή που η λοιπή Ελλάδα ήταν ύποταγημένη στους Τούρκους, διετήρησαν ένα πολιτισμό άνωτερο, γιατί διατελούσαν κατά καιρούς, έναλλάξ επί τρεις σχεδόν αιώνες υπό την Ένετική, τη Γαλλική και την Άγγλική κυριαρχία. Η πρωτεύουσά τους ή Κέρκυρα, το μεγάλο κέντρον του Ιονίου πολιτισμού, όπου είδαν το φώς όνομαστοί στα γράμματα και στις επιστήμες έπτανήσιοι, στάθηκε μαζί και ή πατρίδα διασήμων γυναικών που σημείωσαν ένα σταθμό στη διεθνή πνευματική κίνηση της εποχής τους και πού, ζώντας την πιο πολλή ζωή τους στο έξωτερικό, έλαμψαν με το πνεύμα τους και με την όμορφιά τους ανάμεσα στους πιο διαλεχτούς άριστοκρατικούς κύκλους. Από τις πιο έξχωρες και μεγάλες Κερκυραίες, κρατούν εξέχουσα θέση οι αρχόντισσες Ίσαβέλλα Θεοτόκη Άλμπρίτζι, ή Μαρία Πετρετίνη, ή Μαργαρίτα Άλβανα Μηνιάτη.

Η κοντέσσα Ίσαβέλλα Θεοτόκη Άλμπρίτζι γεννήθηκε στην Κέρκυρα τή 1760 από τόν Άντώνιο Θεοτόκη, απόγονο της παλαιάς κερκυραϊκής οικογενείας τών κόντε Θεοτόκη, που κρατούσαν από τούς Βυζαντινούς, κι από τη Νικολέττα Βέγια, της έπίσημης γενιάς τών Ροδοστάμων.

Έκείνα τά χρόνια που τά Έπτάνησα διατελούσαν υπό την Βενετσιάνικη κυριαρχία, ή Κέρκυρα ήταν μαζί κι ένας σημαντικός ναυτικός σταθμός του ένετικού στόλου στην είσοδο της Άδριατικής. Άνώτεροι άξιωματικοί, διπλωμάτες, διανοούμενοι της κραταιάς δημοκρατίας είχαν αίχμαλωτιστή τόσο από τις φυσικές καλλονές του τόπου που κλείνει παραδεισιακό πλοῦτο σε παραμυθένια βλάστηση και σε δαντελωτές άκρογιαλιές, όσο και με την πολιτισμένη του κοινωνία που συναγωνίζονταν τις πιο άνεπτυγμένες κοινωνίες της Εύρώπης. Γι' αυτό και πολλοί απ' αυτούς είχαν ανοίξει τά σαλόνια τους σε μεγαλόπρεπες γιορτές κι έσπερίδες, όπου έλαμπε σε πλοῦτο κι όμορφιά μά και σε άνωτερη διάνοηση, τι καλύτερο είχε να επιδείξει ό τόπος. Η όλη άτμόσφαιρα μοσκοβολούσε από άληθινή άρχοντιά κι όλοι, ξένοι και ντόπιοι, ζούσαν εύχαριστημένοι σ' αυτό τή πολιτισμένο κοινωνικό περιβάλλον.

ΙΣΑΒΕΛΛΑ ΘΕΟΤΟΚΗ ΑΛΜΠΡΙΤΖΙ

— ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΣΚΙΑΓΡΑΦΙΑ —

Η Ίσαβέλλα Θεοτόκη, με τή άπληστο για τή μάθηση πνεύμα της, δέν άργεί να έκδηλώση τήν έσώτερη άνησυχία της ανάμεσα στον άριστοκρατικό πλοῦτο του σπητιού της, όπου ή άνατροφή της ώραιότατης άρχοντοπούλας όλους άπασχολεί. Έχοντας σοφούς κι άναγνωρισμένους δασκάλους της γαλλικής και της Ιταλικής φιλολογίας, άλματικά προοδεύει στη σπουδή της κι είναι σε θέση, μόλις ακόμα δεκαπέντε χρόνων να πραγματεύεται με πνεύμα στέρια κριτικό για τις θεωρίες του Ρουσσώ και γενικά για κάθε σοβαρό ζήτημα, όπου άποκαλύπτονται οι καταπληκτικές της γνώσεις. Με τήν πνευματική της εξέλιξη συμβαδίζει κι ή άνθιση της όμορφιάς της. Όποιος από τούς άριστοκράτες τήν άντικρύζει, από τήν πρώτη στιγμή μαγεύεται από τή ζωηρότητα πνεύμα και τή φωτεινή όμορφιά της και μιá κυρίαρχη σκέψη προβάλλει στο νου του: Πώς να τήν κάνει

γυναίκα του. Γι' αυτό κι οι καλύτερες προτάσεις γάμου γίνονται στους γονείς της για τήν Ίσαβέλλα. Όμως εκείνη έχοντας συναίσθηση της άξίας της δέν κρίνει κανένα άξιό της. Άνάμεσα στους ύποψήφιους γαμπρούς είναι κι ένας βενετσιάνος εύπατρίδης, άνώτερος άξιωματικός του ναυτικού και διοικητής του Ένετικού στόλου που στάθμευε στην Κέρκυρα. Ο Κάρολος Μαρέν, άνθρωπος με μεγάλη έπιστημονική άξία που συνέγραψε άργότερα δυό περισπούδαστα Ιστορικά έργα για τή Ένετική και για τή Φοινικική Έμπόριο. Ο Μαρέν όμως είναι ήλικιωμένος και τόσο άσκημος ώστε να καταντάει άποκρουστικός. Όμως παράφορα έρωτευμένος με τήν Ίσαβέλλα, κατορθώνει μ' όλη τήν άρνησή της, να πείση τούς γονείς της πούττον προτιμούσαν ως άξία, περισσότερο από κάθε άλλον να συγκατατεθούν σ' αυτό τή γάμο. Μ' όλη τήν άρνητική έπιμονή της Ίσαβέλλας ό γάμος άποφασίζεται. Κοριτσάκι δεκάξη χρόνων πόσο θα μπορούσε να παλαίψη ενάντια στην Ισχυρή θέληση τών γονέων της!

Τόν Άπρίλιο του 1776 ό Μαρέν παντρεύεται τήν Ίσαβέλλα και φεύγουν άμέσως για τή Βενετία, όπου ύστερα από λίγο παίρνει μεγάλες κι έπίσημες εκεί κρατικές θέσεις ό σύζυγός της. Αυτό φυσικά τόν άναγκάζει να δημιουργήση

σχέσεις και να κρατά σπιτι άνοιχτό όπου συχνάζουν οι μεγαλύτερες προσωπικότητες στα γράμματα, στις τέχνες, στις έπιστήμες, στην πολιτική, μ' εξέχουσες κυρίες άριστοκρατίσσης που σχηματίζουν τ' ώραιότερο πλαίσιο γύρω από τήν περικαλλέστατη Έλληνίδα που με τήν πνευματική της γοητεία και τήν άκαταγώνιστη σωματική χάρι της αίχμαλωτίζει όσους τήν πλησιάζουν.

Όλος όμως αυτός ό θαυμασμός γύρω απ' τήν ώραία Ίσαβέλλα δέν άργησε να γίνη ό φοβερότερος έφιάλτης και τή καθημερινή μαρτύριο του Μαρέν. Έτσι άρχισε μεγάλη γκρίνια σε λίγο στο άντρόγυνο. Αυτός προσπαθούσε να περιόριση όσο τήν περισσότερο τις σχέσεις της Ίσαβέλλας με τούς καλλιτεχνικούς και γενικά τούς άνωτερους πνευματικούς κύκλους που τήν εύχαριστούσαν, θέλοντας να καταπνίξη τις άκατανίκητες όρμές που τήν οδηγούσαν στους φωτεινούς όρίζοντα του νου και πού τις χάριζαν τήν εύγενεια έσωτερική της λύτρωση.

Κι εκείνη που του έπρόβαλε μεγάλη αντίσταση γιατί μόνο αυτή ήταν ή έμπνευσμένη άτμόσφαιρά της, άρχισε να τόν βλέπει σαν έχθρό. Αυτό συμβαίνει πάντα όταν θέλουν να βάλουν σε περιορισμό τις έσωτερικές δημιουργικές δυνάμεις του ανθρώπου που αν δέν είναι από τή ρίζα τους πηγαία όρμητικές, γρήγορα ξεθυμαίνουν κι έκφυλίζονται, μά όταν έρχονται από τά κατάβαθα του είναι του σαν μέσ' από τις φλέβες του τή αίμα του, τίποτα δέν μπορεί να σταματήσει τήν έξόρμησή τους στο μεγάλο φώς. Και είναι φυσικό κάθε έμπόδιο να τή θεωρούν έχθρικό αλλά τόσο πιο πολύ αυτό να τούς κεντρίζει και να τούς άνάβη τούς άναταραγμένους των πόθους.

Ο Μαρέν άποφασίζει ακόμα να φύγει από τή Βενετία και ζητεί μετάθεση για διοικητής στην Κεφαλληνία με τήν έλπίδα πως ή γυναίκα του θα τόν άκολουθήση στην Ελλάδα μεταχειριζόμενος τήν τρόπον σκληρούς άπέναντί της για να τήν εξαναγκάση ν' αφήση τήν πνευματική ζωή της Βενετίας. Όμως τού κάκου αυτό γίνεται ή αίτία του χωρισμού τους ύστερα από τριών χρόνων συμβίωση και μ' ένα παιδί άνάμεσά τους. Ο Μαρέν που σ' αυτό τή μεταξύ έλαβε τή μετάθεση που έζητησ' έπίσημως άναγκάστηκε νάρθη μόνος τή νέα του θέση στην Κεφαλληνία χωρίς πιά βέβαια να τή θέλη αλλά και χωρίς να χεί τή θάρρος ν' άνακαλέση τήν άπόφασή του. Κι ή Ίσαβέλλα μένοντας στην Ιταλία κατώρθωσε με μεγάλες ένέργειες να τής δοθεί από τόν Πάπα τή διαζύγιο.

Λυτρωμένη τώρα απ' τή ζηλότυπο και τυραννικό σύζυγό της εξακολουθεί να καλλιεργεί τή πνευματική της περιβόλι. Διάφοροι ύποψήφιοι γαμπροί τήν περιστοιχίζουν θαυμαστικά. Όμως εκείνει σ' έναν χαρίζει τήν καρδιά της. Στόν ώραίο, ίπποτικό και πολυμαθέστατο Ιωάννη Μπατίστα Άλμπρίτζι που έχει τόν έπίσημο τίτλο Ινκουίζήτορα της Βενετίας. Θερμός έρωτας ένω-

νει τούς δύο νέους. Όμως οι γονείς του Άλμπρίτζι δέν δίνουν τή συγκατάθεση τους για γάμο, κι έτσι οι δύο νέοι παντρεύονται κρυφά κι ή Ίσαβέλλα φεύγει, ταξιδεύοντας επί ένα σχεδόν χρόνο με τή πατρική της όνομα, στη Φλωρεντία και τή Ρώμη όπου τή δέχονται παντού μ' έξαιρετικό θαυμασμό. Με τά ταξίδια της αυτά όλο και πλουτίζει τή άδηφάγο πνεύμα της. Η καλλιτεχνική της ψυχή βρίσκει όλο και μιá νέα, πλούσια πανδαισία στα μουσειά, στις πινακοθήκες στις καλλιτεχνικές συλλογές. Στη Ρώμη γνωρίζεται με τή διάσημο Γουερνίνη φίλο του Βολταίρου, με τή Βισκόντι και με τή Φραντζεσκόνι που τή χρησιμεύουν ως δάσκαλοι σε άνωτερες μελέτες. Κάνει ακόμα τή γνωριμία του μεγάλου γλύπτου Κανόβα που τόν όνόμασαν «νεώτερο Φειδία της Ιταλίας» που τή θαυμάζει τόσο, ώστε τή προτείνει να τή ποζάρει για τήν προτομή της ώραίας Έλένης. Η φυσιογνωμία της που άντιπροσωπεύει τή γνήσιο έλληνικό τύπο έμπνέει με τόν καιρό κι άλλους καλλιτέχνες για να τή μεταχειριστούν για πρότυπο και τή μεγάλη Γαλλίδα ζωγράφο Vigée Lebrun που τής κάνει τή πορτραίτο της ένώ συγχρόνως γράφει σ' ένα φίλο της Άκαδημαϊκό: «Ηύρα σ' ένα και τή ίδιο πρόσωπο τή λεπτότητα της έλληνικής γραμμής, τήν Ιταλική περιπάθεια, τή γαλλική χάρι κι εύγένεια στα λόγια και στους τρόπους. Αισθάνομαι μ' άκατανίκητη έλξη απ' αυτή τή θαυμαστή ύπαρξη που άνέλαβα να τής κάνω τή πορτραίτο».

Οι γονείς του Άλμπρίτζι σαν έμαθαν τόν κρυφό γάμο του γιου τους με τήν Ίσαβέλλα, όχι μόνο τήν έδέχτηκαν αλλά κι έμειναν ένθουσιασμένοι μόλις τή γνωρίσαν.

Στό βενετσιάνικο παλάτιο της τώρα λάμπει σά φεγγαβόλος ήλιος ή έπιβλητική μορφή της. Κοντά στον άγαπημένο και ψυχικά πολιτισμένο άντρα της άναπνέει τόν ώραιότερο πνευματικό άέρα και φεγγαβολά άνεμπόδιστα ό έσωτερικός της κόσμος. Τό γύρω από τήν τέχνη, τήν Ιστορία, τήν αισθητική, τή φιλολογία, συγγραφικό ταλέντο της παίρνει τή φυσικό του δρόμο κι έκδηλώνεται σε διαλεχτή συγγραφή άρθρων και βιβλίων που τήν έπιβάλλουν με τόν καιρό, ώστε να τήν εκλέξουν έπίτιμο μέλος σε Άκαδημίες και σε φιλολογικές έταιρείες.

Κι άρχίζει από μιá «Έπιστολιμαία διατριβή» για τή μεγάλο δραματικό ποιητή της Ιταλίας, τόν Άλφιέρη ως άπάντηση σε μιá έπίκριση για ένα έργο του από τόν άββα Άρτεάγα, που κάνει έξαιρετική έντύπωση για τήν κριτική της δύναμη και τ' άκαταμάχητα έπιχειρήματά της. Άκολουθούν κι άλλα σοφά κι έμπνευσμένα συγγράμματα της όπως οι «Είκόνες» (Ritratti) σειρά από βιογραφίες τών διασημοτέρων Ιταλών, άντρών και γυναικών, ό βίος της «Μικέλη Ρενιέρ» «Ritratti di Giustina Renier Michelli» που τήν άνεβάζουν όλο και περισσότερο στην κοινή έκτίμηση του διανοουμένου κόσμου. Όμως τή τελειότερο τή έργο άφιερώνεται στόν Κανόβα με τόν τίτλο:

«Έργα αγαματοποιίας και γλυπτικής 'Αντωνίου Κανόβα» (Opere di sculturae di plastica di Antonio Canova). Ένα περισπούδαστο αισθητικό ιστορικό και καλλιτεχνικό έργο τετράτομο που μεταφράστηκε σε πολλές ευρωπαϊκές γλώσσες, την άξιωσε ν' ακούσει τις έγκωμιαστικότερες κριτικές και την επέβαλλε όριστικώς ως έν από τά λαμπρότερα πνεύματα της έποχής της — γιατί ή φήμη της ξεπέρασε τά Ιταλικά όρια. Ο μεγάλος Κανόβας ως άνταπόδωση της ευγνωμοσύνης του έχάρισε τότε στη συγγραφέα την προτομή της ώραίας Έλένης και που ήταν αυτή ή ίδια ή 'Ισαβέλλα. Έκει στά θαυμάσια σαλόνια της συχνάζει τό άνθος της άριστοκρατίας του πνεύματος. Ο Σατωμπριάν, ό πρίγκηπας Λουδοβίκος άργότερα βασιλιάς της Βαυαρίας, πατέρας του Όθωνος, ό στρατάρχης Μαρμόν, άλλοι πρίγκηπες, άρχιδούκες, πριγκήπισσες, λόγιοι, ό Άδαμάντιος Κοραής, ό 'Ιωάννης Καποδίστριας που διατηρούσε άλληλογραφία μαζί της, ό Προσολέντης, ό Μάριος Πιέρης, ό Μουστοξύδης κι' άλλοι όνομαστοί που την προσαγορεύουν divina (θειική) eccellente (έξοχη) brava (γενναία) incomparabile (άσύγκριτη) saggia (σώφρων). Ο 'Αλφιέρι που την θεωρεί ως «ύπέρτατο καύχημα της Βενετίας» έγραφε σ' ένα φίλο του για την 'Ισαβέλλα: «Θά μου κάνετε άληθινή έκδούλευση νά μέ γνωρίσετε μ' αυτή την ύπέροχη ύπαρξη που άναγνωρίζω πόσο είναι άδύνατο μπροστά της τό φύλλο μας που φημίζεται για δυνατό».

Κι' ό ποιητής Ούγος Φώσκολος που από μικρό παιδί συνδέεται μαζί της τή γράφει «άγαπητή» του και «Bello e sublimo ingegno» (ώραίο και θείο δαιμόνιο). Σάν έλειπε στη Γαλλία της έγραφε από κεί: «Από μέρα σε μέρα ή άμφιβολία του νά σάς ξαναϊδώ αύξάνει μέσα μου άλλ' άδιάφορο. Έχω πάντα μπροστά μου τις άναμνήσεις της παιδικής ηλικίας και της πρώτης νεότητος που θά μου μιλούν μαζί με τις έλπίδες μου». Για τή μεγάλη φιλία και οικειότητα που υπήρχε ανάμεσα στην 'Ισαβέλλα και στό Φώσκολο μάς μιλεί και τό παρακάτω της γράμμα: «Έπωφελοδύμαι νά στείλω αυτό τό γράμμα με φίλο που έρχεται, έχοντας σκοπό νά σάς μαλώσω και συγχρόνως νά σάς χαϊδέψω. Νά σάς μαλώσω, γιατί ούδέποτε μου γράφετε, αλλά ούτε και στίς έπιστολές που γράφετε στους άλλους, δίνετε κάποιον σημείο της μνήμης σας για την 'Ισαβέλλα. Νά σάς χαϊδέψω έπειτα, λέγοντας πώς σάς έχω πάντα στη θύμησή μου και πώς τ' όνομά σας πάντοτε έπαινετικά αναφέρεται στό σπίτι μου».

Η άυστηρή γνώμη του Φωσκόλου άπάνω στά συγγραφικά της έργα θά έξασκουσε πολλή επίδραση, άν κρίνωμε άπ' αυτό τό γράμμα που της έστειλε πριν έκδώση ένα της βιβλίο. «Μή δημοσιέψετε ούτε μιά συλλαβή με μόνη την καλή πίστη άπάνω στίς γνώμες που οι άλλοι έκφράζουν για τά έργα του Κανόβα. Μόνο με την καρδιά σας, με τή νοημοσύνη σας, με την έξυπνάδα σας και με τά ίδια σας τά μάτια νά

πληροφορηθήτε την άλήθεια... Τά συγγράματα δέν έπιζούν ποτέ ύστερ' από τό συγγραφέα, άν δέ μαρτυρούν σωστή κρίση και δύναμη αισθήματος που τή γεννάει ή άλήθεια. Οι φίλοι σας βέβαια πάντα θά σάς παινέσουν, αλλά όχι όταν έσεις δέ θά τους άκούτε και είναι άνάγκη νά φοβάται κανείς τις κρίσεις των άγνωστων».

Ένας άπ' τους μεγάλους θαυμαστές της ήτανε κι' ό λόρδος Γύλφορντ, ό ιδρυτής του 'Ιονίου Πανεπιστημίου, που έπεσε γονατιστός μπροστά της όταν τή γνώρισε σ' ένα καφενεϊό της Βενετίας για νά την προσκυνήση ως ώραία Έλληνίδα. Όταν στά 1816 ό λόρδος Βύρων πήγε στό μέγαρό της, όπου γνώρισε και την κοντέσα Γουϊτσόλλι που ύπαιξε σπουδαίο ρόλο στην αισθηματική του ζωή, έγραψε σχετικά στό φίλο του Θωμά Μούαρ γι' αυτήν:

«Η κοντέσα Άλμπρίτζι είναι ή Στάελ της Βενετίας. Δέν είναι πιά νέα αλλά έχει μεγάλη μόρφωση, μετριοφροσύνη κι' ευγένεια για τους ξένους. Έγραψε ώραία έργα», κλπ.

Η 'Ισαβέλλα από τό δεύτερο γάμο της είχε άποκτήσει έν άγόρι, τό Γιουζεπίνο κι' έτρεφε γι' αυτόν παραφορη άγάπη.

Η ζωή της κράτησε ως τό Σεπτέμβριο του 1836. Πέθανε ύστερ' από έφτάμηνη άσθένεια άφίνοντας μεγάλο κενό στην Ιταλική γραμματολογία και βαθύτατη θλίψη σ' όσους τή γνώρισαν και την άγαπήσαν.

Της άφιέρωσαν συγκινητικές νεκρολογίες και άρθρα θαυμαστικά τά έπισημότερα φύλλα της έποχής. Ο λόγιος κι' άναγνωρισμένος συγγραφέας Σεβεριάνο Φογγάτος της έγραψε κι' ένα λαμπρό έπικήδειο έπίγραμμα. Γενικά ό θάνατος της έδωσε θέμα σε μεγάλες έγκωμιαστικές συζητήσεις γύρω άπ' τ' όνομά της που δόξασε κι' έδοξάστηκε στην άνώτερη πνευματική σφαίρα της έποχής της.

ΑΘΗΝΑ ΤΑΡΣΟΥΛΗ

Ο Γυρισμός του Νικητή

(Π Α Ρ Α Λ Λ Α Γ Η)

ΜΑΝΑ μή με φιλείς! Τά ματωμένα τά χέρια μου, για δές ακόμα στάζουν manáδων αίμα, μάνα, σάν κι έσένα που τώρα άνελυγγούν και τό άδειο κράζουν.

Δράμε στην έκκλησιά κερι ν' άνάψεις, τά πόδια του Χριστού τά πληγωμένα νά πέσεις νά φιλήσεις και νά κλάψεις μαζί με την βαριόθλιβη Παρθένα.

Κι' άφοϋ στής θείας γεμίσεις καλοσύνης την πηγή με νερό της άγιης χάρης τή στάμνα σου, έλα σπίτι νά με πλύνεις κι' άπέ στην άγκαλιά σου νά με πάρεις.

Κ. ΚΑΡΘΑΙΟΣ

Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ξαπλωμένος στο φέρετρο έχει μιά μυστική ευγένεια κ' ιερότητα. Τό μελλοθάνατο ζωο γίνεται άπείρως συμπαθητικό. Μά τά παληά πράματα είναι που έχουν την ποίηση της νοσταλγίας και φέρνουν τό μύρο των καλών ευτυχισμένων ήμερών. Κρατούν ότι γνωρίσαμε στη ζωή μας, σάν υγεία και δύναμη, σά νειότη κι' όμορφιά. Κ' ή συγκίνηση που μάς δίνουν είν' έντονη και θλιβερή, σά νά πηγάζει άπ' την ίδια τή ζωή, κι' όχι άπ' τή μνήμη.

Ζωντανεύουν σάν ίσκιος κάποτε οι άγαπημένοι νεκροί μας, και βλέπουμε ξανά τό άμυδρό φωτεινό τους περιγράμμα, στην άχνα των θείων όνειρων. Χτυπούν ευγενικά και τους άνοίγουμε τις κλειστές άρωματισμένες κάμαρες των μενεξεδένιων άναμνήσεων. Μά πάντ' άκολουθούν ήλαρά δάκρυα, ευτυχίας παθητικής και δροσερής γαλήνης.

Οι άγαπημένοι νεκροί που μάς κυβερνούν στον καθημερινό μας τό βίο, ζούνε ή ύπάρχουνε μέσα μας, όμάλά κι' άθόρυβα, σάν παληές κληρονομημένες ιδιότητες. Οι άγαπημένοι νεκροί μας ξεχνιούντ' εύκολώτερα με τή θεωρία της μετεψύχωσης, κ' εύδαιμονούνε στην άθανασία τους. Κι' άκόμ' άν ό θάνατός τους δέν είναι παρά ή άπαλλαγή της άύλης άρχικής δύναμης, άπό τή φθαρτή μορφή της αισθητής ύλης, κι' άν ακόμα δέν είνε παρά μιά άπλη μεταβολή, κι' έν άπλό χημικό φαινόμενο, πάντα μάς είναι δύσκολο νά παρακολουθούμε τό φανέρωμα τους: Οαυτόέλεγχος δέν είν' εύκολος την πάσα στιγμή, μιά άπόφαση που παίρνουμε, κι' άφοϋ τή σκεφτούμε, μπορεί νά ξεκίνησε πρωταρχικά μέσ' από τ' άσυνείδητο ψυχόρμητό μας... Πόσο δύσκολο είναι για μάς πάλι, ν' άνακαλύψουμε τό ζωο που μέσα του σκήνωσε ή ψυχή ένός φίλου μας. Και πώς τάχα μπορούμε, καταμετρώντας την άβυσσο της ενιάίας δύναμης, νά ξεχωρίσουμε την άνάλογη έέργεια, της μικρής κι' άσήμαντης ανθρώπινης μονάδας, που με τό θάνατο λευτερώθηκε από τά δεσμά της ύλης, κ' ένοποιήθη με την παγκόσμια;... Και σάν τί μπορούνε νά ποϋνε στην κρίση μας, λίγα όμορφα λουλουδία που φυτρώνουν στους τάφους, ή και τό χώμα που φωσφορίζει τή νύχτα, ή κι' ό άγέρας που μοίρεται, ή τό πουλάκι που κελαηδά στο ψηλό κυπαρίσσι;... Κι' άχ! πόσο εύκολα λησμονούμε νά όνειρα στο λαμπρό φέγγος του ήλιου! Μά τά παληά μας τά πράματα; Τά παληά μας τά πράματα που άγαπούσαμε άνακαλοϋν κυκλικά τή ζωή μας, με τάνασκάλισμά τους.

Με τή χρυσή άράβωνα που φέγγει στην παλάμη που τρέμει, βγαλμένη στο φως από τό κουτάκι της, ή προδωμένη μας ή άγάπη άνασταίνεται, ώραία, περήφανη, κ' έπιβλητική... Άντικρύζοντας τό ντουφέκι μας παραπεταμένο στη γωνιά της σοφίτας, όλο σκουριές στη μπασκούλα, στίς σκανδάλες, στά κλειδιά ώστε νά μήν άνοίγει, ξαναγυρίζουν τά νειάτα μας με

τά στραβοπατήματα τά ριψοκίνδυνα και τά τρελά γλεντοκόπια τους... Ψάχνοντας κάτι στο ράφι κι' άγγίζοντας στ' άφησμένα πριν τόσα χρόνια στη συλλογή, στην έρμιά και στη μοίρα τους παπούτσια, με τά σάπια κορδόνια και τά κομψά μασκαρέττα, που δέν τά φορέσαμε και πολύ γιατί μάς στενεύαν, τεντώνουμε τή σπονδυλική στήλη και ξαναβρίσκουμε τό γαθρο περπάτημα, και τά μαύρα όλοφούντωτα μαλλιά... Βλέποντας τον άργαλειό που δέν κελαηδά πιά, με τά τσακισμένα ποδαρικά και τά χτενομίταρά του, ξαναρχίζουν τά χτυποκάρδια μας, σ' οι καημοί ζωντανεύουνε στά στενόμακρα τά σοκάκια... Στο κέδρινο ρωλόι

του τοίχου τό ξεκούρδιστο, ξανασημαίνουν οι ώρες των μυστικών συναντήσεων και των κρυφών γλυκών δάκρυων... Κι' άνοίγοντας τυχαία την πετσένια θήκη του βιολιού, ξεκόλλητου στο ζυγό του και με κομμένο καντί, ζωντανεύουν οι ήχοι, πεθαμένα πολύχρωμα πουλιά, κ' ή καρδιά μας λιγοθυμά... Και σκου τουπλώντας στην άκατράμιστη βάρκα, μετό ξεφτισμένο στίς χαραμάδες της στουπί, ξεχασμένη στον ταρσανά, σά νά ξαναμυρίζουμε στην άρμύρα της θάλασσας τους ξανθούς βοστρύχους και σά ν' άκούμε και πάλι τά ίδια έρωτόλογα, ψιθυρισμένα στο βραδυνό πέλαγο... "Αχ! ζούμε τή μυστική, θλιβερή κι' άγνή ποίηση, που ευγενικά μάς άρωματίζει τή μνήμη.

Οι δυο καλοί φίλοι, μεσόκοποι, ρυτίδες, γκρίζα μάλλια, θυμούνται τά περασμένα. Είναι άπ' τό ίδιο χωριό, κι' έχουν τό ίδιο όνομα και την ίδια έργασία. Και τόσο συνήθισε ό ένας τον άλλο, που έχουν τά ίδια συστήματα, τίς ίδιες ιδέες, τά ίδια καπρίτσια. Κάθονται μαζί στο συνεταιρικά ιδιόχρητο σπίτι, φεύγουν μαζί στη δουλειά, πάλι μαζί πάνε νά φάνε και πάντα μαζί στο ίδιο καφενεϊό. Συχνά θυμούνται τά πρώτα τους χρόνια. Πηγαινάν μαζί στο σκολειό και μαθαίνανε. Μαζί παίζανε στον αλόγυρο της έκκλησιάς. Μαζί στήνανε έόβεργα και μαζί κόλλησαν τή μανιά του κυνηγιού. Στο ίδιο μαντρι σταλίζαν τά γίδια τους τό βράδυ, γυρολογώντας τή μέρα στά ίδια βοσκοτόπια. Σκάφταν κι' όργωνανε μαζί τά πατρικά τους χωράφια, και ξελακκουδίζαν τις δυο τρεις ρίζες έληές τους. Και μαζί μαρκαρίστηκαν στο μαϋρο καράβι και φτάσανε στην Άλεξάντρεια. Κι' έδω στα χωριά της Αιγύπτου στίς έσμπες, και στίς παχειές πλούσιες γαίτες, σπατάλησαν την έέργειά τους, και χάσανε τά καλύτερα χρόνια τους, σκυμμένοι, με στοργή κι' άφοσίωση, για την καλιέργεια του μπαμπακιού.

— Βάσανα πούχει ή ζωή, Γιώργη!

— ... Βασανίστηκαν κ' οι παππούδες μας...

Και νά! που μέσ' από την άπλη τους κουβένα όρθώνουνταν ξαφνικά τό φάσμα μιάς περασμέ-

νης ευτυχισμένης ζωής, που χάραζε τα σύνορα των είκοσι χρόνων τους. Ήταν σαρανταπεντάρηδες. Είκοσιπέντε χρόνια στη ξενιτειά είναι κάτι περισσότερο από μιὰ ζωή. Μὰ τὰ πρῶτα τους είκοσι χρόνια ξαναγύριζαν φωτεινά και περίκλειναν τὴ χαρὰ και τὰ ὄνειροπολήματά τους. — Θυμᾶσαι τὴ μέρα που τράβηξα τὸ λαγὸ και τὸν ἔπιασε τὸ σκυλλὶ του Χατζηαντώνη; — Τὶ καλὸ σκυλλὶ! μόνο ἡ μιλιὰ τοῦλιπε... — Ἐκεῖ ἔναι ζωὴ! Ν' ἀνηφορίζεις στὰ βουνά, μέσα στὰ πεῦκα που μοσκανασαίνουν. Νὰ κάθεται στὴ βρύση νὰ πίνεις νερὸ με τὶς χουφτες σου, ὅσο διψᾷ ἡ καρδιά σου. Νὰ ψήνεις μιὰ πέρδικα για μεζὲ και νὰ τραβᾷς τὴ ρακὴ ποῦναι βάλαμο...

— Νᾶχε κανεὶς τὰ μέσα νὰ ζήση ἐκεῖ... Κ' ἡ κουβέντα τοὺς ἔριχνε στὰ τωρινά. Καὶ περνοῦσε σὰν ὄνειρο ἡ ζωὴ τους τῆς ξενιτειᾶς, ὄλο πίκρες, δίχως χαρὰ και χωρίς συμπάθεια. Θυμοῦνται μονάχα τὰ βάσανά τους, και τὰ τρεχάματά τους. Πότε με τὰ πόδια, πότε στᾶσπρα φελλάχικα γαϊδουράκια, και σπάνια με τὰ γρήγορα χιζίνια, ταξίδεψαν τὸ πείσμα και τὴν ἀντοχὴ τους, στὰ ὑγρά καυτερά μεσημέρια τῆς Νειλόθρεφτης γῆς. Κ' ὕστερα ἡ μεγάλη Εὐρωπαϊκὴ εὐκολία τῆς μοτοσυκλέτας. Οἱ δυὸ καλοὶ φίλοι, πλανέσαν τοὺς στοχασμοὺς τους σὲ γιαλιστεροὺς κατάλογους. Ξεδίψασαν τὴν περιέργειά τους στὴν ἴδια πληροφορικὴ πηγὴ. Σκέφτηκαν μαζί, ἀποφάσισαν μαζί, και παράγγειλαν ἴδιες μηχανές. Μάρκα F. N, τοῦ Βελγίου. Δύναμη—τριῶν ἀλόγων. Μοντέλλο τοῦ 1912.

Δὲν τὸ φαντάστηκαν ἄχ! ποτὲς οἱ δυὸ καλὲς ἀδερφές, ὅταν μονταρισμένες ἀπὸ τὰ ἐπιδέξια χέρια τοῦ μηχανικοῦ, στὴ σάλα τοῦ ἀντιπροσωπευτικοῦ γραφείου τῆς φάμπρικας, δυνατός κατακαίνουργιες και λουστραρισμένες, δὲν τὸ φαντάστηκαν ἄχ! ποτὲ τους, τὸ σημερινὸ τους κατάντημα. «Ὅλο κομψότητα τότε και πολυτέλεια σὰ ν' ἀνατρίχιασαν στὸ πρῶτο ἄγγιγμα τῶν χεριῶν τοῦ ἰδιοκτήτη. Κι' ὅταν ἡ ἀτσάλινη καρδιά τους, ἠλεχτριζομένη ἄρχισε νὰ χτυπᾷ, με ποιά περηφάνεια ξεχύθηκαν στοὺς δρόμους, για νὰ γνωρίσουν τὴν πείρα και τὴ ζωὴ! Ποτὲ δὲν τὸ φαντάζονταν πῶς ὁ ρυθμὸς τοῦ κόσμου θάλλαζε τόσο γοργὰ και πῶς ἡ πρόοδος τῆς μηχανικῆς τελειοποιήσεως, θὰ τὶς ἔδειχνε σύντομα, σκιάχτρα και σύμβολα τοῦ παλαιοῦ καιροῦ!

Μαζὶ ταξιδέψαν τὴν ἀπειρία τους στὰ γλιστερά δύσκολα μαστράφια, και μαζί μάθανε τὰ δύσκολα στριψίματα. Ἡ ἴδια μαύρη λάσπη πιτοίλισε τὶς ἀράδες τους, λεκιαζοντας τ' ἄσπιλα φτερά και τ' ἀνέπαφα καουτσούκ. Ἡ ἴδια σκόνη σμιγμένη στὸ λάδι τους, βρώμισε τὶς ἀστραφτερὲς βίδες και τ' ἀτσαλένια πιστόνια τους. Καὶ τὰ ἴδια μοιραῖα στραβοπατήματα στὶς λακοῦβες τῶν ἰδίων δρόμων, στραβομασέλιασαν και στραπατσάρισαν τὰ side-car και τὰ βερνί-

κια τους.

Και τώρα οἱ καλὲς ἀδερφοῦλες, ἀραγμένες στὸ πλάι τῶν δυὸ καλῶν φίλων, ἀκοῦνε συλλογισμένες τὰ λόγια, που ἡ νοσταλγία ξαίρει νὰ τὰ ἐξευγενίζει με καλωσύνη. Μ' ἀκοῦνε μαζί και τὰ πρόστυχα λόγια, τὰ εἰρωνικά ξεφωνήματα και κοροϊδίες, που βγαίνουν ἀπ' τὰ χεῖλη τῆς ὁμορφῆς νειότης, που γι' αὐτὴ μόνο σήμερα ἔχει ἡ ζωὴ, και ποτὲ ἱστορία και περασμένα.

— Θυμᾶσαι τὸ φανάρι που τῶσπαζε ὁ Γρηγόρης;

— Πῶς; Ἐπινε στοῦ Κανίκλη, και φεύγοντας τῶσπαζε...

— Ἦταν τὸ μόνο φανάρι τῆς δημαρχίας ἐδῶ, τότες...

— Μὰ δὲν κυνηγοῦσαμ' ἐδῶ τότε; Ἦταν καλὸ πόστο για τὰ τρυγόνια.

— Πῶς ἄλλαξαν ὅλα... Ἡ Ἀλεξάντρεια πόσο ἀπλώθηκε με τὰ χρόνια...

— Τὰ χρόνια περνοῦν... Κι' ἐμεῖς γεράσαμε!

— ... Ἡ θάλασσα ἔφταν' ἴσια μ' ἐδῶ... Ὁ κῆπος τοῦ Πατριαρχείου ἄρχιζ' ἐκεῖ. Ὁ Ἅγιος Σάββας ἦταν ξωκλήσι! Τώρα εἶναι κέντρο τῆς πόλης...

— Ὁ κόσμος ἀλλάζει...

Πάντα μονάχοι, στὸ ἴδιο τραπεζάκι, τὴν ἴδια ὥρα, οἱ δυὸ καλοὶ φίλοι, θυμοῦνταν παληὲς ἱστορίες, διαβατικά πρόσωπα και ἀσήμαντα περιστατικά τῆς ἀχαρῆς, μικρῆς και ταπεινῆς τους ζωῆς. Σὰν ξένοι και ἀδιάφοροι για τὴν ὁμορφιά, που σπαρταροῦσε μπροστά τους, ὄλη γοητεία και τρέλλα, οἱ φρόνιμοι «χωριανοί», ἀφοῦ πίνανε τὸν καφέ τους, μέτριο βαρὺ στὸ ποτήρι, και φουμέρναν τοὺς ναραγιλέδες τους, σηκῶνουνταν για νὰ φύγουν.

— Γέρο! ἡ ὥρα μας... Πᾶμε;

— Καὶ δὲν πᾶμε!

Σηκώνουνταν νυσταγμένοι και σοβαροί· πλησίαζαν με ἀπειρη στοργὴ τὶς μηχανές· ἀναβαν με θρησκευτικὴ εὐλάβεια τὰ φαναράκια τῆς ἀσυτελίνης, και τὶς βάζανε μπρός. Οἱ ἄλλοι πελάτες κλείναν τ' αὐτιά τους, καθὼς ξεκινούσαν οἱ μηχανές, λαχανιάζοντας, βρωμίζοντας μπενζίνα και καπνίζοντας ἀπ' τὸ περισσὸ λάδι.

Ποῦ νᾶξαιραν τὰ δεινοπαθήματα τῶν πέντε χιλιομέτρων τῆς διαδρομῆς που ἄπεχε τὸ σπίτι τους, οἱ ξένοι περιγελαστές! Πότε ξεθύμαινε τῶνα τους λάστιχο· πότε τὸ στραπατσαρμένο φτεροῦ μπόδιζε τὴν ἀρόδα· πότε ἔλειπε τὸ νερὸ τῆς ἀσυτελίνης κι ἔσβυνε τὸ φῶς· πότε ἔσπαζε τὸ σύρμα τοῦ ἀπομονοτήρα· πότε τοὺς τέλειωνε ἡ μπεζίνα· πότε ἔπεφε ἡ πίσω σκάλα και σέρνοταν καταγίς, και πότε δὲν παίρνανε κι' ἔπρεπε νὰ τὶς σκουντοῦν για νὰ ξεκινήσουν. Μὰ πάντα τους πρᾶοι, ὄλο φροντίδα, ὄλο ἀφοσίωση, ὄλο ὑπομονὴ σκύβαν οἱ φίλοι στὶς κατάκοπες μηχανές με παθιασμένη ἀγάπη.

Μιὰ τέτοια νύχτα και σὲ τέτοια στάση, ξαφνικά τοὺς προσπέρασε, μεγαλόπρεπα, με μαλακὸ

ἦχο, μεγάλη ταχύτητα σὰ φτεροῦ, και δυνατὴ σὰ λιοντάρι, ὄλη στραφτάλισμα και βερνίκι τὸ νέο μοντέλο.

— Μωρὲ μπράβο!

— Μηχανὴ μιὰ φορά...

— Θὲ νᾶν ἐγγλέζικη...

— Θᾶναι πέντε... ἴσως κ' ἔφτα ἀλόγων...

— Τέλος πάντων... ἡ

Εὐρώπη!

«Ὅλα τὰ λείψανα προκαλοῦν τὸ σεβασμὸ, τὴν ὄνειροπόληση και τὴν ποίηση τοῦ μυστικισμοῦ. Μὰ οἱ ζωντανοὶ ὄργανισμοὶ διαλυμένοι κι ἀποδωμένοι, στὴ μητέρα Φύση, σταματοῦν κάθε μεταφυσικὸ ἀναρώτημα. Κι' ὁ χρόνος ὑπόμονα ἐπουλώνει τὴν κάθε πληγὴ με τὸ βότανο τῆς παρηγορίας.

... Μὰ κάτι τὸ ἀσήμαντο, ἔξαφνα τὸ πρωτοχρονιάτικο τενεκεδένιο ἀλογατάκι που μᾶς χάρισαν, — πρὶν ἀπὸ πόσα χρόνια Θεὲ μου! — ξαναφέρνει τὰ θῶμα μας χρόνια, τὰ τσεβδά· μας λογάκια, και τὶς χρυσὲς πεταλοῦδες που κυνηγοῦσαμε τότε στὸν ἥλιο και στὰ λουλούδια... Κ' ἡ παραπεταμένη λάμπα, ξαναθυμίζει χαρὲς και σπιτικές γιορτές. Γλιστοῦσε τὸ πᾶτωμα, κι ἀστράφταν τὰ τζάμια με τὰ ὀλοκάθαρα κουρτινάκια που μύριζαν ἥλιο και σαποῦνι... Σὰν πόσα πρόσωπα ευτυχισμένα, κείνες τὶς νύχτες νὰ φώτιζε τὸ ἴλαρό της τὸ φῶς!... Κ' ἔνα κομμάτι σίδερο, μιὰ σκέτη βίδα, που ἀκόμα ζητᾷ μιὰ νέα προσαρμογὴ, μιὰ νέα ζωὴ; Εἶναι σὰ νὰ σηκώνεται ἀπὸ τὸ μνημα του ὁ νεκρὸς ὀλόσωμος και σὲ σκουντᾷ και σὲ κυττάζει κατάμματα. Ἐνα πιστόνι, μιὰ βαλβίδα, μιὰ ρόδα διαλυμένης μηχανῆς, κολλημένα σὲ μιὰ καινούρια, και που δὲ θέλουνε νὰ πεθάνουν, εἶναι σὰν ἔνα σταμάτημα τοῦ ρυθμοῦ τοῦ κόσμου, τρομαχτικὸ κι ἀκατανόητο. Μονάχα μιὰ ξαφνικὰ παγωμένη θάλασσα, σὲ χορευτικὴ στάση κυμάτων, μπορεῖ νὰ δώσει μιὰ ἀμυδρὴ παρόμοια ἐντύπωση.

«Ἄχ! που νὰ βρίσκονται τώρα οἱ δυὸ καλὲς ἀδερφοῦλες;

Ξεμονταρισμένες νὰ ἐφάρμοσαν χίλια δυὸ γερά τους ἐξαρτήματα, σὲ καινούρια μοντέλλα. π' ἀστραφτοκοπώντας περνοῦν θορυβώδικα τοὺς μεγάλους ἀσφαλτοστρωμένους δρόμους, περήφανες για τὴν ταχύτητα και τὴν ἀντοχὴ τους; Ἡ τάχα νὰ ρίχτηκαν, ἄχρηστο ὑλικό,

† ΔΗΜ. ΣΤΕΦΑΝΟΠΟΥΛΟΥ :

ΤΟΠΕΙΟ

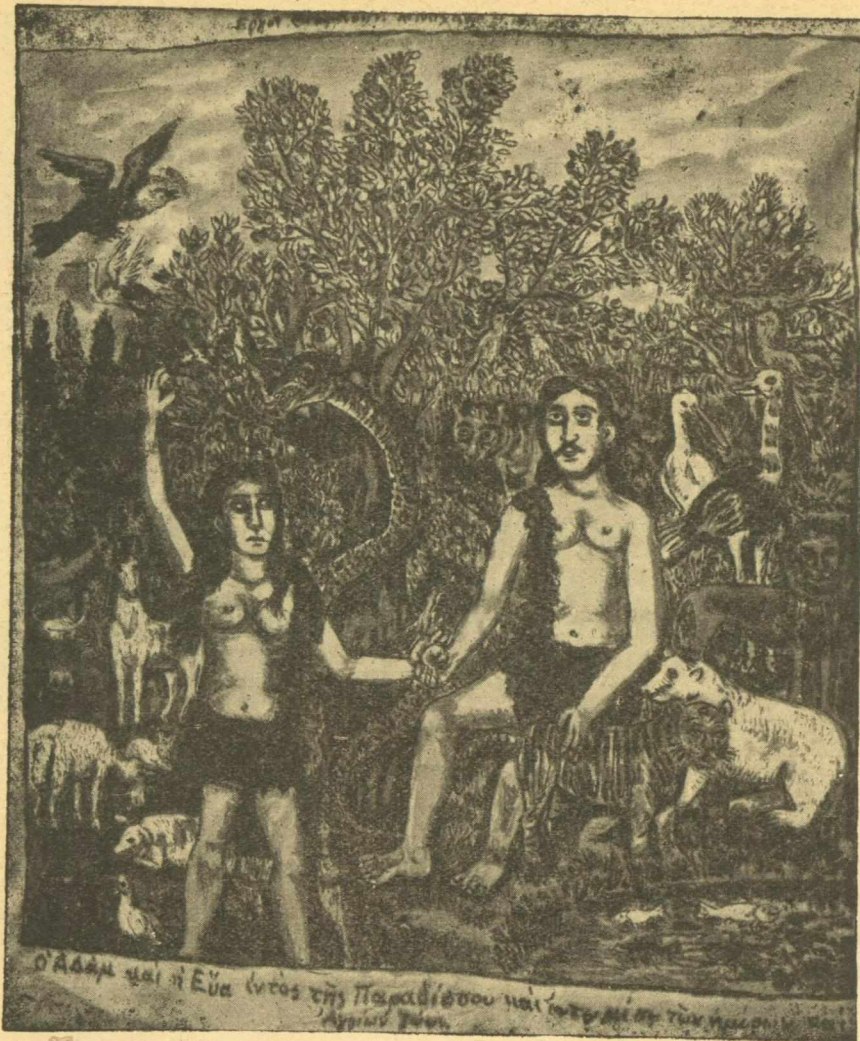
νὰ σκουριαζουν σὲ κείνο τὸ ἴδιο γκαράζ, που τόσο συχνὰ στὰ γερατειὰ τους πήγαιναν νὰ θεραπέψουν μιὰ βλάβη τους, ἀπῶνα τους παραπάτημα, οἱ σεμνὲς ἀσκητικὲς ἀδερφές; Ὅπως και νᾶναι, μαζί γεννηθήκαν, μαζί ἀγωνιστήκαν μαζί παραστάθηκαν στὴ ζωὴ δυὸ ἀνθρώπων. Κι' ἂν πεθαίνουν τὸ δίκαιο θάνατο που στεφανώνει μιὰ ὀλάκερη, δυνατὴ κι ἄξια ζωὴ, θὰ πεθαίνουν μαζί ἀχώριστα συμπάθητικές. Μπορεῖ—και πρέπει—μιὰ εὐγένεια χεριοῦ, νὰ καταδεχτεῖ κάποτε νὰ λερῶσει τᾶσπρο της γάντι με τὴ χαϊδευτικὴ της συμπάθεια. Μὰ που νὰ βρίσκονται τάχα οἱ δυὸ καλοὶ φίλοι;

... Ἐνας γέρος ρικνὸς, παντέρημος, ξεχασμένος ἀπ' ὄλους συχνὰ κατεβαίνει και κάθετα κουκουλωμένος στὸ βαρὺ του παλτό. Συχνὰ κατεβαίνει και κάθετα, ὄρες κι ὄρες ἀμίλητος, στὸ παραθαλάσσιο καζίνο. Βλέπει τὸ θολὸ σταχτὶ πέλαγο, μεσ' ἀπ' τὰ τζάμια τοῦ γνώριμου παραθυριοῦ. Κυττάζει τὸν ἔρημο δρόμο, που γιαλοκοπᾷ στὸ λοῦστρο τῆς βροχῆς. Καὶ ψηλά πάνω στὰ μαῦρα σύννεφα, οἱ ἀστραπὲς σχηματίζουν πεντάλφες και συμβολικοὺς σταυροὺς. Συλλογιέται ἀμίλητος ὁ ξεχασμένος ἀπ' ὄλους ἀνθρώπος....

«Ὁ φίλος του εὐτύχησε πρῶτος ν' ἀναπαυτεῖ στὸ φῶς ἢ στὸν ἴσκιο τοῦράνιου συμβόλου».

ΓΛΑΥΚΟΣ ΑΛΙΘΕΡΗΣΗΣ

(Ἀπὸ τὴ συλλογὴ «Ἀράχνες» που ἐκδίδεται προσεχῶς στὴν Ἀλεξάνδρεια)

ΕΧΕΙ-ΛΟΙΠΟΝ και σε μας ο είκοστός αιώνας τον πριμιτιβίστα ζωγράφο του όπως και σε άλλους τόπους και αυτός ήταν μάλιστα τσολιάς και τσοπάνος μαζί, από την ίδια του θέληση και προτίμηση και όχι από παράδοση καταγωγής. Η καταγωγή του Μυτιληνιού ζωγράφου βέβαια δεν έχει καμιά σχέση με τις φουστανέλες του και το σελάχι του. Μά σαν γυρολόγος και πρωτότυπος στο σύνολό του, έκανε μοιραία και όδοιπορική τη ζωή του γύρω από τους Θεσσαλικούς κάμπους και τ' άλλα ταξείδια του, — γνωστό το διάβα του στο Βόλο — κι' άφισε κάθε χρωματικό του σφράγισμα ιδιόχειρα μαζί με τ' όνομά του, στους τοίχους των ταβερνείων και των φούρνων, σήμερα κάπως μουντζουρωμένο απ' την πάροδο του καιρού ίχνος περισσότερο της λαϊκής ζωγραφικής του.

Ο τσολιάς Θεόφιλος όπως θέλανε να τον προσφωνούν και να τον αναγνωρίζουν. Φαίνεται, πως ο πλανώδιος αυτός, είχε και σχετικό χιούμορ κι' όπως ήτανε βρωμερός με τη λερωμένη φουστανέλλα του, κάθε άλλο παρά την τεμπελιά προτιμούσε. Από το σημείο αυτό, αρχίζει το ταλέντο του ακριβώς και ο κύριος σκοπός της

από τις γνώσεις ακαδημαϊκών απουδών και δεν συνυπάρχει το ταλέντο — δεν ρυθμίζεται εύκολα αυτό — και συνοδεύεται μόνο από τους δεκτικτών διαδρομών κι' έλιγμων της σχολικής μεθοδικότητας και της επιστημοτεχνικής μηχανοποίησης: τότε αυτή η σχολή είναι ένα στοιχείο «ΣΤΑΝΤΑΡ» όπου το αίσθημα και ο χαρακτήρας των μορφών, συνυφάνεται χωρίς αντίδραση, από έλλειψη πρωτοβουλίας και δημιουργικότητας με την κοινοκτημοσύνη.

Κατά συνέπειαν, όταν οι εποχές κλείνουν τη δράση τους και τις επιτυχίες των, προς την κοινοκτημοσύνη, ένας λαϊκός άνθρωπος για κάθε ζυγισμένη και αυθόρμητη εκδήλωσή του, συμπαθητικός με την απλότητα της φαντασίας του που διαφαίνεται σιγά σιγά ή προσωπικότητά του. Αθέλητα τότε γίνεται το έργο του οδηγός, το ίδιο αποκαλυπτικός και απ' τις ακίνδυνες προθέσεις αυτές ξεπηδούν, μαζί κι' ανοργάνωτες — το νέο στοιχείο και το τοπικό αίσθημά του, που συγγενικό τυχαίνει με τη ράτσα, σαν συνισταμένη τυπικών δοξασιών ή δυνατών ρυθμίσεων. Ν' ανοίξουν λοιπόν τότε όσο μπορούν

Η ΖΩΓΡΑΦΙΚΗ ΜΑΣ

αποστολής του.

Στη συνείδησή του δηλαδή, μόνο ή ζωγραφική και τό χρωματικό της στοιχείο, άποτελούσανε το δράμα των όνειρων του στη γη. Είχε μ'

ΘΕΟΦΙΛΟΣ

άλλους λόγους ξεκαθαρίσει απόλυτα αυτό το σπουδαίο ζήτημα κι' ακόμα τώχε καλοζυγίσει. Η αναμόρφωση ενός όποιου δήποτε θέματος ύπαρκτου ή άνυπαρκτου — δεν άποτελούσε βασανισμόν αντιγραφικής μαεστρίας, αλλά ζωγραφικού προορισμού και μάλιστα έσώτερης άναγκης — με χαρακτήρα ιδιόμορφο και χρώματα δικής του συνθετικής προβολής, τέλος, με παλμό και πνοή ενός ανθρώπου που πίστευε, μόνο: στην άρμονία του ζωγραφικού και χρωματικού στοιχείου. Πρέπει δε να διαπιστωθεί καλά ο προορισμός γενικά και η πατρότητα του χρωματικού στοιχείου, δηλαδή, η ιδιαίτερη χρωματοσύνθεση μιας προσωπικότητας. Γιατί η σχολή των χρωμάτων, όταν έκπηδα

ΝΕΟΪΣΤΟΡΙΑ

τά μάτια, οι νέοι στοχασμοί κι' οι φιλοδοξίες, — τέλος ουσιώδη έρωτήματα.

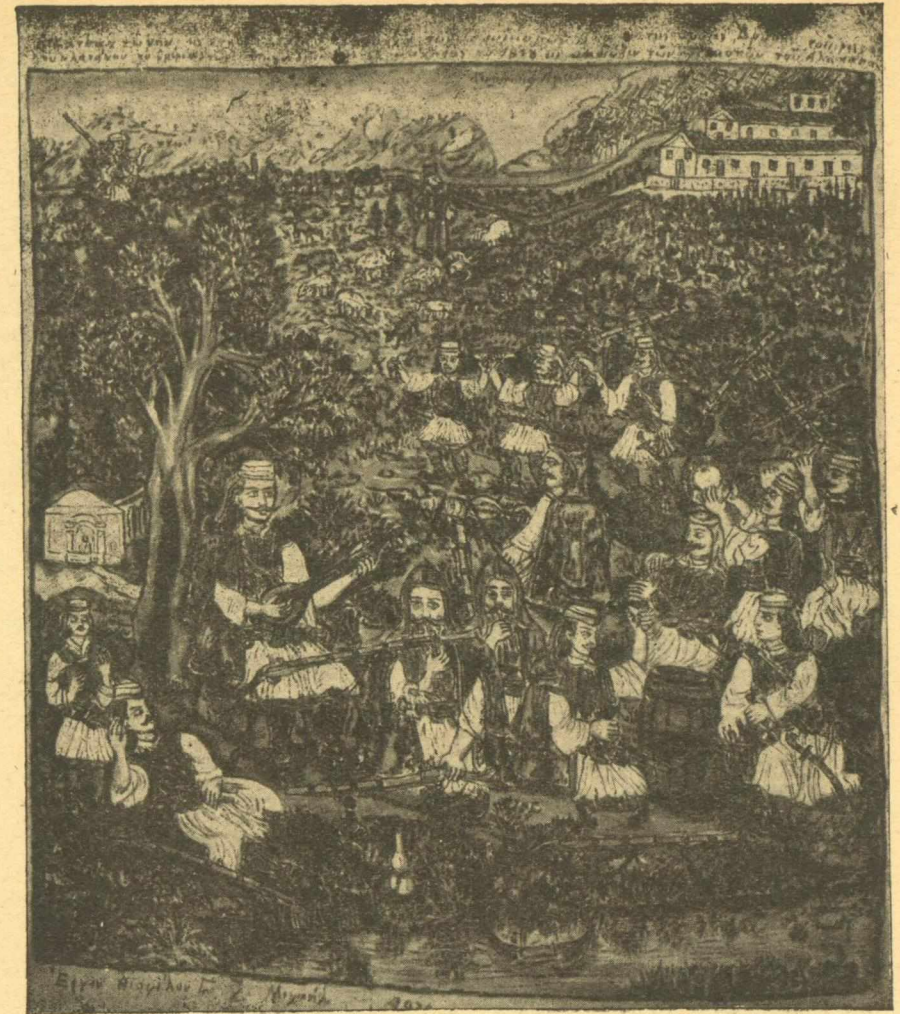
* * *
Έτσι και στην περίπτωση της νεοελληνικής ζωγραφικής —

Ο ΤΣΟΛΙΑΣ

παρουσιάζεται το ξεφύτρωμα ανάμεσα μας του Έλληνα «Ντουανιέ Ρουσσώ» με τη διαφορά, ότι εκείνος ήταν τελωνοφύλακας κι' ο δικός μας Θεόφιλος Χατζή Μιχαήλ τσολιάς και κάποτε τσοπάνος. Το λαϊκό, αυθόρμητο και ηγαίο του ταλέντο, που συγγενεύει πολύ με τα πρώτα έργα των Χριστιανικών χρόνων κι' αυτά ακόμα τ' Αβησσυνιακά, κατά χαρακτηρισμόν έπιφανών προσώπων του έπιστημοαισθητικού μας κόσμου, τον τοποθετεί αναπόδραστα στη νεοϊστορία της τέχνης μας όριστικά και με τιμές που θ' αρχίσουν.

Ο γλεντζές τσολιάς με τηνκαμαρωτή φουστανέλλα του είκοσι ένα και μ' όλα της τα συνυπαρκτά συντροφικά της τσολιδία, (που στο σελάχι του φιλοξενούσε τα χρώματα και τα πινέλα μαζί κι' έδινε στις άποκρηές τη χαρά και στα μικρά παιδιά ακόμα μουτζουρώνοντας τα μούτρα του και τα δικά των) αυτός που είχε όλη τη διάθεση στις συμφωνίες των παραγγελιών και την έτοιμότητα να γλεντάει πραγματικά τον πελάτη του με τα λυτά λιοντάρια — βάζοντας δηλαδή άλλοτε νερομπογιές καταδικασμένες απ' την πρώτη βροχή κι' άλλοτε χρώματα θετικά στους τοίχους, για να μείνουν δεμένα τα λιοντάρια του «να μη σβύσουν»: σήμερα μετά το θάνατό του, ένα μέρος του έργου του βρίσκεται στο Παρίσι. Η ύπογραφή και τα θέματά του ζωγραφισμένα επάνω σ' αμερικάνικο πανί, προκαλούν συζητήσεις και πολύ γρήγορα θά στερεώσουν στη συνείδησή μας — την τοπική του συμβολή και τη θέση του, στη νεοϊστορία της ζωγραφικής μας.

* * *
Για να έχουν όμως τα γραφτά μας σπουδαιότητα και απέναντι στα πράγματα σταθερή αξία, είναι απαραίτητες οι παρακάτω έξηγήσεις: Η τελευταία προσπάθεια να επιδειχθεί το έργο του λαϊκού μας ζωγράφου στο Παρίσι, που τόσο είναι συνηθισμένο σ' επιδείξεις άπροόπτου ένδια-

φέροντος — υπεκινήθηκε από πολλούς ανθρώπους της ιδιαίτερης πατρίδας του Θεόφιλου με κύριο όργανωτή της το διευθυντή του παρισινού περιοδικού τέχνης «MINOTAURE» κι' έκλεκτό φίλο Έλευθεριάδη γνωστό κριτικό στην Εύρώπη με το όνομα Teriades. Φυσικά ένισχυμένος για όλη αυτή την πίστη του προς την αξία του Θεόφιλου κι' από φίλους του Αθηναίους, ειδικούς του έπιστημονικού και καλλιτεχνικού μας κόσμου — έφυγε με τη δύναμη που ξέρομε όλοι μας πως έχει και με τις ήθικες δικές μας ένισχύσεις, για την επιτυχία του. Ο σκοπός του και σκοπός μας όμως — δηλαδή το φύτρωμα ανάμεσά μας του ζωγραφικού στοιχείου του Θεόφιλου τσολιά, είναι κατοχυρωμένος από κάθε άσχετη προς την αξία του αυτή υπόθεση και έχει γίνει σκοπός ήθικης τιμής, ο προσδιορισμός του μεγέθους της.

Γιατί διαφορετικά, κάθε άλλο απόκτημα θά έξημίωνε την ίδια ιστορία της φιλοσοφικής ζωής του λαϊκού τεχνίτη κι' ανθρώπου, θά έπερνε διαστάσεις έκμετάλλευσης κατώτερης για όλους μας και γι' αυτές μας ακόμα τις προθέσεις. Τοποθετείται δε αυτό τόζήτημα κατηγορηματικά, γιατί ο Θεόφιλος είναι ένα έλληνο γονόγονο

για όσους γνώρισαν κι' αυτόν και τη ζωγραφική του, γιατί έξω απ' αυτήν ήταν άνικανος να κάνει τίποτα άλλο.

Όλα γύρω του και μέσα του αποτελούσαν το ζωγραφικό ρόλο της ύπαρξής του και της αγάπης του προς τη φύση. Στην πόλη ζωγράφιζε το τοπίο με την ιστορία του "Εθνους—κι' όταν δέν ζωγράφιζε έβασκε τὰ πρόβατα στους κάμπους της και στις βουνοκορφές.

Τὰ δύο αυτά κύρια έργα, περιγράφουνε μόνα τους και πολύ καθαρά τις άπασχολήσεις του, την άπλη και φιλοσοφημένη τακτική της ζωής του, που τόν άφηνε τόσο άδιάφορο για τὰ έπαγγελματικά κέρδη των πολλών ευτυχούντων ίσως κερδοσκόπων.

Αυτός λοιπόν ήταν ο Θεόφιλος Χατζή Μιχαήλ ή τσολιάς που στο σελάχι του έφερνε τόσο διακριτικά τὰ ζωγραφικά του δώρα στις νεώτερες γενεές μας. Σεβαστή κάθε άνησυχία του μας είνε σήμερα και κάθε δημιουργική του πνοή σεβαστές όμως, οι πηγές περισσότερο όσο κι' αν κάποτε, αυτές μηχανοποιούνται έκ προσαρμογών ή κι' άναμορφώσεων. Έκεινο όμως που πάντα λάμπει και φεγγαβολεί—αυτό έχει και την άξια—άπό

κει άντλείται ή πατρότητα κι' ή πηγή γίνεται άνεξάντλητη. Γι' αυτούς τους πηγαίους όρισμούς και λόγους, ή άξια ενός λαϊκού ζωγράφου ή και πρωτοπόρου άναζητητή—λάμπουν και φεγγαβολούν και πρέπει όλοι καλά να τó χωνέψουν—όσο κι' αν απ' τις πηγές μας άλλοι άντλούν με δίψα τὰ μέτρα και τὰ σταθμά—με άνασχηματική μορφοπλαστικότητα—ουδέποτε ή πατρότητά τους θά παραγραφεί.

Τά πρώτα λοιπόν που έλαβα μαντάτα, μου παρέχουν την ευχάριστη ευκαιρία μαζί με τις έξηγήσεις αυτές, να έλπίζω με όλους τους ενδιαφερομένους για τη θέση του ζωγραφικού έργου του τσολιά, πώς πολύ γρήγορα ή πρωτοποριακή αλλά και μέση κριτική, θά μας καθιερώσει άπό την Πηγή της, την άναμφισβήτητη τοπική άξια του, ίσως και με γενικώτερες έλπίδες βαρειάς της διαφήμισης, άφοι κι' αυτός ό πολυς Le Corbusier πριν απ' τó ταξειδι του στην Άμερική, που είν' έτοιμος σύντομα να κάμη θά δώση άρθρο του για τó έργο του Θεόφιλου Χατζή Μιχαήλ — τσολιά και τσοπάνου των Θεσσαλικών μας κάμπων.

ΜΙΧΑΗΛΣ ΤΟΜΠΡΟΣ

Η νεώτερη τέχνη και ή Μεγάλη τέχνη

Η ΝΕΩΤΕΡΗ τέχνη έχει την τάση να έκμεταλλεύεται σχεδόν άποκλειστικά την ευαισθησία των «αίσθήσεων» εις βάρος της γενικής ή συναισθηματικής ευαισθησίας, και των ίκανοτήτων μας για κατασκευή, πρόσθεση της διάρκειας και μεταμόρφωση με τó πνεύμα. Ξέρει θαυμάσια να διεγείρει την προσοχή, και μεταχειρίζεται όλα τὰ μέσα για να τó κάνει: ένταση, αντίθεσις, αίνιγματα έκπλήξεις. Κάποτε με τη λεπτότητα των μέσων της και με την παρατολία στην έκτέλεση, άρπάζει πολύτιμα εύρήματα: κατάστασες πάρα πολύπλοκες ή περὰ πολύ προσωρινές, «έξωλογικές» άξίες, αίσθησιακές έντυπώσεις που όστι γενιώνται, άπηχίσεις, άντιστοιχίες, προαισθήματα με άστατο φόντο...Μά τὰ πλεονεκτήματα του—τα τὰ πληρώνομε.

Είτε πρόκειται για πολιτική, είτε για οικονομία, για τρόπους ζωής, για διασκεδάσεις ή για κινήματα παρατηρώ πώς ό νεωτερισμός βαδίζει άκριβώς με τόν τρόπο που προχωρεί τó μεθύσι. Χρειαζόμαστε ν' αυξάνει όλοένα ή δόση, ή ν' αλλάζομε δηλητήριο. Τέτοιος είναι ό νόμος του.

Όλοένα πιό προχωρημένο—πιό μεγάλο—όλοένα πιό έντονο—πιό γρήγορα—και πάντα πιό καινούργιο: τούτες είναι οι νεώτερες άξιώσεις, που άντιστοιχούν άναγκαστικά σε κάποια σκλήρωση της ευαισθησίας. Για να νιώσομε πώς ζοιμε χρειαζόμαστε μιάν όλοένα μεγαλύτερη ένταση των φυσικών έρεθισμών, και μιάν άδιάκοπη διάσπαση της προσοχής μας... "Έχει άπάνωκάτω καταρρηθεί όλωσδιόλου ό ρόλος που

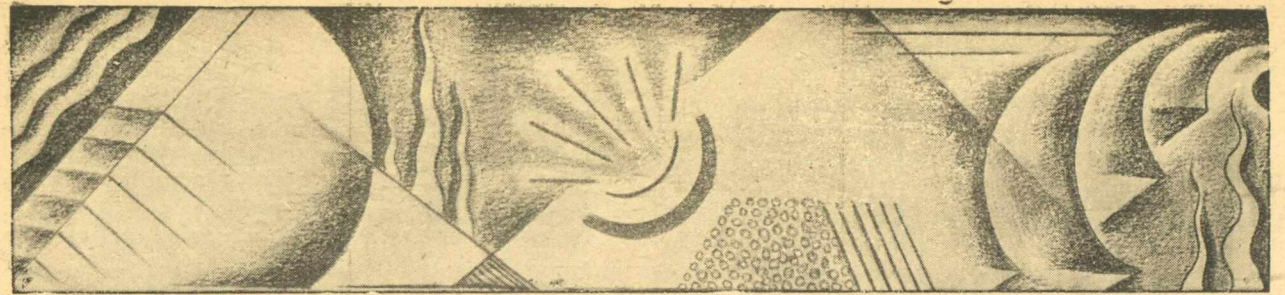
έπαιζαν άλλοτε στην τέχνη οι ύπολογισμοί της διάρκειας. Κανείς νομίζω δέν κάνει σήμερα τίποτα για να τó χαρούν ύστερα άπό διακόσια χρόνια. Ό ουρανός, τὰ τάρταρα και οι μελλοντικές γενεές έχουνε πολύ ξεπέσει στην ύπόληψη του κόσμου. Δέν έχομε άλλωστε πιά καιρό ούτε για να προβλέπομε, ούτε για να μαθαίνομε...

«Μεγάλη Τέχνη», όνομάζω άπλούστατα την τέχνη που άπαιτεί να χρησιμοποιηθούνε γι' αυτή όλες οι ικανότητες ενός άνθρώπου κι' όπου τὰ έργα της είναι τέτοια ώστε να στρατεύονται όλες οι ικανότητες ενός άλλου και να πρέπει να ενδιαφερθούνε για να την κατολάβουν...

Υπάρχει πράμα πιό θαυμαστό παρά τó πέρασμα άπό την άθαιρεσία στην άνάγκη, που είναι ή άνώτατη πράξη του καλλιτέχνη, κι' όπου τότε σπρώχνει μιιά χρεία που γίνεται κάποτε τόσο έντονη και κυριαρχική όσο και ή έρωτική όρμη; Δέν υπάρχει ώραιότερο πράμα άπό την άκρότατη θέληση, την άκρότατη ευαισθησία και την έπιστήμη—τó άληθινό, που φτιάξαμε και ξαναφτιάξαμε για μ̄ς. Ένωμένες και πετυχαίνοντας έτσι για λίγο διάστημα την άνταλλαγή άνάμεσα στο σκοπό και τὰ μέσα, την ουσία και τó συμβεβηκόσ, την πρόβλεψη και την ευκαιρία την ύλη και τη μορφή, τη δύναμη και την αντίσταση, όπου παρόμοια με τó φλογερό, παράξενο, στενόν άγώνα των δύο φύλων, συνθέτει όλες τις ένεργειες της ανθρώπινης ζωής, τις έρεθίζει τη μιιά με την άλλη και δημιουργεί...

(Μετέφρασε άπό τó μεγάλο Γαλλικό περιοδικό «Minotaure» ή Ε. Λ.)

PAUL VALERY

ΜΕΡΙΚΕΣ ΑΝΑΜΝΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΑΛΕΞ. ΠΑΛΛΗ

ΤΑ «Έλληνικά Φύλλα» μου ζήτησαν να γράψω μερικές γραμμές για την ιδιωτική ζωή του πατέρα μου. Τό κάνω πολύ ευχαρίστως, γιατί νομίζω πώς ή ζωή του παρέχει διδάγματα χρήσιμα, ιδίως για τους νέους.

Ό Άλέξανδρος Πάλλης άνήκε στην παλαιότερη εκείνη γενεά των Έλλήνων, που μη βρίσκοντας ψυχική ίκανοποίηση μέσα στο άσφυκτικώς στενό περιβάλλον όπου ήσαν ύποχρεωμένοι να ζούν οι άνθρωποι της εποχής εκείνης τόσο στην έλευθέρα όσο και στην ύπόδουλο Έλλάδα (τότε τὰ σύνορα της πρώτης σταματούσαν άπό πάνω άπό τη Λαμία), αναγκάζονταν να έκπατρίζονται για να γυρέψουν στο έξωτερικό τὰ μέσα που θά τους παρέιχαν την άπαραίτητη ύλική και πνευματική άνεξαρτησία για μιιά μεγαλύτερη δράση.

Δέν ήτο άπό ευπορη οικόγένεια (ό πατέρας τουπέθανε ειρηνοδίκης στον Πειραιά και είνε γνωστό πώς οι ειρηνοδίκες επί Όθωνος δέν έκαναν περιουσία). Έτσι δέν πρόφτασε καν να βγάλει τó Πανεπιστήμιο γιατί, όταν ήτο μόλις 18 έτών παιδί, του παρουσιάστηκε ή ευκαιρία—ετυχώς γι' αυτόν—να πάει στην Άγγλία κοντά σε μιιά θεία—τη χήρα Παρμενίδη—για να τη βοηθήσει να διευθύνει μιιά μικρή έμπορική έπιχείρηση που της είχε αφήσει ό σύζυγός της στο Μάντσεστερ.

Έκει κατώρθωσε να γνωριστεί με τις Χιώτικες οικόγένειες που αποτελούσαν τόν πυρήνα της Έλληνικής παροικίας του Μάντσεστερ και έτσι δέν άργησε να προσλη-

φθει—τó όνειρο κάθε νέου Έλληνας στο έξωτερικό την εποχή εκείνη—στο φημισμένο έμπορικό οίκο των Άδελφών Ράλλη.

Έκει πιά του άνοίγεται ένα ευρύτατο στάδιο όπου του παρέχεται ή δυνατότητα ν' αναπτύξει τó έμπορικό του δαιμόνιο και ν' άποκτήσει πολύ γλήγορα τὰ ύλικά μέσα, που του επέτρεψαν ύστερα και τὰ δικά του τὰ έργα να τυπώσιν και να τὰ μοιράσει δωρεάν (πράμα άπαραίτητο σε μιιά εποχή όπου ό περισσότερος κόσμος στην Έλλάδα δε διέθετε λεπτά για ν' αγοράζει βιβλία, ιδίως φιλολογικά), αλλά και να ενισχύσει χρηματικώς άλλους συγγραφείς, άπό τους πρωτοπόρους της Ίδεας, που δέν είχανε τὰ μέσα να τυπώσουν μοναχοί τους τὰ έργα τους.

Τὰ τρία κυριώτερά του χαρακτηριστικά ήσαν, κατά τη γνώμη μου, ή καταπληκτική του άντοχή στην έργασία, ή μέχρι άδιαλλαξίας ειλικρίνειά του, και ή λιτότητά του.

Στην έργασία ήτο Άμερικάνος, όχι Ρωμηός. Όσοι ζοιμε έδω όστι στην Έλλάδα και έν γένε στα μέρη της Άνατολής όπου, ως γνωστό, βασιλεύει ή νωχέλεια και τó πνεύμα της άναβολής, δέν μπορούμε να έχομε ιδέα του τί θά πεί έργασία, όπως την έννοούν στις χώρες της Δύσης και στην Άμερική, όπου όλοι έργάζονται έντατικά μέχρις έξαντλήσεως, ό δε μη έχοντας όρεξη να έργαστεί, άν συμβαίνει να είνε βιοπαλαιστής και όχι κανένας λόρδος που τὰ βρήκε έτοιμα άπό τó μπαμπά του, είνε καταδικασμένος να ζη-

ΠΑΛΑΙΑ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ ΤΟΥ ΠΑΛΛΗ (ΔΕΞΙΑ) ΜΕ ΦΙΛΟΥΣ ΤΟΥ

σει στην αφάνεια και στη φτώχεια. Έκει και τα δευτερόλεπτα λογαριάζονται ο δε υπάλληλος που φθάνει έστω και με ένοδ λεπτού καθυστέρηση στο γραφείο του θεωρείται πώς διέπραξε έγκλημα καθοσιώσεως. Το ρητό «Times is money» (ό καιρός είναι παρὰς) βασιλεύει παντού.

Η παρέκβαση αυτή ήτο αναγκαία για να μη νομιστεί πως μπαίνουντας στο κατάσταση Ράλλη του περισσευε εκεί ώρα για φιλολογική εργασία· κάθε άλλο. Αυτό που άποτελει πραγματικό κατώρθωμα είναι πως όλο εκείνο το κολοσσιαίο φιλολογικό έργο (γιατί ή μετάφραση της «Ιλιάδας» και των Γραφών είναι προϊόν πολυμόχθου εργασίας όχι μονάχα λογοτεχνικής αλλά και κριτικής άφου προηγείτο πριν από τη μετάφραση ή λεπτόλογη εξέταση του κειμένου) γίνηκε έξω από τις εργάσιμες ώρες, δηλαδή στις ώρες της σχολής και της ανάπαυσης του, ως επί το πλείστον δε νύχτα.

Μονάχα άνθρωπος προικισμένος με εξαιρετική άντοχή, σωματική και πνευματική, και σιδερένια θέληση, θά μπορούσε να είχε άνθέξει στη διπλή αυτή ζωή: την ημέρα αφιερωμένος όλόκληρος σ' ένα εξαιρετικά επίπονο βιοποριστικό έπάγγελμα τη δε νύχτα σκυμμένος επάνω στο κείμενο του Όμηρου και των Γραφών καμμιά φορά ως τη μία ή δυο μετά τα μεσάνυχτα.

Από την άποψη αυτή το έργο του αξίζει τη λέξη «μνημειώδες».

Το δεύτερό του χαρακτηριστικό—ή μέχρι αδιαλλαξίας ειλικρίνεια του φαινόταν στην έκφραση και των γλωσσικών μὰ και των πολιτικών του πεποιθήσεων. Ήτο από τους ανθρώπους εκείνους που ή ψυχική τους διάπλαση είναι τέτοια ώστε δύσκολα ν' ανέχωνται οίονδήποτε συμβιβασμό στις σχέσεις και τις ιδέες. Έκρινε τα άτομα και τα πράματα κατά τρόπο άπόλυτο, ένίοτε μέχρι υπερβολής. Γι' αυτό στο γλωσσικό ζήτημα υπήρξε από τους πρωτοπόρους και ακολουθοῦσε την άυστηρή έφαρμογή των αρχών του Ψυχάρη χωρίς να δέχεται καμμιά άπολύτως συγκατάβαση και κανένα συμβιβασμό με την καθαρεύουσα. Είναι άμφίβολο άν θά μπορούσε ποτέ να είχε ζήσει μονίμως στην Ελλάδα, όπου οί πραχτικές ανάγκες της καθημερινής ζωής θά τον υπερέωναν κάποτε - κάποτε να κάνει χρήση της καθαρεύουσας όχι βέβαια στα φιλολογικά του έργα, μὰ, π.χ. στα έγγραφα, στην έπίσημη άλληλογραφία του κλπ. Διαμένοντας στο έξωτερικό άπαλλάσσετο έτσι από την ανάγκη αυτή να παραβεί τις αρχές του—πράμα που θά του είχε προξενήσει μεγάλη ψυχική στεναχώρια.

Την ίδια αδιάλλακτη ειλικρίνεια που έδειχνε στα φιλολογικά και γλωσσικά ζητήματα, την έδειχνε και στην πολιτική. Ήτο μὲν θερμός πατριώτης, μὰ ό πατριωτισμός του δεν ήτο του τύπου εκείνου—του υπερεθνικιστικού, ως τον ποῦμε έτσι—που κάνει πολλούς ανθρώπους, από έσφαλμένη αντίληψη πατριωτικού έγωϊσμού, να παραποιούν ή να παρερμηνεύουν θεληματικά τα ιστορικά γεγονότα και τη δράση ιστορικών προσώπων,

Έτσι κατέκρινε πάντοτε το συμβατικό εκείνο διθυραμβικό ύφος που μεταχειρίζονταν οί περισσότεροι δικοί μας όσάκις μιλάνε για τα γεγονότα και τους άντρες της Έλληνικής Έπανάστασης. Φρονόσε πως για να έχουνε πραγματική αξία τα διδάγματα της ιστορίας και να μη δημιουργείται μιὰ ψεύτικη ιστορική παράδοση, που μονάχα για έσωτερική κατανάλωση μπορεί να χρησιμέψει, πρέπει να λέγεται και να γράφεται πάντοτε ή αλήθεια όσο και άν είναι αυτή δυσάρεστη. Γι' αυτό αντιπαθόσε πολύ το μωραϊτισμό, που αντιπροσωπευτικό του τύπου θεωρούσε τον Κολοκοτρώνη, και που υπήρξε αίτια ώστε ή πρώτη λαμπρή λάμψη της Έπανάστασης να πνιγεί μέσα στον κυκλώνα των μικροφιλοδοξιών και άτομικών συμφερόντων των διαφόρων Κοτζαμπάσηδων και όπλαρχηγών. Αυτός επίσης είναι ό λόγος που τον έκανε να ένθαρρύνει το Βλαχογιάννη να δημοσιέψει την περιποῦδαση κριτική του μελέτη για τους κλέφτες του Μωρηά όπου ξεσκεπάζει αλύπητα την ουστηματική πλαστογραφία της ιστορίας που έγινε για να ίκανοποιηθούν όρισμένες οίκογενειακές και τοπικές φιλοτιμίες.

Η ίδια αυτή ψυχουσύνθεση τον έκανε να συμπαθεί και να εκτιμᾷ περισσότερο—ίσως ένίοτε και με κάποια δόση υπερβολής—τους πολιτικούς άντρες εκείνους που τους διακρίνει μεγάλη δριμύτης στις έκφράσεις, που συνειθίζουν και τα λένε «δξω άπ' τα δόντια», σαν π.χ. ό Λόυδ Τζώρτζ και ό Φίλιπ Σνόουντεν.

Το τρίτο του χαρακτηριστικό ήτο ή μεγάλη του λιτότητα και άγάπη πρὸς την απλότητα. Τη λιτότητα αυτή τη διειήρησε και άφου ακόμα είχε άποχτήσει περιουσία που του επέτρεπε να ζήσει σε μεγάλη άνεση, για να μη ποῦμε πολυτέλεια. Άπεστρέφετο τα πολλά λουσα, τα κοσμικά κέντρα όπου γίνεται επίδειξη πολυτελείας, τις λουτροπόλεις, τα καζίνα, τα ίπποδρόμια, που τραβᾶνε συνήθως τον εύλογο σκόκο της Δυτικής Εύρώπης. Ήτο εύτυχής να ζή μέσα στη βιβλιοθήκη του, περιτριγυρισμένος από τα βιβλία του που υπήρξεν οί άχώριστοι σύντροφοι της ζωής του και σχεδόν ή μόνη του πολυτέλεια.

Ίσως και αυτός να υπήρξε ό λόγος που δεν αίστάντηκε ποτέ την έπιθυμία να έγκαταλείψη το Λίβερπουλ—μιὰ πληχτική έπαρχιακή πόλη όπου είχε περάσει τα περισσότερα χρόνια της ζωής του ως διευθυντής του εκεί καταστήματος των Άδελφών Ράλλη, παρ'όλον ότι τα μέσα του του επέτρεπαν να μετοικήσει στο Λονδίνο όπου ή ζωή παρουσιάζει πολύ περισσότερες άπολαύσεις.

Μολονότι δεν αγαπούσε πολύ την Άθήνα και την κοσμική της ζωή αντιθέτως έτρελλαίνετο για την ελληνική Υπαιθρο—ιδίως το βουνό. Υπήρξε από τους ίδρυτές του «Όδοιπορικού Συνδέσμου» και λάβαινε ταχτικά μέρος σε προχωρημένη ακόμα ηλικία, στις έκδρομές των μελών του στα βουνά της Άττικής. Σε αυτού του

είδους τις συναναστροφές έλύετο ή γλώσσα του, σπινθηροβόλουσε το πνεύμα του και έπιανε εύχαρίστως συζήτηση και ψιλή κουβέντα.

Θυμάμαι ένα Πάσχα—ήσαν στα 1906 νομίζω—που το περάσαμε μαζί στην έξοχή, στην Κερκυρα, κοντά στους Καρουσάδες όπου ήτο το κτήμα του Κερκυραίου λογίου και στενοῦ του φίλου μακαρίτη Ντίνου Θεοτόκη. Η παρέα μας άπαρτίζετο από το σιὸρ Μάρκο Θεοτόκη, πατέρα του Ντίνου, αληθινὸ θησαυρὸ Κερκυραϊκής ιστορίας και Κερκυραϊκῶν παραδόσεων, τον Ντίνο, τον ποιητή και συμπαθέστατο άνθρωπο Λαυρέντιο Μάβιλη, την ποιήτρια και έκδότηρα της «Κερκυραϊκής Άνθολογίας» κ.Ειρήνη Δενδρινού, και μερικούς άλλους γνωστούς Κερκυραίους του φιλολογικού αυτού κύκλου. Έκει ό πατέρας μου ήταν στο στοιχείο του· οί φιλολογικές συζητήσεις έδιναν κι' έπαιρναν οί δε καθημερινές έκδρομές στα μαγικά Κερκυραϊκά τοπεία, όπου το βουνό, οί έλαιώνες και ή θάλασσα συνενώνονται σε μιὰ θελκτική άρμονία, ίκανοποιούσαν το βαθύ του αίσθημα για την ελληνική φύση.

Λίγοι Έλληνες της Ελλάδος—κανένας βέβαια άλλος από τους Έλληνες του έξωτερικού γνώρισαν την Ελλάδα, την αληθινή της έπαρχίας και των νησιῶν— όπως εκείνος. Ζώντας στο έξωτερικό αισθανόταν την ανάγκη να άνανεώνει συχνά την έπαφή του με την πατρίδα του στα μέρη εκείνα όπου έπαλλε ακόμα ή γνήσια Έλληνική ψυχή, και να πίνει από τα αιώνια νάματα της γλώσσας του Έλληνικού λαού, εκεί όπου ή πηγή της δεν είχε ακόμα μολυνθῆ από το πνεύμα του Λεβαντισμού και του κοσμοπολιτισμού.

Χάρης στα συχνά αυτά ταξίδια—στην Κρήτη, στην Ήπειρο, στη Μακεδονία, στη Στερεά Ελλάδα, στη Μυτιλήνη, στη Σάμο, κατόρθωσε

Κάμειρος

ΤΑ ΕΡΕΙΠΙΑ προσκυνᾶμε της Καμείρου τρεις φίλοι ποτισμένοι από το νάμα των μελιστάλαχτων έπων του Όμήρου. Τα μάτια μας γεμίζουν άπ' το θάμα

του άναστημένου μάρμαρου τριγύρου· μ' άπ' τη ψυχή μας βγαίνει βουβὸ κλάμα για να χυθῆ στη θάλασσα του άπείρου· — μιὰ λύση θλιβερῆ στο αιώνιο δράμα!

Τους μάστρους και σοφούς άναζητοῦμε· στην Ιερὴν όδὸ της Ίαλύσου τους έφηβους προσμένομε να ίδοῦμε...

Όλα μέσ' στο σκοτάδι της άβύσσου! Και μόνη της φθορᾶς νικήτρα ή σκέψη των συντριμιῶν το μεγαλείο θά στέψη.

(Από καινούργια συλλογή)

να διατηρήσει αλώβητο το γλωσσικό αίσθημα, παρ' όλη τη μακρά του διαμονή στο έξωτερικό. Πενήντα χρόνια ζωής μέσα στο Άγγλοσαξωνικό περιβάλλον—πρώτα στις Ινδίες ύστερα στην Άγγλία— έπηρεάσαν βέβαια τις ιδέες του και τις συνήθειες του. Παρά ταῦτα όμως δεν έξαγγλίστηκε ποτέ όπως τόσοι άλλοι Έλληνες της Άγγλίας. Και τοῦτο μολονότι άνεμιγνύετο αρκετά στην Άγγλική ζωή, λαμβανοντας μέρος και σε πολιτικά σωματεία (ήτο όπαδὸς του Φιλελευθέρου Κόμματος), ή δε πόλη του Λίβερπουλ, όπου έζησε τόσα χρόνια τον έτίμησε με το αξίωμα του επίτιμου Πταισματοδίκη (Tastice of the Peace) που άπονέμεται στους πιο διακεκριμένους πολίτες.

Παρέμεινε όμως κατά βάθος εκείνο που ήταν εκ γενετής: ένα παιδί της Ήπείρου, μεγαλωμένο στην Πλάκα της Άθήνας, της εποχής του Μπαϊραχάρη, μιὰ ψυχή καθαρῶς ελληνική μονάχα έλαφρά άλλοιωμένη από την επίδραση του Άγγλοσαξωνικού χιούμορ και θετικισμού.

Α. Α. ΠΑΛΛΗΣ

Κι ήρδες έσύ...

ΣΤΗ ΓΥΝΑΙΚΑ ΜΟΥ

Κι ήρδες έσύ μες τη ζωή μου...

—σαν μιὰ φωτεινή

άχτιδα στο κελλι φυλακισμένου—ώσαν ένσάρκωση μιᾶς άγνωστής μου Νο- Έσύ, με το παιδιάστικο χαμόγελο, [σταγιάς, εικόνα ζωντανή μιᾶς Παναγίας...

Τί κι άν ή κίτρινη κακία παραμόνευε τί κι άν ό φθόνος με τα μάτια τα φειδίσια σουρνόταν όλοένα γύρω σου ύπουλα; Είχα Όδηγό κι Έλπίδα πλέον το βλέμμα σου —λαμψη από Καλοσύνη Παραδείσια...

Ν. ΧΑΓΕΡ ΜΠΟΥΦΙΔΗΣ

'Αττάβυρος

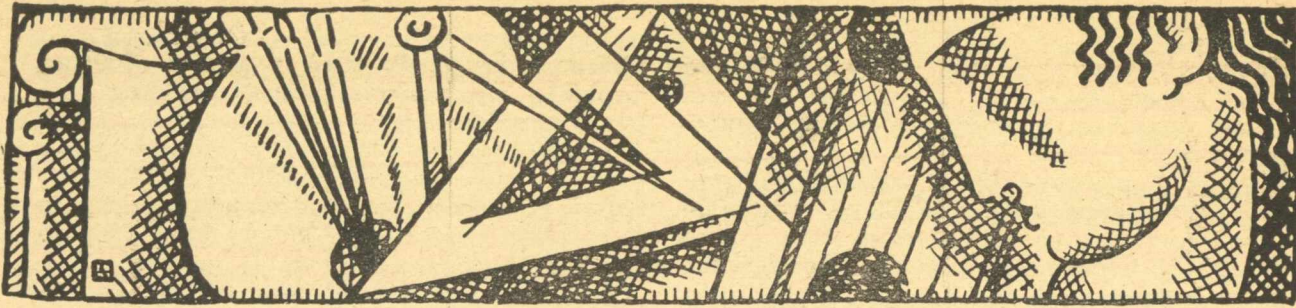
ΑΤΤΑΒΥΡΕ, που τις κορφές σου χιόνια και συννεφένιοι πέπλοι στεφανώνουν τα ρείπια του ναού σου πὸς ένώνουν τ' άρχαίο πνεύμα με τη Ρόδο αιώνια!

Κι άν δεν άνθίζουν πάνω σου τα κλώνια της μυγαλιάς κ' έρεικες δε φυτρώνουν γλυκόχρωμες και δε λαλούν τ' άηδόνια μελωδικούς σκοπούς, όμως άπλώνουν

οί γυπαετοί φτερούγισμα γιγάντιο, — τρανὸ χαιρετισμό στη χαραυγή που άνοίγοντας κάθε πλεμάτι ένάντιο

στο διάβα της, φεγγοβολᾶ τη γῆ. Μ' άγέρωχος άν λάμπης στην ευδία, τ' άστροπελέκι καρτερᾶς του Δία.

Κ. Ν. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ

Η ΜΟΝΑΔΙΚΗ ΤΟΥ ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΑ

ΚΥΡΙΑΚΗ πρωί ώρα έννεα, στο σταθμό.

Μια παρέα βερουτιανών, τόν είχε προσκαλέσει ν' ανέβουν στο Λίβανο να περάσουν την ημέρα τους. Η Μαργαρίτα που όργάνωσε την έκδρομή, του είπε: 'Υπάρχει στο Σόφαρ, ένα μεγάλο καλοκαιρινό ξενοδοχείο που μένει άνοιχτό και το χειμώνα. Δέ θάταν προτιμώτερο για έναν ξένο, σάν κι' εσάς, να δει το χιονισμένο βουνό παρά να μείνει στην πόλη; Εύχαριστήθηκε για την πρόσκληση. 'Ήθελε να πιάσει χιόνι. Φανταστήτε ότι τοτέ του εκεί πέρα, δέν έπιανε χιόνι. 'Ο 'Αλέκος, ένας άλεξαντρινός που δέν πάτησε το πόδι του στο βουνό, δέν ήξερε καλά-καλά τί θα πει χιόνι. Χιονίζει κάποτε και στην 'Αλεξάντρεια μ'α τυχαίνει τόσο σπάνια και λιώνει τόσο γρήγορα το χιόνι που μόλις προφταίνει κανείς να διατηρήσει μίαν ανάμνηση.

'Εριξε μια ματιά γύρω του—μ'α ούτε η Μαργαρίτα, ούτε η Μαντάμ Ζανέτ, ούτε άλλος κανείς απ' τή συντροφιά. 'Εννεα και δέκα φανερώθηκε κάποιος άγνωστος. Τόν πλησίασε, τόν χαιρέτησε εύγενικά και του είπε πώς είναι ο άδελφός τής Μαργαρίτας, Ζώρζ. 'Η άδερφή του ζητεί συγγνώμη που δέ μπόρεσε να του μηνύση νωρίτερα...

—Τι συμβαίνει;

—'Η έκδρομή... δέ θα γίνει, άπάντησε κομπιάζοντας. Οι περισσότεροι έμποδίζονται. 'Η Μαργαρίτα τους ειδοποίησε άργα και είχαν δώσει άλλο το λόγο τους. 'Ο 'Αλέκος του έριξε μια έξεταστική ματιά. Καμιά όμοιότητα με την άδερφή του. Μπροστά του είχε ένα νέον άντρα που έδειχνε ώριμος. Μιά από κείνες τις φυσιογνωμίες άντρών που ιοτέ τους δέν ύπηρεξαν έφηβοι γιατί από τά παιδικά τους χρόνια είχαν τή σημερινή τους μορφή που είναι κι ή παντοτινή τους. Ούτε συμπαιθητικός μ'α ούτε και αντιπαθητικός. Εΐταν λίγο βαρύς όπως ο συννεφιασμένος ούρανος τής ημέρας εκείνης. Μ'α πώς δέν τόν άντάμωσε ποτέ στο σαλόνι τής Μαντάμ Ζανέτ, πώς δέν τόν παρουσίασε ή άδερφή του; Πώς δέν τόν άνάφερε καν πώς έχει άδερφό; Ουμήθηκε τά λόγια τής ξενοδόχας του: «Δέν τόν παίρνει ποτέ μαζί της κι ούτε τόν παρουσιάζει στους φίλους της. 'Όταν τή ρωτούν καμιά φορά για τόν άδερφό της, λέει πώς είναι βαρύς ο ίσκιος του, πώς στέκει άμίλητος και πώς αν άνοιξει το στόμα, κάποιον θά δυσανεστήσει». Ωστόσο, ή έντύπωση του 'Αλέκου από τή γνωριμία του άδερφού, δέν εΐταν δυσάρεστη. Μόνο δέ μπορούσε άκόμα να βεβαιώσει αν του εΐταν εύχάριστη.

—Νά ξέρατε πόσο στενοχωρήθηκε ή Μαργαρίτα για τήν άποτυχία τής έκδρομής, πρόσθεσε ο Ζώρζ, δείχνοντας μάλλον τή δική του στενοχωρία.

—'Η έκδρομή θά γίνει! εΐπε ο 'Αλέκος χαμογελώντας αινιγματικά. Κι' έπειδή ο άλλος έδειχνε με τόν ύφος του πώς δέν καταλαβαίνει, συνέχισε: «Μ' έμας τους, δυό!» Νέα άπορία του Ζώρζ.

—'Ελπίζω να μ'α κάνετε τήν τιμή. Φαντάζομαι πώς θα κάνομε καλή παρέα.

—'Αν τούλάχιστο ειδοποιούσα...

—Δέν έχομε καιρό... έμπρός! τά είσιτήριά μας...

ΑΛΕΞΑΝΤΡΙΝΟ ΔΙΗΓΗΜΑ

'Ο 'Αλέκος, ήρθε στο Βερούτι να δει τόν άρρωστο άδερφό του, φοιτητή στο 'Αμερικανικό Κολλέγιο. Μιά βαμβακέμπορος καταστρεμένος, μ'α μη μπορώντας ν' άφίσει τή δουλειά του γιατί βρισκόταν στην περίοδο τής φούριας, έστειλε το μεγάλο του γιού—τό δεξί του χέρι. 'Ο 'Αλέκος, άνήσυχος, πήρε τόν πρώτο άτμόπλοιο που έφευγε για τή Συρία και ήρθε. Εΐδε τόν γιατρό, εΐδε και τόν διευθυντή του Κολλέγιου. 'Ο άρρωστος συγκινήθηκε απ' τόν έρχομό του άδερφού του. 'Ανασηκώθηκε, κουβέντιασε μαζί του λίγη ώρα, έπειτα όμως ξανάπεσε κουρασμένος. Δέν εΐταν πολύ καλά μ'α ούτε και κινδύνευε. Πετά δυό βδομάδες μπήκε στο στάδιο τής άνάρρωσης. Τότε μόλις ο 'Αλέκος άνάσασε.

Ζήτησε να γνωρίσει τήν πόλη και να έπισκεφτεί τις έξοχές—πρό πάντων τις έξοχές. Εύχαριστιόταν να γυρίζει μόνος και μάλιστα, σε μίαν άγνωστη πόλη. Μ'α οι βροχές δέν τόν άφιναν να ξεμυτίσει από τό ξενοδοχείο και τό καφενείο που σύχναζαν φοιτητές άνεκατεμένοι με ντόπιους.

Κάποιος, τόν σύστησε στή Μαντάμ Ζανέτ—μιά Βερουτιανή κυρία που παθαινόταν για νέες γνωριμίες και που άνοιγε διάπλατα τις πόρτες της σε κάθε ξένο. 'Η Μαντάμ Ζανέτ άκουσε να μιλοϋν για έναν άλεξαντρινό που κανέναν, ωστόσο, δέ γνώρισε γιατί μόνο στο Κολλέγιο άνεβοκατέβαινε. Εΐταν μ'α εύκαιρία να ταραξει τά ήρεμα νερά τής βερουτιανής κοινωνίας και με μεγάλη προθυμία, τόν προσκάλεσε.

Τόν παρουσίασε στους καλεσμένους της με όλη τήν πλαστή εύγένεια του θεάτρου. 'Ο Mon-sieur Alexandre—δνομα που ήχούσε έντονα—περικυκλώθηκε από άντρες και γυναίκες. Εΐχαν τήν περιέργεια να μάθουν ποιός εΐταν, τί έκανε στον τόπο του, γιατί ήρθε στο Βερούτι. 'Ετσι γνωρίστηκε με τή Μαργαρίτα, κόρη κάποιου δικηγόρου από τους πιδ γνωστούς. Εΐταν ένα έξυπνο και χαριτωμένο κοριτσάκι που ήξερε να κρατάει εύχάριστη συντροφιά και να υποχρεώνει με τις περιποιήσεις της. Οι άλλες—παρωδίες παριζιάνικων φιγουρινιών—ροδομάγουλες με μάτια που ύπόσχονταν, τόν άφιναν άδιάφορο. Τό φλέρτ τής Μαργαρίτας τόν έφτανε. 'Οχι όμως κι' εκείνη. 'Η Μαργαρίτα ήθελε τόν σούσουρο...τό σκανταλάκι...ένα σκανταλάκι με τόν άλεξαντρινό. Κάθε μέρα που περνούσε τό έπιθυμούσε περισσότερο. Για να τό προσκαλέσει σκέφτηκε να οργανώσει τήν έκδρομή στο Λίβανο. Μ'α λογάριασε χωρίς τις...φληνάδες της. Μερικές για να τήν έκδικηθούν προφασίστηκαν πώς περίμεναν κόσμο κοντά τους κι άλλες πώς θά πήγαιναν σε φιλικά σπίτια. Μπορεί όμως και να μετάνιωσε, σκεφτόταν ο Ζώρζ, όταν ή Μαργαρίτα τόν παρακαλούσε να πάει στο σταθμό, για να μη ρεζίλευτον στο ξένο άνθρωπο. «Εΐναι ικανή...για όλα»...

Μέσα στο τραίνο, ο ένας κάθισε άπέναντι του άλλου. 'Ο 'Αλέκος τυλίχτηκε καλά μέσα στο παλτό του. Τό κρύο έτσουζε. Γύριζε πότε πότε το κεφάλι γιατί του φάνηκε πώς κάποιος παράθυρο εΐταν άνοιχτό, μ'α γελάστηκε. Σηκώθηκε διόρθωσε τό παλτό του και ξανά κάθισε ριχνοντας μ'α ματιά στο σύντροφό του που κάπνιζε σιωπηλός. Εΐταν πειραγμένος για τό φέριμο

της Μαργαρίτας. Παρηγοριόταν όμως στη σκέψη ότι έκαμε τήν έκδρομή χωρίς αϋτήν κι έπειτα γιατί τράβηξε τόν άδελφό της μαζί του.

Σέ μισή ώρα όμως άλλαξε διάθεση. Τό επεισόδιο περνούσε, σάν ξένο, από τό νοϋ του. Αϋτός ένας άνθρωπος του γλεντιού και τής δουλειάς, τί ήθελε τέτοια μπλεξίματα. Πώς μπορούσε, αϋτός, που κορόιδευε τήν εύαισθησία των φίλων του, να βάλει κακή καρδιά έπειδή τόν γέλασε ένα κορίτσι. Ούτε περίμενε μ'α ούτε και ζήτησε τίποτα από τή Μαργαρίτα. Θά εύχαριστιόταν αν τήν έκδρομή τήν έκαναν μαζί, μ'α καμια στενοχωρία που δέν ήλθε. Σήκωσε τους ώμους με άδιαφορία.

Χάμογέλασε ελαφρά, όταν συλλογίστηκε τά λόγια που έλεγε στους φίλους του, Δυό και δυό κάνουν τέσσερα. 'Η πού θά πέσεις στην άγκαλιά της και θά πνίξεις τήν έπιθυμία σου ή πού θά τής γυρίσεις τις πλάτες και θά ριχτείς σε μ'α άλλη.

'Ο Ζώρζ διέκρινε τό χαμόγελό του και κάτι έκανε να πει. Μ'α μετάνιωσε. 'Επειτα χαμογέλασε κι αϋτός κι' έριξε μ'α ματιά από τό τζάμι στή χιονισμένη έκταση που περνούσαν. Του 'Αλέκου πέρασε ή ιδέα—τί κουταμάρα—ότι τό διαπεραστικό μάτι του Ζώρζ, διάβασε τή σκέψη του κι' ότι χαμογέλασε για κείνο το «δυό και δυό κάνουν τέσσερα».

Τόν πρόσεξε καλύτερα. Μάτια μικρά μ'α ξευπνα. Φρίδουα που συχνά ζάρωναν κι' έσιμγαν σ'α να ήθελαν να σκιτσάρουν στο μέτωπο τή σκέψη που περνούσε από τό μυαλό.

Μάγουλα και χείλη παχειά, φουσκωμέτα. Σωσιός μουργος. Κι όμως δέν του εΐταν ξένη αϋτή ή έκφραση. Τέτοια έπρεπε να έπαρνε κι ο ίδιος σε στιγμές στεναχωρίας, θυμού, άποτυχίας. Του τό έλεγαν οι δικόι του, του τό έλεγαν οι φιλενάδες του, όσες, για λίγον καιρό έζησαν δίπλα του. Σωστός μουργος!

'Ανοιξαν κουβέντα για τό Λίβανο. 'Ο Ζώρζ παίνισε τό βουνό αϋτό με τόν καθαρό άέρα-ιδανικό καταφύγιο για τό χειμώνα κι όμως θά μπορούσε να γίνει ζηλευτό χειμωνιάτικο κέντρο. 'Ο ίδιος το προτιμούσε έρημο, και ρώτησε τόν 'Αλέκο αν στήν 'Αλεξάνδρεια κάνει χειμωνιάτικες έκδρομές.

—Πολύ σπανίως.

'Ο 'Αλέκος μ'α και ζεστάθηκε, μίλησε για τά χάλια του έμπορίου στην Αίγυπτο, για τόν ξεπεσμό του βαμβακιού, για τά σιγαρέττα, για τους φελλάχους, για τά χωράφια, για τό Νείλο. 'Ο Ζώρζ, άκουε Εΐταν φανερό πώς εύχαριστιόταν περισσότερο ν' άκούει παρά να μιλεί ο ίδιος, πεισιόστερο να προσέγει παρά να κάνει τους άλλους να τόν προσέχουν. Αϋτό κακοφαινόταν στον 'Αλέκο. 'Η μεγάλη σιωπή χωρίς διακοπές, χωρίς άπορίες, χωρίς έρωτήματα, τόν πειραζε

λίγο στα νεύρα. Εΐταν έτοιμος να σταματήσει και να τόν βάλει να μιλήσει για πολλήν ώρα, όταν σε κάποιο σταθμό, ο Ζώρζ σηκώθηκε άπότομα και εΐπε. —Φτάσαμε! Σόφαρ εδω.

**

'Όταν τό τραίνο ξεκίνησε πάλι εΐδαν πώς εΐταν μόνοι. Κανέναν άλλος δέν κατέβηκε, κανέναν άλλος δέν περίμενε τόν έρχομό κανενός. Πέρα στον άνήφορο, ένα μεγάλο χτίριο, μοναχικό ύψωνε τό έπιβλητικό του άνάστημα στην έρημιά: εΐταν τό ξενοδοχείο. Ούρανος μουντός, άτμόσφαιρα μουντή. Μακριά, στο βάθος, κάτι καλυβόσπιτα ξεχώριζαν, μισσοκερασμένα στο χιόνι. 'Ο άνηφορικός δρόμος όλάνοιχτος, άνώμαλος τους προσκαλούσε.

—Σ'α μετανιωμένος φαίνεστε...εΐπεν ο Ζώρζ, διακρίνοντας κάποιο μορφασμό στο πρόσωπο του 'Αλέκου. —'Οχι δ'α... μόνο αϋτή ή έρημιά... ή μουντά... ή σιωπή είναι κάτι καινούργιο για μένα.

'Ο άλλος σούρωσε τά χείλη σ'α σάθελε να πνίξει ένα χαμόγελο. 'Αν είχε τό θάρρος θά του έλεγε: Μπορεί, μ'α εΐσαι και μετανιωμένος. Μήπως δέν εΐμαι κι' εγώ γιατί δέ σ' έμπόδιασιν πριν ξεκινήσουμε. Εΐχες όμως τέτοια άποφασιστικότητα, τέτοια λαχάρια ν' άνέβης στο βουνό! άρχίζω να ύποψιάζομαι πώς τ' έκανες από πείσμα—ένα πείσμα που σου πέρασε πιά... Θά τήν διορθώσω όμως τή Μαργαρίτα.

Τό ξενοδοχείο εΐταν κατάκλειστο και φαινόταν άκατοίκητο. 'Ο 'Αλέκος θυμήθηκε τά λόγια τής Μαργαρίτας: 'Υπάρχει στο Σόφαρ ένα μεγάλο ξενοχείο που μένει άνοιχτό και τόν χειμώνα, δέν εΐπε όμως τίποτε στον σύντροφόν του για τις κακές πληροφορίες τής άδερφής του. 'Ο Ζώρζ προχώρησε πρώτος και χτύπησε τό κουδοϋνι τής βαρειάς ξύλινης πόρτας. Καμιά άπάντηση. Τότε άρχισε να χτυπά δυνατά με τό μπαστούνι του. Λίγα λεπτά σιωπή. 'Επειτα τό μισό φύλλο άνοιξε άργά κι ένας κατακόκκινος γέρος πρόβαλε στο κατώφλι.

Εΐταν ο έπιστάτης. Παραξενεύτηκε γιατί σπάνια έβλεπε ξένους αϋτήν τήν εποχή. Τό ξενοδοχείο δέ λειτουργούσε τό χειμώνα. Ούτε ύπηρεσία, ούτε θέρμανση, ούτε κατάλληλα έπιπλα στα δωμάτια. 'Εκείνοι σήκωσαν τους ώμους. Τόν ρώτησαν μόνο αν μπορούσε να τους τοιμάση κάτι για τό μεσημέρι— κάτι πρόχειρο. 'Ο γέρος κόμπισε στην άρχή, έπειτα όμως, άφοϋ σκέφτηκε λίγο, ένευσε καταφατικά και τους έμπασε να πλυθούν. Ρώρησε τί ώρα θά γυρίσουν για φαγι.

Μια τοποθεσία ζ'α νησία Παχάς

(ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΙΑ ΑΠΟ ΤΟΝ "ΑΣΤΡΟΛΑΒΟ", ΤΟΥ Φ. ΚΟΝΤΟΓΛΟΥ)

— Τη συνειθισμένη, απάντησεν ὁ Ἀλέκος. Τί ὥρα περὶ νῆ τῆ βραδυνὸ τραῖνο.
— Στις ἔξι.
— Δὲν ἔχει ἄλλο;
— Ὅχι εἶναι τὸ μόνο.
— Θὰ γυρίσουμε μ' αὐτό.

Κι ὅμως ὁ Ἀλέκος δὲν πίστευε πὼς θὰ πρόφταναν νὰ γυρίσουν. Δὲν πίστευε καὶ δὲν ἤθελε τόσο γρήγορα. Βγῆκαν τὸ κρῦο περῶνιαζε ὁ Ἀλέκος εἶταν σχεδὸν χαρούμενος. Ἔτρεχε σὰν παιδί ἔπειτα σταματοῦσε, ἔσκυβε καὶ φούχτωνε χιόνι.

— Ἀ! ἡ χαρὰ τοῦ χιονιοῦ, φώναζε. Τώρα μόνο καταλαβαίνω τοὺς φυσιολάτρεις. Ἔργασία καὶ φύσις. Νὰ τὰ δύο θετικά ἀγαθὰ. Ξαναφούχτωσε τὸ χιόνι καὶ τὸ ἔριξε μακριὰ μὲ δύναμη.

Ὁ Ζώρζ χαμογέλασε, ἔπιασε κι αὐτὸς χιόνι καὶ τὸ ἔριξε στὴν ἴδια διεύθυνση.

Ἔφτασαν σιὰ καλυβόσπιτα. Κι αὐτὰ ὅπως τὸ ξενοδοχεῖο φαινόταν ἀδεια καὶ ξεχασμένα. Τὸ σωριασμένο χιόνι τοὺς ἄλλασε σχῆμα. Μιά πόρτα μισάνοιξε μὲ δυσκολία. Ἐνα κεφάλι πρόβαλε καὶ δυὸ μάτια στηριχτῆκαν πάνω στοὺς ξένους. Τὸ κεφάλι εἶταν τυλιγμένο μέσα σ' ἕνα παχὺ σαλι κι ἔκρυβε τὸ μισὸ πρόσωπο. Ἄντρας, γυναίκα, παιδί; Δὲν κατάλαβαν. Ἡ πόρτα ξανάκλεισε πρὶν προσφτάσουν νὰ λύσουν τὴν ἀπορία τους.

Προχώρησαν σιωπηλοὶ λὲς καὶ τὸ κρῦο τοὺς μάρανε τὴ διάθεση. Κι ὅμως ὁ Ἀλέκος μόλις τοῦ συγκρατιόταν. Αἰθανόταν μιὰ τρελλὴ δρεξὴ νὰ γυρίσει, νὰ γυρίσει νὰ χτυπήσει τὴν πόρτα νὰ χαιρετήσει τὴν ὑπαρξὴ ἐκείνη πὸς φανερώθηκε, σὰν τὴ μοῖρα κουκουλωμένη καὶ νὰ ζητήσει μὲ τὸ σύντροφοῦ του καταφύγιο. Ἔπειτα ν' ἀπλώσει τὰ χέρια στὸ φτωχὸ τζάκι νὰ νοιώσει τὴν πύρρα τῆς φωτιᾶς στὰ μάγουλα, ν' ἀνασάνει τὴ μυρουδιά τοῦ μισοκαμένου ξύλου. Νὰ πιᾶσει τὴ κουβέντα μὲ τοὺς ἀπλοῦς ἀνθρώπους καὶ νὰ τοὺς βάλει νὰ τοὺς βαλεῖ νὰ τοῦ διηγηθοῦν μιὰ παλιά ἱστορία τοῦ βουνοῦ... μιὰ ἀπ' τίς τόσες καὶ τόσες ποὺ ἔξερουν καὶ λένε...

Μὲ τίς σκέψεις αὐτὲς γλύστρησε στὸ χιόνι καὶ νὰ στηριχτεῖ πιαστικὴ ἀπὸ τὸ μπρατσὸ τοῦ Ζώρζ. Τώρα ὁ νοὺς τοῦ ἔτρεξε μακριά.

Συλλογίστηκε τὸν ἀδερφοῦ του... τὸν πατέρα του ποὺ περίμενε... τὴ δουλειὰ ποὺ δὲν πῆγαινε διόλου καλά... τὰ μεγάλα ἔξοδα... Πληροφόρησε τὴ σκέψη ὅτι ὁ ἀδερφοῦς τοῦ σηκώθηκε κι ὅτι μεθαῦριο φεύγει.

Τὴ μονοτονία τοῦ λευκοῦ διέκοψε μιὰ χωριατοπούλα ποὺ γύριζε στὴν καλύβα τῆς. Ὁ Ἀλέκος θυμήθηκε τὸ κουκουλωμένο κεφάλι στὴ μισανοιγμένη πόρτα τῆς καλύβας. Πρέπει νὰ ναι μελαγχολικά, σκέφτηκε, σ' αὐτὴ τὴ μοναξιά, σ' αὐτὸ τὸ κρῦο. Ἡ χωριατοπούλα μὲ τὰ χρώματα τῆς ὑγείας στὰ μάγουλα, μὲ τὸ σβέλωτο περπάτημά της, τοὺς χαιρέτησε καλόκαρδα καὶ πέρασε κατεβάζοντας εἰς μάτια. Ὁ Ἀλέκος στάθηκε καὶ τὴν κοίταξε μὲ ἀπορία. Πῶς μοὺ κατέβηκε νὰ τὴ φανταστῶ μελαγχολική, αὐτὴ τὴ χαρούμενη χωριατοπούλα;

— Γυρίζομε ; Τὸ κρῦο ὅσο πάει χειροτερεῖ, εἶπε στὸ Ζώρζ.

— Γυρίζομε.

— Δὲν πεινάσατε ;

— Πῶς !

— Προσέξατε τὴ χωριατοπούλα ;

— Ναι... εἶταν κατακόκκινη καὶ γελαστή... σὰν ὄλες.

— Σωστά... Πῶς μπορεῖ νὰ ὑπάρχουν μελαγχολικὲς χωριατοπούλες, εἶπε σὰ νὰ ἤθελε νὰ εἰρωτευτεῖ τὸν ἑαυτό του.

Ὁ ἐπιστάτης τοὺς περίμενε γελαστὸς κι' αὐτὸς. Τοὺς ὀδήγησε σὲ μιὰ γωνία τῆς ἀπέραντης αἴθουσας στὸ εἰσόγειο. Εἶταν τὸ ἐστιατόριο—ἀδειο. Ἡ γωνία χωριζόταν μ' ἕνα μικρὸ παραβάν καὶ θερμαινόταν ἀπὸ τὸ τζάκι. Στὴ μέση ἕνα τραπέζι στρωμένο ποὺ χωροῦσε πέντε ἔξι άτομα. Στὴν κοζίνα μπαινόβγαине μιὰ κοντὴ καὶ γερὴ γρηοῦλα ποὺ περπατοῦσε ἀνάλαφρη, σὰν κορίτσι. Εἶταν ἡ γυναίκα του. Ὁ γέρος τῆς οὐστήσε τοὺς

δυὸ ξένους. Τὸ φαί εἶταν ἔτοιμο καὶ δὲν ἄργησε νὰ σερβιριστεῖ.

Ἔφαγαν μὲ δρεξὴ, ἴπιαν καὶ κρασί. Ὁ ἐπιστάτης μιλοῦσε γαλλικά, χωρὶς νὰ εἶναι οὔτε γάλλος, οὔτε σύρος. Ἀπὸ τὴν προφορὰ τοῦ ὁ Ἀλέκος κατάλαβε πῶς εἶχαν νὰ κάνουν μὲ ἰταλό. Τὸν ἔλεγαν Τζούλιο.

Γιὰ νὰ τοὺς διασκεδάσει, ἄρχισε νὰ τοὺς διηγείται μιὰ παλιά ἱστορία ποὺ συνέβη ἄλλοτε στὸ ξενοδοχεῖο μὰ δὲν τὰ κατάφερε πάντως νὰ πεί ἐκεῖνο ποὺ ἤθελε. Εἶταν τόσο συμπαθητικὸς στὴν ἀδεξιότητά του, τόσο χαριτωμένος μὲ τὴν ἰταλικὴ προφορὰ του! Ὁ Ἀλέκος κι ὁ Ζώρζ, διασκεδάσαν μὲ τὴ φλυαρία του ὅσο δὲ θὰ διασκεδάσαν ἴσως μὲ τὴν ἴδια τὴν ἱστορία.

Μετὰ τὸ φαί, βγῆκαν πάλι. Ὁ καιρὸς γλύκανε. Ξεθάρρεψαν καὶ πῆγαν πέρα πέρα. Σκόρρευαν νὰ φτάσουν ἕνα μικρὸ χωριουδάκι - νὰ βεβαιωθοῦν διηλαδῆ, ἂν εἶταν ἀληθινὸ ἢ ψεύτικο. Μὰ ὅσο ἐκεῖνοι πλησίαζαν τόσο τὸ χωριουδάκι ἀλάργευε.

— Σὰν τὴ γυναίκα, εἶπε ὁ Ἀλέκος, γιὰ νὰ γίνῃ πιὸ ἐπιθυμητό.

Ὁ σύνδοξός του εἶχε σαστήσει. Δὲν εἶξερε τί ἀκριβῶς ἔτρεχε μὲ τὸ φιλοξενούμενο του. Εὐχαριστιόταν ἢ ἐπιλήθη; Αἰσθηματικὸς ἢ ὑλιστής; Ἐμπορος ἢ ἰδεολόγος; Πότε τὸν ἔπαιρνε ἔτσι, καὶ πότε ἀλλιῶς. Ἡ μουντάδα ὄλο καὶ πύκνωνε. Ὁ Ζώρζ στάθηκε κι' ἔβγαλε τὸ ρολοῖ του.

— Πέντε καὶ τέταρτο εἶπε. Χάσαμε τὸ τραῖνο...

Ὁ Ἀλέκος καμώθηκε τὸ στενοχωρημένο. Κατὰ βάθος ὅμως ἦταν εὐχαριστημένος. Ὅχι τόσο γιατί θὰ ἔμεινε νὰ περάσει τὴ νύχτα στὸ βουνὸ ὁ ἴδιος, ὅσο γιατί θ' ἀνάγκαζε τὸ σύνδοξό του νὰ ξενοκτῆσει ὄξω ἀπὸ τὸ σπίτι του, μακριὰ ἀπὸ τοὺς δικούς του. Τὸν ἔριξε μιὰ λοξὴ ματιά. Οὔτε συννεφάκι ἀνησυχίας δὲ σκίαζε τὸ μέτωπό του. Εἶξερε φαίνεται πῶς κανένας ἀπὸ τοὺς δικούς του δὲ θὰ εἶχε τὴν ἀγωνία τῆς ἀναμονῆς. Καὶ προτιμοῦσε νὰ μείνει μαζὺ τοῦ μολονότι δὲν εἶταν. οὔτε εἶχαν τὸν καιρὸ νὰ γίνουν - φίλοι. Βέβαια, ὁ ἕνας καταλαβαίνει τὸν ἄλλον μὰ δὲν ἔννοιον ἀκόμα φίλια.

Γ. ΠΙΕΡΙΔΗΣ

(Ἡ συνέχεια στὸ ἐπόμενο)

ΤΑ ΝΕΑΝΙΚΑ ΙΤΑΛΙΚΑ ΠΟΙΗΜΑΤΑ ΤΟΥ Δ. ΣΟΛΩΜΟΥ

Ὁ ΣΟΛΩΜΟΣ πρωτάρχισε φαίνεται νὰ γράφῃ ποιήματα τὸν καιρὸ ποὺ σπούδαζε στὴν Ἰταλία, καὶ τὰ πρωτόλειά του αὐτὰ γραφῆκαν Ἰταλικά. Τὰ παλαιότερα ποιήματά του ποὺ ξέρουμε, γραμμένα ὅλα κατὰ τὸ 1813-16, εἶναι τ' ἀκόλουθα: «Ode per prima messa—Ὁδὴ γιὰ πρώτη λειτουργία» (1) δύο συνέττα «Su lo stesso soggetto—Στὸ ἴδιο θέμα» (2) καὶ τὸ σύνεττο «In lode d'un fabbricatore d'organì — Ἐπαινος σ' ἕναν τεχνιτὴ ἀρμόνιων» (3) καὶ τὸ πρῶτο ἄσμα τοῦ διηγηματικοῦ ποιήματος «La distruzione di Gerusalemme— Ἡ καταστροφὴ τῆς Ἱερουσαλήμ» (4) Βέβαια τὴν ἐποχὴν ἐκείνη θάχε γράψει κι' ἄλλα ποιήματα, μ' αὐτὰ μόνο ἐφτάσανε στὰ χέρια μας. Ἐπρόκειτο γιὰ πρωτόλεια κ' ἦταν φυσικὸ κάποτε νὰ παραμεληθοῦνε ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν ποιητὴ τους καὶ νὰ χαθοῦνε. Ἀξιοσημείωτο εἶναι μόνο πῶς τὴν «Ὁδὴ γιὰ πρώτη λειτουργία» τὴν ἐδιατηροῦσε στὰ χαρτιά του ἀκόμα τὸ 1822, κ' εἶναι γνωστὸ πῶς αὐτὴν ἀπήγγειλε στὸ Σπ. Τρικούπη σὰ δείγμα τῆς τέχνης του, ὅταν τότες εἶχε πάει στὴ Ζάκυνθο (5)

Ὁ Σολωμὸς τὸ 1818, ἀφοῦ πῆρε τὸ δίπλωμα τῆς Νομικῆς ἀπὸ τὸ πανεπιστήμιο τῆς Παβίας, ἐγύρισε στὴ Ζάκυνθο. Ἐκεῖ φαίνεται ἐξακολούθησε νὰ καταγίνεται μὲ τὴν ἰταλικὴ λογοτεχνία (6) κ' ἴσως, τραβηγμένος ἀπὸ τὸ παράδειγμα τοῦ συμπολίτη του Φώσκολου, νὰ λοράριαζε νὰ ξαναγυρίσῃ στὴν Ἰταλία (7). Μὰ τὸ γνῶριμο ἑλληνικὸ περιβάλλον καὶ τὸ ξέσπασμα τῆς ἐλληνικῆς ἐπαναστάσεως, δὲν ἀργήσανε νὰ τοῦ ξυπνήσουν τὴν ἐθνικὴ του συνείδηση καὶ νὰ τοῦ ἐμπνεύσουν τὴν ἰδέα νὰ γίνῃ ὁ θεμελιωτῆς τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας.

Ἔτσι παύει νὰ καλλιεργῇ τὴν ἰταλικὴ ποίηση καὶ ἀφοσιώνεται στὴ μελέτη τῆς νέας ἐλληνικῆς γλώσσας καὶ δὲ μεταχειρίζεται σχεδὸν πιά τὴν ἰταλικὴ γλώσσα στὴν ποίηση παρά γιὰ νὰ εὐχαριστήσῃ τοὺς φίλους του στὰ φιλολογικὰ σαλόνια ποὺ συχνάζε, καὶ κυρίως στὸ Πάυλο Μερκάτη, ὅπου ἐλάβαινε μέρος στοὺς διά-

φορους αὐτοσχεδιαστικὸς διαγωνισμοὺς, γράφοντας ποιήματα μὲ δοσμένες ὁμοιοκαταληξίες (8).

Ἔτσι τὸ σωζόμενο νεανικὸ ἰταλικὸ ποιητικὸ ἔργο τοῦ Σολωμοῦ ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο εἰδῶν στιχοουργήματα: ἀπὸ κείνα ποὺ ἔγραφε στὸ γραφεῖο του καὶ τοὺς ἐμελετοῦσε τὴ μορφή μὲ λογοτεχνικὲς ἀξιώσεις, κι' ἀπὸ κείνα ποὺ αὐτοσχεδίαζε παίζοντας στὰ διάφορα σαλόνια. Τὰ πρῶτα τὰ διατηροῦσε μὲ προσοχὴ ὁ ἴδιος, τὰ δεύτερα τὰ πετοῦσε μόλις τ' ἔγραφε, μὰ τὰ μαζεύανε καὶ τὰ διατηροῦσαν οἱ φίλοι καὶ θαυμαστὲς του.

Ἔτσι, ὅσο σχημάτιζε ἀνώτερην ἰδέα γιὰ τὴν τέχνην κι' ἀφοσιωνόταν περισσότερο στὴν ἑλληνικὴ ποίηση, τόσο παραμελοῦσε τὰ ἰταλικά του πρωτόλεια. Κ' ἐνῶ ἐκεῖνα ποὺ ἔγραψε μὲ λογοτεχνικὲς ἀξιώσεις, καὶ τὰ φύλαγε ὡς τότε στὸ γραφεῖο του, παραδινότανε στὸ χαμὸ, καὶ στὴν ἀφάνεια (9), ἐκεῖνα ποὺ αὐτοσχεδίαζε γιὰ παιγνίδι, ποὺ τὰ πετοῦσε μόλις τ' ἔγραφε καὶ δὲν τοὺς ἔδινε καμιά σημασία, ἐκεῖνα φυλαγόταν μ' ἀγάπη κ' ἐπολλάπλασιαζόντανε τ' ἀντίτυπά τους, μ' ἀντίγραφα ἀπὸ τοὺς θαυμαστὲς του, σὰν κάποια μοχθηρὴ μοῖρα νάχε φτονίση τὸ ἔργο τοῦ Σολωμοῦ ἀπὸ τὴν πρῶτὴ του ἐκδήλωση. Κ' ἐνῶ ἔμεινε ἀνέκδοτη ἡ «Ὁδὴ γιὰ πρώτη λειτουργία» μαζί μὲ ποιὸς ξέρει πόσα ἄλλα νεανικὰ ποιήματα ἀνάλογα, ὅπου καθρεφτιζόταν ἡ ποιητικὴ δύναμη τοῦ νεαροῦ Σολωμοῦ, κ' ἔχινε κάμει τὸν Ἰταλὸ καθηγητὴ του νὰ τοῦ πῆ πῶς θάκανε νὰ λησμονηθῇ ὁ Μόντης (10), ἐνῶ αὐτὰ μέναν ἀνέκδοτα, ὁ θεῖος του ὁ Λ. Στράνης, χωρὶς τὴν ἄδεια τοῦ ποιητῆ, ἐδημοσίεψε σὲ βιβλίον τριάντα ἀπὸ τ' αὐτοσχεδιά του καὶ παραπεταμένα συνέττα του (11).

Τὰ γνωστὰ ὡς τὰ τώρα νεανικὰ ἰταλικά ποιήματα τοῦ Σολωμοῦ εἶδαν τὸ φῶς λίγα λίγα καὶ σὲ διάφορες ἐποχές.

Ὁ Λ. Στράνης ἐδημοσίεψε πρῶτος τριάντὰ σο-

(1) Τὸ ποίημα αὐτὸ εἶναι γνωστὸ καὶ μὲ τὸν τίτλο «Ode per messa novella».

(2) Γιὰ τὰ τέσσερα πρῶτα μᾶς πληροφορεῖ ὁ Κουαρτάνος πῶς ἔγραφε στὴν Κρεμῶνα. Ἔκδοση Τερζάκη, Κέρκυρα 1859, σελ. 437.

(3) Γι' αὐτὸ μᾶς πληροφορεῖ ὁ Καιροφύλας στὸ «Σολωμοῦ ἀνέκδοτα ἔργα», ἔκδοση Στοχαστῆ, Ἀθῆνα 1927, σελ. 89, πῶς ἐγράφηκε στὸ 1815.

(4) Βλέπε ἐκδ. Τερζάκη, Προλεγόμενα Πολυλά σελ. 1β'. Ἐπίσης, ἐπιστολὴ Σπ. Τρικούπη, «Παναθηναϊκὰ» Δ'. 1902, σελ. 221—4.

(5) Μερικὰ ἀπὸ τὰ σωζόμενα νεανικὰ ἰταλικά ποιήματα τοῦ Σολωμοῦ ἴσως νὰ μὴν ἔχουνε γραφῆ μὲ δοσμένες ὁμοιοκαταληξίες. Αὐτὰ, ποὺ ἴσως ν' ἀνήκουνε στὴν ἐποχὴ ποὺ καταγινόταν μὲ τὴν ἰταλικὴ ποίηση, θὰ τὰ σημειῶνω καθὼς θὰ τὰ συναντῶ, γιὰ νὰ τὰ ἐλέγξουνε κι' ἄλλοι.

(6) «Καὶ τότε, ὡς λέγεται, ἐμελετοῦσε νὰ γυρίσῃ εἰς τὴν Ἰταλία, καὶ νὰ ἐγκατασταθῇ ἐκεῖ». Τερζάκη, Προλεγόμενα Πολυλά, σελ. 1'. Ἐπίσης βλέπε ἔκδοση Ραφτόγιανου Ζάκυνθος 1880, Προλεγόμενα Δὲ Βιάζη, σελ. 1ζ'.

(7) «Del resto l' amico mio non fa uso della poesia italiana, che estemporaneamente per far piacere all' amicizia, e pone ogni sua cura nel formare la lingua Greca moderna», «Rime improvvisate del N. Sig. Conte Dion. Salomon», Corfu 1822, Ἀφιερωτικὴ ἐπιστολὴ τοῦ Λ. Στράνη πρὸς τὸ Φώσκολο.

(8) Ἀπὸ τὰ νεανικὰ ἰταλικά ποιήματα τοῦ Σολωμοῦ, ποὺ ἔγραψε μὲ λογοτεχνικὲς ἀξιώσεις, δὲν εὐρέθηκε τίποτα στὰ χαρτιά του.

(9) «Τὰ πρῶτα γυμνάσματά του εἰς λατινικοὺς καὶ ἰταλικούς στίχους ἐφαίνοντο τῶσον ἀνώτερα τῆς ἡλικίας του, ὥστε ὁ διδάσκαλός του τοῦ ἔλεγε: Greco, tu farai dimenticare il nostro Monti».—Τερζάκη, Προλεγόμενα Πολυλά, σελ. στ'.

(10) Ὁ Φ. Μιχαλόπουλος ὑποστηρίζει πῶς ὁ Λ. Στράνης ἔκαμε τὴν ἔκδοση μὲ τὴν ἄδεια τοῦ ποιητῆ. Μ' αὐτὸ φαίνεται ἀπίθανο, γιατί μένει τελείως ἀνεξήγητο πῶς ὁ Σολωμὸς ἔδωσε στὴ δημοσιότητα πράματα κατώτερα, ποὺ τ' ἔγραφε γιὰ παιγνίδι καὶ τὰ πετοῦσε, κι' ὄχι τὰ ἐπεξεργασμένα ἰταλικά του ποιήματα, ὅταν μάλιστα δὲν εἶχε πάσει νὰ τὰ ἐχτιμάη ἀκόμα, ὅπως π. χ. τὴν «Ὁδὴ γιὰ πρώτη λειτουργία».—Ἐφημ. «Καθημερινὴ» φύλ. 4907, «Σολωμοῦ: Ὁ Πόρφυρας».

νέττα αυτοσχέδια με τον τίτλο: «Rime improvvisate del N. Sig. Conte Dionisio Salomoni», Corfu 1922⁽¹¹⁾. Τα σονέττ' αυτά τα διάλεξε απ' ένα πλήθος σατιρικά και λυρικά που είχε αυτοσχεδιάσει ο ποιητής ως τότε⁽¹²⁾. Και τα πρωτότυπα, αν όχι όλα, τα περισσότερα, τάβρηκε στού Παύλου Μερκάτη, όπου ο ποιητής είχε αυτοσχεδιάσει τα περισσότερα, και όπου το πρωτόγραφο το κρατούσε ο ίδιος ο Παύλος Μερκάτης⁽¹³⁾. "Ετσι τα σονέττ' αυτά, μιά και προέρχονται από τα χειρόγραφα του Σολωμού μπορεί να υποστηριχτή πως έχουνε τη σφραγίδα της γνησιότητας⁽¹⁴⁾.

Ο Κουαρτάνος έπειτα στην έκδοση Τερζάκη—Κέρκυρα 1859—έδημοσίεψε άλλα δέκα: τα τέσσερα που είχε γράψει ο ποιητής στην Κρεμόνα και που αναφέραμε ψηλότερα, την ωδή «A Venere» και τα ακόλουθα πέντε σονέττα: «Per pozze - Για γάμο», «La Rosa - Το ρόδο» «Al

(11) 'Ανάμεσα σ' αυτά ίσως μερικά να μην είναι αυτοσχέδια, πράμα όχι άπιαστο, τη στιγμή που αντίγραφα νεανικών Ιταλικών ποιημάτων του Σολωμού έπεξεργασμένον εύρεθήκανε στα χαρτιά του Παύλου Μερκάτη, όπως ή «Ωδή για πρώτη λειτουργία», κι' από αντίγραφα του 'Αντ. Μάτεση έχουμε τα γνωστά μας ποιήματα που είχε γράψει ο Σολωμός στην Κρεμόνα. Τέτοια λοιπόν, αν λάβουμε υπ' όψη μας τη φυσικότητα των όμοιοκαταληξιών, μπορεί νάβναι τα ακόλουθα: Το V, «Per una fontana κλπ.», το VI, «Per un Inogo ameno κλπ.», το XVIII, «Un giouane moribondo al suo amico.»—Ένας έτοιμοθάνατος νέος προς το φίλο του, που έχει κάποια σχέση με το ελληνικό του «Εις φίλον ψυχρογαγονότα», και το XIX, «Lamenti della Nob. Sig. Giovanna Martinengo Carrer κλπ.».

(12) «Lascio gl'infiniti berneschi, lascio moltissimi altri serii cheim pronvisò, e scoglio questi che a me sembrano i rui felici.»—«Rime improvvisate», άπερωτική επιστολή Λ. Στράνη.

(13) «e se il primo manoscritto non lo tenesse l'egregio Cav. Paolo Conte Mercati, in casa del quale la maggior parte degli argomenti gli furono dati.» Όπου και παραπάνω.

(14)—Ο Δε Βιάζης για τον τρίτο στίχο του XI σονέττου της αναφερόμενης έκδόσεως, σημειώνει «Nell' edizione dello Strani leggesi c a n d i d e. il manoscritto ha limpide—Στην έκδοση Στράνη διαδάζεται candidè, το χειρόγραφο έχει limpide», έκδ. Ραφτάνη, σελ. 414. Και διορθώνει το κείμενο της έκδόσεώς του σε limpide. "Ετσι γεννιέται το ερώτημα: Ο Στράνης, έχτος από το αυτόγραφο του ποιητή είχε υπ' όψη του και δεύτερο κείμενο για το σονέττο αυτό, αντίγραφο ίσως, που προτίμησε τη γραφή του; "Εδιάβασε μήπως διαφορετικά την κακογραμμένη λέξη, ή μήπως τη διόρθωσε την έκαμε ο ίδιος ο Σολωμός αργότερα, έρωτώμενος ίσως από το Στράνη; "Επειτα ο Δε Βιάζης είδε το αυτόγραφο του Σολωμού, ή μήπως μόνο αντίγραφο; Δυστυχώς δε μάς μιλεί καθαρά. Στα 'Ιταλικά προλεγόμενά του μάς λέει μόνο πως είναι ευτυχισμένους που δίνει στο κοινό μερικούς άκόμα στίχους ανέκδοτους του Σολωμού «διατηρούμενους από την οικογένεια Μερκάτη κι' από τον άξιότιμο Δημ. Μάτεση—Ραφτάνη σελ. 318. "Επίσης στη σελίδα 414 σημειώνει: «Η οικογένεια Μερκάτη διατηρούσε ένα αντίτυπο με πολλά ποιήματα χειρόγραφα του Σολωμού». Τώρα, φυσικά, το αντίτυπο δεν είναι αυτόγραφο, κι' αν είδε μόνο αυτό ο Δε Βιάζης, ή διόρθωση που προτείνει με κανέναν τρόπο δε μπορεί να γίνη παραδεχτή. "Οπως δήποτε ή μόνη διαφορά γραφής που εύρηκε ο Δε Βιάζης, είναι μονάχα ή λέξη αυτή, κι' αυτό πιστοποιεί άρκετά τη γνησιότητα του κειμένου της έκδόσεως του Στράνη.

conte Paolo Mercati - Στόν κόντε Παύλο Μερκάτη», «La caduta di Lucifero - Το πέσιμο του Έωσφόρου», και «Alla S.ra Stella Macri - Στην κυρία Στέλλα Μάκρη». Τα ξει αυτά τελευταία, καθώς μάς πληροφορεί ο Κουαρτάνος στις σημειώσεις της ίδιας έκδόσεως, σελ. 437, είναι όλα αυτοσχέδια. "Επίσης και τα δέκα αυτά νεανικά Ιταλικά ποιήματα της έκδόσεως, προέρχονται από το αντίγραφο που έστειλε στον 'Ιάκ. Πολυλά ο 'Αντ. Μάτεσης⁽¹⁵⁾ καθώς μάς πληροφορεί ο Κουαρτάνος⁽¹⁶⁾, που και γι' αυτό συμπεραίνει πως δεν μπορεί να βεβαιώση αν βρίσκονταν όλα στην αρχική και γνήσια γραφή τους⁽¹⁷⁾.

Ο Σπύρος Δε Βιάζης, στην έκδοση Ραφτάνη-Ζάκυνθος 1880, άναδημοσίεψε τα σονέττα της έκδόσεως Στράνη καθώς και τα Ιταλικά ποιήματα της έκδόσεως Τερζάκη⁽¹⁸⁾, κ' έπρόσπεσε άλλα

(15) Ο Πολυλάς έξω από το αντίγραφο του χειρογράφου του 'Αντ. Μάτεση, καμωμένο από τον ίδιο, σημειώνει: «Στίχοι νεανικοί του κόντε Διον. Σολωμού (αντίγραφο ενός χειρόγραφου, όχι αυτόγραφο), σταλμένου μου κατά το Γεννάρι του 1859 από τον κύριο Μάτεση από τη Ζάκυνθο». «Σολωλού ανέκδοτα έργα», σελ. 120. (16) Γράφει ο Κουαρτάνος στα προλεγόμενά του της έκδ. Τερζάκη, σελ. 356: «...di pugno dell' autore non abbiamo che pochi...gli altri finalmente ci furono da persona amica trasmessi...cioè il Sig. Antonio Matessi». (17) Ο Κουαρτάνος όπου και ψηλότερα, σελ. 335-6, σημειώνει: «... noi soltanto dobbiamo dir qui came non possiammo affermare che tutti questi scritti siano nel primitivo e genuino loro dettato».

(18) Ο Ν. Τωμαδάκης στο «Έκδοσις και Χειρόγραφα Δ. Σολωμού» σελ. XLVI και XLVII, γράφει: «Δέον να σημειωθή ότι τα υπό του Κουαρτάνου έκδοθέντα έδημοσίευσεν έξ άλλου χειρογράφου ο Δε Βιάζης και ως έκ τούτου διαφέρει και ή σειρά και το κείμενο πολλούς, διευκολυνομένης της ρυθμίσεως της μετρικής άκεραιότητός των υπό του μέλλοντος έκδότου, όστις θα δύναται να λαμβάνη αυτήν ή εκείνην την γραφή». Σ' αυτά τα καταπληκτικά τί να πρωτοπαρητήρησεν κανείς; Πώς ή άνατύπωση δεν έγινε από άλλο χειρόγραφο, μ' από την έκδοση Τερζάκη; Πώς ή μεταβολή της σειράς έγινε τυχαία και χωρίς κανένα λόγο; Πώς οι διαφορές που παρουσιάζουνε τα δυο κείμενα δεν είναι παραλλαγές, προερχόμενες από διαφορετικό χειρόγραφο, μά τυπογραφικά λάθη της έκδόσεως Ραφτάνη, όπως πείθει άμείως μιά μικρή παραβολή των δυο κειμένων; Πώς οι διαφορές αυτές, έχτος από τον έχτο στίχο του σονέττου «Το ρόδο» και του δέκατου στίχου του σονέττου «Ορφέας», που είναι λειψοί από τυπογραφικό λάθος, δεν παρουσιάζουνε στιχουργικές διαφορές, για να μπορη ή μέλλον έκδοτής να ρυθμίση τη μετρική τους άκεραιότητα; "Η πώς, για να «δύναται να λαμβάνη αυτήν ή εκείνην την γραφήν», θα πρέπει ή μέλλον έκδοτής νάχη πραγματικές παραλλαγές κι' όχι καταφάνερα τυπογραφικά λάθη; Και πρώτα πουθενά ο Δε Βιάζης δε γράφει πως έχρησιμοποίησε άλλα χειρόγραφα στην έκδοσή του για τα Ιταλικά ποιήματα της έκδόσεως Τερζάκη. Και πουθενά δε σημειώνει πως τα χειρόγραφα που μεταχειρίστηκε είχανε παραλλαγές. Μιά και μόνη διαφορά που συνάντησε στα χειρόγραφα που είδε, σχετικά με το XI σονέττο της έκδόσεως Στράνη, τη σημειώνει (βλ. σημ. 13), καθώς θα σημείωνε κι' όλες τις άλλες, αν εύρισκε τέτοιες. "Επειτα, τί είδους διαφορετικά χειρόγραφα θα μπορούσε νάχη υπ' όψη του ο Δε Βιάζης, για ν' αλλάξη τη σειρά των Ιταλικών της έκδόσεως Τερζάκη, όταν τόσο τα νεανικά όσο και της ώριμης ηλικίας του ποιητή δημοσιεύονται άνάκατα και στις δυο έκδοσεις, κι' όταν ο Δε Βιάζης δεν είχε υπ' όψη του τα χειρόγραφα των Ιταλικών της ώριμης ηλικίας του ποιητή, γιατί

έκεινα βρισκόντανε στην Κέρκυρα και σ' ιδιωτικά χέρια, χωρίς να βρίσκονταν αντίγραφα τους σε τρίτους; Το μόνο που γράφει ο Δε Βιάζης είναι το ακόλουθο: «Ο Σολωμός όμως πολλά εν Ζακύνθω Ιταλικά έποίησεν ποιήματα, ως μάς έπληροφόρησαν πλείστοι Ζακύνθιοι, άλλ' ήμεις κάπερ έρευνήσαντες εύρομεν μόνον χειρόγραφα των όσων ποιημάτων έδημοσίευσεν ο Στράνης, ο Κουαρτάνος και άλλων sonetti και ποιημάτων άποσπάσματα, άπερ νυν πρώτον δημοσιεύονται εν τη παρούση έκδόσει». Για τα χειρόγραφα αυτά μάς μιλεί καθαρότερα στα Ιταλικά προλεγόμενά του της ίδιας έκδόσεως, σελ. 318, όπου, μάς λέει, έφυλαγονταν από την οικογένεια Μερκάτη κι' από το Δημ. Μάτεση. "Ετσι μαθαίνουμε πως ο Δε Βιάζης είδε πραγματικά χειρόγραφα των ποιημάτων της έκδόσεως Στράνη κ' εύρηκε μάλιστα σ' αυτά και μιά παραλλαγή, που τη σημειώνει και προτείνει τη διόρθωση του κειμένου του XI σονέττου σύμφωνα μ' αυτή (βλ. σημ. 13). Και είδε επίσης χειρόγραφα των νεανικών Ιταλικών ποιημάτων του Σολωμού, που πρωτοδημοσιεύονται στην έκδοση Τερζάκη. Μά για τα τελευταία δε σημειώνει καμιά παραλλαγή. Κι' αυτό σημαίνει πως δεν εύρηκε, ή πως τα χειρόγραφα που είδε, αντίγραφα αντίγραφων, δεν του έμπνευσε καμιάν έμπιστοσύνη, κι' άπόφυγε να σημειώση τις διαφορές τους. Και για το πως δεν έλαβε καθόλου υπ' όψη του άλλα χειρόγραφα, μ' άνατύπωσε από την έκδοση Τερζάκη, φαίνεται κι' από την πληροφρία του ίδιου του Δε Βιάζης—Ραφτάνη, σελ. 414, όπου γράφει: «Dando alle stampe le cose italiane del Solomo le abbiamo divise in quattro parte, prima si vedranno le poesie edite dal ch. Quartano nel 1859—Δημοσιεύοντας τα Ιταλικά έργα του Σολωμού, τα χωρίσαμε σε τέσσερα μέρη, πρώτα τοποθετούνται τα ποιήματα που δημοσίεψε ο Κουαρτάνος το 1859». Και σ' αυτά δεν προσθέτει λέξη, μήτε για παραλλαγές, μήτε γι' άλλα χειρόγραφα, μήτε για μεταβολή της σειράς! Κι' αυτό γιατί δεν έοκείφτηκε ν' απομακρυνθή από την έκδοση Τερζάκη. "Αλλως τε και στόν Πίνακα των περιεχομένων γράφει καθαρά: «Poesie pubblica'e da Pietro Quartano—Ποιήματα δημοσιευμένα από τον Πέτρο Κουαρτάνο».

Ός τόσο ο Τωμαδάκης, μη μπορώντας να καταλάβη εκείνο που διαβάζει, για να υποστηρίξη το αντίθετο, και άπαντώντας σε δική μου έπίκριση της γνώμης του—«Νέα Έστία», τεύχος 211, σελ. 923 «Γύρω στο Σολωμό»,—γράφει τα ακόλουθα: «...παράβητον μ' εν άκόμη άπόσπασμα άπ' την 'Ιταλική εισαγωγή του Δε Βιάζης για ν' άποστομωθή ή Σπαταλάς. Σελ. 413: il Solomo, come ben sa il leggitore pochissimo fece di pubblica ragione di greco e niente d'italiano. Le poesie inedite, sia italiane che greche, eccettuate l' improvvisate, sono colme di variante, cancellature ed alcune scritte come la penna getta. La qual cosa sapenao il leggitore, scusa il poeta dai difetti ehe troverà leggendo massime le poesie italiane.»

"Υστερ' άπ' αυτό, τί φυσικότερο να προτείνη ή κριτικός στόν μέλλοντα έκδοτή (όπως έκαμα έγώ στη διατριβή μου) να έχη υπ' όψη του έκίδοντας τα Ιταλικά ποιήματα—όσα έκίδουν κι' ο Κουαρτάνος στα 1859 κι' ο Δε Βιάζης στα 1880 από χειρόγραφα διαφορετικά κι' όχι αυτόγραφα.—πως μπορεί μιά γραφή νάβναι σωστότερη από την άλλη; Και ποιός έπεσ' έξω, έγώ γράφοντας πως ο Δε Βιάζης έστηρίχτηκε και σ' άλλο χειρόγραφο, όπως άποδειξα πάρα πάνω, ή ο Σπαταλάς, που νομίζει ότι ή έκδοτής του 1880 αντίγραψε με τυπογραφικά λάθη τον έκδοτή του 1859! Δεν κοίταζεν ή προχειρολόγος έπικριτής μου στη σελ. 413, όπου διορθώνει ο Δε Βιάζης τα παροράματα να δη πως κανένα δεν άφορά το κείμενο των Ιταλικών τραγουδιών;—«Νέα Έστία», τεύχος 212, σελ. 975. «Τελευταία άπάντηση».—Αυτά τα καταπληκτικά γράφει για να μ' άποστομωσ ή άξιοθρήνητος Τωμαδάκης, πέφτοντας από γκάφας σε γκάφας! Γιατί το άπόσπασμα της εισαγωγής του Δε Βιάζης που παραθέτει ή Τωμαδάκης δεν άφορά καθόλου τα Ιταλικά της έκδο-

σεως Τερζάκη και την άναδησίεψή τους, μά μονάχα τ' ανέκδοτα της έκδόσεώς του, τόσο τα ελληνικά όσο και τα Ιταλικά. Και το άπόσπασμα που αναφέρει, είναι μέρος μεγαλύτερου άποσπάσματος της εισαγωγής του Δε Βιάζης, που παραλείφτηκε κατά τη στοιχειοθεσία, όπως σημειώνει ο ίδιος: «'Ιδού ή παράγραφος που παραλείφτηκε και που πρέπει να διαβαστή έπειτ' από το όνομα Δημήτριος Μάτεσης, στίχ. 23, σελ. 318»—Ραφτάνη σελ. 413.—Τοποθετώντας λοιπόν το άπόσπασμα στη θέση του, έχουμε καθαρό πια το νόημα του Δε Βιάζης, χωρίς ν' αφήνη την παραμικρότερη άμφιβολία, άρκει κανείς νάχη λιγάκι νού να καταλαβαίνη εκείνο που διαβάζει. Το άπόσπασμα όλόκληρο, μεταφρασμένο για εύκολία, είναι το ακόλουθο: «Χαίρω που δημοσιεύω επίσης μερικούς Ιταλικούς στίχους του Σολωμού ά ν έ κ δ ο τ ο υ ς, διάτηρούμενους από την οικογένεια του Μερκάτη κι' από τον άξιότιμο Δημ. Μάτεση. 'Ανάμεσα στ' ά ν έ κ δ ο τ α ποιήματα του Σολωμού που δ η μ ο σ ι ε ύ ο υ μ' έ μ ε ι ς υπάρχουνε και ώραία. Αυτά αυτοσχεδιαστήραε κατά τα νεανικά του χρόνια και τα περισσότερα προτοού να πάη στην 'Ιταλία (!). ('Από δω άρχίζει τ' άπόσπασμα που παραθέτει ή Τωμαδάκης).—Ο Σολωμός, καθώς ξέρε ή άναγνώστης, έλάχιστα προώριζε για τη δημοσιότητα από τα ελληνικά και κανένα από τα 'Ιταλικά. Τα ά ν έ κ δ ο τ α ποιήματα, τόσο ελληνικά όσο και Ιταλικά, έξ α ι ρ ο υ μ έ ν α τ ω ν α ύ τ ο σ χ ε δ i ω ν, είναι γεμάτα παραλλαγές, σβυσήματα και μερικά είναι όπως τάρριξε ή πέννα. Πράμα που ξέροντας ή άναγνώστης, συχωρεί τον ποιητή μας για τα έλαττώματα που θά συναντήση κυρίως στα Ιταλικά. Σ' αυτό το άπόσπασμα λοιπόν που έπικαλέστηκε ή άκριτότατος Τωμαδάκης για να μ' άποστομωσ ή άκριτότατος γίνεται λόγος για τα Ιταλικά της έκδόσεως Τερζάκη και που για την άναδησίεψή τους στην έκδοση Ραφτάνη; Ο Δε Βιάζης μιλεί καθαρά για τ' ά ν έ κ δ ο τ α ποιήματα, τόσο ελληνικά όσο και Ιταλικά, που π ρ ω τ ο δ η μ ο σ ι ε ύ ε ι ή ίδιος στην έκδοσή του. Και περιοριζόμενοι στα Ιταλικά, ξέρομε ποιά είναι, γιατί τα δημοσιεύει ξεχωριστά και με την έπικεφαλίδα «Poesie inedite—Ποιήματα ά ν έ κ δ ο τ α», σελ. 363. Αυτά λέει πως έχουνε παραλλαγές, σβυσήματα κ' είναι ριγμένα όπως όπως στο χαρτί. Μά όχι όλα. Ο Δε Βιάζης κάνει μόν έξαιρέση: e' cettuate l' improvvisate—έξ α ι ρ ο υ μ έ ν ω ν τ ω ν α ύ τ ο σ χ ε δ i ω ν »! Και πολύ φυσικά, γιατί τ' αυτοσχέδια δεν τά έπεξεργάζονταν ή Σολωμός για νάχουνε σβυσήματα και παραλλαγές. Κι' αν δεν είχανε τέτοια τ' αυτοσχέδια που πρωτοδημοσίεψε ο Δε Βιάζης, που μερικά τους μπορεί να προέρχονται κατ' εύθειαν από αυτόγραφα του Σολωμού, θάχανε τέτοια τ' αυτοσχέδια της έκδόσεως Τερζάκη, που άναδημοσίεψε ή Δε Βιάζης, — αν για μιά στιγμή δεχτούμε πως μιλεί και γι' αυτά,—που προέρχονται όλα μόνο από αντίγραφα;! "Ετσι, αν ή άξιοθρήνητος Τωμαδάκης είχε και ίχνος κριτικού νοού, αν ήτανε σε θέση να καταλάβη εκείνο που διαβάζει, όσο εύκολο και νάβναι, αν μπορούσε να κάμη και δυο μονάχα συλλογισμούς το άτροφικό μυαλουδάκι του, θάξερε πως οι παραλλαγές και τα σβυσήματα, που γράφει ή Δε Βιάζης, άφορούνε μονάχα τα έπεξεργασμένα ποιήματα του Σολωμού, όχι τ' αυτοσχέδια, που αυτός π ρ ω τ ο δ η μ ο σ ι ε ύ ε ι στην έκδοσή του! «'Ανάμεσα στα ά ν έ κ δ ο τ α ποιήματα του Σολωμού που δ η μ ο σ ι ε ύ ο υ μ' έ μ ε ι ς», «Τ' ά ν έ κ δ ο τ α ποιήματα, τόσο ελληνικά όσο και Ιταλικά, έξ α ι ρ ο υ μ έ ν ω ν τ ω ν α ύ τ ο σ χ ε δ i ω ν, είναι γεμάτα παραλλαγές, σβυσήματα κλπ.», γράφει καθαρά ή Δε Βιάζης για να καταλάβη κι' ένα βρέφος, και μόνο ή Τωμαδάκης δεν έμπόρεσε να καταλάβη πως εκεί μιλεί για τα 23 Ιταλικά ποιήματα που πρωτοδημοσίεψε ή ίδιος και που ως τόσο, για να μη γίνη παρεξήγηση, τα δημοσίεψε σε ξεχωριστό κεφάλαιο και με την έπικεφαλίδα «Poesie inedite». Μά ή Τωμαδάκης για να ξεπεράση κάθε όριο άκρισίας, έπιπολαιότητα και άμάθειας, προσθέτει και τ' άκό-

εἴκοσι τρία ανέκδοτα νεανικά ἰταλικά ποιήματα τοῦ Σολωμοῦ. Ἄπ' αὐτὰ τὰ εἴκοσι εἶναι σονέττα καὶ τὰ ὑπόλοιπα τρία εἶναι ποιήματα ἀπο-

λουθα ἀμίμητα γιὰ μέ: «Δὲν κοίταζαν ὁ προχειρολόγος ἐπικριτὴς μου στὴ σελ. 413, ὅπου διορθώνει ὁ Δὲ Βιάζης τὰ παροράματα, νὰ δῆ πὼς κανένα δὲν ἀφορᾷ τὸ κείμενο τῶν ἰταλικῶν τραγουδιῶν;». Ὁ Δὲ Βιάζης ὁμοῦς ἐκεῖ δὲν παραθέτει παρὰ τὴν παράγραφο τοῦ ἰταλικοῦ τοῦ προλόγου πού εἶχε παραλειφτεῖ κατὰ τὴ στοιχειοθεσία τῆς 318 σελίδας, καὶ πού παραθέτω ὀλόκληρη ψηλότερα, κ' ἐπειτα διορθώνει μόνο τρία λάθη, πάλι τοῦ ἰταλικοῦ τοῦ τρολόγου. Ἦ ἄλλα τὰ λάθη τὰ ἐμπιστεύεται στοὺς ἀναγνώστες του καὶ τὰ θεωρεῖ εὐκολονόητα. Καὶ τέτοια εἶναι πραγματικά γιὰ κείνον πού ἐξέρι κάπως ἰταλικά. Μονάχα ὁ Ἰωαννῆς Μποροῦσε νὰ τὰ πάρῃ γιὰ παραλλαγές, καὶ νὰ ἐπιμένῃ μάλιστα πὼς εἶναι τέτοιες!!! «Delle negligenze che s'incontrano nell'edizione, preghiamo ci si faccia indulgenza.—Γιὰ τὰ παροράματα πού θὰ συναντηθοῦνε στὴν ἔκδοση, παρακαλοῦμε νὰ μᾶς γίνῃ ἐπιείκεια». Καὶ πὶο κάτω «Le negligenze... essendo di sì poco momento che il leggittore leggendo coregge—Τὰ παροράματα... εἶναι τόσο ἀσημαντα πού ὁ ἀναγνώστης διαβάζοντα διορθώνει». «I più importanti tra le italiane cose Sono Τὰ σπουδαιότερα στὰ ἰταλικά ἔργα εἶναι...» καὶ διορθώνει τρία μόνο τοῦ ἰταλικοῦ τοῦ προλόγου. Τὰ ἴδια γράφει καὶ γιὰ τὰ ἑλληνικά του στὴ σελ. 425: «Παροράματα καὶ μικραὶ παραδρομαὶ ἀφίνονται εἰς τὴν εὐμενῆ ἐπιείκειαν τῶν ἀναγνώστων». Ὁ Ἰωαννῆς Μποροῦσε μὲ παραπέμπει ἐμὲ στὴ σελ. 413, αὐτὰ τὰ πράματα δὲν τὰ διάβασε; Κι' ἂν τὰ διάβασε, πὼς δὲν ἐμπόρεσε νὰ τὰ καταλάβῃ; Ἦ ἄς ἀφήσουμε πὼς καὶ τίποτα νὰ μὴν ἐσημείωνε ὁ Δὲ Βιάζης, τὰ παροράματα διακρίνονται ἀμέσως καὶ μονάχα ἡλίθιος μπορεῖ νὰ τὰ δάρῃ γιὰ παραλλαγές!

Ποῦ λοιπὸν κ' ἡ παραβολὴ τῶν δύο κειμένων, γιὰ νὰ φανῇ καὶ μέ τὰ κείμενα πὼς οἱ διαφορὲς τῆς ἐκδόσεως Ραφτάνη δὲν εἶναι παραλλαγές καὶ δὲν προέρχονται ἀπὸ ἄλλα χειρόγραφα, μὰ εἶναι τυπογραφικὰ λάθη καὶ μόνο. Στὴν ὠδή «A venere», στροφή 10, στίχ. 2, ἔκδ. Ραφτάνη, διαβάζουμε: «e la mandre lo va a porgere». Ἐκεῖνο τὸ 1α εἶναι φανερὰ τυπογραφικὸ λάθος, γιὰ τὸ νόημα ἀπαιτεῖ 11α, ὅπως ἔχει καὶ ἡ ἔκδοσις Τερζάκη. Ἀφίνοντας τὴν «Ὡδὴ γιὰ πρώτη λειτουργία», ὅπου ὁ Δὲ Βιάζης εἶχε πραγματικά ἄλλο χειρόγραφο ὑπ' ὄψει του, ἐρχόμαστε στὰ δύο σονέττα «Στὸ ἴδιο θέμα». Σ' αὐτὰ δὲν ὑπάρχει καμιά διαφορὰ. Τὸ ἴδιο στὰ σονέττα «Ἐπαινος σ' ἕνα τεχνίτη ἀρμόνιο», «Γιὰ γάμο» καὶ «Στὴν κυρία Στέλλα Μακρῆ». Στὸ σονέττο «Τὸ ρόδο» στίχ. 6, ἔκδ. Ραφτάνη, διαβάζουμε: «dei fior fra le beltà primiera». Ὁ στίχος εἶναι λειψός, μ' ἐννιά συλλαβές ἀντὶς ἔντεκα, καὶ τὸ λάθος προέρχεται ἀπὸ τὴν παραλείψῃ τῆς ἐπαναλήψεως τῆς λέξεως «beltà». Τέτοια τυπογραφικὰ λάθη εἶναι συνηθέστατα. Ὅποιος ἔχει κάποια τυπογραφικὴ πείρα, δὲν ἔχει καμιά ἀμφιβολία. Ἄλλως τε καὶ ὁ Δὲ Βιάζης πούθενά δὲ ἐσημείωσε πὼς εὗρηκε στὰ χειρόγραφα πού εἶδε μιὰ τέτοια παραλλαγὴ. Τὸ ἀντίθετο μάλιστα, καθὼς εἶδαμε ψηλότερα, μᾶς βεβαιώνει πὼς τὰ χειρόγραφα τῶν αὐτοσχέδιων πού εἶδε, δὲν εἶχανε σβουσηματα καὶ παραλλαγές, καὶ τὸ ἀναφερόμενο σονέττο εἶναι αὐτοσχέδιο! Ὁ στίχος βρίσκεται σωστός στὴν ἔκδ. Τερζάκη: «dei fior fra le beltà beltà primiera—ἀνάμεσα στὶς ὀμορφίαι τῶν λουλουδιῶν ὀμορφιά πρώτη». Καὶ σασιτίζει κανεὶς μὲ τὴν ἀκρισία καὶ τὴν ἀγνοία τοῦ Ἰωαννῆς Μποροῦσε, πού περιμένει ἀπὸ τὸ λειψὸ αὐτὸ στίχο νὰ ρυθμίση τὴν μετρικὴν ἀκραιότητα τῶν ποιημάτων αὐτῶν τοῦ Σολωμοῦ! Ἐπίσης στὸ σονέττο «Στὸν κόντε Παῦλο Μερκάτη», στίχ. 2 ἔχει «somparrig», πού εἶναι φανερὸ τυπογραφικὸ λάθος καὶ θέλει «comparig», ὅπως ἔχει κ' ἡ ἔκδ. Τερζάκη. Ἐπίσης στὸ σονέττο «Τὸ πέσιμο τοῦ Ἐωσφόρου», στίχ. 12, ἔχει «grià», ἐπίρρημα «πιά», φανερὰ ἀπὸ τυπογραφικὸ λάθος, ἀντὶς «gria», ρῆμα πού ἀπαιτεῖ τὸ νόημα κ' ἔχει ἡ ἔκδοσις Τερζάκη. Αὐτὲς εἶναι ὅλες οἱ διαφορὲς πού παρουσιάζει τὸ κεί-

σπασματικά⁽¹⁹⁾. Ἐπίσης ἐδημοσίεψε καὶ ὀλόκληρη τὴν «Ὡδὴ γιὰ πρώτη λειτουργία», πού εἶχε πρωτοδημοσιευτεῖ στὴν ἔκδοσις Τερζάκη μὲ μιὰ μιση στροφὴ λιγώτερο⁽²⁰⁾. Ἦ ὠδὴ αὐτὴ ὀλόκληρη πρω-

μενο Ραφτάνη ἀπὸ τὸ κείμενο Τερζάκη στὰ νεανικά ἰταλικά ποιήματα, πού δημοσιευτήκανε στὴ δεύτερη ἀπὸ τὸ χειρόγραφο τοῦ Ἄντ. Μάτεση, ὅλες διαφορὲς προερχόμενες ἀπὸ φανερὰ τυπογραφικὰ λάθη κ' ὄχι ἀπὸ χρησιμοποίησιν ἄλλου χειρόγραφου μὲ παραλλαγές. Καὶ ἀπορεῖ κανεὶς πὼς ὁ Ἰωαννῆς Μποροῦσε τὴ μικρὴ αὐτὴ παραβολή, καὶ δὲν ἠμπόρεσε νὰ διακρίνη τὰ τυπογραφικὰ λάθη ἀπὸ τὶς παραλλαγές, μὰ πῆρε τὶς κωλοφωτιές γιὰ φανάρια!

Τέτοια λάθη βρίσκονται σ' ὅλα τὰ ἰταλικά ποιήματα τῆς ἐκδόσεως Ραφτάνη. Καὶ γιὰ νὰ μὴ μείνη καμιά ἀμφιβολία, θ' ἀναφέρω μερικὰ πού βρίσκονται στὰ ἰταλικά ποιήματα τῆς ὀριμῆς ἡλικίας τοῦ Σολωμοῦ καὶ πού ὁ Δὲ Βιάζης ἐναντιπῶνε ἀναντίρρητα ἀπὸ τὴν ἔκδ. Τερζάκη, γιὰ τὴν δὲν ἦταν δυνατό νὰ κ' ὄχι ὑψηλὸς κανονὸς εἶδους χειρόγραφα τους. Ἔτσι στὸ «Navicella Greca», στ. 36, ἡ ἔκδ. Ραφτάνη ἔχει: «fise», φανερὰ ἀπὸ τυπογραφικὸ λάθος, ἀντὶς «fisi», ὅπως ἔχει ἡ ἔκδ. Τερζάκη. Ἐπίσης στὸ «Saffo», στίχ. 41, ἔχει: «...la mente; ὁ Vate», ὅπου ἡ τελεία καὶ κόμμα ἔπειτ' ἀπὸ τὸ mente εἶναι τυπογραφικὸ λάθος καὶ θέλει ἀπλῶς κόμμα, ὅπως ἔχει κ' ἡ ἔκδ. Τερζάκη. Ἐπίσης, στὸ ἴδιο ποίημα, στίχ. 42, ἔχει: «come dia...di Numi :», ὅπου ἀπὸ τὸ αἰα λείπει τὸ σημεῖο τῆς συγκοπῆς «α», εἴτε ἀπὸ λάθος, εἴτε ἀπὸ ἀχρηστὴ διόρθωση, καὶ στὸ τέλος τοῦ στίχου μῆπικανε δύο τελείες, φανερὰ ἀπὸ λάθος, ἀντὶς ἀπλῶς κόμμα, ὅπως ἔχει κ' ἡ ἔκδ. Τερζάκη. Ἐπίσης στὸ σονέττο «Ὀρφείας», στίχ. 10, ἡ ἔκδ. Ραφτάνη ἔχει: «anipe postre; e tu sai che ai cuori», ὅπου ἔπειτ' ἀπὸ τὸ «tu» παραλείπεται τὸ «ben», φανερὰ ἀπὸ τυπογραφικὸ λάθος, καὶ κατανατᾷ ὁ στίχος ἀρρυθμὸς καὶ λειψός, ἀντὶς σωστός καὶ ρυθμικὸς πού βρίσκεται στὴν ἔκδοσις Τερζάκη. Παράλειψις δηλαδὴ πολὺ σοβαρώτερη ἀπὸ τὴν ἐπαναλήψῃ τῆς λέξεως beltà στὸν ἔχτο στίχο τοῦ σονέττου «Τὸ ρόδο». Ἐπειτ' ἀπ' ὅλα αὐτὰ τί πὶο χειροπιαστὸ πὼς ὁ ἀνεκδιήγητος Ἰωαννῆς Μποροῦσε μῆτε γνῶσι μῆτε κρίσις ἔχει καθόλου, μὰ γράφει ὅπως ἔχει, χωρὶς νὰ ξέρῃ τί γράφει καὶ χωρὶς νὰ μπορῇ νὰ οἰκτιρῇ;

(19) Ἀνάμεσα σ' αὐτὰ μπορεῖ μερικὰ νὰ μὴν εἶναι αὐτοσχέδια, καὶ τέτοια ἴσως εἶναι τὰ σονέττα «Zante» καὶ «A Lord Quilford», καθὼς καὶ τὰ τρία ἀποσπασματικά ποιήματα «In lode di un suo amico». Ἐγκώμιον ἐνὸς φίλου του», «In morte di un giovane Poeta.—Στὸ θάνατο ἐνὸς νέου ποιητῆ» καὶ τὸ «Ode». Ἐπίσης, ἐκεῖνο πού γράφει ὁ Δὲ Βιάζης πὼς τ' ἀνέκδοτα ποιήματα πού πρωτοδημοσιεύσαν αὐτὸς, εἶναι γεμάτα μὲ παραλλαγές καὶ σβουσηματα καὶ πὼς γι' αὐτὸ, κυρίως τὰ ἰταλικά, ἔχουν ἑλαττώματα (βλ. σημ. 18), ἀφορᾷ κυρίως τὰ τρία αὐτὰ τελευταῖα, πού πραγματικά παρουσιάζουν εὐκολοδιάκριτα ἑλαττώματα, μὰ πού ὁ Δὲ Βιάζης ἀπόφυγε νὰ τὰ σημειώσῃ. Τέτοια π. χ. εἶναι ὁ στίχος 8 τῆς 2 στροφῆς τοῦ πρώτου, ὁ στίχος 1 τοῦ 2 τρίστιχου, ὁ στίχ. 3 τοῦ 15 τρίστιχου, ὁ στίχ. 3 τοῦ 16 τρίστιχου τοῦ δευτέρου κλπ. κλπ. Κ' ἐδῶ πρέπει νὰ σημειώσω πὼς ὅλα τὰ νεανικά ἰταλικά ποιήματα τοῦ Σολωμοῦ πού ἀνάφερα ὡς τώρα, ἀναδημοσιεύονται στὴν ἔκδ. Μαρασλῆ «Δ. Σολωμοῦ», Ἄπαντα τὰ Εὐρισκόμενα», Ἀθήνα 1901, διατηρώντας μὲ θρησκευτικὴν ἀκρίβεια καὶ κάπως ἀσένημένα, τὰ τυπογραφικὰ λάθη τῆς ἔκδ. Ραφτάνη. Ἐξαίρεσις γίνεται γιὰ τὰ ἰταλικά τῆς ἔκδ. Τερζάκη, πού ἀναδημοσιεύονται ἀπὸ κεί, χωρὶς τὰ μαργαριτάρια τῆς ἔκδ. Ραφτάνη, καὶ πού κίμανε τὸν ἀξιοθρήνητο Ἰωαννῆς Μποροῦσε νὰ τὰ πάρῃ γιὰ παραλλαγές!

(20) Ἦ ὠδὴ αὐτὴ, ἐχτὸς ἀπὸ τὴν προσθήκη τῆς μιὰ μιση στροφῆς καὶ τὸ διαφορετικὸν τίτλο, δὲν παρουσιάζει σοβαρὲς παραλλαγές στὴν ἔκδ. Ραφτάνη. Οἱ σπουδαιότερες εἶναι οἱ ἀκόλουθες: στροφή πρώτη, στίχ. 2, ἔχει «silenzio», χωρὶς τὰ διαλυτικά, φανερὰ ἀπὸ τυπογραφικὸ λάθος, γιὰ τὸ στίχος εἶναι προπαροξυτονός καὶ τὰ διαλυτικά εἶναι ἀπαραίτητα γιὰ νὰ

τοδημοσιεύτηκε τὸ 1877 στὴ Βενετιά μὲ σύντομο πρόλογο τοῦ Βελουδιου καὶ μὲ τὸν τίτλο «Ode ber messa novella», Ὁ Δὲ Βιάζης τὰ ποιήματα αὐτὰ τὰ δημοσίεψε ἀπὸ τὰ χειρόγραφα πού διατηροῦσε ἡ οἰκογένεια Μερκάτη κ' ὁ Δημήτριος Μάτεσης⁽²¹⁾.

Ἐπίσης ὁ Δὲ Βιάζης ἐδημοσίεψε στὰ «Παναθηναϊκά», 1903, τόμος ΣΤ' σελ. 675 - 76, δύο ἀκόμα νεανικά ἰταλικά ποιήματα τοῦ Σολωμοῦ, τὸ «Alla mia bella insensibile»⁽²²⁾ καὶ τὸ «Il Pastorello». Ἐπίσης στὸ ἴδιο περιοδικὸν τόμος ΙΖ', 1909, σελ. 242, δημοσιεύει ἄλλα τρία, τὰ «Il gomitollo», «Titone e l' Aurora» καὶ «Il core insensibile»⁽²³⁾. Τὰ ποιήματα αὐτὰ καὶ τὰ πέντε δὲν εἶναι αὐτοσχέδια.

Ὁ Κωστ. Καιροφύλας στὸ «Σολωμοῦ ἀνέκδοτα ἔργα» Ἀθήνα 1927, ἔκδ. Στοχαστῆ, ἐδημοσίεψε ἄλλα εἴκοσι ἕξι νεανικά ἰταλικά ποιήματα τοῦ

διαβαστῆ «ἰο» σωστά δύο συλλαβές, ὅπως τὸχει κ' ἡ ἔκδ. Τερζάκη. Ἐπίσης στροφή 8, στίχ. 4, ἔχει «paravano», ἀντὶ «paragoro», πού ἔχει ἡ ἔκδ. Τερζάκη. Καὶ στὴν ἴδια στροφή, στίχ. 9, ἔχει «per entro a' silenzi», ἀντὶ «... i silenzi», πού ἔχει ἡ ἔκδ. Τερζάκη. Οἱ ἄλλες διαφορὲς εἶναι στὴ στίξιν, κ' οἱ περισσότερες θάνατι τυπογραφικὰ λάθη, γιὰ τὴν δὲ βρίσκονται κανονικὰ στὴ θέσιν τους. Τώρα ὁ Δὲ Βιάζης, δημοσιεύοντας ὀλόκληρη τὴν ὠδὴ, κατακρίνει τὸν Κουαρτάνο γιὰ τὴν ἀμέλειαν νὰ ζητήσῃ τὸ χειρόγραφο τοῦ Μερκάτη: «Quartano non pubblicando intero questo componimento... dimostra che non pose le depite cure facendo l' edizione». Ἐκδοσις Ραφτάνη, σελ. 414. Ὁ Ἰωαννῆς Μποροῦσε στὸ «Ἐκδόσεις καὶ Χειρόγραφα» σελ. XLVI, θεωρεῖ ἄδικη τὴν ἐπίθεσιν «ἂν κρίνουμεν ἀπὸ τὴν διαφορὰν ἀντιλήψεων τῶν δύο ἐκδοτῶν, ἔκδηλον καὶ ρητὴν». Μὰ ἐδῶ δὲν κατηγορεῖ ὁ Δὲ Βιάζης τὸν Κουαρτάνο γιὰ τὴν ἐδημοσίεψιν ὅλα τὰ σωζόμενα ἰταλικά ποιήματα τοῦ Σολωμοῦ, μὰ γιὰ τὴν ἐξήγησιν τῶν χειρόγραφων τοῦ Μερκάτη, ὅπου βρισκόταν ὀλόκληρη καὶ ἡ ἀναφερόμενη ὠδὴ. Καὶ μιὰ καὶ τὴν ἐδημοσίεψιν λειψῆ ἀπ' ἄλλο χειρόγραφο, δὲν εἶχε λόγον νὰ μὴ ζητήσῃ τὸ χειρόγραφο τοῦ Μερκάτη καὶ νὰ τὴ δημοσιεύσῃ ὀλόκληρη. Ὡστε ὁ Ἰωαννῆς Μποροῦσε παραξηγεῖ τὸ Δὲ Βιάζην, καὶ δείχνει πὼς δὲ μπορεῖ νὰ καταλάβῃ μῆτε φράση ἀπὸ κείνα πού διαβάζει.

21) «Sono contento che fo di publica ragione altesi alquanti versi italiani del Solomos conservati dalla famiglia Mercati e dall' egregio Demetrio Matessi.—Χαίρω πού δημοσιεύω ἐπίσης μερικὸς ἰταλικὸς στίχους τοῦ Σολωμοῦ ἀνέκδοτους, διατηρούμενους ἀπὸ τὴν οἰκογένειαν Μερκάτη κ' ἀπὸ τὸν ἀξιότιμο Δημ. Μάτεση». Ραφτάνη, σελ. 318. Ἐπίσης «La famiglia Mercati conservava un esemplare di molte poesie manoscritte del Solo mos tra le quale sia anche l' ode indiscorso. Ἦ οἰκογένεια Μερκάτη διατηροῦσε ἕν' ἀντίτυπο μὲ πολλὰ ποιήματα χειρόγραφα τοῦ Σολωμοῦ, πού ἀνάμεσά τους εἶναι καὶ ἡ ἀναφερόμενη ὠδὴ σελ. 414.

(22) Τὸ ποίημα αὐτὸ τὸ χαρακτηρίζει ὁ Ἰωαννῆς Μποροῦσε πὼς εἶναι γραμμένο σὲ τετραστιχες στροφές: «στίχοι 16 εἰς 4 τετραστιχους στροφάς». Ἐκδόσεις καὶ Χειρόγραφα», σελ. CVII. Λάθος, γιὰ τὸ ποίημα ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο ὀχτάστιχες στροφές, μὲ τὴν διαφορὰ πὼς οἱ ὀμοιοκαταληξίαι τῆς τελευταίας στροφῆς, στίχος δώδεκα καὶ δεκαεξί, εἶναι χαλασμένες: dolor—sara». Ἔτσι μποροῦμε μὲ βεβαιότητα νὰ συμπεράνωμε πὼς τὸ ποίημα, μὲ τὶς διαφορὲς ἀντιγραφές, ἔχει πάθει μεταβολές, καὶ δὲ βρίσκεται στὴν ἀρχικὴ καὶ γνήσια γραφὴ του.

(23) Τὸ ποίημα αὐτὸ ἔχει κάποια σχέση μὲ τὸ «Alla mia bella insensibile», κ' ἴσως ἀφορᾷ τὸ ἴδιο πρόσωπο.

Σολωμοῦ⁽²⁴⁾. Ἄπ' αὐτὰ ἕνα, τὸ «La distruzione di Gerusalemme» εἶναι τὸ πρῶτο ἄσμα ἐνὸς διηγηματικοῦ ποιήματος, πού ἔγραψε ἡ πού ἔγραψε τὸ 1815 στὴν Κρεμῶνα⁽²⁵⁾. Τὰ ὑπόλοιπα εἶναι σονέττα. Δυὸ ἀπ' αὐτὰ εἶναι σατιρικά τὸ «Chi sono»⁽²⁶⁾ καὶ τὸ «La nascita». Ἀπὸ τ' ἄλλα τὸ σονέττο «Τὸ ρόδο» εἶχε πρωτοδημοσιευτεῖ στὴν ἔκδ. Τερζάκη κ' ἔπειτα ἀπὸ κεί ἀναδημοσιεύτηκε στὴν ἔκδ. Ραφτάνη⁽²⁷⁾. Ὁ Καιρο-

(24) Τὰ ποιήματα αὐτὰ σχεδὸν ὅλα προέρχονται ἀπὸ τὸ χειρόγραφο πού ἔστειλε τὸ 1859 στὸν Πολυλά ὁ Ἄντ. Μάτεσης. Τὸ χειρότερο αὐτό, ὄχι αὐτόγραφο τοῦ Σολωμοῦ, ἢ ἀντίγραφο του καμωμένο ἀπὸ τὸν Πολυλά, μαζὶ μὲ τ' ἄλλα χειρόγραφα τοῦ ποιητῆ, ἔστειλε ἡ Σορδὶνα τὸ 1901 στὴν Τεκτονικὴ Στοὰ τῆς Ζακύνθου. Τὸ χειρόγραφο ἐκεῖνο κλέφτηκε, μὰ ὁ Δὲ Βιάζης προηγουμένως εἶχε κρατήσῃ ἀντίγραφο. Τὸ ἀντίγραφο αὐτό, ἡ νέο, πάλι τοῦ Δὲ Βιάζην, ἐχρησιμοποίησε ὁ Καιροφύλας στὴν ἔκδοσιν του πού εἶναι πλημμυρισμένη μὲ λάθη, τὰ περισσότερα ἀπὸ ἀπροσεξία δικῆ του. Ἦ πληροφορία τοῦ Καιροφύλα πὼς τὸ χειρόγραφο Μάτεση στάλθηκε ἀργὰ καὶ δὲν ἐπρόλαβε ὁ Πολυλάς νὰ τὸ δημοσιεύσῃ στὴν ἔκδοσιν Τερζάκη δὲν εἶναι σωστὴ, γιὰ τὸ χειρόγραφο εἶχε σταλθεῖ τὸ Γενάρη τοῦ 1859, καθὼς ἐσημείωσε ὁ Πολυλάς ἐξω ἀπ' αὐτό: «Versi giovanili dei co. Dionisio Solomos (corpia di un manoscritto non autografo, mandato mi in gennaio 1859 dal St. Matessi di Zante)—«Σολ. ἀνέκδοτα ἔργα» σελ. 120.—Καὶ ἡ ἐκτύπωση τῆς ἐκδόσεως Τερζάκη ἀρχισε κατὰ τὸν Ὀχτώβριον τοῦ ἴδιου χρόνου, καθὼς φαίνεται ἀπὸ τὴν ἡμερομηνία πού βρίσκεται κάτω ἀπὸ τὰ προλεγόμενα τοῦ Πολυλά. Ἐπειτα κ' ὅλα τὰ νεανικά ἰταλικά ποιήματα τῆς ἐκδόσεως Τερζάκη, προέρχονται ἀπὸ τὸ ἴδιο χειρόγραφο, καθὼς γράφει ρητῶς ὁ Κουαρτάνος στὴ σελ. 356 τῆς ἴδιας ἐκδόσεως.

(25) Βλέπε σημείωση (3).

(26) Ὁ Ἰωαννῆς Μποροῦσε ἀποφεύγει νὰ χαρακτηρίσῃ τὸ εἶδος τοῦ ποιήματος ἀπὸ ἀγνοία καὶ σημειώνει μονάχα: «στίχοι 21»—«Ἐκδ. καὶ χειρόγραφα», σελ. cx.—Ὡς τὸ σονέττο ποίημα εἶναι κανονικὸ σονέττο μὲ οὐρᾶ. Ἐπίσης ὁ Καιροφύλας γιὰ τὸν τέταρτο στίχο τοῦ σονέττου «Crusoe; però di Venerdi son senza», σημειώνει: «Ἀκατανόητος φράσις, διότι θὰ ἀναφέρεται εἰς γεγονότα προσωπικά τοῦ Ροῦδῆ», καὶ μεταφράζει: «Κρουζὸ—ἀλλὰ χωρὶς ὁμοῦς τὴν Παρασκευὴν, ἐνῶ πρόκειται καθαρὰ γιὰ τὸ Ροβινσώνα Κροῦσο καὶ τὸν Παρασκευά του. Σχετικὰ βλέπε καὶ «Ἦ Σμικρονίσις τοῦ Σολωμοῦ» τοῦ Αφελουδῆ Ἀκαίρου, Ἀθήνα 1927, σελ. 30. Ἐπίσης ὁ Καιροφύλας γιὰ τὸ τελευταῖο τρίστιχο τοῦ σονέττου σημειώνει: «Ὀλόκληρον τὸ τρίστιχον ἦτο κακογραμμένον καὶ δὲν ἠξεύρομεν ἂν ἀνεγνώσαμεν αὐτὸ ὀρθῶς, πάντως μᾶς εἶνε ἀκατανόητος ἡ ἐννοία του, ἴσως διότι κάμνει νύξιν προσωπικῶν πραγμάτων καὶ λεπτομερειῶν ἀγνώστων εἰς ἡμᾶς»—«Σολ. ἀνεκ. ἔργα», σελ. 83.—Ὡστόσο, χωρὶς νὰ βεβαιώσω ἂν τὸ κείμενο ἀντιγράφτηκε σωστὰ ἢ ὄχι, τὸ νόημα δὲν εἶναι καὶ τόσο ἀκατανόητο. Ὁ Ροῦδης καμαρώνει γιὰ τὴν προστασία τοῦ Σολωμοῦ καὶ τὴ θεωρεῖ πὼς προέρχεται ἀπὸ ἀναγνώριση τῆς ἀξίας τῶν γραφομένων του. Ἐπίσης στὸ δεύτερον στίχο τῆς οὐρᾶς διαβάζουμε «dasseno», πρέπει νὰ διαβαστῇ «da senno».

(27) Τὸ σονέττο αὐτό, καθὼς εἶδαμε στὴ σημείωση (18) στὴν ἔκδ. Ραφτάνη, ἀναδημοσιεύτηκε ἀπὸ τὴν ἔκδ. Τερζάκη καὶ μάλιστα μὲ τὸν ἔχτο τοῦ στίχο λειψό. Ὡς τὸ σονέττο ὁ Ἰωαννῆς Μποροῦσε στὸ «Ἐκδ. καὶ Χειρόγραφα», σελ. LIV, ἐξεγλασμένος ἀπὸ τὸ λειψὸ στίχο, γράφει γιὰ δευτέρω φορά: «Ὁ Δὲ Βιάζης τὸ ἐτύπωνεν ἐξ ἄλλου προφανῶς χειρογράφου». Καὶ, παίρνοντας τὸ τυπογραφικὸ λάθος γιὰ παραλλαγὴν, προσθέτει: «Ἰδοὺ τὸ κείμενον τοῦ πρώτου ὡραιότατος ποιήματος, ἀναφερόμενον εἰς τὸ μπουμποῦκι τοῦ ρόδου πού ἀνοίγει, κατὰ τὴν

φύλας τὸ ἀναδημοσιεύει ἀπὸ τὸ ἀντίγραφο τοῦ χειρογράφου) Μάτση μετὰ πολλὰς διαφορὰς (28). Ἐπίσης τὸ σονέττο «L' Assunzione di Maria Vergine» εἶχε πρωτοδημοσιευτεῖ στὴν ἐκδ. Ραφτάνη χωρὶς τίτλο καὶ μετὰ τὸ μοτίβο: «Veni de Libano sponsa mea» ἀπὸ τὸ Ἄσμα Ἀσμάτων (29). Ὁ Καιροφύλας τὸ ἀναδημοσιεύει ἀπὸ τὸ

ἐκδοσὶν τοῦ 1927, μετὰ τῶν παραλλαγῶν τῆς ἐκδόσεως Ραφτάνη (σελ. 332) καὶ τῆς τοῦ 1859 (σελ. 382). Καὶ παραθέτει γιὰ παραλλαγὴν τὸ λειψὸν στίχο, γράφοντας: «Διαφορὰ ὑπάρχει καὶ μετὰ τὴν ἐκδοσὶν Δὲ Βιάζης (1880), στίχ. 6 dei fior fra le beltà primiera». χωρὶς νὰ προσέξῃ πῶς ὁ στίχος εἶναι λειψὸς καὶ προέρχεται ἀπὸ τυπογραφικὸ λάθος! Καὶ γιὰ νὰ πολλαπλασιασθῶνται τὰ σφάλματα τῆς ἀπροσεξίας, ὁ Τωμαδάκης δημοσιεύοντας τὸ κείμενον τῆς ἑκδ. Καιροφύλας, τὴν λέξιν τοῦ ἔχτου στίχου «primiera» τὴν κάνει «premiara» κ' ἔτσι τὴ διατηρεῖ στὴν παράθεσιν τῆς παραλλαγῆς καὶ τῆς ἐκδόσεως Τερζάκη καὶ τῆς ἐκδόσεως Ραφτάνη χωρὶς νὰ προσέξῃ πῶς ἡ λέξις αὕτη δὲ βρίσκεται σὲ κανένα ἀπὸ τὰ τρία κείμενα! Καὶ τὸ τριπλὸ αὐτὸ λάθος δὲ μπορεῖ νὰ προέρχεται μόνον ἀπὸ ἀπροσεξία, ἀν καὶ τέτοιες ἔχῃ παραπολλὰς, μὰ κ' ἀπὸ ἀγνοία, γιὰ τὴν λέξιν «premiara» εἶναι ἀνυπαρχτὴ στὸ ἰταλικὸ λεξικό, καὶ ὅταν τέτοια ἔπρεπε νὰ πῶσιν κάποτε στὴν ἀντίληψιν τοῦ Τωμαδάκη!

(28) Τὸ σονέττο αὐτὸ, μ' ὅλο πού προέρχεται ἀπὸ τὸ ἴδιο χειρόγραφο καὶ στίς τρεῖς ἐκδόσεις, τοῦ Κουαρτάνου, τοῦ Δὲ Βιάζης καὶ τοῦ Καιροφύλα, στὴν τελευταία παρουσιάζει σοβαρὰς μεταβολὰς, δείχνοντας ἔτσι πόσο μεγάλην ἀλλοίωσιν πάθαν τὰ νεανικὰ ἰταλικά ποιήματα τοῦ Σολωμοῦ ἀπὸ τοὺς διαφόρους ἀντιγραφεῖς κ' ἐκδότας. Καὶ στίς δύο πρώτες ἐκδόσεις τὸ σονέττο αὐτὸ δημοσιεύεται ὁμοίως, ἐχτός μόνον ἀπὸ τὸν ἔχτου στίχο, πού δημοσιεύεται λειψὸς στὴν ἐκδ. Ραφτάνη (βλ. σημ. 18). Οἱ διαφορὰς τῆς ἐκδ. Καιροφύλα εἶναι οἱ ἀκόλουθες: στίχ. 1 sorgea, στ. 2, di casto amor, στ. 3, κλείνει σὲ παρένθεση, συνεχίζοντας τὴν καὶ στὸν τέταρτον στίχο τὸ tufta odorosa—di fiori), στ. 4, ch' era presso—(ὁ Τωμαδάκης γράφει: ch' era presto, ἀπὸ τυπογραφικὸ λάθος—ἑκδ. καὶ Χειρ.—σελ. LIV).—στ. 6, dei fiori' trale belta la primiera, στ. 7, del seno suo, στ. 10, il verginal suo stelo,...che ama, στ. 11, il capo suo ondeggia, στ. 12, S' apre alfin il labbro, στ. 13, e, spinto dalla hrama, στ. 14, di scoprirsi, ha il seno colorato. Οἱ διαφορὰς αὐτὲς παρουσιάζουν τὸ σονέττο πολὺ κατώτερον μορφολογικῶς ἀπ' ὅτι εἶναι στὴν ἐκδ. Τερζάκη. Καὶ τὴ στιγμὴ πού ἐκεῖ δημοσιεύεται κατ' εὐθείαν ἀπὸ τὸ χειρόγραφο τοῦ Ἄντ. Μάτση, ἐνῶ στὸν Καιροφύλα ἀπὸ ἀντίγραφα ἀντιγράφων τοῦ χειρογράφου ἐκείνου, πού εἶτε κακὰ ἀνγράφηκε ἀπὸ τὸ Δὲ Βιάζης, εἶτε κακὰ διαβάστηκε ἀπὸ τὸν Καιροφύλα, δὲν ἐπιτρέπεται γιὰ κανένα λόγον οὐδὲ μὲ λ ο ν τ α ἐ κ δ ὀ τ η ν' ἀπομακρυνθῆ ἀπὸ τὸ κείμενον τῆς ἐκδ. Τερζάκη, πρὶν βρεθῆ τὸ χειρόγραφο τοῦ Ἄντ. Μάτση καὶ πιστοποιηθῆ πῶς ὁ Κουαρτάνος ἐδιέβασε σφαλερὰ, πρᾶμα τελείως ἀδύνατον. Καὶ τὸ πλῆθος αὐτῶν παραλλαγῶν πού παρουσιάζει τὸ ἴδιο σονέττο, ἀν καὶ προέρχεται ἀπὸ τὸ ἴδιο χειρόγραφο, μετὰ τὰς διαφορὰς ἀντιγραφῆς, δείχνουν καθαρὰ πόσο μεγάλας μεταβολὰς θάχουνε πάθει καὶ τὰλλα τὰ νεανικὰ ἰταλικά ποιήματα τοῦ Σολωμοῦ, μετὰ τὰς διαφορὰς ἀντιγραφῆς, καὶ πόσο εἶναι ἀνάγκη νὰ βρεθοῦν τ' ἀρχικὰ χειρόγραφα, γιὰ ν' ἀποκατασταθοῦν τὰ ποιήματα αὐτὰ κάπως στὴν ἀρχικὴν τὴν γραφὴν.

(29) Ὁ Τωμαδάκης στὸ «ἑκδ. καὶ Χειρ.» σελ. I, γ, ἀναδημοσιεύει τὸ σονέττο «L' assunzione di Maria vergine» τῆς ἐκδ. Καιροφύλα καὶ παρατηρεῖ πῶς τὸ ἴδιο σονέττο εἶχε δημοσιευτεῖ προηγουμένως στὴν ἐκδοσὴ Ραφτάνη «χωρὶς τὸν τίτλο καὶ μετὰ μοῖον ελλημένον, φαίνεται, ἀπὸ τοῦ Ἄσματος Ἀσμάτων veni da Libano κλπ.». Στὴν ἄλλην ὁμοῦ σελίδα τῆς ἴδιας ἐκδόσεως, λημονώντας τι ἔγραψε προηγουμένως, γράφει

ἀντίγραφο τοῦ χειρογράφου Ἄντ. Μάτση πούχε κάμει ὁ Δὲ Βιάζης κ' εἶναι γεμάτο λάθη (29).

ἀπὸ ἀπροσεξία γιὰ τὸ ἴδιο ποίημα τῆς ἴδιας ἐκδόσεως: «Εἰς τὴν ἐκδοσὶν αὐτὴν τὸ ποίημα τοῦτο ἔχει τίτλον L' Assunzione ἀπλῶς καὶ κατόπιν veni da Libano κλπ., δημιουργώντας σοβαρῶτατο μπέρδεμα στὸν ἀναγνώστη γιὰ τὸ ποίημα μ' αὐτὸν τὸν τίτλο καὶ μαζί μ' αὐτὸ τὸ μοτίβο δὲ βρίσκεται κανένα στὰ δημοσιευμένα ἴσασιν τῶρα γνωστὰ ποιήματα τοῦ Σολωμοῦ! Καὶ γιὰ νὰ πληθύνωνται τὰ σφάλματα τῆς ἀπροσεξίας, τὸ «de» τοῦ λατινικοῦ μοτίβου τῶκαμε καὶ στίς δύο φορὰς πού τὸ δημοσιεύει «da», χωρὶς νὰ προσέξῃ πῶς τέτοια πρόθεση δὲν ὑπάρχει εἰς τὸ λατινικὸ λεξικό!

(30) Τὸ σονέττο αὐτὸ στὴν ἐκδ. Καιροφύλα προέρχεται ἀπὸ ἄλλο χειρόγραφο, γιὰ τὴν ἐκδ. Ραφτάνη προέρχεται ἀπὸ τὰ χειρόγραφα τῆς οἰκογενείας Μερκάτη καὶ τοῦ Δημ. Μάτση (βλ. σημ. 21), ἐνῶ τοῦ Καιροφύλα ἀπὸ τὸ ἀντίγραφο τοῦ Ἄντ. Μάτση πού ἔκαμε ὁ Δὲ Βιάζης. Τοῦ σονέττου αὐτοῦ, πού γιὰ καλὴ τύχην τὸ ἀναδημοσίεψε ὁ Καιροφύλας, οἱ διαφορὰς στίς δύο ἐκδόσεις εἶναι οἱ ἀκόλουθες:

Πρῶτα ὁ τίτλος τοῦ ποιήματος τῆς ἐκδ. Καιροφύλα «L' Assunzione κλπ.» εἶναι ἀταίριαστος μετὰ τὸ περιεχόμενον του. Τὸ σονέττο αὐτὸ ἀνήκει σ' ἐκεῖνα πού ἐμπνεύτηκε ὁ ποιητὴς ἀπὸ τὸ «Ἄσμα Ἀσμάτων», κ' ὁ τίτλος του εἶναι τὸ μοτίβο «Veni de Libano κλπ.», ὅπως ἔχει ἡ ἐκδοσὴ Ραφτάνη. Ἐπειτα τὰ δύο κείμενα παρουσιάζουν στὰ δύο τοὺς τετράστιχους τὴν ἀκόλουθον διαφορὰν: Ραφτάνη, στίχ. 1 καὶ 2.

«Era già l' ora in cui stellato è l' etere
e il primo sonno isensi lo delibano».

Καιροφύλα, στίχ. 1 καὶ 2,

Era l' ora in cui l' oocchio umau compre' ere
non può col sonno e i sensi lo delibano.

Ἡ διαφορὰ τῶν δύο αὐτῶν κειμένων εἶναι τόσο μεγάλη πού μπορεῖ κανεὶς ν' ἀμφιβάλῃ ἀν' πρόκειται γιὰ στίχους τοῦ ἴδιου ποιήματος. Ἐπίσης στίχ. 3 τοῦ πρώτου ἔχει «sentii», τοῦ δευτέρου «sentia», στίχ. τοῦ πρώτου «ciel», τοῦ δευτέρου «cielo», στίχ. 7 τοῦ πρώτου «s' empriano» τοῦ δευτέρου «s' empriano».

Στὰ τριστιχὰ ἡ διαφορὰ τους εἶναι ἀκόμα σοβαρῶτερη. Στίχ. 2 τοῦ πρώτου εἶναι «e spingo i bracci in alto, edisintricoli», τοῦ δευτέρου «ei bracci alto spingea discuoatendoli», στίχ. 3 τοῦ πρώτου ἔχει «Tangelin» τοῦ δευτέρου «Tangeali». Στ. 4 τοῦ πρώτου ἔχει «sparve e perche questi», τοῦ δευτέρου «sparve il sogno e questi stia» στίχ. 5 τοῦ πρώτου εἶναι «sensi invece di stia infra i celicoli», τοῦ δευτέρου «sensi riverenti stanno fra i celicoli», στίχ. 6 τοῦ πρώτου ἔχει «instabili» τοῦ δευτέρου «instabile!».

Ὡς τόσο ἐκεῖνο πού βεβαιώνει περισσότερο κ' ἀπ' ὅλες αὐτὲς τὴν μεταβολὴν τὴν αὐθαίρετην ἐπέμβασην τῶν ἀμαθῶν ἀντιγραφῶν, εἶναι τὰ σοβαρὰ στιχουργικὰ λάθη πού παρουσιάζουν καὶ τὰ δύο τὰ κείμενα. Καὶ πρῶτα τὸ κείμενον τῆς ἐκδ. Ραφτάνη ἔχει ἕνα λάθος στίχον ὁμοιοκαταληξίας τῶν τετραστίχων, πού τὸ ἀμφισβητεῖ σοβαρὰ τὴν γνησιότητα. Στὸν πρώτον ἐβδομο στίχο ἔχει τὴν ἴδια λέξιν γιὰ ὁμοιοκαταληξίαν, τὴν «etere», πρᾶμα πού ἀπαγορεύεται στὸ σονέττο, καὶ πού μήτε ὁ Σολωμὸς ἦτανε δυνατό νὰ τὸ κάμῃ, μήτε κ' ἐκεῖνος πού ὄριζε τὴν ὁμοιοκαταληξίαν τοὺς αὐτοσχεδιαστικούς διαγωνισμούς, γιὰ τὸ ἐκεῖνος ἴσα-ἴσα θὰ ζητοῦσε μὲ κάθε τρόπο νᾶναι πλουσιώτερος οἱ ὁμοιοκαταληξίας, γιὰ νὰ παρουσιάζουνε μεγαλύτερες δυσκολίας στὸν αὐτοσχεδιαστή. Οἱ συχνὲς προπαροξυτόνες ὁμοιοκαταληξίας πού συναντᾶμε στ' αὐτοσχέδια τοῦ Σολωμοῦ, καὶ πού τόσο σπάνια συναντῶνται στὰ σονέττα τῆς ἰταλικῆς λογοτεχνίας, αὐτὸ πιστοποιοῦν. Μὰ γιὰ νὰ μὴ μείνῃ κ' ἡ παραμικρὸτερη ἀμφιβολία, κατὰ σύμπτωση ἔχουμε κ' ἄλλο ἀναμφισβήτητον πειστήριον. Τὸ παρακάτω σονέττο στὴν ἐκδ. Ραφτάνη, σελ. 375, πού ἀρχίζει «Mentre vanno con altri a compere» εἶναι στιχουργημένο μετὰ τὴν ἴδιαν ὑποχρεωτικὴν ὁμοιοκαταληξίαν πού εἶναι καὶ τὸ σονέττο πού ἐξετάζουμε.

Ἐπίσης τὸ σονέττο «A san Dionisio» εἶχε πρωτοδημοσιευτεῖ σὲ μετάφραση μόνον ἀπὸ τὸ Δὲ

Ἐπι βλέπουμε πῶς τὸ σονέττο ἐκεῖνο καὶ τὸ σονέττο τῆς ἐκδ. Καιροφύλα ἔχουνε στὰ τετράστιχα τὴν ἴδιαν ὁμοιοκαταληξίαν, ἐνῶ τῆς ἐκδ. Δὲ Βιάζης στὸν πρώτον στίχο, ἀντὶ «compre' ere», ἔχει σφαλερὰ τὴν ἴδια λέξιν τοῦ ἔβδομου στίχου «etere». Ἐτσι βλέπουμε καθαρὰ πῶς ὁ πρῶτος στίχος τοῦλάχιστο τῆς ἐκδ. Ραφτάνη δὲ βρίσκεται στὴν ἀρχικὴ καὶ γνησιὰ του γραφῆ. Μὰ καὶ τὰ τετράστιχα τῆς ἐκδ. Καιροφύλα δὲν εἶναι ἀπαλλαγμένα στιχουργικῶν σφαλμάτων. Ὁ πέμπτος στίχος ἔχει μὴ συλλαβὴν παραπάνω καὶ τὸ ρυθμὸν χαλασμένο. Μ' ἂν τὸ «cie'io» γίνῃ «ciel» ὅπως ἔχει κ' ἡ ἐκδοσὴ Ραφτάνη, ὁ στίχος ἀποκατασταίνεται καὶ γίνεται σωστός. Τὸ ἴδιο κ' ὁ ἔβδομος ἔχει μὴ συλλαβὴν παραπάνω καὶ τὸ ρυθμὸν χαλασμένο, μ' ἂν τὸ «empriano» γίνῃ «emprian», ὅπως ἔχει κ' ἡ ἐκδ. Ραφτάνη, ὁ στίχος ἀποκατασταίνεται καὶ γίνεται σωστός.

Ἐρχόμενοι στὰ τριστιχὰ, παρατηροῦμε πῶς τῆς ἐκδ. Ραφτάνη δὲν παρουσιάζουνε στιχουργικὰ λάθη κ' οἱ ὁμοιοκαταληξίαν τους, ταιριάζουνε τελείως μετὰ τὸν παρακάτω σονέττου τῆς ἴδιας ἐκδόσεως, πού εἶναι στιχουργημένο μετὰ τὴν ἴδιαν ὁμοιοκαταληξίαν. Τὰ τριστιχὰ ὁμοιοκαταληξίαν τους καὶ τοὺς στίχους τρίτου καὶ πέμπτου ρυθμικὰ σφαλεροῦς, καθὼς καὶ τὸ νόημα χωρὶς λογικὴ συνέχεια, πιστοποιώντας ἔτσι πῶς ἐπάθαινε ἀποσύνθεσις ὀλοκληρωτικὴ. Καὶ ὅταν ὅλα αὐτὰ νὰ μὴν ἀρκοῦσαν, στὸ δεύτερον στίχο τοῦ πρώτου τριστιχοῦ ἔχουμ' ἕνα «discuoatendoli», πού μετὰ τὴν σημασίαν τοῦ σείω, κουνῶ, πού ἀπαιτεῖ ἐδῶ τὸ νόημα, εἶναι λέξις ἀνυπαρχτὴ στὸ ἰταλικὸ λεξικό!

Κ' ὅμως ὁ Τωμαδάκης, τὰ καταπληκτικὰ αὐτὰ σφάλματα τὰ θεωρεῖ γιὰ παραλλαγὰς, καὶ παραθέτει τὴν διαφορὰν πού παρουσιάζει τὸ σονέττο τῆς ἐκδ. Ραφτάνη, χωρὶς νὰ σημειώσῃ λέξιν, ὅταν οἱ διαφορὰς τοῦ σονέττου τῆς ἐκδ. Καιροφύλα νάτανε δυνατό νὰ θεωρηθοῦν γιὰ παραλλαγὰς κ' ὄχι σοβαρὰ στιχουργικὰ κ' ἐννοιολογικὰ σφάλματα φανερά τῶν ἀντιγραφῶν!

Ἀνθρωπος μὲ ἴχνος κριτικοῦ νοῦ καὶ μετὰ γνώσην στοιχείων στιχουργικῆς, ἦτανε δυνατό νὰ τὰ περᾶσιν τελείως ἀπαρατήρητα; Μὲ ὁ Τωμαδάκης ὄχι μόνον αὐτὰ δὲν ἐπαρατήρησε, πού ἀπαιτοῦνε κάποια κρίση καὶ κάποια γνώση, μὰ καὶ τὴν διαφορὰν πού παρουσιάζει τὸ σονέττο στίς δύο ἐκδόσεις, πού ἀπαιτοῦσε ἀπλή γνῶσιν ἀναγνωσεως, δημοσιεύει λειψὸς καὶ σφαλερῶς, καθὼς καὶ τὸ σονέττο τῆς ἐκδ. Καιροφύλα δημοσιεύει μετὰ τὴν ἴδιαν λέξιν! Ἐτσι τὸ δέκατον στίχο τῆς ἐκδ. Ραφτάνη τὸν σημειῶναι σφαλερὰ «E spingo i bracci in alto e disintricoli», ἐνῶ εἶναι: «E spingo i bracci in alto, e disintricoli», καὶ παραλείπει νὰ σημειώσῃ τὴν διαφορὰν τοῦ ἐνδέκατου στίχου, πού ἡ ἐκδ. Ραφτάνη ἔχει «tangelin», καὶ τοῦ Καιροφύλα «tangeali» καὶ τὸν ἔνατον στίχο τῆς ἐκδ. Καιροφύλα τὸν ἀναδημοσιεύει: «Quando apparve inpron(v)iso un Sol, fra gli angeli», σημειώνοντας καὶ τὸ δεύτερον «» τῆς λέξεως inpronvviso, πού παραλείπει ὁ Καιροφύλας, γιὰ νὰ δείξῃ τὸ ξένο τυπογραφικὸ λάθος, ἐνῶ ὁ ἴδιος δημοσιεύει τὸ στίχο μετὰ τὸ λάθη, ἕνα, γραφόντας inpronvviso μετὰ «n», ἀντὶ μετὰ «m» καὶ δευτέρου, παραλείποντας τὸ κόμμα ἔπειτ' ἀπὸ τὸ «angelli»!

Ἀς ἐρῶμεν τώρα στὸ νόημα τῶν τριστιχῶν τῆς ἐκδ. Καιροφύλα. Τοῦ πρώτου εἶναι: «Ὅταν ἐπρόβαλε ἐσφαιρικὰ ἕνας «Ἥλιος, ἀνάμεσα στοὺς ἀγγέλους, κ' ἐσπρωγνεν τὰ μπράτσα ψηλὰ discuoatendoli, γιὰ τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν αἰώνιον ὁμορφίαν». Καὶ πρῶτα τὸ discuoatere δὲ σημαίνει ποτὲ στὴν ἰταλικὴν σείω, κουνῶ, ὅπως ἀπαιτεῖ ἐδῶ τὸ νόημα μὲ ἐξετάζω, συζητῶ, ἀμφισβητῶ, φικονεῖω. Ἐπειτα, ἀπορεῖ κανεὶς τί εἶδους «Ἥλιος» ἦταν ἐκεῖνος, πού εἶχε χέρια, πού τᾶσπρωγνεν ψηλὰ καὶ πού τὰ κουνούσε! Ὁ Καιροφύλας μεταφράζει «κινώντας», παρὰσυρμένος ἀπὸ τὸ νόημα, μὰ ὁ Καιροφύλας, μεταφράζοντας, βάζει λογικὴν συνέχειαν καὶ στὸ δεύτερον τριστιχόν, ἀδιαφορώντας ἀν' ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὸ κείμενον κ' ἂν παραλείπῃ οὐσιαστικὰς

Βιάζης στὴν «Πινακοθήκη», τόμος Κ'. χρόνος 1920, σελ. 49. Κ' ἕνα σονέττο ἀκόμα, ἀναφερό-

λέξεις τῆς ἰταλικῆς φράσεως.

Ἰδοὺ τώρα τὸ νόημα καὶ τοῦ δευτέρου τριστιχοῦ: «Ἄχ! γιὰ τὴν διαλύθηκα τ' ὄνειρον καὶ τοῦτες οἱ ἀδύνατες αἰσθησεῖς μένουν εὐλαβικὰς ἀνάμεσα στοὺς οὐράνιους; Εἶμαι κάτω, ἀνάμεσα στὴν κακίαν καὶ στὴν ἀστατην ἀρετῆ». Καὶ ἀπορεῖ κρνεῖς πῶς, ἐνῶ διαλύθηκα τ' ὄνειρον, οἱ εὐλαβικὲς τοῦ αἰσθησεῖς μένουν ἀνάμεσα στοὺς οὐράνιους, τὴ στιγμὴν μάλιστα πού εἶναι κ' ἀδύνατες, καὶ πῶς ἐμέναν ἀνάμεσα στοὺς οὐράνιους, ἐνῶ αὐτὸς ἦτανε κάτω στὴ γῆ καὶ μάλιστα ἀνάμεσα στὴν κακίαν καὶ τὴν ἀστατην ἀρετῆ! Τέτοιους παραλογισμούς ἦταν ἀδύνατον νὰ τοὺς γράψῃ ὁ Σολωμὸς! Ἐτσι, νόημα, ρυθμὸς, ὁμοιοκαταληξίαν, ὅλα βεβαιώνουνε πῶς τὰ δύο αὐτὰ τριστιχὰ ἐπάθαινε τελείως ξεχαρβάλωμα. Καὶ γεννιέται ἀμέσως τὸ ἐρώτημα: Ἦτανε δυνατό ποτὲ ὁ Ἄντ. Μάτση, ἀνθρωπος λόγιος καὶ ποιητὴς ὁ ἴδιος νὰ στείλῃ στὸν Πολυλᾶ γιὰ ποίημα τοῦ Σολωμοῦ ἕνα τέτοιο ἐξάμβλωμα; Ἐγὼ τὸ ἀρνοῦμαι ἀπολύτως. Καὶ θεωρῶ γιὰ μόνους ὑπεθύνους τοὺς ἀντιγραφῆς. Ὡς τόσο καὶ στὰ χάλια πού βρίσκονται τὰ τριστιχὰ αὐτὰ μποροῦνε κάπως ν' ἀποκατασταθοῦν. Καὶ πρῶτον, ἐχτός ἀπὸ μίαν, διατηροῦν, μὲ μικρὰς μεταβολὰς, ὅλες τὴν λέξεις τῶν δοσμένων ὁμοιοκαταληξίων. Ἐτσι, τὸ «tangeali» τοῦ τρίτου στίχου ἂν γίνῃ «tangelin» ὅπως ἔχει καὶ ἡ ἐκδ. Ραφτάνη, συμφωνεῖ κανονικὰ μετὰ τὸ «angeli» τοῦ πρώτου στίχου, κ' ὁστίχον ἀποδέρθημος γίνεται κανονικόν. Ἐπίσης ἂν τὸ «i-tabile» τοῦ ἔχτου στίχου γίνῃ «instabili», ὅπως ἔχει κ' ἡ ἐκδοσὴ Ραφτάνη, συμφωνεῖ κανονικὰ μετὰ τὸ «labili» τοῦ τέταρτου στίχου. Μὲ τὴν μικρὰς αὐτὲς μεταβολὰς ἔχουμε κανονικὰ στὴν θέσιν τοὺς τὴν ὁμοιοκαταληξίαν τῶν τέσσερων στίχων καὶ τὸν τρίτον ρυθμικὰ διορθωμένον. Μένουν οἱ ὁμοιοκαταληξίαν τοῦ δευτέρου στίχου καὶ τοῦ πέμπτου. Μὰ τοῦ πέμπτου ἡ τελευταία λέξις «celicoli» βρίσκεται κανονικὰ στὴν θέσιν τῆς, σύμφωνα μετὰ τὸν ἴδιον στίχο τῆς ἐκδόσεως Ραφτάνη καὶ τοῦ δευτέρου σονέττου πού εἶναι γραμμένο μετὰ τὴν ἴδιαν ὑποχρεωτικὴν ὁμοιοκαταληξίαν. Ἐτσι, ἡ μόνον πού δὲν εἶναι στὴν θέσιν τῆς, εἶναι ἡ τελευταία λέξις τοῦ δευτέρου στίχου, πού ἔχει ἐκεῖνο τὸ ἀκατανόητον «discuoatendoli». Ἄν ἀφαιρέσομε λοιπὸν τὴν παρείσχυτην λέξιν καὶ προστέσομε τὴν δοσμένην γιὰ τὴν ὑποχρεωτικὴν ὁμοιοκαταληξίαν, δηλαδὴ τὴν «disintricoli», ἔχουμε κ' ἐδῶ κανονικὰ ἀποκαταστημένους τὴν ὁμοιοκαταληξίαν. Ἰδοὺ τώρα τὰ τριστιχὰ, ἔπειτ' ἀπὸ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν ὁμοιοκαταληξίων:

Quando apparve inpronvviso un Sol fra pli angeli;
e i bracci alto spingea... disintricoli,
che amor delle bellezze eterne tange li.

Ahi! perchè sparve il sogno e questi labili
sensi riverenti stanno fra i celicoli?

Son giù tra il vizio e la virtude instabili!

Στὰ τριστιχὰ αὐτὰ τὸ νόημα ἐξακολουθεῖ νᾶναι ἀσυνάρτητο καθὼς καὶ οἱ στίχοι δεύτερος καὶ πέμπτος εἶναι ρυθμικὰ σφαλεροί. Οἱ στίχοι ὁμοῦ αὐτοῖ, κυρίως, ἔχουνε καὶ τὸ ἀσυνάρτητον νόημα καὶ διαφέρουν ἀπὸ τοὺς ἀντίστοιχους τῆς ἐκδόσεως Ραφτάνη. Ἐπομένως αὐτοὶ πάθαν καὶ τὸ μεγαλύτερον ξεχαρβάλωμα. Ἄν ἀφαιρέσομε ὁμοῦ ἀπὸ τὸ ἴδιον τὰ περιεργὰ χέρια, πού τοῦ κόλλησε ὁ ἐξωφρενικὸς ἀντιγραφῆς, καὶ μεταφέρουμε κανονικὰ τὴν αἰσθησεῖς τοῦ ποιητῆ ἀνάμεσα στὴν κακίαν καὶ τὴν ἀστατην ἀρετῆ τοῦ κόσμου, ἔπειτ' ἀπὸ τὴν διάλυση τοῦ ὄνειρου, κ' οἱ στίχοι αὐτοὶ δὲ μπορεῖ ν' ἀπέχουνε πολὺ ἀπὸ τοὺς ἀντίστοιχους τῆς ἐκδ. Ραφτάνη, τὴ στιγμὴν μάλιστα πού καὶ οἱ ἄλλοι τέσσεροι τῶν τριστιχῶν εἶναι σχεδὸν ὁμοῖοι καὶ στίχον δύο ἐκδόσεις καὶ οἱ τελευταῖες λέξεις καὶ τῶν ἑξὶ στίχων φυσικὰ πρέπει νὰ εἶναι ὁμοῖες.

Ψηλότερα σημειῶν πῶς τὰ τριστιχὰ τῆς ἐκδ. Ραφτάνη δὲν παρουσιάζουνε στιχουργικὰ λάθη. Τὸ νόημα ὁμοῦ τοῦ τέταρτου στίχου μένει κάπως ἐξακρωφωτό: «Ahi! perchè sparve e perchè questi labili Ἄχ! γιὰ τὴν διαλύθηκα καὶ γιὰ τὴν τοῦτες οἱ ἀδύνατες», ὅπου δὲν κα-

μενο στον Όμηρο, δημοσιευτ' εκεί σε φωτοτυπία μονάχα⁽³¹⁾.

Επίσης ο Καιροφύλας το 1930 έδημοσίεψε στη «Νέαν Έστία», τεύχος 91, άλλα πέντε σονέττα, όλ' αυτοσχέδια⁽³²⁾.

Έχτος απ' αυτά υπάρχει ακόμα ένα χειρόγραφο, γραμμένο μέ τρίτο χέρι, που περιέχει 44 σονέττα, καθώς μας πληροφορεί ο Δέ Βιάζης. Το χειρόγραφο ανήκει στην οικογένεια του Δ. Λούντζη Σολωμού, κι' άλλ' απ' αυτά τα σονέττα ανήκουν στον Ίωάννη Λούντζη κι' άλλα στο Διον. Σολωμό. Ποιά όμως ανήκουν στον ένα και ποιά στον άλλο, ίσασαμε τη στιγμή δέν έχει ξεκαθαριστεί και μένουν ανέκδοτα⁽³³⁾.

θορίζεται τ' είν' εκείνο που διαλύθηκε. Ο αντίστοιχος όμως στίχος της έκδ. Καιροφύλα, διατηρείται καθαρότερος: «Αχι γιατί διαλύθηκε τ ό θ ν ε ι ρ ο και τουτες οι αδύνατες», όπου μαθαίνουμε πώς εδιδλύθηκε το παραπάνω περιγραφόμενο όνειρο, πράμα που κάνει τον ποιητή να θλίβεται». Έτσι, ο στίχος αυτός φαίνεται σημότερα στο αρχικό κείμενο από τον αντίστοιχό του της έκδ. Ραφτάνη. Και τώρα, έπειτ' από τις σοβαρότατες αυτές αντιγραφικές μεταβολές που παρατηρήσαμε σε δυό μονάχα σονέττα, ο καθένας φαντάζονται τι τρομερές μεταβολές έχουνε πάθει τά περισσότερα νεανικά Ιταλικά ποιήματα του Σολωμού, και ποιά κριτική εξέταση του κειμένου τους χρειάζεται για να τ' αποκαταστήση κάπως στην αρχική τους γραμμή. Πάντως σπουδαίο βοήθημα θάναι η εύρεση των χειρογράφων της οικογ. Μερκάτη, του Δημ. Μάτση και του χειρογράφου του Άντ. Μάτση, πουχε στείλει στον Πολυλά το 1859, η το αντίγραφο του από τον Ίακ. Πολυλά, που κλέφτηκε από την Τεκτονική Στοά Ζακύνθου.

(31) Ο Καιροφύλας άπόφυγε να το διαβάση, ίσως γιατί ώρισμένα σημεία του είναι άκατανόητα. Ο Τωμαδάκης στο «Έκδ. και Χειρόγραφα», σελ. CXI, τυπώνει μίαν άνάγνωση πόκαμε μέ τη βοήθεια του καπουτίνου padre Daniele da Sutura, μά η άνάγνωση δέν είναι μόνο λειψή, μά και μικρό μέρος της μπορεί να θεωρηθή σωστό άνεπιφύλαχτα. Όλο τ' άλλο είναι περισσότερο μαντευτό, παρά σωστά διαβασμένο, και παρουσιάζει άσυναρτησίες και στιχουργικά λάθη που δέν φαίνεται ν' ανήκουνε στο κείμενο. Ο άυθαίρετος αυτός τρόπος άναγνώσεως, δείχνει άνυπόφορη έκδοτική επιπολαιότητα.

(32) Ο Καιροφύλας δικαιολογούμενος έμμεσα και για τά πολλά λάθη που έχουνε τά εικοσιέξι Ιταλικά ποιήματα του Σολωμού που δημοσίεψε στο «Σολωμού ανέκδοτα έργα», γράφει στη «Νέαν Έστία» για τά 5 σονέττα που δημοσιεύει εκεί: «Οι Ιταλομαθείς άναγνώσται να παρατηρήσουν ότι εις πολλά σημεία οι στίχοι είναι άτεχνοι και η έννοια ούχι πάντοτε σαφής. Άλλ' έγώ δέν έκαμα τίποτε άλλο παρά ν' αντιγράψω το χειρόγραφο του Σπ. Δέ Βιάζη, το όποιον είναι φοβερά δυσανάγνωστον. Ούτω έχω μεταξύ των χειρογράφων του ένα έκτον σονέττον του Σολωμού, το όποιον ήναγκάσθη, να παραλείψω, διότι λόγω της κακογραφίας του Δέ Βιάζη, τυφλού σχεδόν όντος κατά τά τελευταία έτη της ζωής του, ότε έκαμε το αντίγραφο που έχω εις χείρας μου, δέν είναι δυνατή, τουλάχιστον εις έμέ η άνάγνωση του».

Απ' αυτό μαθαίνουμε πρώτα πώς τά πέντε σονέττα που δημοσιεύονται στη «Νέαν Έστία» προέρχονται από χειρόγραφο δυσανάγνωστο του Δέ Βιάζη, που άσφαλώς προέρχεται από το χειρόγραφο του Άντ. Μάτση, η του Πολυλά, κ' έπειτα πώς υπάρχει έν άκόμα Ιταλικό σονέττο του Σολωμού ανέκδοτο.

(33) Ο Δέ Βιάζης στην «Πινακοθήκη» τόμος ΙΗ', σελ. 17, γράφει: «Η οικογένεια του άοιδίμου Δημητρ. Λούντζη Σολωμού κατέχει πολύτιμον χειρόγραφο βιβλίον περιέχον τεσσαράκοντα τέσσαρα σονέττα. Είναι

Αν σ' αυτά προστέσουμε και το σονέττο που άφησε ανέκδοτο ο Καιροφύλας (βλεπ. σημ. 32), γιατί δέ μόρεσε να διαβάση το κακογραμμένο χειρόγραφο του Δέ Βιάζη⁽³⁴⁾, που πιθανώτατα κι' αυτό ανήκει στα νεανικά ποιήματα του Σολωμού, έχουμ' όλα τά ίσασαμε σήμερα γνωστά και δημοσιευμένα νεανικά Ιταλικά ποιήματά του. Απ' αυτά, καθώς είδαμε, τά περισσότερα προέρχονται από αντίγραφα τρίτων και δέ μπορεί να ύποστηριχτή πώς βρίσκονται στην αρχική και γνήσια γραφή τους.

Όλ' αυτά τά νεανικά Ιταλικά ποιήματα του Σολωμού έχτος όλίγων εξαίρέσεων είναι παιδιά του αυτοσχεδιαστικού πνεύματος της έποχής εκείνης και γραμμένα απ' τον ποιητή τους για παιγνίδι στα διάφορα φιλολογικά σαλόνια που σύχναζε, χωρίς να λογαριαζή ποτέ να τά δώση ο ίδιος στο φώς. Η λογοτεχνική τους αξία γενικά είναι μέτρια και δέν τους δίνει καμιά θέση μέσα στην Ίταλική Γραμματολογία. Γυμνάσματα και παιγνίδια νεανικά, μάς δείχτουνε μόνο τη μεγάλη στιχουργική ικανότητα του νεαρού Σολωμού, τη θερμότητα των αισθημάτων του, το νεανικό του πνευματικό κόσμο, τις επιδράσεις του, τη γνωριμία του με τους κλασικούς Ιταλούς, τη θρησκευτική του διάθεση και τη γνώση του επάνω στα θρησκευτικά κείμενα. Τά περισσότερα έμπνέονται από θέματα θρησκευτικά, κ' ένα μεγάλο τους μέρος έμπνέεται από το «Άσμα Άσμάτων», έχοντας μάλιστα και για τίτλο τους μοτίβα από κείνο. Άλλα πάλι άναφέρονται στη φιλία, σε διάφορα πρόσωπα φιλικά, σε γνώριμες τοπθεσίες της πατρίδας του, σε διάφορα συμβάντα της γύρω του ζωής έπικαιρικού χαρακτήρα. Μέσα σ' αυτά διακρίνουμε την τάση του ποιητή προς τά ύψηλά φτερουγίσματα και η «Ωδή για πρώτη λειτουργία», μ' όλες τις μορφολογικές της αδυναμίες, φυσικές σ' ένα νεανικό πρωτόλειο, προμάν-

είδος συναγωνισμού μεταξύ του Σολωμού και του Ίωάννου Τούντζη. Δυστυχώς ο αντιγράφας αυτά δέν έσημείωσε ποιά είναι του Ίωαν. Λούντζη. Άνεγνώμεν αυτά, αλλά δέν τολμώμεν να δημοσιεύσωμε εκείνα τά όποια νομίζομεν ότι είναι του Σολωμού».

(34) Ο Τωμαδάκης σχετικά με το σονέττο αυτό γράφει στο «Έκδόσεις και Χειρόγραφα» XCVI: «Εις ταύτα—τά δημοσιευμένα Ιταλικά ποιήματα του Σολωμού—προσθετά το εις Όμηρον δεκατετράστιχον, ανέκδοτον μέχρι τουδε», και στη σημείωση 203 της ίδιας σελίδας, προσθέτει: «Εάν τουτο δέν είναι το σονέττον, όπερ ύπαινίσσεται ο Καιροφύλας έν Νέας Έστίας Η' (1930) σελ. 1014—7, προστίθεται έν άκόμη εις τά άδημοσιευτα Ιταλ. ποιήματα του Σολωμού». Ός τόσο ο Καιροφύλας μιλεί καθαρά για το σονέττο που άφίνει ανέκδοτο έξ αίτίας της κακογραφίας του, και άπορεί κανείς πώς ο Τωμαδάκης έκφράζει άμφιβολία, αν το σονέττο που ύπαινίσσεται ο Καιροφύλας είναι το άναφερόμενο στον Όμηρο, η άλλο! Ίδου τι γράφει ο Καιροφύλας: «Ο τίτλος του είναι ΕΙΣ ΜΙΑ Ν Μ Ο Ν Α Χ Η Ν και άφιερούται εις την δεσποινίδα Μάτσα (Mazza) όταν πιθανώτατα έγινε καλογραία». Πρέπει κανείς να μην είναι σε θέση να καταλάβη εκείνο που διαβάσει, για νάχη άμφιβολία!

τεύει το μεγάλο ποιητή της αύριο⁽³⁵⁾. Ός τόσο αν όλ' αυτά τά στιχουργήματα ανήκανε σε κανέναν Ιταλό στιχουργό, είναι ζήτημα αν θα βλέπανε όλα τους ποτέ το φώς της δημοσιότητας. Μερικά ίσως ναί, γιατί μ' όλο που πρόκειται για πρωτόλεια και για παιγνίδια, βρίσκονται άναμεσά τους και μερικά ώραία μ' αξία λογοτεχνική, όσο κι' αν δέν είναι άριστουργήματα. Κι' ο Κουρτάνος, άποβλέποντας στον Ιταλόν άναγνώστη, δέν τά δημοσίεψεν όλα, μερικά, έκείνα που νόμισε για καλύτερα. Για μας όμως τους Έλληνες το πράμα είναι διαφορετικό. Μέσα σ' αυτά κλειείται η νεανική ψυχή του θεμελιωτή της νέας λογοτεχνίας μας και γι' αυτό μάς ενδιαφέρουν όλα και μάλιστα πολύ, για να μπορέσουμε να παρακολουθήσουμε τον ποιητή μας από τά πρώτα του βήματα.

Γι' αυτό η καλλιτεχνική τους μορφή, το έξωτερικό τους Ιταλικό περίβλημα, όπως δέν ενδιαφέρει τους Ιταλούς, μπορεί να μη μάς ενδιαφέρει κ' έμας πολύ, μάς ενδιαφέρει όμως έξαιρετικά το περιεχόμενό τους. Κι' αν ίσχυριστή κανείς

πως, μιά καλή τους μετάφραση στη γλώσσα μας, από κάποιαν άποψη μπορεί νάχη για τόνΈλληνα άναγνώστη πολύ μεγαλύτερη αξία κι' από το ίδιο το πρωτότυπο, μπορεί να μην έχη και μεγάλο άδικο⁽³⁶⁾.

ΓΕΡ. ΣΠΑΤΑΛΑΣ

(35) Για την ώδη αυτή βλέπε «Νέα Έστία» χρόνος Δ, τεύχος 79, σελ. 358—62. Επίσης «Διονύσιου Σολωμού να Ιταλικά ποιήματα», μετάφρ. Γ. Καλοσγούρου, έκδοση Έλευθερουδάκη, Άθήναι 1921, σελ. 16. Στον ίδιο πρόλογο μιλεί και για άλλα τά νεανικά Ιταλικά ποιήματα της έκδόσεως Τερζάκη.

(36) Μεταφράσεις των Ιταλικών του Σολωμού γινήκαν ως τά τώρα αρκετές, μά όλες έχουν έλαττώματα, και μάλιστα πολλά, γιατί άλλοτε στηρίζονται σε κείμενα σφαλερά, χωρίς καμιά προσπάθεια γι' άποκατάσταση της σωστής γραφής, άλλοτε είναι πρόχειρες, η ψυχρές, άλλοτε άπομακρύνονται από το κείμενο για στιχουργικούς λόγους κι' άλλοτε είναι καθαρά παραφράσεις. Μιά νέα λοιπόν μετάφραση, πιστή και λογοτεχνική συγχρόνως, και στηριγμένη σε κείμενο όπως δήποτε άποκαταστημένο, είναι σήμερα τελείως άπαραίτητη.

ΙΩΑΝΝΗ ΜΗΤΑΡΑΚΗ:

ΠΟΡΤΡΑΙΤΟ

ΤΟ ΜΕΣΗΜΕΡΑΚΙ ΜΕ ΤΟ ΚΑΜΑ

— ΤΥΧΕΡΟΣ ό γέρος, τυχερός!
Τόλεγε και τó ξανάλεγε από μέσα από τά δόντια του ό Παναγιώτης τó μαστορόπουλο, έτσι καθώς κάθονταν και ξαπόσταινε στον ίσκιό τής αύλης του ξένου σπιτιού.

Ή κληματαριά, άπλωνε κάτω στο χώμα τó ξανθό, πεντάλφες καφετιές ανάμεσα από λουρίδες κατάχρυσες. Τó μεσημεριάτικο φώς, διαμάντωνε μέσα στην κάψα του καλοκαιριού. Τó ιδρωμένο κούτελο του Παναγιή, έκανε τó σγουρό του μαλλί νά γυαλίζει σά βερνικωμένο, κι' άπλωνε μιá κεχριμπαρένια άχνάδα στο μελαμψό του λαιμό. Μέσα από τó ξετραχηλισμένο τριανταφυλλι πουκάμισο, άνθιζε στο ιδρωμένο πέτο ένα στριφτό κοντόχνουδο, σάν ή σγουρή χλόη άπάνω στο νοτισμένο χώμα. Τά είκοσι χρόνια του Παναγιώτη είχαν άνοιξει σάν κάστρα στις πλάτες του, είχαν μακρύνει χέρια και πόδια σέ πρώτο μπόι, κ' είχανε κοντήνει τά ρούχα του.

— Τυχερός! Ξανάλεγε από μέσα του, κι' ό νούς του είχανε στον άφέντι.

Μά δέ ζήλευε για τó σπήτι που είχε, αυτό τó ώραίο σπήτι που ήρθαν νά έπισκευάσουν οί μαστόροι. Γι' άλλο πράγμα ζήλευε αυτή τή στιγμή τόν ηλικιωμένο νοικοκύρη. "Όταν παρουσιάζονταν για νά έπιβλέψη τούς μαστούρους, ό Παναγιώτης τόν κύταζε έξεταστικά έτσι όπως έσερνε τά ρεματικά του ποδάρια. "Ό νούς του τότε πήγαινε οτή γυναίκα που είχε. Μιá κοπέλα ζαχαρένια στά χρόνια του Παναγιώτη. Νά! γιατί τó ζήλευε.

Γύρω στο δικό του σόι τó φτωχικό ποτέ δέ στάθηκαν τέτοια άταίριαστα πράγματα. Νά! και τίς προάλες άκόμα, παραστάθηκε στο γάμο του ξαδέρφου του. Γάμος του θεού όχι μασκαραλίκια είκοσιτριώ χρονώ ό γαμπρός, άλλο τόσο ή νύφη. Κι' ύστερα πάτησαν οί δυό τους έκεινο τó χορό που τραντάχτηκε τó σπήτι από τήν όρεξή του. "Ό γέρο Κάμος ό βιολιτζής σιμάδευε κεφάτος τó πάτημά τους με τó δικό του πάτημα. Στραβός ό γέρος μ' ένα μάτι γιατί τόχε χαράμισει μιá φορά κι' έναν καιρό στά νιάτα του άπάνω σέ καυγά. Κουτσός κι' όλα, γιατί κάποτε κυνηγημένος πήδηξε από τó τó παράθυρο τής άγαπητικιάς του και τσακίστηκε. Τέτοιος χιλιοτρυπημένος καμπάς, τέτοιος μαδημένος γάτος ό Στάμος. Είδανε κ' είδανε τά μάτια του, έ; Κι' ώστόσο! στο γάμο αυτό τίς προάλλες, όπως έπαιζε παίρνοντας τó κατόπι τούς νειόπαντρους, φώναζε κάποια στιγμή με γιομάτο στόμα:

— Βασιλικά πράματα!

"Ό Παναγιώτης τότε δέν τó πολυπροσέξε. Μά νά που σήμερα του ξανάρχονταν στο νού τά λόγια εκείνα. Ποι τάβλεπε ό Στάμος τά βασιλικά; Στο πλ.θινο σπιτόπουλο; στά ράφια με τούς τετζερέδες που τó στόλιζαν ένα γύρο, στή μυρουδιά τής κοπριάς από τó πλαϊνό άμαξοστάσι! Μά ό Στάμος ήξαιρε τί έλεγε. Τάβλεπε τά βασιλικά, άπάνω στο ίδιο ζευγαράκι τó

ταιριασμένο. Βάλε τώρα και τούτη δώ τήν κυρά νά χορεύει με τó γέρο τής!

"Ό Παναγιής έφτυσε φουρκισμένος.

— "Ε! μωρέ, άνάποδα πράματα! Έκανε φωναχτά. Ξαφνιάστηκε από τήν ίδια του τή φωνή και γύρισε και κοίταξε τόν άλλον ηλικιωμένο έργάτη που ξαπλωμένος, ροχάλιζε στά γιομάτα.

Τό μαστορόπουλο που είχαν παιδί, δέν είχε όρεξη για ύπνο μεσημεριάτικο, και δέν ήξαιρε τί νά κάνει για νά περάσει ή ώρα. Είχε φάει, είχε ξαποστάσει και τώρα έννοιωθε νά πλημμυρίζει από μιá καινούρια ζωή. Αυτό τó ξεχείλισμα γύρευε κ' ένα έξεσπασμά. Σουλατσάρισε λίγο πέρα - δώθε, ζέτασε τά δεντράκια τής αύλης που ψένονται, ύπομονητικά μέσα στην άκινήσια τους, έπιθεώρησε και τά σπήτια όλόγυρα που σώπαιναν με τά γυρτά παράθυρά τους. Μοναχά στή φουντωτή μουριά τά σπουργίτια χαλούσαν τόν κόσμο. "Ένα άσπρο συγνεφάκι μάλιστα, στάθηκε ψηλά άπάνω κι' άκουγε. Του Παναγιώτη του ήρθε μιá ιδέα. Νά κάνει τó λουρί του σφεντόνα και νά κυνηγήσει τά πουλιά. "Υστερα όμως άνανοήθηκε. Μιá πετριά κακοριγμένη στή γητονιά, κι' ό κόσμος άνάστατος. "Απογοητεύθηκε. "Απάνω σ' ένα πάγκο σέρνονταν μιá έφημερίδα. Τό μαστορόπουλο τήν πήρε και τή σεργάνισε με τó μάτι άπάνω, κάτω, σάν κανένα πανόραμα. Τι νά πρωτοδιαβάσει όμως μέσα σ' αυτό τó λαό τά μυγάκια; Τίποτε φονικά, τίποτε κλεψιές, αυτά, νάι. Του γουστάριζαν και τά καταλάβαινε. "Από πολιτικά όμως δέν έπαιρνε καθαρά παρά τά όνόματα Βενιζέλος, Τσαλδάρης, Μιχαλακόπουλος και τά ρέστα. Αυτά ήτανε νά λέμε, σά σφραγίδες που μ' αυτές του πατούσαν για χρόνια τó κεφάλι. Νά, νά, νά για νά με θυμάσαι.

"Όταν μάλιστα αυτά τά όνόματα τά συντρόφευαν τά έρεθισμένα έπίθετα, προδότης, καταχραστής, έγκληματίας, ό Παναγιώτης έμενε κάμποσο εύχαριστημένος γιατί του φαίνονταν πώς κάτι κατάλαβε. "Όσο από τέτια πονοκεφαλιάσματα, καλλίτερα τόχε νά σπάξει πέτρα στο δρόμο.

Παράτησε λοιπόν τήν έφημερίδα και μη έχοντας τί άλλο νά κάνει, στήλωσε τά μάτια άπάνω στο σπήτι που διόρθωναν. Τό νού του τόν συνέπαιρνε πάλι τ' όραμα τής κυράς, έτσι όπως τήν είδε τήν πρώτη φορά έδω και λίγες μέρες. Αυτός βοήθαγε τόν άλλο μαστορα που μερεμέτιζε κάτω στή μαρμαρένια σκάλα, "Αξαφνα φωνάζοντας τή δουλα, πρόβαλε στο κεφαλόκαλο ή κυρά. Μά αυτή, ψυχή μου, δέν πρόβαλε. Αυτή άνάτειλε, έτσι όπως ανατέλλει ό ήλιος σά ρόδι όλόσκαστο. Καλημέρισε τούς μαστόρους κι' ό Παναγιώτης άπόμεινε σαστισμένος. Τι πρόσωπο, Θε μου. τί μπράτσα και τί λαιμό!

Κ' ή κατακόκκινη ρόμπα κολούσε τó μεταξύ της άπάνω στο παχουλό κορμί, καθώς τά ψηλοτάκουνα πασουμάκια κάνανε ύστερα τάκα - πάτ,

τάκα - πάτ, κάτω από τίς φτέρνες στις τριανταφυλλίες που φεύγανε.

"Ό Παναγιώτης όμως όλο κι' έρριχνε τó μάτι ψηλά, κάτω από τó κεραμίδι τής σκούφιας του. Δέ μπορεί θά ξαναφανεί. Σέ λίγο, όπως πήγαινε για λάσπη έξω στην αύλη, τήν ανακάλυψε μέσα από τήν πόρτα τής βεράντας. Και τó μαστορόπουλο εύρισκε συχνά άφορμή νά πετιέται ίσα με κεϊ. Μά κ' ή κόκκινη ρόμπα λές κ' είχε πολλή δουλειά πάντα στο δωμάτιο κι' όλο μπροστά στή μπαλκονόπορτα όσες μέρες δούλευαν οί μαστόροι στο σπήτι.

Κεντρισμένος ό Παναγιώτης από τήν παρουσία τής, έβγαλε όλες τίς άψάδες του. Γκρέμιζε τά χαλάσματα με φόρα, κουβαλούσε τó πηλοφόρι με σβελτάδα, έβαζε στο σημάδι τίς γάτες που δέν του φταίζανε.

Κ' ή κόκκινη ρόμπα όλο κ' έφερνε βόλτες άνήσυχες.

Τά μάτια του Παναγιώτου είδανε πολλές γυναίκες βέβαια. Μά όχι! Τούτο τó σημερινό είχανε άλλοιότιμο, άλλοιότιμο. Τέτιο τεφαρίκι λοιπόν, τέτια κούκλα, πώς έκανε και παραδέχτηκε νά κοιμάται μ' εκείνον τόν παλιόγερο; Μιá μέρα, ή υπηρέτρια του έλυσε τήν άπορία: "Οί φτώχειες... ένεκα οί φτώχειες. Αυτή ήτανε άδέκαρη, αυτός παραλής σάν παντρεύτηκαν. "Η θά κάθονταν στο ράφι που βρίσκονταν άπάνω στην καμπούρα του πατέρα τής, όπως κάθισε ή μεγάλη ή άδερφή τής, ή θάπαιρνε τούτον.

Κι' ό γέρος τήν άγόρασε. Τήν άγόρασε βέβαια με τόν παρά του ό άνθρωπος κ' ήτανε πολύ ήσυχος γι' αυτό, γιατί έτσι είχε κάνει καμμιá φορά κι' ό πατέρας του, έτσι έκανε κι' ό γείτονας του μέσα στον κόσμο που ζούσε. Ψέμματα; Τότε ό νούς του Παναγιώτη πήγε στο σπουργίτη τó μισοψόφιο από τó χειμώνα τó βαρύ, που πέφτει στην ποδιά του παραθυριού μας. Νά πετάξει ψηλά ούτε που τó βάνει τó μυαλό του. Δέ γυρεύει τώρα πιá, παρά λίγη σιλουριά και κανένα σπυράκι. "Αν θέλουμε του άνοίγουμε τó παράθυρο, του δίνομε και κανένα ψύχουλο. "Αν είμαστε πλούσιοι μάλιστα, τó κλίνουμε σέ χρυ. στο κλουβί κι' άκούμε τó λυπητερό τραγούδι του Τι όμορφα που κελαδάει τó καημένο! Τό δειχνουμε με καμάρι στους φίλους μας. Δέστετο τó μάζεψα από τó δρόμο.

"Ό Παναγιώτης συλλογίστηκε με άγανάχτηση: "Όστε αυτός, ό άφέντης, σάν πλούσιος που είναι, μπορεί ν' άγοράζει όλα τ' αγαθά, όλα; Μπορεί ν' άγοράζει σπήτια, καλά γυναίκες, ό,τι του γουστάρει; "Αει στην όργη.

Μά δέν ήταν κρίμα νά πέσει στά χέρια του αυτή ή κοπέλα; δέν έπεφτε στά δικά του καλύτερα; Πώς είχανε κυρά και αυτός μαστορόπουλο τί θά πεί;

Μήπως αυτή γενήθηκε με καμιά βούλα χρυσή στο κούτελο, ή μήν αυτός βγήκε από τήν κοιλιά τής μάνας του μ' άσβεστωμένα τά χέρια; Κι' όσο ή φαντασία του έβλεπε τó τριανταφυλένιο κορμί άπάνω στο συζυγικό κρεβάτι τóσο φουρκίζονταν και φούντωνε. "Αχ! άς τήν

είχε αυτός στην άγκαλιά του!

"Αξαφνα, καρφώθηκε σάν ύπνωτισμένος. Τά μάτια του κάνανε; τó μυελό του έπαθε; τί άνεμο λοιπόν; Κατάλαβε κι' εκείνη τίς συλλογές του και βγήκε στή βεράντα και του χαμογελούσε με τέτοιο τρόπο;

"Αλλά θυμήθηκε ό Παναγιώτης πώς ήταν μαστορας, και δέν ήξαιρε τώρα πώς νά φερθεί.

"Όμως ή κυρά έσκυψε κρόσχαρη στο κάγκελο. Στεύρωσε τά μπράτσα και τó ντεκολτέ τής φούσκωσε σάν κάνιστρο που προσφέρει τά μηλά του.

— Δέν κοιμάσαι λοιπόν, έσύ; ρώτησε σιγά.

— "Όχι, δέν κοιμάμαι.

— "Ό άλλος ό μαστορας;

— Κοιμάται κι' εκείνος "Εγώ ρίχνω τά χαρτιά για νά περάση ή ώρα... Νά σου πώ έρχεσαι νά τά ρίξουμε μαζί!

Μέ δυό δρασκελιές τó μαστορόπουλο βρέθηκε άπάνω στή βεράντα.

— Σιγά; είπε ή κυρά. Μή σ' άκούση ή υπηρέτρια γιατί μπορεί νά τó πεί στον άντρα πώς ρίχνω τά χαρτιά καί...

Τά φρογερά μάτια του Παναγιώτη τής έκοψαν στή μέση τήν ύποκρισίαν.

Μπήκανε στο δωμάτιο που είχε τή βεράντα και καθίσανε μαζί στον ψάθινο καναπέ. "Απάνω στο τραπέζι είχανε άπλωμένα τά τραπουλόχαρτα. "Εκείνη έκανε νά τά μαζέψει, κι' ύστερα τ' άφισε.

— Ούφ! Τι ζέστη ε; έκανε κ' έριξε με στενοχώρια τó φαρδύ μανίκι τής ρόμπας τής άπάνω άπό τόν ώμο.

Τότε τόν Παναγιώτη τόν πήρε κατάμουτρα μιá ευωδία που τρέλλαινε. Τήν κοίταξε με τεντωμένα ρουθούνια σάν τó λαγωνικό που όσμίζεται τó κυνήγι. και κό πρόσωπό του σά νάλυωσε ξαφνικά σέ κομμάτια, σά μέσα σέ μιá άποσύνηση.

Τά χείλια τής κυράς τρεμούλιασαν πανιασμένα.

— Τι ζέστη ε; ξανάπε άνοστα.

"Εξω, ένας μεγάλος άσπρος ούρανός έριχνε ξανθή φωτιά πάνω στά δέντρα τής αύλης. Τσουρουφλισμένα τά τζιτζίκια χαλούσαν τόν κόσμο. "Από μέσα, ένα άντρίκιο ρουχαλητό σπιρούνιαζε σάν άτι τόν πόθο του Παναγιή. Τά νεύρα του, ήτανε τεντωμένα, σά βέλη που σημαδεύουν τó κέντρο τής δημιουργίας.

Τότε τά χέρια του άπλώθηκαν μοναχά τους προς τή γυναίκα, και τά παχουλά τά μπράτσα έκεινης, τύλιξαν τó λαιμό του.

"Η ρόμπα ή μεταξωτή, τó άσβεστωμένο πουκάμισο σφιχταγκαλιάστηκαν με λαχτάρα.

"Όμως τήν ίδια τή στιγμή, άκούστηκε ένας θόρυβος από μέσα. Τό ρουχαλητό είχε πάψει.

"Η γυναίκα έσπρωξε τόν Παναγιώτη με κόπο. Τό μαστορόπουλο όμως, όλοτελα κουφό σέ κάθε τι άλλο έξω άπ' τή δική του άντάρα, δέν έξεκολούσε από κοντά τής. Μά εκείνη που άκουσε τώρα καθαρά παντούφλες σερνάμενες, παρακάλεσε με τρομάρα: Φύγε! φύγε νά χαρής!

(Ἡ Κρέουσα μὲ τὸ σύζυγό της Ξοῦθο, προστρέχει στὸ μαντεῖο τῶν Δελφῶν γιὰ νὰ πληροφορηθῆ ἀπὸ τὸν Ἀπόλλωνα ἂν θὰ τεκνοποιήσει. Ὅταν ἦταν κόρη ἀκόμα εἶχεν ἀποπλανηθεῖ ἀπὸ τὸν Ἀπόλλωνα, καὶ γιὰ ν' ἀποκρύψει τὸν ἀνόσιο καρπὸ τοῦ ἔρωτα τοῦ Θεοῦ, ἔρριξε τὸ παιδί στὴν ἴδια σπηλιά ὅπου συνευρέθηκε μ' αὐτό. Τὸ παιδί, ὁ Ἴων, ἐχαθῆκε ἢ δὲ Κρέουσα ἐπίστεψε τότες ὅτι εἶχε γίνει βορᾶ τῶν ὄρνων ἐνῶ ὁ Ἑρμῆς κατὰ διαταγὴ τοῦ Ἀπόλλωνα

ΚΡΕΟΥΣΑ

ᾠ ψυχὴ μου, πῶς νὰ σωπάσω;
Μὰ πῶς τοὺς ἔρωτας
νὰ φανερώσω τοὺς μυστικούς;
Πῶς τὴν αἰδῶ μου νὰ στερηθῶ;
Ποιὸ θὰ μὲ μπόδιζε κώλυμα πιά;
Ποιὸν ἔχω γι' ἄμιλλα στὴν ἀρετή;
Μήπως τὸν ἄνδρα τὸν προδότη;
Σπίτι στεροῦμαι, παιδιὰ στεροῦμαι.
Φροῦδες ἐλπίδες! ποὺ δὲν κατάρθωσα
γιὰ τὸ καλὸ μου νὰ ζωντανέψω
ἀποσωπαίνοντας τὸ γάμο κεῖνον,
ἀποσωπαίνοντας τὸ βουτυγμένο
μέσα στὰ κλάμματα τοκετό.
Ὅχι πιά! φτάνει! μὰ τὸν πολύαστρο
Θρόνο τοῦ Δία, μὰ τὴ Θεὰ
ποὺ βασιλεύει πάνω στοὺς Βράχους
μου, καὶ μὰ τῆς ἑνυδρῆς Τριτοιάδας
λίμνης τὴν ἅγια παραλία,
τὴν συνοῦσία δὲν θὰ κρατήσω πιά μυστική.
Ἔτσι ἀπ' τὸ στήθος μου βάρος θὰ φύγει
καὶ θ' ἀναπνεύσω πῶς λαφρούα.
Στάζουνε δάκρυα ἀπ' τὰ Βλέφαρά μου!
Πονεῖ ἢ ψυχὴ μου κακοπαθῶντας
κι' ἀπ' τοὺς ἀθάνατους, κι' ἀπ' τοὺς θνητούς
καὶ θ' ἀποδείξω τὴν προδοσία
κι' ἀχαριστία τοὺς στίςγυναίκες.
ᾠ! σὺ! ποὺ ψέλνεις μὲ τῆς ἐφτάχορδης
τῆς κιθάρας σου τὴ μουσική,
σὺ ποὺ μὲ τ' ἄψυχα ἀγριμιῶν τὰ κέρατα
σκορπᾶς καλόηχους ὕμνους μουσῶν,
στὴ μέρα ἀντίκρου ποὺ μὲ φωτίζει
κατηγορῶ σε γιὰ τῆς Λητῶς.

Κάτω τώρα τὸ μαστορόπουλο στὴν αὐλή, ἔσφιγγε τὰ σαγόνια μὲ λύσσα. Νὰ πιάσει πάλι δουλειὰ γιὰ νὰ διορθῶσει τὸ σπίτι αὐτὸ τ' ἀφεντικού; Ἄμ καλλίτερα τόχε νὰ τοῦ βάλει φωτιά! καλλίτερα.
Τὰ τζιτζίκια χαλοῦσαν τὸν κόσμον μέσα στὴν κάψα τοῦ μεσημεριοῦ, καὶ τὰ πουλιὰ ἀπάνω στὴ μουριά, διαλαλοῦσαν τοὺς ἔρωτές τους σὸ Σὺμπαν!

ΚΛ. ΔΙΠΛΑ ΜΑΛΑΜΟΥ

τὸ εἶχε μεταφέρει στοὺς Δελφούς ὅπου ἀνατράφηκε ἀπὸ τὴν Πυθία. Τὸ μαντεῖο ἐδήλωσε στὸ σύζυγό της, τὸν Ξοῦθο, ὅτι ἔχει παιδί καὶ ὅτι θὰ τὸ συναντοῦσε μόλις θάβγαينه ἀπὸ τὸ ναό. Ἔτσι καὶ ἔγινε. Ἡ Κρέουσα ὅταν τὸ ἔμαθε, φαντάσθηκε ὅτι ἐπρόκειτο γιὰ κάποιον νόθο παιδί τοῦ συζύγου της, ποὺ θὰ ἐσφετερίζετο τὸ θρόνο τοῦ Ἑρεχθέα, καὶ μέσα στὴν ἔξαψη τοῦ θυμοῦ καὶ τοῦ πόνου ἀποκαλύπτει τὸ μυστικὸ της, μὲ τοὺς ἀκόλουθους στίχους).

Ἦρθες κοντὰ μου μέσα στὴ λάμψη
χαίτης χρυσοῦς ἐνῶ χρυσοχρῶμα
ζουμπούλια μάζευα μέσ' τὴν ποδιά,
στεφάνι θέλοντας μ' αὐτὰ νὰ πλέξω.
τῶν ἄσπρων τότες χεριῶν μου σφίγγοντας τοὺς
[καρπούς,
ἐνῶ «Μητέρα!» Θεέ, ξεφώνιζα, σαγηνευτή,
μὲ βία μ' ἔσυρες στ' ἄντρου τὴν κοίτη,
κ' ἔκανες κείνο ποὺ ἡ Κύπρις θέλησε μ' ἀδιαν-
[τροπιά.

Γέννησα ἢ δύστηνη παιδί δικό σου ἀρσενικό,
κι' ἀπὸ τὸ φόβο μου πρὸς τὴ μητέρα,
μέσα στὴν κοίτη τῶβαλα, ἐκεῖ
ὅπου στὸν ἄθλιον, ἄθλια ἐγώ,
γάμον ἐνώθηκα ἢ δυστυχισμένη.
Ἄλλοίμονό μου! Γιὰ πάντα χάθηκεν
ὁ δικός σου γιὸς καὶ δικός μου.
βορᾶ τῶν ὄρνων ποὺ τὸν ἀρπάξανε,
ὦ δυστυχία! Μὰ ἐσὺ ἀδιάφορος,
κιθάρα κρούοντας, παιάνες ψέλνεις!

ΕΠΩΔΟΣ

ᾠ! Εἰ! Σένα φωνάζω γιὰ τῆς Λητῶς
ποὺ στὸ χρυσὸ σου κάθεσαι Θρόνο
χρησιμοδοτῶντας,
στὴν ἔδρα ποῦνε τῆς γῆς τὸ κέντρο,
ἴσως στ' αὐτὴ σου φτάξει ἢ φωνὴ μου...
Κακὲ γιὰ μένα ξεμαυλιστή,
ποὺ ἐνῶ στὸν ἄντρα μου
δὲν ἐχρῶστοῦσες χάρι καμμιὰ,
μέσα στὸ σπῆτι τοῦ βάζεις παιδί,
κι' ἀφίνεις ἄστοργα
Βορᾶ τῶν ὄρνων ν' ἀφανιστεῖ
τὸ γέννημά μου ποῦταν δικό σου,
ἀπὸ τὰ σπάργανα τῆς μητέρας τοῦ
ξεγυμνωμένο.
Τρέφαν γιὰ σένα μῖσος ἢ Δῆλος,
μῖσος οἱ δάφνες ποὺ γειτονεοῦν
μὲ τὴν ἀβρόκομη φοινικιά,
ὅπου σὲ λίκνο σεμνὸ τοῦ Δία
καρπὸ σὲ γέννησεν ἢ Λητῶ.

ΑΠ. ΛΕΟΝΤΗΣ

ΕΚΕΙ ΠΟΥ ΔΕΝ ΠΕΘΑΙΝΟΥΝ

ΜΙΑ ΦΟΡΑ κ' ἔναν καιρὸ ἦταν ἕνας ἄνθρωπος πολὺ πλούσιος, ποὺ καλὰ-καλὰ κι' αὐτὸς δὲν ἤξερε τί εἶχε!

Ὅμως δὲν περνοῦσε χαρούμενη ζωὴ, γιὰτὶ ὅλο-
ένα τὸν ἔτρωγε ἡ σκέψη, πῶς μιά μέρα θὰ πέ-
θαινε, καὶ θάχανε ὅλα τὰ τόσα πολλὰ καλὰ κι'
ἀγαθὰ του.

Ἀπὸ σκέψη σὲ σκέψη πῆρε τὴν ἀπόφασιν νὰ γυ-
ρίσῃ τὸν κόσμον, γιὰ νὰ μάθῃ ἂν ὑπάρχη κάποια
χώρα, ὅπου οἱ ἄνθρωποι νὰ μὴ πεθαίνουν!

Ξεκίνησε τὸ λοιπὸν καὶ πῆγε μακρὰ, γύρισε
πολλὰ μέρη, μὰ ὅταν ρωτοῦσε, μόλις ἔφτανε.

—Πεθαίνουν ἐδῶ οἱ ἄνθρωποι; καὶ τοῦ ἀπαντοῦ-
σαν:

—Σὰ ἔρθῃ ἡ ὥρα τοὺς βέβαια πεθαίνουν...

Χωρὶς νὰ χάνῃ καιρὸ ἀμέσως ἔφευγε γιὰ νὰ πάῃ
νὰ βρῆ, ἔτσι φανταζόταν, τὸν τόπον, ὅπου οἱ
ἄνθρωποι δὲν πεθαίνουν!

Ἐπὶ τέλους σὲ κάποια χώρα μακρὴν τοῦ εἶπαν:

—Ἐδῶ οἱ ἄνθρωποι πεθαίνουν μονάχα ἅμα πα-
ρουσιαστῆ ἕνα χέρι, καὶ τοὺς γνέψη νὰ πᾶνε
κοντὰ του.

—Ἄ, ἔτσι;...καλὰ... Καὶ ὁ πλούσιος ἄνθρωπος,
ποὺ δὲν ἤθελε νὰ πεθάνῃ ποτέ, γιὰ νὰ μὴ χάσῃ
τὰ πολλὰ κι' ἀγαθὰ του, σκέφτηκε ἀμέ-
σως:

—Ἐγὼ δὲ θὰ πάω, ἅμα παρουσιαστῆ τὸ Χέρι,
καὶ μὲ κράξῃ!...

Ἔτσι ἔζησε κάμποσο καιρὸ σ' αὐτὸ τὸ μέρος,
εὐχαριστημένος, μὲ τὴν ἰδέαν πῶς ποτὲ δὲ θὰ
πέθαινε, ἀφοῦ πῆρε πιά τὴν ἀπόφασιν, νὰ μὴν
πάῃ, ὅταν θὰ τὸν ἔκραζε τὸ Χέρι.

Μιά μέρα ἦταν στὸ κενεῖο καὶ ξουριζόταν ὁ
πλούσιος, ποὺ πῆρε τὴν ἀπόφασιν νὰ μὴν πε-
θάνῃ ποτέ, γιὰ νὰ γλεντᾷ παντοτεινὰ τὰ πολλὰ
καλὰ κι' ἀγαθὰ του. Ὁ μπαρμπέρης τοῦ εἶχε
ξουρίσει τὸ μισὸ πρόσωπο, ὅταν γυρίζον-
τας αὐτὸς τὸ κεφάλιν πρὸς τὸ δρόμον, ἀντίκρουσε
νὰ τὸν κράξῃ τὸ Χέρι! Καὶ τὸ χέρι τοῦ ἔγνε-
φε νὰ πάῃ κοντὰ του.

Ὁ ἄνθρωπος, ποὺ δὲν ἤθελε νὰ πάῃ, ξέχασε τὸ
τί εἶχε ἀποφασίσει, καὶ σηκώνεται βιαστικά καὶ
τραβάει κατὰ τὴν πόρταν...

—Στάσου, χριστιανέ μου, τοῦ λέει ὁ μπαρμπέ-
ρης, νὰ σοῦτελειώσω τὸ ξούρισμα.

—Δὲ μπορῶ...δὲν μπορῶ...βιάζομαι ἀποκρίθηκε
αὐτὸς καὶ μισοξουρισμένος προχώρησε μὰ πρὶν
προλάβῃ νὰ βγῆ ὅξω σωριάστηκε γιὰ νὰ μὴ ξα-
νασηκωθῇ.

Βουλιαγμένη Νιβρη

ΠΑΝΟΣ ΚΑΛΟΓΕΡΙΚΟΣ

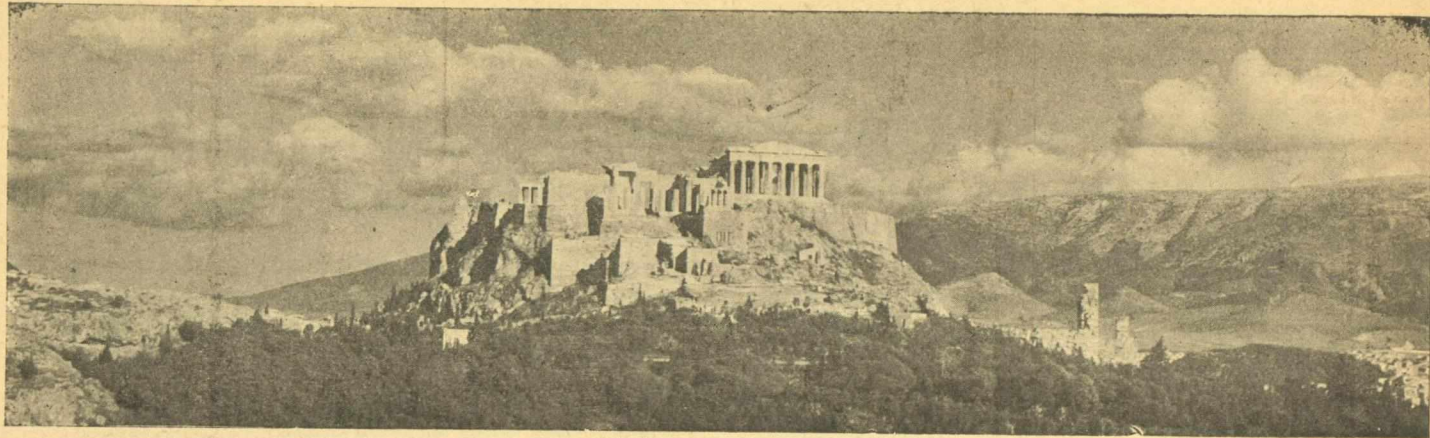

ΑΝΤΙΟΥ:

ΠΟΡΤΡΑΙΤΟ ΤΟΠΕΙΟ

(ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ)

Παιδιά τής 'Επαρχίας :

: πρόθυμα νά δοθοῦν στήν περιπέτεια
 μέ τήν άθωά παιδική τους χάρη
 άπλώνουν τά κορμιά τους μέσ στό σούρουπο
 καί λυώνουν άπ' τούς όπτασιασμούς μέ τό
 [φεγγάρι—

'Η έπιθυμιές κι' οί πόθοι εἶν' άνεκδήλωτοι·
 νοιώθουν τό ρίγος τής σαρκός ν' άπλώνη
 στά σφριγηλά κορμιά τους ένα λάγγεμα
 καί νά τά λυώνει

Μές στ' άνεξήγητα τής φαντασίας των όνειρα
 νοιώθουν τόν πόθο ώχροό νά τά κυκλώνει.
 Διψοῦν γιά περιπέτειες πρώτες κι' άγνωστες
 καί τρέμουν άπ' τή νεκρή φωνή τοῦ γκιώνη.

'Ετσι,—όπου καί νάν... τό τέλος, έφτασε :
 μι' άγκάλη φιλική στό περιβόλι
 άνοίγεται γιά νά ριχτοῦν σ' αὐτήν ...
 —καί κλείνεται έτσι ή Ζωή των όλη....

1927 Πόρος

Σέ μιá γυναίκα

Η ΩΧΡΗ σου σάρκα ή μελανιά, πού συγκλονί-
 [ζει ως καμμιά
 έρεθισμένη άπ' τό κρασί καί τή ζωή οδαλίσκη
 μέ κάμνει ως τόσο νά ριγώ στή θέα της, μαζι
 κι' έγώ
 —λές καί μέ κυνηγοῦν τρελλά φαντάσματα, ή
 κι' ίσκιοι.

Μές στή νυχτιά σ' άναζητῶ, έσέ πού τόσο έπι-
 [θυμῶ

Σάρκα πού μ' έστροβίλισες, τρελλή, χωρίς οδύνη
 μά μένω μόνος στή σιωπή,—έξιλαστήριο σιγή—
 χωρίς τήν κουρασμένη μου σκέψη κάτι νά ήδύνει.

Νοιώθω έντός μου έπιθυμιές, άνείπωτες καί
 [σκοτεινές

πού σέρνεται ή σκέψη μου μ' άγριαν άκολασία
 καί περιμένω τή στιγμή, πού θά έμφανιστής έσύ,
 'Εσύ— πού σε άναπολῶ καθημερινά ως 'Αγία...

1927, Κάροστος

ΜΑΡΙΟΣ ΒΑΓΓΑΝΟΣ

ΑΠ' ΤΗ ΘΡΗΣΚΕΙΑ ΣΤΗΝ ΤΕΧΝΗ Η ΠΑΡΘΕΝΟΣ ΣΗΜΕΡΟΝ...

'Η Παρθένος σήμερα
 τόν ύπερούσιον τίττει.
 Καί ή γή τό σπήλαιον
 τῷ άπροσίτῳ προσάγει.

'Αγγελοι μετά ποιμένων
 δοξολογοῦσιν
 Μάγοι δέ μετά άστέρους
 οδοιποροῦσιν.

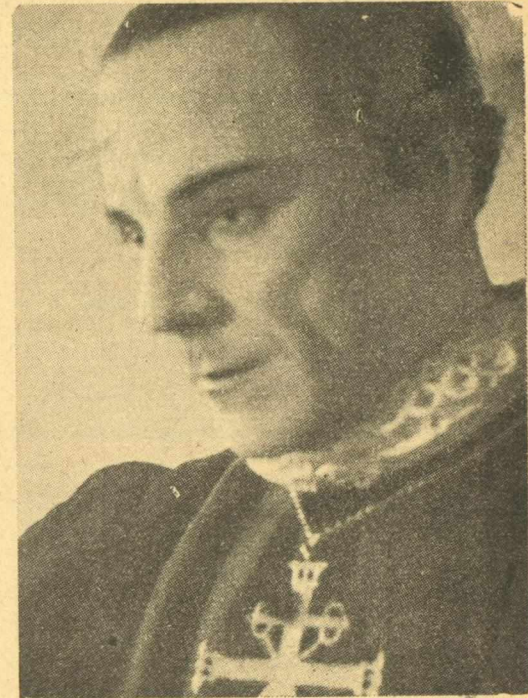
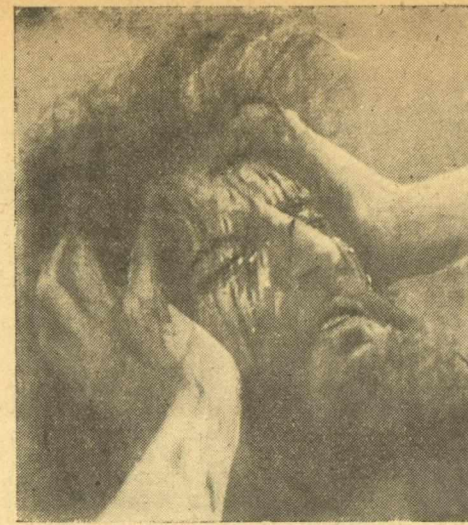
Δι' ήμās γάρ έγεννήθη
 παιδίον νέον, ό πρό αιώνων Θεός.

"Όταν παιδι άλλοτε, όπως όλοι μας, έψαλλα κι' έγώ
 μέ τά χέρια σταυρωμένα καί μέ έμφοβή εὐλάβεια τή
 Νύχτα τών Χριστουγέννων τή στροφή αὐτή, πού
 έπλωνε τό αναγάλιασμα στήν παιδική μας ψυχή,
 ήμουν πολύ μακριά άπ' τή σκέψη πώς μιá φορά, με-
 γάλον πειά θά μέ πρόφτανε ή "Αγία Νύχτα, άργά
 «μεσ' τ' άώρα τής νυχτός» σκυμμένο άπάνω στή με-
 γάλη έκδοση τοῦ καρδινάλιου Ριττα νά μελετῶ τόν
 ίδιον αὐτόν ύμνον τοῦ Ρωμανοῦ τοῦ μελωδοῦ μέ τό
 φιλέρευνο ένδιαφέρον τοῦ ανθρώπου πού έκανε
 δουλειά του τή μελέτη τών παλῶν κειμένων. 'Ο φό-
 βος δέν μέ συντροφεῦει πειά στή μελέτη τών στίχων
 αὐτῶν, πού άντηχοῦσαν άλλοτε μουστηριακοί καί
 θεοπρόβλητοι στά βάθη μου, ίσως—Θεέ μου!— οὔτε
 ή εὐλάβεια. Κι' άν κάποιο θαῦμα συντελεῖται άπόψε
 στήν άπέραντη καί κρυστάλλινη αὐτή νύχτα, τό μυ-
 στικό άστέρι πολύ άργά καί μέ κόπο θά μάς οδηγήσῃ

στό σπήλαιο τής Βηθλεέμ.
 "Ετσι καθώς εἶνε τυπωμένοι όλοι σ' ένα τόμο μέ ύπο-
 μνήματα λατινικά, οί ύμνοι τοῦ Ρωμανοῦ, γδυτός
 άπό τή μελωδία πού αναπόσπαστα τούς συντρόφευε
 άλλοτε, δέν εἶνε πειά παρά ένα κείμενο γιά μάς καί
 δέ ζητοῦμε νά φθάσουμε στήν αἴσθηση καί τή συγ-
 κίνηση τους, παρά μόνο άνάμεσα άπό τούς γνώριμους
 αἰσθητικούς μας τρόπους. Εὐθὺς μετά τή λυρική πρώτη
 στροφή πού προξενεῖ μιάν αἰσθητικὴν άνάπαυση, δη-
 μιουργεῖ θερμὴν ατμόσφαιρα καί διαγράφει τή μεγάλη
 σκηνογραφία πού θά έξελιχθεῖ τό θέμα του, εὐθὺς
 άμέσως ό Ρωμανός καταθέτει τόν ύμνον, όπως έμεῖς
 τόν νοιώθαμε σήμερα καί καταπαύει ή χαμηλώνει τό
 λυρισμό του. 'Η αἴσθηση τοῦ ύπερούσιου θαύματος
 δέ γίνεται δεκτὴ στή χριστιανική του ψυχή, παρά
 μόνον άνάμεσα άπό τήν άπαράλλαχτη δογματική

ΕΘΝΙΚΟ

ΘΕΑΤΡΟ

(ΑΠΟ ΤΑ ΕΚΛΕΚΤΟΤΕΡΑ

ΔΡΑΜΑΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

ΤΟΥ ΣΕΡΟΛΟΥΣ:

ΕΠΑΝΩ: Ο Ν. ΡΟΖΑΝ
 ΣΤΟΝ «ΟΙΔΙΠΟΔΑ». ΣΤΟ
 ΜΕΣΟΝ: Ν. ΠΑΡΑΣΚΕΥΑΣ
 ΣΤΟΝ «ΠΕΕΡ ΓΚΥΝΤ». ΑΙΜ-
 ΒΕΑΚΗΣ ΣΤΟΝ «ΟΙΔΙΠΟ-
 ΔΑ». ΑΛ. ΜΙΝΩΤΗΣ, ΣΤΟΝ
 «ΠΕΕΡ ΓΚΥΝΤ». ΚΑΤΩ: Γ.
 ΓΛΗΝΟΣ ΚΑΙ Ε. ΠΑΠΑΔΑ-
 ΚΗ, ΣΤΟ «ΝΑ ΝΤΥΣΟΥ-
 ΜΕ ΤΟΥΣ ΓΥΜΝΟΥΣ»)

διατύπωση του. Ο δογματικός θεολόγος αφηγητής αντικατέστησε τον εμπνευσμένο ποιητή και ενώ η πίστη του τον φλογίζει, τίποτα νέο, τίποτα πέραν, τίποτα ανθρώπινο δεν ξεφεύγει από τα σφιχτά καλογερικά του χείλη.

Η Παρθένος περιγράφεται σαν να μην είχε δεχτεί ποτέ τον μουσικό ευαγγελισμό τ' Αρχαγγέλου και αν είχε κάτι που την κάνει να θαυμάζει και να εξίσταται, είναι το μυστήριο της «ασπόρου συλλήψεως». Και μόνον όταν οι Μάγοι προσέρχονται με τα δώρα και αποκαλύπτουν το μυστήριο, τότε μόνον η Μητέρα νοιώθει τη σημασία του τόκου της και πέφτει να προσκυνήσει τον «υιόν και θεόν της». Το ποίημα έπρεπε να περιλάβει όλη την παράδοση και ν' απλωθεί πάνω στα μέτρα της. 'Ανατολίτης απ' τη Συρία, ο Ρωμανός, ο παλιός διάκονος της εκκλησίας της Βηρυτού, έφερε μαζί του όλο το ασκητικό πνεύμα των ανατολίτικων κοινοβίων κι' όλο τον πουριτανισμό του όρθοδόξου. 'Ο,τι κυρίως του λείπει είναι ο υποκειμενικός τρόπος στην αντίληψη των θεμάτων του και ο ανθρώπινος τόπος του ποιητή που αισθάνεται να συντελείται το θαύμα μέσα στο είνε του. Κάθε υποκειμενισμός ήταν σαν μια ασέβεια προς ότι υπάρχει απ' έαυτου και θά τον έφερε προς κάποιον επίκαιρατη αίρεση.

Όσον όμως δογματικά κι' αν είναι διατυπωμένο το θέμα του, ήταν ένα θέμα μεγάλο, μια σύνθεση τιτανική και η διάπειρη ψυχή του ποισού Ρωμανού, το άνυψώνει πάντοτε σ' ένα υπερβατισμό τόσο άδρό, έντονο, πλουσιόχρωμο, μεγαλογραφικό, ώστε και μ' όλα τα έλαττώματά του, να δημιουργεί ένα υποδειγματικό νέο είδος μ' ένταση αληθινά πινδαρική. 'Όσον κι' αν ο λόγος του είναι ελάχιστοι επίδειχτικός, έχει μίαν άβιαστη δυναμική μεγαλοστομία διαγράφει μεγάλα περιγράμματα εκεί που δεν δημιουργεί ζωντανούς τύπους, ενώ δε χάνει ποτέ τη γενική του κυριαρχική έντυπωση ως το τέλος. 'Ο Ρωμανός είναι ένας φλογερός ζηλωτής που ο λόγος του, όπως και ο Λόγος που τη γέννησή του ύμνησε, δεν είναι εκ του κόσμου τούτου. Είναι ο αντικλασσιώτερος ποιητής, το αντιελληνικότερο πνεύμα. 'Ο Ρωμανός είναι δημιουργημά μιας εποχής και ο πιο αντιπροσωπευτικός τύπος της, δεν δημιουργεί όμως καμιά νέα εποχή. Το έργο του ηγάζει από τη δογματική πίστη του και ζει σαν καλλιτεχνικό έργο μόνον τόσο, όσο βρίσκει βασικό στήριγμα πάνω σ' αυτή. Είναι τόσο έξω από την άμεση καθημερινή ζωή και την αίσθησή της, που αν απολείψει η πίστη

από το πλήρωμα της εκκλησίας του, απομένει για τους πολλούς η έντυπωση ενός ήχηρου κενού. Και η μέν δύναμη της έκφρασης του, που για μας σήμερα στέκει η κυριώτερη άποψη για την άπολητη καλλιτεχνική του εκτίμηση, ίσοφαρίζεται από πλείστα άλλα καλλιτεχνικά έλαττώματα, ο δε υπερβατισμός του, έξω απ' την πίστη, δεν έχει καμιά ουσιαστική μεταφυσικότητα γόνιμη.

Δεν είχε διαδόχους άμεσους, γιατί η ζωή ξεχειλίζει πάντοτε έξω απ' το δόγμα. Σ' αυτόν υιά έδωσε συγκεντρωμένο σ' όλη την έντασή του, ότι είχε να μας δώσει το χριστιανικό Βυζάντιο. Είναι τάχα ποιητής; 'Αν θέλουμε να συλλάβουμε τη μορφή του Ρωμανού πρέπει να μεταφερθούμε στο Βυζαντινό μεσαίωνα και να προσεχηθούμε την 'Αγία Νύχτα των Χριστουγέννων κάτω από τους ψηλούς θόλους των Βυζαντινών ναών που οι τοίχοι τους σκεπάζονται από τα χρυσά ψηφιδωτά και η στρατιά των μαρτύρων και των ήρώων της πίστης παρατάσσεται κάτω από το σκληρό βλέμμα του αύστηρου παντοκράτορα.

Εκεί προβαίνει ο Ρωμανός και η χριστιανός προσευχόμενος, η μοναχός στο κήρυγμά του, η άγιος στην έκταση του μαρτυρίου του, βρίσκει πάντα στα βάθη του την πιο ειλκρινή, την πιο ηγαία πίστη, που του υπαγορεύει να ψάλλει το θρίαμβο της όρθοδοξίας. 'Εκεί που υπάρχει ρωμαλέα σύλληψη—όσοδήποτε υπερβατική—και μια ρωμαλέα έκφραση, εκεί δε μπορούμε ν' άρνηθούμε έμεις οι σιμιμμένοι επίγονοι, ότι υπάρχει η πρώτη φλόγα της Τέχνης.

'Ας του αποδώσουμε ακόμη τη μελωδία που είχαν οι ύμνοι του: κι' αν καμιά Νυχτιά, τουλάχιστον, των Χριστουγέννων άνέβουν ως τα χείλη μας όσοι ψαλμοί του πέρασαν στη μνήμη μας απ' την λειτουργία, γεμάτοι άσυνείδητες μαγικές παρορμήσεις, κληρονομημένες από αιώνα σε αιώνα, θά νοιώσουμε, ίσως, τότε το διπλό δρόμο που τραβάει κάθε αληθινή να ηγαία συγκίνηση, που άλλοτε κρυστάλλιζεί μπρος στα θαμπωμένα μάτια μας σαν άρτιο καλλιτεχνικό έργο, κι' άλλοτε κυλάει στο αίμα μας σαν μακρινή βοερή παράδοση που ξεχάσαμε την ηγή της.

'Ετσι διπλά ριγώ, στη θεία αυτή Νύχτα, στην άνάμνηση των παιδικών μου χρόνων, καθώς στα παγανά χείλη μου άναδευεται «μέσ' τ' άωρα της νυχτός» ο άρχαίος σκόπος που μας έφερε το άναγάλιασμα στην καρδιά:

Η Παρθένος σήμερα
τόν υπερούσιον τίττει...

ΓΙΑΝΝΗΣ ΜΗΛΙΑΔΗΣ

ΟΙ ΜΕΓΑΛΟΙ ΙΤΑΛΟΙ ΤΗΣ ΤΡΟΖΑΣ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΜΑΝΤΣΟΝΙ

Ο ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ Μαντζόνι, ήτο μία από τας μεγάλας πνευματικές φυσιογνωμίας της 'Ιταλίας, που έζησαν και άνεπτύχθησαν εις την μητρόπολιν της Λομβαρδίας, το Μιλάνον, την εποχήν της Αυστριακής κατοχής, εις τας ταραχώδεις εκείνας αρχάς του δεκάτου έννάτου αιώνος, πρό έκατον περίπου έτών, όταν εις την Εύρώπην όλόκληρον έκυριαρχούσαν αι νέαι πολιτικά και κοινωνικά 'Ιδέαι της 'Επαναστάσεως και των Ναπολεοντείων πολέμων, που έδωσαν το έναυσμα εις τον άγώνα της 'Ιταλικής και της έλληνικής ανεξαρτησίας. Η πνευματική ζωή έκυριαρχείτο τότε από τον ρομαντισμόν. Περιγραφικοί λυρισμοί ακατάσχετοι, άτελειώτες σελίδες ζωγραφικής της φύσεως, πλάσματα αϊθήρια ενός κόσμου άπιθάνου, όπως τον ήθελεν η ρομαντική διάθεσις των χρόνων εκείνων.

'Ο Μαντσόνι θεωρείτο από τους συγχρόνους του ένα είδος πατρός του γεννωμένου τότε 'Ιταλικού ρομαντισμού, άλλ' όπως ο ίδιος όμολογεί, παραδειγματιζόμενος από του Γουόλτερ Σκότ, έπήρε την γραμμην του ιστορικού μυθιστορηματος, το άπήλλαξεν από την περιπέτειαν, τον στόμφον, τα μεγάλα λόγια, την ακατάσχετον ρητορικήν, την ψεύτικην πλοκήν την έξεζητημένην φαντασίαν των βιαίων μελοδραματικών άντιθέσεων

των έμφαντικών τύπων που έκυριάρχησε μισόν αιώνα στο λυρικόν θέατρον, στο δράμα και στο μυθιστόρημα. 'Ο Μαντσόνι έπήρε τα θέματα του έξω από την έμορφην πυργιδέσποιναν, αϊθερίαν και όνειροτόλον, τον μοιραϊόν, μυστηριώδη έρωτευμένον ήρωα τυχοδιώκτην, τας άτελειώτους περιπετείας, τα φανταχτερά δραματικά περιβάλλοντα κι' έγραψε τους «'Αρραβωνιασμένους» του (Promessi Sposi) εις τους οποίους έδωσε τον τόνον ενός καθαρού ρεαλισμού, έβαλεν εις το στόμα των ανθρώπων που κινεί τα άπλα και γνωστά σ' όλους μας λόγια, που είναι η αλήθεια και το φώς των ανθρώπινων αισθημάτων.

'Ο ίδιος, άλλωστε, έδωσε τον χαρακτηρισμό του. 'Εγραφε εις τον φίλον Κλαύδιον Φωριέλ στο Παρίσι. «Γιά να σάς πω συντόμως την γνώμην μου περί των ιστορικών μυθιστορημάτων, θά σας αναφέρω πως τα θεωρώ ως την αναπαράστασιν μιας δεδομένης καταστάσεως της Κοινωνίας δια των γεγονότων και των χαρακτήρων, που να συγγενεύουν τόσον με την πραγματικότητα, ώστε ο καθένας να νομίζει πως το άποκαλύπτουν μίαν αληθινήν ιστορίαν». Παρακάτω του δίνει πλήροφορίες για τους «'Αρραβωνιασμένους» του: «Μάθετε, λοιπόν, πως είμαι βουτηγμένος στο γράψιμο

του μυθιστορηματος μου, του οποίου την ύπόθεσιν έχω τοποθετήσθ στην Λομβαρδίαν και σ' εποχήν μεταξύ του 1628 και του 1631. Το ιστορικόν ύλικόν της εποχής εκείνης, που έχομεν, μάς έμφανίζει μίαν κατάστασιν της κοινωνίας πολύ περίεργην. Η πιο αυθαίρετη κυβερνήσις συνδυασμένη με την φεουδαλικήν άναρχίαν και με την άχλοκρατίαν, μιά νομοθεσία καταπλήσσουσα, γιατί άφίνει να έννοηθί βαθεία άγνοια, σκληρή και άπαιτητική, κοινωνικά τάξεις με αντίθετα συμφέροντα. Και κοντά εις το ιστορικόν ύλικόν όλίγα άνέκδοτα που ένίσχυσαν κι' αναπτύσσουν τ' άνωτέρω. Εις το τέλος η πανούκλα που έθήρισε το Μιλάνον την εποχήν εκείνην που έδωσεν άφορμήν εις την έμφάνισιν της μεγαλειτέρας άναισχυντίας άλλα και εις την εκδήλωσιν των πιο συγκινητικών άρετών, 'Ιδού το ύλικόν. 'Όσο για την δράσιν και την πλοκήν, πιστεύω πως το καλύτερον μέσον να μη πέσω στα σφάλματα των άλλων, είναι να έπιμείνω εις την πραγματικότητα του τρόπου της δράσεως των ανθρώπων και να την πάρω από ό,τι ύπάρχει αντίθετον του ρομαντικού πνεύματος...»

Αυτά είπαν τα θεμέλια επάνω εις τα όποια έδούλεψε τους «'Αρραβωνιασμένους» του. Δεν είμαι βέβαιος άν ύπαρξη καμμία παλιά, λησμονημένη πάντως, μετάφρασις του κλασσικού αυτού έργου του 'Αλεξάνδρου Μαντσόνι. 'Εκείνοι που έξέρω μονάχα είναι ότι το έργον του, που τον φέρνει διχως συζητήσθ εις την σειράν των δημιουργών του «'Ροβινσώνος Κρούσου» και του «'Δόν Κιχώτης» που δεν πρόκειται να πεθάνη ποτέ, που θά διαβάζονται με την 'Ιδιαν άπληστον εύχαριστήσθ, είναι ελάχιστοι γνωστά, η καλύτερα σχεδόν άγνωστα εις την 'Ελλάδα. Κι' έν τούτοις είναι κολοσσός δημιουργίας εις τον τύπον αυτόν του μυθιστορηματος, δια το όποιον εργάσθηκε μακράν σειράν χρόνων, γράφων, σβύνων, διορθώνων, ξεσχιζών, ξαναδημιουργών, όλόκληρα κεφάλαια του έργου. Το 1927, με την εύκαιρίαν της εκατονταετηριδος από της εκδόσεώς του, έδημοσιεύθη εις την 'Ιταλίαν η έκδοσις των χειρογράφων του, όπου φαίνεται όλη η βασανιστική εργασία μέχρις ότου δώση εις το έργον του την τελικήν με μορφήν.

Κοντά εις την ιστορικήν περιγραφήν γεγονότων, πολιτικών και κοινωνικών, που δεν διδάσκονται με το ξηρόν ύφος του ιστορικού, άλλα έντυπώνονται άσυνείδητα εις την μνήμην μας από την άναγνώσθ, έχει χαράξη με χέρι σταθερόν, που έφέρει την δύναμιν του, τους αιώνιους άνθρωπίνους τύπους, σωστός, αληθινός, γεμάτους από την ανθρωπινήν εκείνην απλότητα, που παρασύρει τον άναγνώστην έξω από την παρούσαν πραγματικότητα του άπλου άναγνώστου και τον μεταφέρει εις την άλλην εκείνην πραγματικότητα, που το βιβλίον περιγράφει.

Θά ήτο άστέιον να έπιχειρήσω έδώ περιληπτικήν έμφάνισιν του έργου. Οι «'Αρραβωνιασμένοι» διαβάζονται, δεν περιγράφονται. 'Ο Ρέντσο, ένα χωριατόπουλο γεμάτο σφρίγος και ζώην, άθωότητα και ειλκρινεία, τιμιότητα και άγνότητα πρωτόπλαστην, είχαν υποσχεθί γάμον εις την συγχωριανήν του Λουκίαν. Εις το άδολο μυαλό του χωριατόπουλου αυτού, που είναι ο άγνόταρος τύπος ανθρώπου, δεν χωρούσε πως είναι δυνατόν ένας νέος που θέλει να παντρευθί μία κοπέλλα, μπορεί να έμποδισθί και να έξαναγκασθί να μην την πάρη. Εις το τέλος την παίρνει. 'Αλλά από ποιον ώκεανόν συναισθημάτων έπρεπε να περάσθ, με τόσες ανθρωπίνες κακίες έπρεπε να έρθη εις γνωριμίαν, ξεκινώντας ένα πρωί και περνοντας τον δρόμο της ζηνιτιάς, πρωτόβγαλτος, άπειρος του άλλου εκείνου κόσμου, που δεν είναι ο πραγματικός και τίμιος δικός του, αλλά ο έξαχρειωμένος της μεγάλης μητροπόλεως. 'Ο κόσμος εκείνος, που περνά μέσα από τις άθανάτες σελίδες του έργου του Μαντσόνι μ' όλην την πολιτικήν κακοήθειαν του δουκάτου του Μιλάνου, όπως την περιγράφει ο ίδιος εις την έπιστολήν του προς τον Φωριέλ, με τον μαινόμενον όχλον κατά την περίοδον της τρομερής πανούκλας της Λομβαρδίας, με το ψεδός της διεφθαρμένης διοικήσεως, που ήθελε να κατασιγάθ την άγρίαν λαϊκήν έξέγερσιν, με όλους τους συμβατικούς εκείνους τύπους που έκρατούσαν μίαν φεουδαλικήν όλιγαρχίαν,

έκμεταλλεύτριαν του λαού και των κόπων του. 'Ο πρωτόγονος και ίσιος χαρακτήρ του Ρέντσο περνά άνάμεσα από όλην αυτήν την διαφθοράν, όπου λάμπει το διαμάντι της άρετής του και της νοημοσύνης του.

Τι μέγεθος τύπου εκείνος που ο Μαντσόνι έτοποθέτησε πλάι του! 'Ο κλασσικός δόν 'Αμπόντιο, ο καλοφαγάς και καλοπότης παπάς του χωριού του, ο παλαίον να συμβίβασθ τ' άσυμβίβαστα, τον φόβον του για τους ίσχυρούς που τον πιέζουν να μη κάμη τον γάμον και τα καθήκοντά του προς την θρησκείαν και την άποστολήν του, η οίκονόμα του, η Περπέτουα, άλλος κλασσικός τύπος υπηρετρίας που δεν κλείνει το στόμα της και διαρκώς φλυαρεί, άλλ' εις το βάθος έχει μίαν λογικήν άτράνταχτη, ο 'Ακατανόμαστος, ο τύπος του διεφθαρμένου φεουδάρχου που άρπάζει τον Λουκίαν, ο πάτερ Χριστόφορος, ο τύπος του άγιου καλόγερου, 'Αλλά ποιους άπρωτοαναφέρει κανείς; Εις το τέλος έπέρχεται η έξάγνησις προσώπων και πραγμάτων με την τρομερήν πανούκλαν που έρήμωσε το Μιλάνον. Ένα είδος καθαρτηρίου πυρός.

Εις την νεανικήν του ήλικίαν ο Μαντσόνι έπίστευε με ένθουσιασμόν εις την ήθικην και κοινωνικήν παλλίγγνεσίαν. 'Επίστευε εις την λογικήν και την έπιστήμην. 'Αργότερα όμως προσήλθεν όρμητικός εις τον καθολικισμόν και έδέχθη την άσστηρήν ήθικην του, τα καθήκοντα της άυτοθυσίας, την πάλην των καθηκόντων αυτών με το ένστικτον, με τους συμβατικούς τύπους, με τους συμβιβασμούς που η κοινωνική συμβίβασις επιβάλλει. Κι' η άσστηρή καθολική ήθική από την καλήν της όψιν διαπνέει το έργον όχι ως διδασκαλία μονότονη και κουραστική, άλλα ως καταστάλαγμα της διηγήσεώς του. Η καθολική εκκλησία θεωρεί το μυθιστόρημα του Μαντσόνι ως έργον θρησκευτικώς άψογον κι' όταν ο νυν Πάπας, που είναι μιλανέζος, έστεφάνωσε εις το Βατικανόν την άνεψίαν του, άνέφερε με πολλήν συμπάθειαν εις την προσφώνησιν του προς τους νεονύμφους το έργον του συμπατριώτου του. Ένα έργον που δείχνει την ήθικην άναπηρίαν της ανθρωπότητος, άλλα δέν κόβει και την έλπίδα ότι ήμπορεί να έξυψωθί κανείς. Δείχνει την κορυφήν διχως να κρύβη τας δυσκολίας και τον όγκον των προσπαθειών που πρέπει να καταβάλη κανείς δια να φθάσθ επάνω.

Εις τη σημερινήν ψυχολογικήν μας κατάστασιν, οι «'Αρραβωνιασμένοι» του Μαντσόνι είναι ένα έργον που θά έπρεπε να διαβασθί.

ΑΛΚΗΣ ΖΑΦΕΙΡΟΠΟΥΛΟΣ

ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ

Δεν ξέρω άν όλοι η οι περισσότεροι άναγνώστες του παρόντος θα είναι άνθρωποι που έχουνε για αρχή πως η τέχνη δημιουργείται από φαινόμενα ανθρώπων που γενιούνται τυχαία στα διάφορα σημεια της γης και δημιουργοϋν γιατι μοιραία πρόκειται να δημιουργήσουν. Σ' αυτή την περίπτωση βέβαια θα εινε περιττή κάθε συζητησι για την οργάνωση και την εν γενει υποσθηριξη της τέχνης. 'Ελπίζω όμως πως θα υπάρχουν άσφαλώς μερικοί, και μέσα σ' αυτούς είμαι κι εγώ, που νομίζομε πως γεννιέται βέβαια ένα ταλέντρο, αλλά δε φυτρώνει όπουδήποτε. Με την ίδια λογική θα μπορούσαμε να υποστηρίζομε ότι μάτια σκέρνει κανείς πάνωστον ασφαλτο. Γ' αυτούς τουςλίγουςθέλησα να μέληθσω τις αιτίες που, μ' όλη τη σχετική πρόοδο, η τέχνη δεν έδωσε άκομη ούτε τεχνίτες ούτε νόησι στο κοινό. Νομίζω πως κι' αν υπάρχουν σήμερα μερικά ταλέντα που τιμούν τον τόπο τους, πολιτισμένη δε χώρα λέγεται εκείνη που γέννησε καλλιτέχνες, άλλα που τους έννοιωσε, τους υπεσθηριξε κι' έκανε ότι μπορούσε για να καρποφορήσει η γόνιμη εργασία τους. Δεν θα είτανε τίποτε το καινούργιο να πω πως πολιτισμένη χώρα δεν είναι δυστυχώς άκόμα η 'Ελλάς.

Είναι άπίστευτο ότι μέσα στη πρωτεύουσα του 1935, δεν άπάρχει αίθουσα και οργάνωση κρατικής εκθέσεως, δεν άπάρχει σύγχρονο μουσειο, για να μπορούμε να δείξομε στους ξένους την παραγωγή μας. Σ' αυτό το σημειο είμαστε κάτω απ' όλα τα Βαλκ. Κράτη,

Τώρα ως εξετάσουμε από πού έρχεται το κακό. Βέβαια πρώτα απ' όλα από την πολιτική αθλιότητα που ενδιαφέρεται μόνο για τους ψήφους. Γι' αυτό στο ζήτημα της κρατικής μέριμνας ή βαρκαρίας, ή άμαξιας είναι πάντοτε απέναντι της πολιτικής πρόσωπο πολύ πιο σημαντικό από τον καλλιτέχνη, κι' έτσι από της ιδρύσεως του Έλληνικού Κράτους ποτέ δεν έγινε σοβαρή συζήτηση στη Βουλή για τα καλλιτεχνικά ζητήματα. Ο μόνος Υπουργός που ενδιαφέρθηκε για την τέχνη, ο κ. Παπανδρέου, δεν κατόρθωσε να ολοκληρώσει μια άρχισμένη προσπάθειά του, κι' έτσι η ύποστηριξη της τέχνης περιορίστηκε στο μοναδικό κοντύλι των 75.000 δραχμών το χρόνο, για να αγοράζονται έργα σύγχρονου τέχνης. Συγκρινάτε το παρακαλώ με τα 7 εκατομμύρια το χρόνο που κοστίζει το Έθνικό Θέατρο!... Αυτά όσον αφορά την Κρατική φροντίδα. "Ας μιλήσουμε και λίγο για τους φιλοτέχνους, που σε άλλα μέρη του κόσμου ή ζωντανή τέχνη οφείλει κυρίως σ' αυτούς την ύπαρξή της. Δέ μιλάω φυσικά για μερικούς πράγματι ενδιαφερομένους για την τέχνη, ανθρώπους δυστυχώς που δε διαθέτουν τέτοια μέσα ώστε να μπορούν πράγματι να υπερνικήσουν την Κρατική αδιαφορία, αλλά θα μιλήσω για αληθινούς Μαικήνες που ενώ διέθεσαν τεράστια ποσά σε έργα τέχνης αδιαφόρησαν τελείως για την παραγωγή του τόπου τους. Τί να πιστώσει κανείς; ότι άνθρωποι που δεν συγκινούνται από το περιβάλλον τους, μπορούν σ' αλήθεια να αισθανθούν τη ζωή του παρελθόντος; ή ότι απλώς πρόκειται για ένα ύποσυνειδητο ονομαστικό; Πάντως οι κόποι τους και τα κεφάλαια που διέθεσαν δεν έδωσαν καμιά ζωή και καμιά συγκίνηση στο τόπο μας.

Και τώρα ως έρθουμε στους καλλιτέχνες, γιατί είμαστε ίσως οίς περισσότερο υπεύθυνοι. Τί νομίζετε πως

χρόνια τώρα έκανε ο Έλλην καλλιτέχνης για να άμυνθί έναντι ας μία κατάστασης; Αντί να συσσωματωθούν και να επιβάλουν τα δίκαια αιτήματά τους οι καλλιτέχνες μας κατέγιναν ως τώρα με τα έξη: Έδημιούργησαν αντί ενός, τέσσερα διαφορετικά σωματεία των οποίων ο ύψηλός αντικειμενικός σκοπός είναι να βρίζει το ένα το άλλο! Όργανωσαν σωρείαν εκθέσεων ομάδικών, που ή κάθε μία της παρουσιάζει τέσσερα πέντε καλά έργα και δεκατέσσερα τελείως άσήμαντα. Μπροστά σ' αυτή τη συμφορά οι καλλιτέχνες άφουδάηδισαν τις εκθέσεις αυτής της περιωπής αναγκάστηκαν, μη έχοντας που να εκθέσουν, να οργανώνουν ετήσιες προσωπικές εκθέσεις και να βρίσκονται στην ανάγκη να παραγγείλουν μια αίθουσα με προχειρολογίες. Τέλος, μπορούμε να πούμε ότι ο Έλλην καλλιτέχνης έδημιούργησε με σύστημα και με ύπομονη μια άτμόσφαιρα γεμάτη αδιαφορία μέσα στην οποία πεθαίνει από άσφυξία.

Και τώρα μπρός σε μία τέτοια κατάσταση θα είναι φοβερά δύσκολο να βρη κανείς τη ριζική θεραπεία του κακού. Για ένα πράγμα όμως μπορώ, όπως κι' ο καθένας από μās, να είμαι βέβαιος: πως με την αναγκία αυτή είναι αδύνατο και οι καλλιτέχνες να δημιουργήσουν κάτι σοβαρό και το κοινόν να πάρη στα σοβαρά τη δουλειά τους. Χρειάζεται μια όργανωσις, μια όργανωσις δίκαιη με δικτατορική που αν όχι τίποτα άλλο θα όργανώνη μια κρατική έκθεση το χρόνο μια έκθεση με άγορές, με βραβεία, που θα μπορούν σ' αυτή ό έργαζόμενοι σοβαρά να βασίζονται και οι νέοι να ελπίζουν. Και αυτό πρέπει να τό κάνει το Κράτος, και να τό κάνει σύντομα, είδεμη ως άπαγορεύση διά νόμου τη ζωγραφική και τη γλυπτική, άφου άκόμα δεν είμαστε άξιοι να έχουμε τέχνη στον τόπο μας.

ΠΕΡΙΚΛΗΣ ΒΥΖΑΝΤΙΟΣ

Η ΖΩΗ ΣΤΑ ΒΙΒΛΙΑ

ΘΑ έπιθυμούσα πολύ να μπορούσα να μιλήσω κι' αυτό τό μήνα, και κάθε μήνα για ένα βιβλίο της άξιας των «Παραστρατημίων» της Διδας Νάκου. Όχι μόνο γιατί ή άνάγνωση τέτοιων βιβλίων προσφέρει μια ζωηρή πνευματική άπόλαυση, ενώ ή άνάγνωση πολλών άλλων βιβλίων είναι συχνά μόνον άνιαρή, αλλά και γιατί είναι πραγματική χαρά για ένα κριτικό να μπορεί κάποτε να γράψει με ένθουσιασμό. Άλλ' ή έλληνική λογοτεχνία δεν έχει άκόμα ώριμάσει και τα έξαιρετικά βιβλία κατά συνέπεια σπανίζουν. Πρέπει να είναι κανείς εύχαριστημένος κι' όταν συναντά βιβλία που έστο κι' αν δεν ολοκληρώνουν τό μήνυμά τους περιέχουν ένα μήνυμα, παρουσιάζουν μια αισθητική φόρμα κ' ένα λογοτεχνικό γράψιμο, προβάλλουν ένα στοιχείο πρωτότυπο και νέο, έκδηλώνουν μια δημιουργική προσπάθεια, μια πνευματική άνησυχία, μια καλλιτεχνική άναζήτηση, φανερώνουν ότι ό συγγραφέας τους είναι ένας άνθρωπος ζωντανός κι' ένήμερος και καλλιεργημένος, — προσθέτουν κάτι στην εξέλιξη και στην πρόοδο. Δυστυχώς για τό καλύτερο βιβλίο που διάβασα αυτό τό μήνα, για τ' «Άλιευτικά» του κ. Μπασιτιάς μίλησε κι' άλλος στο προηγούμενο τεύχος των «Έλλην. Φύλλων» άλλος κριτικός. Δεν είναι σωστό να άπασχολεί κανείς τους άναγνώστες δυό φορές γύρω από τό ίδιο θέμα προπάντων όταν δεν έχει κανείς τίποτε ούσιαστικό να προσθέσει στην κρίση του πρώτου κριτικού, όταν συμφωνεί με τη γνώμη του. Θα σημειώσω σύντομα ότι τ' «Άλιευτικά» είναι ένα βιβλίο έξαιρετικά ποιητικό και παλμώδες· τό διαπερνά όλόκληρο, από την πρώτη σελίδα ως την τελευταία, τόσο στις εικόνες της θάλασσας, όσο και στις περιγραφές της ζωής των ψαριών που αν και είναι πολύ λεπτομερειακές δεν γίνονται ποτέ ξερες, καθώς επίσης και στα διηγήματα γύρω από τη ζωή των θαλασσινών, ή συναρπαστική γοητεία και ή μεθοδική πνοή του πελάγου. Αισθάνεται κανείς συνεχώς ότι ό κ. Μπασιτιάς κι' άγάπησε με όλο

του τό είναι τη θάλασσα και γνώρισε όλες τις διακυμάνσεις και τα μουσικά της, την περίπλοκη και πολυσύνθετη ζωή της, ότι δονίσθηκε απ' αυτήν: γράφει και σοφά κ' έμπνευσμένα. Το ύφος του κι' οι έκφραστικοί του τρόποι δεν είναι βέβαια έντελώς προσωπικοί του. ό κ. Μπασιτιάς θυμίζει τον Κόντογλου· άλλ' ή μίμησή του δεν έχει τίποτε τό ξερό κι' έπιτηδευμένο. Στις «Στεριές και Θάλασσες» είναι άκόμη μαθητής: τώρα άφομοίωσε τέλεια τό πρώτο τυπό του και τό συνεχίζει δημιουργικά με πηγαίο μπρίο. Οι «πρώτες Ρίξεις», τό μυθιστόρημα της Κας Τατιάνας Σταύρου, κάπως με άπαγοήτευσαν. Με άπαγοήτευσαν γιατί ύστερα από τα διηγήματα «Έκείνοι που έμειναν», περίμενα, πολλά πάρα πολλά, από την εξέλιξή της. Η Κασταύρου έχει βέβαια πολλά και μεγάλα προσόντα που φανερώνονται άναγλυφικά και στις «Πρώτες Ρίξεις» όπως και στο πρώτο της βιβλίο: έχει τό χάρισμα της άνετης και χρωματισμένης και ζωηρής άφηγήσεως που συγκρατεί την προσοχή και τό ένδιαφέρον του άναγνώστου, έχει όξεία παρατηρικότητα—πολλά έπεισόδια του μυθιστορήματος της είναι τέλεια παρουσιασμένα και δείχνουνε ότι ξέρει να συλλαμβάνει και ν' άποδίνει τη χαρακτηριστική λεπτομέρεια που ζωγραφίζει άμέσως έναν άνθρωπο ή μια κατάσταση—έχει άπειρη συμπάθεια για την ανθρώπινη δυστυχία που τη συγκινεί βαθύτατα, κι' άκόμα χειρίζεται με άψογη καλαισθησία τό γλωσσικό όργανο. Η γλώσσα της είναι άρμονικώτατη και μελωδική κι' αν δεν έπιδιώκει να προβάλλει πρωτότυπους έκφραστικούς τρόπους δημιουργεί ένα ύφος λιτό αλλά και προσωπικό. Το ύφος της δεν έχει ίσως θετικές άρετές, άλλ' άποφεύγει έπιμελέστατα κάθε παραχορδία, κάθε άστοχη ή εύσημη έκφραση, προσέχει κάθε φράση να είναι στοργική φροντισμένη και στη θέση της, κυλά άνετα και άβίαστα, δεν ξεπέφτει ποτέ από τό λογοτεχνικό έπίπεδο. Ότι όμως λείπει για την ώρα αισθητά από την

Κασταύρου, όπως φαίνεται τόσο καθαρά στο μυθιστόρημα της είναι ή συνθετική ικανότητα.

Οι «Πρώτες Ρίξεις» θέλουν να είναι τό μυθιστόρημα της προσφυγιάς, θέλουν να παρουσιάσουν τό δράμα και την άγωνία των ανθρώπων που ξεριζώθηκαν άπότομα από τα σπίτια τους, από τις συνήθειές τους, απ' όλη τη ζωή τους, που στη «Μητέρα Πατρίδα» που τη λάτρευαν από μακριά αισθάνθηκαν άναγκαστικά ξένοι, μόνοι κι' άπειρα δυστυχισμένοι και που έν τούτοις ύστερα από τον ήθικο κλονισμό που νόμισαν στην άρχή ότι θα τους έξολόθρευε σιγά σιγά άφομοιώνονται με τις καινούριες συνθήκες. Η ζωή είναι πάντα ισχυρότερη κι' από τους πιο τραγικούς σπαργμούς. Έπιβάλλει να τους υπερνικήσει κανείς, έπιβάλλει τη λήθη και τη συνήθεια, έπιβάλλει σε όλους να την ξαναγαπήσουν. Η Κασταύρου δεν κατόρθωσε να συνδέσει όργανικά άναμεταξύ τους τα πρόσωπα του μυθιστορηματός της· έχουν βέβαια κάποιες σχέσεις άλλ' οι σχέσεις αυτές δεν δείχνονται άναγκαίες, φαίνονται άρκετά έπιφανειακές κι' αθάίρητες, τοποθετημένες έπιτηδες για να συνδεθεί όποσδήποτε τό μυθιστόρημα. Έτσι τό έργο άποτελείται από διάφορα έπεισόδια πολύ ζωηρά, τό έπαναλαμβάνουν, αλλά που καθώς δεν σχηματίζουν ένα σύνολο δεν κατορθώνουν να δημιουργήσουν άτμόσφαιρα, δεν κατορθώνουν να μεταδώσουν την τραγικότητα ενός γενικού ξεριζώματος. Παρακολουθεί κανείς διάφορα άτομικά έπεισόδια, όχι την τραγωδία ενός πληθυσμού. Ίσως έλλειψε από την Κασταύρου και ή ποιητική δύναμη, ή έντονη δημιουργική όρμη που θα άνένειε μια διάθεση ή όποια θ' άπέκρυπτε τη χαλαρότητα της ένότητας, θα είταν ή ίδια μια ένότητα. Η άφήγησή της είναι άνετη, εύχάριστη, είναι όμως πολύ ρασιοναλιστική. Την πρόθεσή της να παρουσιάσει τό δράμα της προσφυγιάς την διακρίνει κανείς μέσ' από τα διάφορα έπεισόδια, μέσ' από μερικά μέρη όπου είναι φανερό ότι έκφράζεται άμεσα ή συγγραφέας, δεν την αισθάνεται κανείς να αναδίνεται από τό βάθος του έργου. Έπίσης δεν μου άρεσε και τό πολύ συνθηματικό happy end στο όποιο καταλήγει ή ιστορία των περισσότερων προσώπων του έργου· σχεδόν όλα τα κύρια πρόσωπα παντρεύονται στο τέλος. Οι «Πρώτες Ρίξεις» άφίνουν τον άναγνώστη άνικανοποίητο έν τούτοις έχουν, τό ξανατονίζω άρκετά σημαντικά προσόντα ώστε τό διάβασμά τους να είναι εύχάριστο, ώστε να αξίζουν να διαβασθούν. Ό κ. Δόξας είναι ένας άνθρωπος συγχρονισμένος και πολιτισμένος· τον άπασχολούν τα προβλήματα που ένδιαφέρουν σήμερα την πνευματική ανθρωπότητα και ιδιαίτερα τα σεξουαλικά. Τα διηγήματα της τελευταίας του συλλογής «Απόψε στις 8 1/2» περιστρέφονται όλα γύρω από τα προβλήματα αυτά. Ό κ. Δόξας φαίνεται έντελώς ένήμερος των τελευταίων πορισμάτων της έπιστημής και προσθέτει κι' ό ίδιος μερικές παρατηρήσεις άρκετά πρωτότυπες κι' όξείες. Το περιεχόμενο του βιβλίου του είναι άρκετά ένδιαφέρον αν και πολύ μονότονο: ό συγγραφέας παρουσιάζει σχεδόν άποκλειστικά περιπτώσεις όπου ή ζήλεια προκαλεί τον έρωτα, έρεθίζει και κεντά τον έρωτα, άηδιάζει από τον έρωτα. Η έντύπωση της μονοτονίας έντείνεται κι' από τον τρόπο που είναι παρουσιασμένες οι διάφορες παρατηρήσεις. Ό κ. Δόξας στερεΐται έντελώς από συνθετική ικανότητα κι' έπίσης κι' από τό χάρισμα του ύφους. Τα διηγήματα του είναι έντελώς άτημέλητα, φαίνονται έντελώς πρόχειρα ριγμένα στο χαρτί· προσφέρουν ύλικό για διατριβές, δεν είναι γραμένα. Έλαβα άκόμα δυό βιβλία με τα όποια δεν θα άσχοληθώ. Το ένα είναι μια στατική, φωτογραφική ήθογραφία, χωρίς καμιά δημιουργική πνοή και που δεν έχει ούτε και τό προσόν να είναι καλογραμμένη· τό άλλο άφηγείται με ύφος άσημαντης έπιφυλλίδας μια φαινομενικά μελοδραματική και περιπετειώδη αλλά στο βάθος κοινότατη έρωτική ιστορία. Όπως τό νόμισα και στο προηγούμενο άρθρο μου στη στήλη αυτή θα άσχολούμαι μόνο με τα βιβλία που παρουσιάζουν κάποιο ένδιαφέρον, που άνήκουν στο λογοτεχνικό κόσμο.

ΑΛΚΗΣ ΘΥΡΛΟΣ

ΓΙΑΝΝΗΣ ΣΚΑΡΙΜΠΑΣ

Αν ή τέχνη είναι δημιουργική καταενα μέρος και με το να πιανει καινούριες, άγνωστες ποικιλίες άναμεσα στις άπειρες μορφές της ζωής, κι' άναυτο είναι ότι λεμε πρωτοτυπία, τότε ο Σκαριμπας είναι δημιουργικός και πρωτοτυπος. Δημιουργικός και πρωτοτυπος όχι μόνο στις μορφές (στους τυπους) παρα και στον τρόπο που τις παρουσιάζει, στο ύφος, στην τεχνική. Αν περιγραφει αλητες της ζωής κι' αν ο τρόπος του είναι ρεαλιστικά μουσικός, τούτο μόνο δεν αρκει για να τον χαρακτηρίσουμε μιμητή του Κνουτ Χαμσον. Δεν αρκει να χει ένας γενεια για να τον ειπουμε παπα. Όχι, ο Σκαριμπας έχει το δικό του, εινε sui generis κι' αν θυμίζει Χαμσον θυμίζει άλλο τόσο και Βουτυρα κι' άλλους πολλους, χωρίς με τούτο να χανει τιποτα. Εινε γνησια χρυση φλεβα και τα κυρια του χαρακτηριστικά εινε οι καθαροι του τυποι κ' η μουσική του ιστορηση Με το «Θείο Τραγί» και το «Μαριαμπα» εβγαλε στο φως δυο ακεριες, δυο φυσιολογικες μορφες. Εινε διδυα αυτα τα δυο πλασματα. Κοινο τους γνωρισμα ο αλητισμος. Εινε κ' οι δυο αποκληροι απο την κοινωνια, απο τη χαρα της ζωής. Μα ζεχωριζουν ολοτελα στον τρόπο που τραβουν τον αλητισμο τους. Ο ένας, ο πρωτος εινε δυνατος, γερο κοκκαλο, πρωτογονος: Γινεται κυνικος. Ο άλλος εινε λεπτος, αδυνατος, μισερος: γινεται ιδεολογικος. Ο ένας τη μια, ο άλλος την άλλη ακρη. Κατα βαθος κ' οι δυο τους έχουν ευγενικα αισθήματα, εινε παρεξηγημενοι. Αυτοδιδαχτοι μες τη ζωη σαν ζωα. Δε βρεθηκε ένας να τους νοιωσει και να τους καμει το δασκαλο, οποτε θα γινοντουσαν αξιολογα μελη της κοινωνιας. Εινε γεννημενοι αποκληροι και τραβουν το δρομο τους. Εκεινοι κι' απομωναχοι; Καθε άλλο, εινε πολλοι, απειροι που τους μοιαζουν, μα ο Σκαριμπας εβγαλε στο φως τον τυπο τους και τούτο εινε το δικό του που αξίζει πολυ και γιατι μας τους χαρισε και γιατι ανεβαζει ετσι το «διηγημα» στον τοπο μας.

Το άλλο το δικό του εινε η τεχνοτροπια του. Πρωτα πρωτα η αρχιτεχτονική του: φκινει το μεσα εξώ, το πια μπρος, παρουσιάζει τον κοσμο τον σαν με τους θεατες μεσα του, σαν κοσμο γνωστο και απειρο, δηλαδή κοσμο με μυστηρια, φυσικο. Η ιστορηση του εινε ενα ταξίδι μεσα σε τραινο, που ανεβοκατεβαινει κορδελες ολο στο ίδιο τοπειο, οπως γινεται στην Ελβετία. Κι' έχει ενα ρυθμο χορευτικο αυτο το τραινο, και κανει μια βουη μουσική, τ' ωραια! Καθε του φρασής λες κ' εινε στιχος, καθε του παραγραφος και τραγουδι. Τωρα στη λεξη του εινε πολλες φορες ατσαλος, δινει με το γλωσσικο του υλικό το αστρωτο και μερικα σκουνηματα ποτε ποτε. Μα τόσο μονο, κι' αυτο βρισκω εγω το μονο του μικρο ψεγαδι. Ψεγαδι που ελπίζω πως θα το διορθώσει στο μελλον. Γιατι ο Σκαριμπας έχει ζωη μεσα του.

Β. ΡΩΤΑΣ

Ι.Καραβίδα: «Κράτος και Παιδεία» Η μελέτη, αυτή, που όπως μας πληροφορεί ο συγγραφέας την έγραψε για τό Παιδαγωγικό περιοδικό Παιδεία, αλλά έπειδή τούτο πρόκειται να είναι πέρα ως πέρα στη δημοτική, θεώρησε περιττό να τό μεταφράσει στην καθαρεύουσα, άγγίζει με συντομώτατό τρόπο τα πιο θεμελιακά προβλήματα. Η συντομία είναι βέβαια υπέρτατη άρετή, αλλά ή περιεκτική και χωρίς χάσματα συντομία είναι τό έπιμοχθο άποτέλεσμα μακριάς αναλυτικής έργασιας, που δε βλέπομε να προηγήθηκε στο νού του συγγραφέα. Κ' έτσι συμβαίνει, ένδυστάπερισσότερα άποφθεγματικά συμπεράσματα άναγκάζεται να συμψηφίσει ό άναγνώστης να μην έγκρίνει όμως καθόλου την πορεία που όδήγησε ως αυτά, και για τούτο να κρατεί πολλες έπιφυλάξεις στην έπιδοκιμασία του. Γιατί οι έννοιες παίρνονται αθάίρητα σά να είναι αυτονόητες και σά να μην υπάρχουνε άπειρα περιεχόμενα πίσω από την όμοια λέξη που σκετάζει την πολυποίκιλη και άμφατική ουσία. Η Παιδεία παρουσιάζεται σαν αθύ-

πάρκτο πλάσμα κού γεννήθηκε από την ψυχή των παιδαγωγών, έξω από την Έλληνική πραγματικότητα το Κράτος σαν άλλο τέτοιο πλάσμα που δεν αντιπροσωπεύει την ομαδική θέληση. Στην αντιμετώπιση σχέσης τους ο συγγραφέας τάσσεται με το μέτρο του Κράτους, και θέλει την παιδεία οργανό του. Καταπολεμεί και αρνείται τα αιώνα και πανανθρώπινα ιδανικά που έποτίστηκαν τάχα οι παιδαγωγοί μας από τις σπουδές τους στην Εύρωπη—μακάρι να ίσχυε αυτό γενικά—επειδή είναι αντίθετα προς τη δημιουργία Έλληνικού πολιτισμού. "Αν όμως ένας πολιτισμός δεν μπορεί να ένοσρκώσει με το δικό του τρόπο ή τουλάχιστο δεν έχει την αυταπάτη πως ένοσρκώνει ιδανικά με καθολικό κύρος, θα είναι αναγκαστικά μικρόψυχος και θα κούτασάινει. Σωστότατη είναι η αναγνώριση πως ο ζωντανός πυρήνας της διοικητικής οργάνωσης στον Έλληνικό λαό είναι η κοινότητα. "Αλλά πώς μπορεί να νοηθεί κοινοτική οργάνωση χωρίς μια σχετική αυτότελεια και μια πιό έλεύθερη ρύθμιση και των σκοπών της παιδείας ακόμα; Βλέπομε έπομένως μιά αντίφαση μεταξύ των γενικών πλαισίων της ιδεολογίας του συγγραφέα και των δεοντολογικών εφαρμογών της στη λεπτομέρεια. Τρίτη σπουδαία αντίφαση κατά τη γνώμη μας είναι η υπέρσπωση της τεχνικής και έπαγγελματικής μόρφωσης, στην οποία σωστά διαπιστώνεται πως ύστεροϋμε, και η άπατηση, έπίσης σωστή, να δημιουργηθεί ατόφιος και γνήσιος Έλληνικός πολιτισμός γιατί από το που θα παραλάβομε τη συμπλήρωση της τεχνικής παρά από τα πιό προχωρημένα Εύρωπαϊκά κράτη; και αν γίνει αυτό, δε θάναπτύχθει φυσικώτατα η τάση να έξελιχθούμε προς τα μεγάλα και πολυτελή τους έργα, που ο κ. Καραβίδας καταδικάζει για μας και ν' άφομοιώσομε την πολύπλοκη οργάνωση της οικονομικής τους ζωής; Πώς τέλος μπορεί κανείς να κατακρίνει τον έπηρεασμό από ξένα ιδανικά και σύγκαρια να προτείνει την αναγωγή της πανεπιστημιακής εκπαίδευσης στο ανάλογο ύψος με τα Εύρωπαϊκά, ύποστηρίζοντας ακόμα και τη μετάκληση ξένων επιστημόνων; Είναι σα να θέλει να χωρίσει σε άδιαπέραστα διαμερίσματα την έπιστήμη από τους παιδαγωγούς και τη διεθνή φιλοσοφική σκέψη από τους δασκάλους. Ο δάσκαλος πρέπει να γίνει προπαγανδιστής της έθνικής ιδέας και του Έλληνικού πολιτισμού ποιός λέει όχι; "Αλλά όταν για να έπιτύχομε το σκοπό του, τον άποκλείομε από τη βαθύτερη σκέψη, δείχνομε πολύ λίγη πεποίθηση στην ένυπαρχουσα ψυχική άξια του πολιτισμού αυτού. Και γενικά όταν τονίζομε τόσο άποκλειστικά την άξια του κράτους, παραγνωρίζομε το πλατύ στρώμα του λαού και την αυτοτελή εξέλιξη της κοινωνίας, όπου το κράτος δεν είναι παρά ένα έποικοδόμημα της, μία μηχανική συγκέντρωση για την καλύτερη εξυπηρέτηση των λειτουργιών της. Πλαστικότητα και άμοιβαία προσαρμογή των δυνάμεων που έξελισσονται και από τα δύο μέρη, προϋποθέτουνε μια σχετική έλευθερία και μια πίστη στην οργανική ανάπτυξη των υλικών και πνευματικών παραγόντων του πολιτισμού, που δεν έδημιουργήθηκε πουθενά και ποτέ άποκλειστικά με τις άνωθεν έπιταγές. Πολλά σημεία ακόμα του βιβλίου του κ. Καραβίδα θα έπιδέχονταν αναλυτική συζήτηση: Ίσως σε πολλά θα είχαμε κι άλλες αντιρρήσεις. "Ακριβώς όμως γι' αυτό ο έξυπνος αναγνώστης θα έκατάλαβε πως ένα βιβλίο που με τις 50 σελίδες του υποβάλλει τόσοσος στοχασμούς και άνακινεί τόσα προβλήματα, προέρχεται αναγκαστικά από σοβαρό πνεύμα, διαπνέεται από άγαθη προαίρεση, και πάλλεται από τον πόνο και την άγωνία για την κατάντια και τον άπώτατο προορισμό του λαού μας.

Μ. Τριανταφυλλίδη: "Από 'Ο κ. Μ. Τριανταφυλλίδη άνατυπώνει σε χωριστό τεύχος μια μελέτη του που δημοσιεύτηκε στο 6ο και στο 7ο φύλλο των Νέων Γραμμάτων, και που παίρνοντας άφορμή από μια μελέτη του κ. Κ. Μιχαηλίδη στο ίδιο περιοδικό, άνατρέχει 50 χρόνια πίσω και παρακολουθεί τις παραδοξότατες θεωρίες που έπεκράτησαν κατά καιρούς για

το γλωσσικό ζήτημα και την άλλοπρόσαλλη και όλοένα άντιφατική στάση του Χατζιδάκι. "Η μελέτη αυτή θα είχε ιστορική μόνο σημασία, σπουδαιότητα βέβαια κι' αυτή, αν η ομάδα των νεοδημοτικιστών δεν είχε άνακαλύψει τελευταία σε μιά άπό τις άλληλοσυγκρουόμενες φάσεις των δογματικών έκδηλώσεων του Χατζιδάκι έπιχειρήματα για τη δική της άποψη, και δεν άγνοούσε είτε θεληματικά είτε όχι, τις άλλες του διακυμάνσεις, καθώς και το γεγονός ότι η άξια του μοναδικού εκείνου γλωσσολόγου δε βρίσκεται καθόλου στη πολεμική του, που ξεκινούσε πάντα από προσωπικούς λόγους και από έλλειψη ιδεολογικής πίστης και φιλοσοφημένης υπεύθυνης συνείδησης, αλλά στο καταπληκτικά πλατύ του έργο και στην έπιστημονική του του μελέτη όλων των περιόδων της Έλληνικής γλώσσας, θυμάμαι ακόμα πόσο, πρωτοετής στο Πανεπιστήμιο, έσάστισα καθώς συνειδητοποίησα καθαρά πως όποτε μιλούσε ο Χατζιδάκις για γλωσσικά, σύμφωνα με τους νόμους, φαινόμενα, για τυπική φθγογολογική ή συνταχτική εξέλιξη, έμοιαζε να προϋποθέτει πως μόνο η άκρατη, καθαρή δημοτική ήταν η οργανική γλώσσα, το άντικείμενο της έπιστημονικής έρευνας. Τι σημασία μπορούσε πιά να έχουν οι παραβολές του «περί εύπρεπισμένου οικου (καθαρεύουσα) όν θα ήτο παράλογο να καταλιπώμεν ίνα καταφύγωμεν εις άθλιαν καλύβην (δημοτική)» και τα παρόμοια; Τη διάκριση αυτή δεν την έκαμεν ακόμα ο μεχτοδημοτικισμός, και χρειαζόταν άληθινά να μπουνε τα πράγματα στη θέση από τον κ. Τριανταφυλλίδη. Δεν υπάρχει άμφιβολία πως ο νεοδημοτικισμός είναι η τελευταία τάπια της καθαρεύουσας, που άφοϋ γελοιοποιήθηκε και διώχτηκε από τα περισσότερα πεδία της μόρφωσης, ύψώνει τώρα προδοτικά μια λευκή σημαία και μιά έπιγραφή όπως λένε πως έμνηούσαν μερικοί Γερμανοί λχόιι στους "Αγγλους: «κ' έμεις Σάξωνες είμαστε, όπως και σεις». Κάθε φορά που διαβάζω έργασία του κ. Τριανταφυλλίδη λυπάμαι για δυο πράγματα: Πρώτο γιατί έπιστήμονας με τέτοια κατάρτιση, με τέτοιο μοναδικό μπορεί κανείς να πεί, όγκο συστηματοποιημένων γνώσεων, δε μας έδωσε ακόμα έργο συνθετικό, που ν' άποκρυσταλλώσει όριστικά για τη σημερινή περίοδο την κατάσταση και την πλούσια εξέλιξη της δημοτικής με γλώσσας, ή την ιστορία της ή τις μελλοντικές της πιθανότητες γιατί αυτό που μπορεί να κάνει ο κ. Τριανταφυλλίδης κανένας άλλος δεν είναι σε θέση να το άποδώσει άκριβώς: άλλοι δημοτικιστές ξέρουνε βέβαια τη γλώσσα· μά σ' άλλον λείπει η έπιστημονική προεργασία, σε άλλον ο καιρός, σε άλλον τα μέσα της έρευνας σε άλλον η ίκανότητα της διατύπωσης, κ.ά. Για τοϋτο σήμερα, όπου έκτός από την αντίδραση και την έλλειψη ενιαίας γραμμής στους δημοτικιστές, πρόβαλε και ο νέος κίνδυνος του νεοδημοτικισμού που συγκεντρώνει τα θέλγητρα της προχειρότητας και την τεράστια για τον πολύ κόσμο έπιβολή της «καλής κοινωνίας» ή εϋθύνη του κ. Τριαντ. γιγαντώνεται και ο καιρός βιάζει. Δεύτερο όμως λυπάμαι που ο κ. Τρ. σταμάτησε σε άπαρασάλευτο δόγμα πιστεως στο πρόγραμμα του 'Εκπαιδευτικού 'Ομίλου του 1911 και στο νόμα του καταδικάζει πολύ πλούτο που κέρδισε η δημοτική από τότε και κάποια άδρότερη γραμμή, κάποια έντονότερη έκφραση. "Όσο έπαναστατικό, άρτιο και άξιο και αν ήταν το κήρυγμα του 'Ομίλου για την εποχή του δεν είναι πιά άρκετό για να έκφράσει τις πολυποίκιλες και διαφοροποιημένες έντονες παραστάσεις, συνταχτικούς τρόπους και γενικά νοητικά περιεχόμενα που άποτελοϋνε το σύγχρονο ψυχικό κόσμο. Τα γραφόμενα των μελών του όμίλου χαραχτηρίζονται ως τώρα από μια στρωτή όμαλότητα, περίσσεια αναλυτικότητας, και άσκόνηταφτη άργη πορεία. Μά για πολλές έννοιες νιώθει κανείς πως παραβρίσκονται πια στην κυριολεξία, πως έπιτρέπουν άνάμελα το περίπου, πως συμβιβάζονται εύκολα με το άφηρημένο, άχρωμο νεκρό στοιχείο της καθαρεύουσας. Είναι καιρός οι πρωτοπόροι του δημοτικισμού να βγουν από την παλιά όρθοδοξία και ν' άγκαλιάσοϋν όλο το περιεχόμενο που άπόχτησε η γλώσσα από τότες, να δεχτοϋνε τους νεολογισμούς που την έπλούτισαν και

να μπάσουνε στο καλοδιαταγμένο μά στενό της σπιτι τις δημιουργικές πνοές που άπ' όλες τι μεριές της 'Ελλάδας μυρώνουν τον άέρα, να μη άποξενώνονται από την τεράστια συμβολή που έπρόσφεραν οι νέοι συγγραφείς, άλλ' άντίθετα να δουλέψουν όλο το νέο υλικό και να το συστηματοήσουνε σε οργανικό σύνολο. Σε άλλες χώρες με ζωντανές κορυφές της πνευματικής κίνησης τοϋτο θα είτανε δουλειά της 'Ακαδημίας. Στόν τόπο μας όμως πέφτει το βαρύ τουτο χρέος σε όσους νιώθουν από μοναχοί τους την εϋθύνη. Οι δημοτικιστές πρέπει να συσπερωθοϋν σε άνεπίσημη οργάνωση και να δουλέψουνε γερά και μονασμένα, χωρίς άποκλειστικότητες και μιζήριες, για να κρατήσουνε ζωντανή κ' έξελισσόμενη, και ν' άρμονίσουνε πλουσιοπαροχα τη μοναδική σχεδόν άτόφια κληρονομιά της φυλής μας—την έξαίσια γλώσσα του Έλληνικού λαού.

ΕΛΛΗ ΛΑΜΠΡΙΔΗ

Κωστή Μπασιτιά: "Από σύμπτωση ξαναπαίστηκε τον τε-
"Αλιευτικά» λευταίο καιρό με το Δάσκαλο Ράσκιν, μεταφράζοντας μερικά μέρη από τους «Καινούργιους Ζωγράφους» για κάποιο φιλικό περιοδικό. Είναι περιττό να πώ, πως άσχετα από την κάθε αισθητική δοξασία που μπορεί ο καθένας ναχή, ο σεβασμός που έμπνεί ο μεγάλος μας Δάσκαλος είναι αιώνας και άμείωτος. Ο τρόπος της δουλειάς του διονυχιστικός αλλά όχι σχολαστικός. Η ψυχική του άνάταση υψίατη και ειλκρινεοτάτη. Πρώτος αυτός άντέταξε στη ψευτιά της λεγομένης δεύτερης 'Αναγεννήσεως την ειλκρινεία των μυχιών της ψυχής. Δίκαια λοιπόν διακρίνομε στο σεβάσμιο πρόσωπό του τον πατέρα μιάς σχολής και την πηγή πολλών έπιδράσεων, στις όποιες δεν έμεινε άμέτοχη και η μικρή 'Ελλάδα. Στόν 'Αποστολάκη, Φώτο Πολίτη και τους συν αυτούς εύκολα διακρίνει κανείς τα ρήματα του Διδασκάλου. "Αν τώρα τουτο χειρίσθηκαν όπως έπρεπε τον κατηχητικό λόγο ή όχι δεν είναι του παρόντος δουλειά. "Όποσδήποτε εϋραν την άπήρησή τους τα δόγματα και στην παραγωγή. Το έργο του Φώτη Κόντογλου, τόσο το ζωγραφικό, όσο και το λογοτεχνικό σ' αυτήν την έπιπρόση υπόκειται—και, ως σημειώθη, είναι άριστο. "Έχει όμως συγχωνευθή η έπίδραση με την παράλληλη άγάπη και έπίδραση του έργου του έπίσης μεγάλου Στήβενσον. Με άνυπόκριτη χαρά δέχθηκα την προσφορά που μάς έκαμε τώρα τελευταία και ο Κωστής Μπασιτιάς με τα «Αλιευτικά» του. Η ειδικευμένη φιλοκαλία της εκδόσεως με την ώραία εικονογράφηση, συμψηφής με τη δόνηση του περιεχομένου άποτελεί ένα άξίεραστο σύνολο. Είδα με χαρά πως η τύρβη της δημοσιογραφίας δεν το έκοψε το παλιό ποιητικό νήμα· άνιθετα μάλιστα το βλέπω ζωηρό και έξανθημένο. Η ψυχική του άγάπη προς το γαλανό στοιχείο και τους κόσμοσ του, καθιστά τις διάφορες κατηγορίες των ψαριών άληθινούς μας φίλους και τη συνθήρα της σαρδέλλας, του χάνου, του μπακαλιάρου, των σπαριδέων και όλων των ψαριών, σχολιάζονται από μάς σαν συνήθειες δικές μας. Προσβλέπομε με άγάπη στα σύνεργα της ψαρικής, σαν να έπρόκειτο για την πίπα μας και το κουτί του καπνού μας. Δεχόμαστε τους κόπους, τους κινδύνους, τις έλπίδες του ψαρέματος σαν σπόρ, με βάθος πάντα την άγάπη και την άμεριμνησία, «μετά φόβου θεού» προσευχόμαστε και άφιέμεθα σ' εκείνον που έπλασε αυτή τη θάλασσα, τη μεγάλη και εύρύχωρο. «Πλοία μικρά μετά μεγάλων», κατά τον Ψαλμωδό, μάς μεταφέρουν και συναδελφικά συνδεόμεθα με τους συντρόφους της δουλειάς μας.

Δυό έπιφυλάξεις θα είχε κανείς και από τοϋτες η μία έπιφανειακή μονάχα. α) Τελειώνει το ώραίο αυτό βιβλίο με μερικές άφηγητικές ψαράδικες, τύπου άνέκδοτο και ήθογραφικές. Η κατακλιδα τουτη θα ήρχει άρμονικώτατα να δώση έπίλογο στο όλο ποίημα, αν δεν υπήρχε έκδηλη η τάση της τακτικής διαίρεσης, ένα είδος άριστοτεριού διάχυτο, που μεταβάλλει την άτμόσφαιρα της άγάπης των κεφαλαίων της άρχής και της άμεριμνησίας σε άτμόσφαιρα μίσους και πάλης. Βέ-

βαια θα πεί κανείς πως ύπάρχει ένα είδος παραλληλισμός μεταξύ του κανόνα της φύσεως, πως το μεγάλο ψάρι τρώει το μικρό, που τόσο παραστατικά περιγράφεται στο ζωγράφιμα του κόσμου των ψαριών, και της έφαρμογής του στην κοινωνία όπου ο δυνατότερος πιέζει τον άσθενέστερο. "Αλλά όπως και ναχή το πράγμα βρίσκω για ελάττωμα του βιβλίου, από αισθητική τουλάχιστον πλευρά, την άνάμιξη των δύο άτμοσφαιρών.

β) Θα μπορούσε μια κατηγορία άναγνωστών να θεωρήσει για φεγάδι την ύπερβολική άπλοικότητα του ύφους, να την κρίνει σαν ήθηλημένη, σαν έπίπλαστη ήθησοία υπερειλκρινείας· πως τοϋτο το ύφος είναι το χαρακτηριστικό της σχολής που προαναφέραμε. Δεν το παραδέχομαι διόλου. Σάν κριτικός όμως πρέπει να το άναφέρω. Η ψυχή των έπικριτών αυτών δεν είναι άκόμη άρκετά ώριμη να δεχθή χυτή τη ψυχική διάθεση που δόγμα της είναι το θεϊκό «γίγνεσθε όπως τα παιδιά». Βέβαια ένας άντρας που από προσπάθεια του και πάλη γίνεται όπως τα παιδιά, θα παρουσιάσει κάτι το άνώμαλο, θ' άφήση δείγμα της προσπάθειάς του, άλλ' αυτό κάθε άλλο δείχνει παρά άνειλικρινεία. Θα εύχόμου να έπαρνε σε μεγαλειότερη έκταση η νεοελληνική παραγωγή την υγιεινή και ώραία κατεύθυνση του κ. Μπασιτιά.

Γιάννη Ρίτσου: "Όταν κρίνω ποιήματα, έννοώ να «Πυραμίδες» βάλω στο πρώτο μέρος την αισθητική, γιατί ποίημα είναι αισθητική μορφή. Δε διατάζω να χαρακτηρίσω τα ποιήματα του κ. Ρίτσου εύθους έξ άρχής άντιαισθητικά, άντιποιητικά. Μπορεί να έχουν βάθος τα νοήματα και να λέγονται με άνδρεία, με τόλμη, με όργη, με δύναμη. "Αλλ' ως τους δώση τη ρητορική μορφή τότε. Δεν μπορώ να καταλάβω, πως στην εποχή που τα παλαιά μετρικά καλούπια έχουν ξεπέσει στην ποιητική αντίληψη, και δίκαια γιατί ποτέ τους άπό τον θάνατο του Διόνυσου και του 'Απόλλωνα δεν άντιπροσώπευσαν άλλο τί από τη μοϋχλα των 'Αλεξανδρινών· έχουν δε ξεπέσει στην αντίληψη και των κοινωνικά άνεξελέχτων, δηλαδή των μη άριστεριζόντων, διερωτώμαι πως ένας έπαναστάτης σαν τον κ. Ρίτσο διαλέγει τα νεαρά αυτά καλούπια για να θέσει μέσα τους έπαναστατικούς στοχασμούς του. Αυτό άποτελεί ένα σφάλμα στοιχειώδες που το άποδίδω σε πλήρη έλλειψη της αισθητικής ούσιας, ή σε στρέβλωση των αισθητικών κριτηρίων από παραδόσεως τόσο έντονη, που να έπιφέρη την στοιχειώδη αυτή άγνοια ή άναίσθησία. Δεν θέλω να πάρω στο λαιμό μου ειδικά τον κ. Ρίτσο, που έπί τέλους έχουν και την άξια τους τα έργα του, άλλ' άναγκάζομαι να τονίσω την βασική αυτή παρατήρηση, γιατί κατήντησε το φαινόμενο πολύ διαδεδομένο, έναντίον του όποιου κανείς δεν βρίσκεται να μιλήσει.

Μελισσάνθης: Είναι παρατηρημένο πως τα τελευταία «Ποιήματα» χρόνια προχωρεί άριθμητικά σαν σπρωγμένη από κακή Μοίρα μια «ποιητική» παραγωγή στον τόπο μας, της οποίας τα κύρια χαρακτηριστικά είναι τα εξής: συχνά δεν λείπει η λυρική διάθεση, Η τεχνική κατάρτιση δείχνει άμετηρη προσήλωση σε άπαρχαιωμένα, άτεχνα, νεκρά μετρικά κυρίως καλούπια, μετρικά από την έννοια της άκρίβειας του άριθμού των συλλαβών, χωρίς φροντίδα για τον μουσικό παράγοντα. Τελεία έλλειψη συνειδήσεως για τη Μορφή και τη Σύνθεση. "Έννοιες πολλές φορές ποιητικές (συνήθως όμως κατά συνθήκη ποιητικές) καταντοϋν πεζολογήματα, παρ' όλη τη δήθεν και πάντοτε συμβατική ποιητική μορφή. Ίκανή ή και πλήρης άγνοια της ελληνικής γλώσσας και πλήρης άσέβεια στους στοιχειωδέστερους κανόνες της γλωσσολογίας και αυτής της γραμματείας. Κακή προσήλωση μέχρι δουλικότητας στα πιό άψυχα πρότυπα, στους πιό στεγνούς και παραστρατημένους δασκάλους. "Όλα αυτά τα χαρακτηριστικά έχει και η ποίηση της Κας Σκανδαλάκη. Δεν άρνούμαι πως σε μερικά σημεία

δείχεται ανώτερο του θεού εις τόν όποιον δουλεύει, του παλαικού Μέρου. Κατορθώνει και ανανήφει, αλλά δεν ξεφεύγει. Είναι πιασμένη στα γερά σέ διχτυα πολύ άτιμα.

Τ. Κ. ΠΑΠΑΤΣΩΝΗΣ

Κώστας Χωρικός: «Ο Ύψος της Ελλάδος».

Ο ψευδώνυμος κ. Κώστας Χωρικός δέ μου ήταν γνωστός ως συγγραφέας παρ' από μερικά άρθρα, που έδω και πολύν καιρό διάβασα, σκορπισμένα σε περιοδικά. Τόν ήξερα πολύ περισσότερο, καθώς τόν ξέρομε όλοι μας, σαν ένα άνθρωπο εξαιρετικά φωτισμένο κ' εξαιρετικά δραστήριο, ένα από τους λίγους ανθρώπους που προσπαθούν και που μπορούν συνειδητά να πλάσουν το νεοελληνικό μας πολιτισμό. «Ο ύψος της Ελλάδος» μάς τόν παρουσιάζει σήμερα και πεζογράφο πρώτης γραμμής. Το βιβλίο απευθύνεται στα παιδιά, μα κάθε βιβλίο, παλιά αλήθεια τούτη, που μπορούν να το χαρούν όλοψυχα κι όλόκαρδα τα παιδιά, άποτελεί και μία πραγματική ευφροσύνη για τους μεγάλους. «Ο Ύψος της Ελλάδος», γράφει στο σύντομο πρόλόγο του ό κ. Κώστας Χωρικός, «είναι μία σειρά δρομολογίων στα κυριότερα μέρη της Ελλάδος και προσωπικές έντυπώσεις που έχω μαζέψει επί τριανταπέντε χρόνια από ταξίδια μου και έκδρομές μου». Στις έντυπώσεις του τούτες ό κ. Κώστας Χωρικός παίρνει εικόνες από τήν ελληνική φύση, από τή μυθολογία, κομμάτια της λαογραφίας και της Ιστορίας και της λογοτεχνίας, στοιχεία γεωλογίας, γεωγραφίας και δημοσιονομίας και παρατηρεί πώς δε μεταχειρίστηκε πουθενά καμιά υπερβολή και πώς όσα γράφει είναι πιστές εικόνες, γραμμένες όπως τις είδε και τις αισθάνθηκε. Η μετριοφροσύνη του πεζογράφου φαίνεται ν' άποκλίνει κάθε φιλολογική, καθώς τή λέμε, άξίωση. Η έντύπωσή μου είναι διαφορετική: τό βιβλίο του κ. Κώστας Χωρικού είναι άξιο και παράξιο για κάθε τέτοια άξίωση. Κείνο που του λείπει από τό «φιλολογικά» βιβλία του συνειθισμένου τύπου είναι ή περιτεχνη φιλοδοξία, οι άβέβαιες προεκτάσεις, ή φραστική χλιδή, ό στόμφος κ' ή πολυλογία. Μα τί ακριβώτερο και σημαντικώτερο από τήν έλλειψη τούτη; Και τί περισσότερο μπορούμε να ζητήσουμε από ένα συγγραφέα που γράφει με τέτοια τιμιότητα και με τέτοια άντρίκια ευθύτητα, λιτά, καθάρá, παραστατικά, χωρίς να δημιουργεί έπικίνδυνες φρεναπάτες και που μεταδίνει στον άναγνώστη του τόσο άμεσα και τόσο έντυπωτικά τήν όμορφιά και τήν αλήθεια, που πηγάζει όλόισα από τά ίδια τά αντικείμενα και που μιλεί τήν άπλή γλώσσα των μεγάλων και των αιώνιων πραγμάτων; Μακαρίζω τά παιδιά, που θα θελήσουν να γεμίσουν τήν άσαλευτη ζωή τους με τή θαυμαστή περιπλάνηση του κ. Κώστας Χωρικού, μία περιπλάνηση στον τόπο μας, που μάς είναι τόσο κοντά και τόσο μακριά πολύ μακριά, γιατί δε μάθαμε όλοι μας άκόμα να τόν αισθανόμαστε και να τόν έννοούμε. Τά παιδιά θα μάθουν πολλά πράγματα από τό βιβλίο του κ. Κώστας Χωρικού μα νομίζω, πώς τούτοδέν είναι τό σημαντικώτερο τό σημαντικώτερο είναι, που θα νοιώσουν μέσα τους τήν άγνόητα, τήν όμορφιά και τή διαφάνεια του ελληνικού τοπίου, αυτού του τοπίου, που έχει τή δύναμη, άμα συλλάβεις τό άληθινό του πνεύμα, να σε κάνει πραγματικά άνώτερον από τόν έαυτόν σου. Μα δεν πρέπει να παραβλέψουμε, πώς άκριβώς για να συγκινήσει κανείς περισσότερο τό παιδί και να του κεντρίσει μονιμώτερα και πνευματικώτερα συνάμα άδιαφέροντα, είναι άνάγκη να του μιλήσει στη γλώσσα που πιό πολύ καταλοβαίνει: να του διηγηθεί πλουτίζοντας τό λόγο του με παραστατικές σκηνές, με ζωηρές εικόνες, με χρήσιμες λεπτομέρειες του πρακτικού βίου. Ο κ. Κώστας Χωρικός διηγείται με τέτοιο τρόπο και νομίζω πως άν δεν είναι ό πρώτος είναι χωρίς άμφιβολία ό καλύτερος του τόπου μας τέτοιου είδους άφηγητής. Ο βραχυπερίοδος λόγος του, προσαρμοσμένος στην άντιληπτική και άφομοιωτική Ικανότητα των παιδιών, ό ζωηρός, σπινθηριστός του διάλογος, ή κοινή λέξη, που στα χέρια του παίρνει μία κοινούργια φρεσκάδα, ή παραστατική του Ικανότητα, που άπλουστεύη, χωρίς ν' ά-

πουνθέτει, που διατηρεί τήν άξία του ουσιαστικού στοιχείου, χωρίς να παραβλέπει όλότελα και τό λιγώτερο ουσιαστικό, εξορίζουν πέρα για πέρα τή μονοτονία από τό βιβλίο του. Ίσαμε τώρα μακαρίζαμε τά παιδιά των ξένων, και πολυ περισσότερο, των βορεινών λαών, που μπορούσαν μέσ' από χαρούμενα, όλοφώτεινα κ' αϊσιόδοξα βιβλία να μαθαίνουν τόν τόπο τους. Με τό «ύψος της Ελλάδος» άπόχτησαν και τά δικά μας παιδιά ένα τέτοιο βιβλίο και θα μπορούσαν, χωρίς άντίρρηση να έπιθυμήσουν καλύτερο, πιό ευχάριστο, πιό ώφέλιμο και πιό έγκάρδιο. Μα πρέπει να πούμε, πώς κι ό κ. Κώστας Χωρικός είχε στη μεγάλη του προσπάθεια ένα πολύτιμο σύμμαχο: κ' είναι τούτος ή γή του τόπου μας, που με τήν ποικιλία της, τή γραφικότητά της, τήν Ιστορία της και τήν τέχνη της, τήν όμορφιά της και τό συγγραφέα κεντρίζει σε όλοένα σημαντικώτερες κατακτήσεις και τόν άναγνώστη κάνει πιό βολικό.

Ι Μ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ
ΜΙΑ ΕΠΑΝΟΡΘΩΣΙΣ

Φίλε κ. Διευθυντά:

Έχω να διατυπώσω μερικές παρατηρήσεις άναφορικώς τρος ώρισμένα σφάλματα που έφάνησαν εις τήν μετάφρασιν τής περικοπής που έδημοσιεύθη εις τό προηγούμενον τεύχος σας, σχετικώς με τό βιβλίο που γράφω περί «Ηπειρού» τά όποια και μερικώτερας παρανοήσεις δύνανται να δημιουργήσουν, και ν' άλλοιώσουν τήν συνολικήν έντύπωσιν περί του έργου μου:

1) Δέν ώμίλησα περί ταξειδίου «εις τήν ελληνικήν πρωτεύουσαν τής Ηπειρού» αλλά περί ταξειδίου εκ τής ελληνικής πρωτεύουσης εις Ηπειρον (de la capitale grecque en Epire). 2) Η μετάφρασις του les nuages qui cotoient le vol de l' avion διά του «τά σύννεφα που άγγίζουσε ζεστά (;) τό πέταγμα του άεροπλάνου» δέν μου φαίνεται ότι άποδίδει επί λέξει γήν φράσιν μου, έκτός εάν ένεφιλοχώρησε τυπογραφικόν τι παρόραμα εις τήν μετάφρασιν. 3) Διά τήν άπόδοσιν εις τήν ελληνικήν τής φράσεως aspirations tumultueuses θα προετίμων τρικυμιώδη αισθήματα περισσότερο του «τρικυμισμένες λαχτάρες». 4) τό prestige de leur rude presence θα άπέδιδον με τήν φράσιν έπιβολήν (και όχι «γοητεία») τής τράχειας (και όχι «σκληρής») παρουσίας των. 5) Δέν πρόκειται περί άεροδρομίου του Μπιτζουνίου αλλά του Μπισδουνίου. 6) Έκαμον χρήση τής περιφράσεως culottes de laine blanche διότι ό ηπειρωτικός όρος μπουραζάνες δέν έχει τήν άντιστοιχόν του εις τήν Γαλλικήν. Έν τή ελληνική όμως μεταφράσει θα έπρεπε να είχε γίνη χρήση του όρου αυτού, και όχι τής κατά λέξιν μεταφράσεως «άσπρες μάλλινες κυλόττες». 7)...L' occasion de contempler les cotes...Θά έλεγον να Ιδη (και όχι να «καλοκυτάξω») τας άκτάς. 8)...Leurs iles revetues d' un maquis sombre... Η λέξις maquis σημαίνει θάμνωδης χερσότοπος και όχι «δάσος». Τό πράγμα έχει τή σημασίαν του έδω ως θ' άντιληφθή πώς τις: όταν εις περιγραφήν των άκτών τής Ιθάκης και τής Λευκάδος γίνεται λόγος περί «σκοτεινών φουντωτών δασών» ως αναφέρει ή μετάφρασις, άσφαλώς δέν άποδίδεται διόλου ό χαρακτήρ του τοπίου. Έν ώ λέγων σκούρη θάμνωδης βλάστησις άπεικονίζω τήν πραγματικότητα. 9) «Εις τό στρώμα των φυκιών (του Αμβρακικού κόλπου) παίζουν πυκνά τά δελφίνια». Έδω άλλοιούται τελείως τό κείμενον. Δέν όμιλώ περί «δελφινιών» αλλά περί άχινών (oursins) ούτε λέγω ότι «παίζουν» (όπερ θα ήτο άκατανόητον) άλλ' ότι βρίθουν (pullulent). 10)...Vallées sombres et sinieuses: Κοιλάδες σκοτεινές και όφιοειδείς (και όχι καμπυλωτές). 11)...Les hauts mais bleus... Δέν γνωρίζω εάν ή λέξις «μαβία» διά τής όποιας μετεφράσθη τό bleus άποδίδει καλά τό γαλαζοπράσινον χρώμα του καλαμποκιού. 12)...Meditatives cigognes: Στοχαστικοί πελαργοί (και όχι βέβαια «σχολαστικοί»)

Εύχαριστώ ύμäs κλπ. Α. ΕΜΠΕΙΡΙΚΟΣ-ΚΟΥΜΟΥΝΔΟΥΡΟΣ

PAUL VALERY ΕΥΠΑΛΙΝΟΣ

(μετάφραση ΕΛΛΗΣ ΛΑΜΠΡΙΔΗ)

ΟΙ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΤΟΥ

Ε. Π. ΠΑΠΑΝΟΥΤΣΟΥ :

1. ΤΡΙΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ

(ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑ 1928 ΔΡΑΧ. 50)

2. ΠΕΡΙ ΤΕΧΝΗΣ

(ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑ - ΑΘΗΝΑ 1930 ΔΡΑΧ. 50)

3. ΠΕΡΙ ΗΘΙΚΗΣ

(ΑΘΗΝΑ 1932 ΔΡΑΧ. 50)

Πωλούνται στο Βιβλιοπωλείο

Άλέκου Κολολου, Πανεπιστημίου 22β κα
στέλλονται άνευ ταχ)κών στον έμβάλοντα
τήν άξία τους

ΙΟΥΔΑΝΗΣ Γ. ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΙΔΗΣ

ΕΜΠΟΡΟΡΡΑΠΤΗΣ

Πλουσία συλλογή και

Έκθεσις από Καπαρντίνες κ.λ.π.

ΚΑΡΑΓΕΩΡΓΗ ΣΕΡΒΙΑΣ 5 — ΤΗΛ. 27-076

ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΟ ΡΑΦΕΙΟΝ

“ΕΛΕΓΚΑΝ,
ΠΑΝΤΕΛΗ ΣΙΔΗΡΟΠΟΥΛΟΥ

ΟΔΟΣ ΑΙΟΛΟΥ—Έναντι Χρυσοσπηλιώτισσας
Παλτά, Κοστούμια, Καπαρντίνες για
άνδρες και γυναίκες.

Έργασία ευθηνή, καλλιτεχνική, στερεά.
Για να μορφώσετε γνώμη για τό κατάστημά
μας περάσετε μία φορά να μάς δητε.

ΚΑΙΝΟΥΡΓΙΑ ΒΙΒΛΙΑ ΑΠΑΡΑΙΤΗΤΑ
ΣΤΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΑΘΕ ΠΟΛΙΤΙ-
ΣΜΕΝΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

Κ. Π. ΚΑΒΑΦΗ : «ΠΟΙΗΜΑΤΑ»

(Εικονογράφησις : Τάκη Καλμύχου
Τρεις έκδόσεις : 5.000,450 και 100 δραχ.—
μ' έξαιρετική πολυτέλεια).

ALEX. EMBIRICOS : PHYSIONOMIES

(Κριτικές μελέτες για τους αντιπροσω-
πευτικώτερους ξένους συγγραφείς).

Ι. ΒΗΛΑΡΑ : «ΑΠΑΝΤΑ»

(Πρόλογος : Κ. Παλαμά, Έπιμέλεια Γ.
Βαβαρέτου).

Π. ΣΠΑΝΔΩΝΙΔΗ : «ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗΝ ΑΡ-
ΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝ. ΤΡΑ-
ΓΩΔΙΑ».

ΑΓΓ. ΔΟΞΑ : «ΑΠΟΨΕ ΣΤΙΣ 8 1/2...»

(Διήγημα έρωτικής ψυχολογίας)

Κ. ΧΑΛΔΑΙΟΥ : «ΑΠΟΣΤΟΛΗΣ ΚΑΡΛΑΣ»

(Μυθιστόρημα ήθογραφικό)

ΗΛΙΑ ΠΕΤΡΟΥ : «ΦΥΣΙΚΗ ΥΓΙΕΙΝΗ»

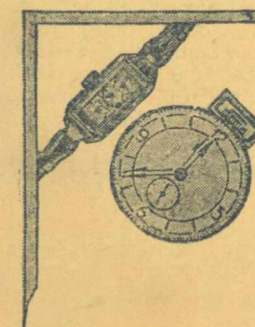
(Άναλυτικά άρθρα για τή φυσική Ζωή).

ΕΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΕ ΣΕ ΛΙΓΑ ΜΟΝΟ
ΑΝΤΙΤΥΠΑ

Ο ΑΣΤΡΟΛΑΒΟΣ

ΒΙΒΛΙΟ ΠΑΡΑΞΕΝΟ ΓΡΑΜΜΕΝΟ ΚΑΙ
ΣΤΟΛΙΣΜΕΝΟ ΜΕ ΖΟΥΓΡΑΦΙΕΣ ΑΠΟ
ΤΟ ΦΩΤΗ ΚΟΝΤΟΓΛΟΥ

(“Οτι ύπάρχει άκόμα πουλιέται στην Έ-
ταιρία: «Ελληνικές Τέχνες»—Άμαλίας 2)

Άθηναι, Άπρίλιος 1935

Άξιότιμη Κύριε,
Έκαμεν τήν τιμήν να σας κάμωμεν γνωστόν
ότι τό κομψόν και μοντέρνον ώρολόγι σας είναι
έτοιμο.

Όσον άφορά τήν άμπίβειάν του δια να είμη
δα ειλικρινείς, παρουσιάζει τό έλαττωμα τής
μαύστηρησις κατά ήμισυ δευτερόλεπτον
πραγμα τό όποϊόν σας άγγικνύμεθα ότι δό διαρ-
δυμή μέχρι τής προσελευσεως σας.

Μετα τας τας τιμής

τηλεφ. 26 674 Τ. 186 46 674 Σταλιν 39

ΕΘΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΙΔΡΥΘΕΙΣΑ ΤΩ 1841

Κεφάλαια Μετοχικά και αποθεματικά Δρχ. 1.205.000.000
Καταθέσεις τῆ 30 'Ιουνίου 1933 » 8.607.000.00

ΚΕΝΤΡΙΚΟΝ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΥΠΟΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΑΚΤΟΡΕΙΑ ΕΙΣ ΟΛΗΝ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ
ΥΠΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΑΚΤΟΡΕΙΑ ΕΝ ΑΙΓΥΠΤΩ
Κάϊρον—'Αλεξάνδρεια—Ζαγαζικ
ΑΝΤΑΠΟΚΡΙΤΑΙ ΕΙΣ ΟΛΑΣ ΤΑΣ ΧΩΡΑΣ ΤΟΥ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ

Η ΕΘΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

'Εκτελεῖ πάσης φύσεως τραπεζικὰς ἐργασίας εἰς τὸ
ἐσωτερικὸν καὶ ἐξωτερικὸν ὑπὸ ἐξαιρετικῶς συμφέροντας ὄρους

Δέχεται Καταθέσεις
(εἰς πρώτην ζήτησιν, ὑπὸ προθεσμίᾳ καὶ ταμιευτηρίου)
εἰς δραχμὰς καὶ ξένα νομίσματα μὲ λίαν εὐνοϊκὰ ἐπιτόκια

HELLENIC BANK TRUST COMPANY

NEW - YORK 51 MAIDEN LANE

'Ιδρυθεῖσα ὑπὸ τῆς 'Εθνικῆς Τραπεζῆς τῆς 'Ελλάδος συμφώνως
μὲ τοὺς νόμους τῆς πολιτείας τῆς Νέας 'Υόρκης πρὸς ἐξυπηρέτησιν
τῶν ἐν 'Αμερικῇ 'Ελλήνων.

ΚΕΦΑΛΑΙΑ ΟΛΟΣΧΕΡΩΣ ΚΑΤΑΒΕΒΛΗΜΑ ΔΟΛΛΑΡΙΑ 1.500.000